

Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ - Α. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
398

ΠΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ • ΑΘΗΝΑ 1981

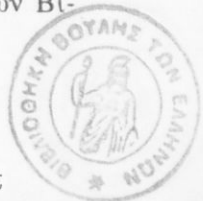
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤ/Δ 111

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ
ΧΡΟΝΩΝ

Με απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ διδακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου τυπώνονται ἀπὸ τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται Δ Ω Ρ Ε Α Ν.

237914 27/0 11/0

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ
ΧΡΟΝΩΝ

Με απόφαση της Επιτροπής Εκπαιδευτικής Πολιτικής
δίνω το Διπλότυπο Γενικών και Λογικών μαθημάτων
αυτών των τάξεων, σύμφωνα με την απόφαση της
Επιτροπής Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

ΣΧ13

ΣΤ 89

Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ - Α. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Διαφανείς γυαλός, Ν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ**
ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1981

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
41E
ET2A
398

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
ὄργ. - Σειδ. Βιβλίων.
ΑΥΣ. Αριθ. Εισαγ. 2440 Έτος 1981

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τό βιβλίό αυτό εἶναι τό τελευταῖο τῆς Ἱστορίας στό δημοτικό σχολεῖο.

Στήν Ε' τάξη μάθαμε τήν ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδας. Μάθαμε δηλαδή τήν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὡς τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τοὺς Τούρκους καί τήν κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας (1453 μ.Χ.).

Ἐφέτος στήν ΣΤ' τάξη θά μάθουμε τή Νέα Ἑλληνική Ἱστορία, δηλαδή τήν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπό τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (29 Μαΐου 1453) ὡς σήμερα.

Ἡ Νέα Ἑλληνική Ἱστορία ἔχει πολλά δυσάρεστα. Θά ἰδοῦμε σ' αὐτή πῶς τό Ἔθνος μας, τό μεγάλο καί ἔνδοξο μιά φορά, ὑποδουλώθηκε στούς Τούρκους, ἕνα λαό ἀπολίτιστο πού ἦρθε ἀπό τήν Ἀσία. Οἱ πρόγονοί μας ἔμειναν αἰῶνες κάτω ἀπό τήν τουρκική ἐξουσία καί ἔπαθαν συμφορές καί ταπεινώσεις. Ἔτσι πολλοί πίστευαν ὅτι τό ἑλληνικό Ἔθνος ἔσβησε.

Μά τό Ἔθνος μας εἶχε πολλή ζωή. Μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου μάζεψε τίς δυνάμεις του καί ἄρχισε τρομερό ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ κατακτητῆ. Κατόρθωσε τέλος νά ἐλευθερωθεῖ καί νά ἀρχίσει νέα ζωή.

Χάρτης Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας

Στό βιβλίό αὐτό θά ἰδοῦμε πρώτα τή ζωή τῶν Ἑλλήνων στά χρόνια τῆς δουλείας. Θά ἰδοῦμε ἔπειτα τό ξύπνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καί τόν τιμημένο Ἄγωνα του γιά τήν ἀνεξαρτησία. Καί τέλος θά ἰδοῦμε τό ἐλεύθερο ἑλληνικό κράτος καί τίς προσπάθειές του, γιά νά προοδέψει καί νά πάρει τή θέση του μέσα στούς πολιτισμένους λαούς.

Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1453-1821)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

1. Η Όθωμανική αυτοκρατορία

Οι Όθωμανοί Τούρκοι μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως (29 Μαΐου 1453) κυρίεψαν σύντομα και τις υπόλοιπες έπαρχίες του Βυζαντινού κράτους, δηλαδή την υπόλοιπη Στερεά Ελλάδα και Πελοπόννησο, καθώς και τα φραγκικά κράτη στην κυρίως Ελλάδα (της Αθήνας και της Θήβας).

Σιγά-σιγά κυρίεψαν τη Σερβία, την υπόλοιπη Μικρά Άσία, τα νησιά του Αιγαίου πελάγους, τη Συρία, την Κύπρο, την Κρήτη και την Αίγυπτο

καί κυριαρχοῦσαν στό Αἰγαῖο πέλαγος, στόν Εὐξείνιο Πόντο καί στήν ἀνατολική λεκάνη τῆς Μεσογείου.

Ἔτσι τό τουρκικό κράτος τήν ἐποχή αὐτή ἦταν τό μεγαλύτερο καί ἰσχυρότερο κράτος τοῦ κόσμου μέ πρωτεύουσα τήν ἑξαιρετική Πόλη, πού ἡ λάμψη τῆς ἀκτινοβολοῦσε σέ ὁλόκληρο τόν κόσμο.

Ὁ σουλτάνος τῶν Τούρκων ἦταν γιά πολύ καιρό ὁ δυνατότερος βασιλιάς τῆς ἐποχῆς του. Εἶχε τό μεγαλύτερο στρατό τοῦ καιροῦ ἐκείνου, πού διψοῦσε γιά πολέμους. Καί δέν ὑπῆρχε κανένα κράτος ἱκανό νά ἀντιμετωπίσει τόν τουρκικό κίνδυνο.

2. Δεινοπαθήματα τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ

Εἶναι ἀδύνατο νά φανταστεῖ κανεῖς συμφορά μεγαλύτερη ἀπό αὐτή πού ἔπαθε τό Ἔθνος μας, ὅταν ὑποδουλώθηκε στους Τούρκους. Οἱ Τούρκοι, ἄγριοι καί ἀπολίτιστοι καθῶς ἦταν, ἔσπερναν τήν καταστροφή στό πέρασμά τους μὴν ἀναγνωρίζοντας κανένα δικαίωμα στό σκλαβωμένο Γένος.

Τά σπουδαιότερα ἀπό τά δεινοπαθήματα τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ εἶναι τά ἑξῆς:

α) Ὁ ἐξισλαμισμός

Ἡ σκληρότητα τῶν Τούρκων στράφηκε ἀπό τήν ἀρχή κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας πού τή θεωροῦσαν ἐμπόδιο, γιά νά κρατήσουν τήν κυριαρχία τους. Ἔπρεπε μέ κάθε τρόπο οἱ Ἕλληνες νά τουρκεψουν καί νά ἐξισλαμιστοῦν, νά γίνουν δηλ. Μωαμεθανοί.

Γιά νά τό πετύχουν αὐτό μηχανεύονταν πολλά: Πολλοὺς τοὺς ὑποχρέωναν νά ἀλλαξοπιστήσουν μέ τή βία ἢ μέ τό ξίφος· ἄλλους τοὺς ἐξισλάμιζαν μέ ὑποσχέσεις καί ἀμοιβές· καί σέ ἄλλους ἔδωσαν ἀξιώματα πολιτικά καί στρατιωτικά καί τοὺς ἔπεισαν νά ἀλλάξουν τήν πίστη τους.

Ἀκόμα ἀφαίρεσαν ἀπό τοὺς Ἕλληνες τοὺς μεγαλύτερους καί ὠραιότερους ναοὺς καί τοὺς ἔκαναν τζαμιά. Σέ πολλά μέρη ἄρπαζαν καί τά μοναστήρια μέ τίς περιουσίες τους. Στους σκλάβους ἄφησαν τά ἀπομακρυσμένα ἐξωκλήσια, καθῶς καί τοὺς μικροὺς, ἀπόκεντρους καί φτωχοὺς ναοὺς, ἀπό τοὺς ὁποίους ἀφαιροῦσαν τίς καμπάνες καί τοὺς ἐξωτερικοὺς σταυροὺς.

β) Τό παιδομάζωμα

Οί Τουρκοί, γιά νά πάρουν τόν άφρό τοῦ ἑλληνισμοῦ, δηλ. τή νεολαία, ἐφάρμοσαν μέτρο σατανικό, τό ἀπαίσιο *παιδομάζωμα*. Τουρκική ἐπιτροπή γύριζε σέ πόλεις καί σέ χωριά καί ἄρπαζε, χωρίς οἴκτο, τά πιό γερά καί τά πιό δυνατά ἑλληνόπουλα, πού εἶχαν ἡλικία 6-15 χρονῶν.

Τά παιδιά αὐτά τά ὀδηγοῦσαν σέ ἰδιαιτέρους στρατῶνες, ὅπου τά ἐξιολάμιζαν καί τά ἀνάτρεφαν στρατιωτικά. Ἐκεῖ διδάσκονταν ὅτι οἰκογένειά τους ἦταν τό τάγμα τους, πατέρας τους ὁ σουλτάνος καί σκοπός τῆς ζωῆς τους ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς ἄπιστους, δηλ. τοὺς χριστιανούς.

Τοὺς ἀπαγόρευαν νά παντρευτοῦν, ὅταν μεγάλωναν, καί νά κάνουν οἰκογένεια. Μάθαιναν τουρκικά γράμματα, ξεχνοῦσαν τή γλώσσα τους καί τὴν καταγωγή τους καί γίνονταν φανατικοί μωαμεθανοί καί σκληροί διώχτες τῶν χριστιανῶν. Σέ αὐτοὺς ὀφείλονταν τά μεγαλύτερα κακουργήματα καί τά φρικτότερα δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων.

Τό παιδομάζωμα

Οί γενίτσαροι

Αὐτοί ἦταν οἱ φοβεροὶ **γενίτσαροι**, πού μέ τόν καιρό ἔγιναν ὁ καλύτερος στρατός τοῦ σουλτάνου. Σέ ἓνα ἑκατομμύριο περίπου ὑπολογίζονται οἱ χριστιανοί, πού ἔγιναν γενίτσαροι στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας.

Ὅμοια τύχη εἶχαν πολλές φορές καί οἱ ἑλληνοπούλες, πού τίς ἀρπαζαν οἱ Τούρκοι καί τίς ὀδηγοῦσαν στά χαρέμια τῶν πλούσιων Τούρκων ἢ τίς πουλοῦσαν στά σκλαβοπάζαρα τῆς Ἀνατολῆς.

γ) Ὁ κεφαλικός φόρος

Ἐκτός ἀπό τό φειχτό παιδομάζωμα, πού ἦταν ὁ φόρος τοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος, ἡ τουρκική κυβέρνηση εἶχε ἐπιβάλει καί ἄλλους φόρους στούς χριστιανούς.

Ἐπαιρνε τόν **κεφαλικό φόρο**, τό **χαράτσι** ὅπως τόν ἔλεγαν. Μέ τό φόρο αὐτό οἱ σκλάβοι ἐξαγόραζαν ἀπό τόν Τούρκο ἀφέντη τή ζωή

τους για ένα χρόνο. Τό φόρο αυτό ήταν υποχρεωμένοι να τον πληρώνουν όλοι οι Έλληνες, εκτός από τις γυναίκες και τα παιδιά.

δ) Καταστροφή της περιουσίας των Έλλήνων

Οι περιουσίες των Έλλήνων έπαθαν μεγάλες καταστροφές. Οι Τούρκοι πήραν τα καλύτερα κτήματα, πού τά χάρισε ο σουλτάνος στους στρατιωτικούς αρχηγούς, για να καλοζοῦν οι ίδιοι και μέ τά εισοδήματα να τρέφουν στρατό και ἄλογα. Ἐλλά κτήματα τά ἔδωσαν στά τζαμιά ὡς **βακούφια**.

Στούς Ἑλληνες ἄφησαν τά ἀπόμερα, τά ὄρεινά και τά ἄγωνα κτήματα. Καί ἀπό αὐτά ἦταν υποχρεωμένοι οι Ἑλληνες να δίνουν στους Τούρκους τό δέκατο ἀπό τά εισοδήματά τους· ὁ φόρος αὐτός λεγόταν **δεκάτη**. Φόρο πλήρωναν και για τά ζῶα τους.

ε) Ταπεινώσεις και ἔξευτελισμοί

Οἱ Τούρκοι, για να στερεώσουν τήν κυριαρχία τους στά σκλαβωμένα μέρη, χρησιμοποιοῦσαν κάθε πιεστικό κι ἔξευτελιστικό μέσο πάνω στους ὑπόδουλους χριστιανούς. Τούς φέρονταν μέ μεγάλη περιφρόνηση και τούς ὀνόμαζαν **ραγιάδες**, δηλαδή σκλάβους, και **γκιαούρηδες**, δηλ. ἄπιστους.

Ἡ ζωή τοῦ ραγιά δέν εἶχε καμιά ἀξία για τόν κατακτητή. Για τό ἐλάχιστο πράγμα ὁ Τούρκος εἶχε δικαίωμα να τοῦ ἀφαιρέσει τή ζωή. Οἱ ραγιάδες ἔπρεπε να ὑπακούουν τυφλά στους ἀφέντες τους. Δικαιούνη δέν ὑπῆρχε για τούς Ἑλληνες στά τουρκικά δικαστήρια.

Ἐλλά και τιμή δέν εἶχαν οἱ γκιαούρηδες οὔτε κανένα ἀνθρώπινο δικαίωμα. Ἐπρεπε να ὑποκλίνονται στόν Τούρκο και να σηκώνονται, ὅταν περνοῦσε ἀπό μπροστά τους. Δέν εἶχαν τό δικαίωμα να φοροῦν πολυτελή φορέματα ἢ να καθαλικεῦουν σέ ἄλογο.

Οὔτε γράμματα εἶχαν τό δικαίωμα να μαθαίνουν οἱ Ἑλληνες. Τούς ἔκλεισαν τά σχολεῖα, για να μή μαθαίνουν γράμματα τά ἑλληνόπουλα κι ἔτσι να λησμονήσουν τή γλώσσα και τήν ἱστορία τοῦ ἔθνους τους. Σέ ὀρισμένα μέρη μάλιστα, πού ζοῦσαν πολλοί μουσουλμάνοι, ἀπαγορευόταν στους χριστιανούς να μιλοῦν τήν ἑλληνική γλώσσα.

Κατάστρεψαν τέλος τά ἀρχαῖα μνημεῖα, πού εἶχαν ἀπομείνει σέ πολλά μέρη· τά ἀγάλματα και τούς στύλους τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ναῶν τούς ἔκαμαν ἀσβέστη, για να χτίσουν σπίτια ἢ κάστρα.

Ἔτσι ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν σκλαβωμένων ἦταν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Γι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἀπόφευγαν καθεὶ πού θὰ προκαλοῦσε τοὺς Τούρκους. Φοβόνταν νὰ χιτίζουν ὠραία σπιτία, νὰ ἀνοίγουν παράθυρα πρὸς τὸ δρόμο καὶ νὰ στολίζουν τὰ παιδιὰ τους, γιατί ὄλα αὐτὰ ἦταν δυνατὸ νὰ τὰ φθονήσουν οἱ Τούρκοι.

Τέτοια ταπεινὴ, ἐξευτελιστικὴ καὶ ἀνυπόφορη ζωὴ πέρασαν οἱ προπάτορές μας τέσσερις αἰῶνες.

στ) Ἐκπατρισμός τῶν Ἑλλήνων

Τὰ τόσα δεινοπαθήματα καὶ οἱ πολλοὶ ἐξευτελισμοὶ ἀνάγκασαν πολλοὺς Ἕλληνες νὰ ἐκπατριστοῦν. Ἐφυγαν οἱ πλουσιότεροι, οἱ ἐξυπνότεροι καὶ οἱ τολμηρότεροι. Ἐφυγαν ἀκόμα οἱ λόγιοι, πού πῆγαν στὴν Εὐρώπη καὶ ιδίως στὴν Ἰταλία καὶ δίδαξαν ἐκεῖ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ βοήθησαν στὴν ἀναγέννηση τῆς Δύσεως.

Γνωστοὶ ἀπὸ τοὺς λόγιους αὐτοὺς εἶναι: ὁ Θεοδ. *Γαζής*, ὁ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης *Χρυσολωρᾶς*, ὁ Γεωργ. *Τραπεζούντιος*, ὁ *Βησσαρίων*, ὁ Ἰωάννης *Ἀργυρόπουλος*, ὁ Δημήτρ. *Χαλκοκονδύλης*, ὁ Μάρκος *Μουσοῦρος*, ὁ Κωνστ. καὶ ὁ Ἰωάν. *Λάσκαρης* καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Οἱ Ἕλληνες ὅμως πού ἐκπατρίστηκαν δὲ λησιμόνησαν τὴν πατρίδα τους· ἐργάστηκαν, στίς ξένες χῶρες πού βρισκόνταν, νὰ κάμουν τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Εὐρώπης νὰ ἀγαπήσουν τὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα καὶ νὰ βοηθήσουν στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ σκλαβωμένου Γένους.

Στὴν Ἑλλάδα ἔμειναν κυρίως οἱ ἀγράμματοι καὶ φτωχοὶ χωρικοί, οἱ ὁποῖοι εὐτυχῶς δὲ μιμήθηκαν αὐτοὺς πού ἔφυγαν καὶ δὲ ζήτησαν ἀσφάλεια σὲ ξένες χῶρες, γιατί ἀλλιῶς ὁ ἑλληνισμὸς θὰ κινδύνευε νὰ ἐξαφανιστεῖ.

Ἐμειναν αὐτοὶ στὴν Ἑλλάδα συνεχίζοντας τὸ ἔργο τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ. Ποτὲ δὲν ἔχασαν τὴν πίστη τους ὅτι θὰ ξανάρθει στὴν πατρίδα μας ἡ χαμένη λευτεριά, ὅτι θὰ ἀναστήσουν πάλι τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν Ἁγία Σοφία καὶ θὰ ἀναστηλώσουν τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο.

Τὴν πίστη τους αὐτὴ τὴ μετάδιναν ἀπὸ γενιά σὲ γενιά ἀμετάβλητη καὶ δυναμωμένη. Ἔτσι ἐπὶ 4 αἰῶνες ὑπόφεραν μέ καρτεριά τίς ταπει-

νώσεις και τούς εξευτελισμούς και ποτέ δέν ἔπαψαν τόν ἀγώνα, γιά νά ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό και νά ἀνακτήσουν τή λευτεριά τους.

Σέ αὐτούς κυρίως ὀφείλουμε τό ὅτι μιλοῦμε τή γλώσσα τῶν προγόνων μας και λατρεύουμε τόν ἀληθινό Θεό μας.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά βασανιστήρια ὑπόφεραν οἱ χριστιανοί ἀπό τούς Τούρκους;
2. Τί ἦταν τό παιδομάζωμα; τί ἦταν οἱ γενίτσαροι;
3. Ποιές φορολογίες εἶχαν ἐπιβάλει οἱ Τούρκοι στούς Ἕλληνες;
4. Τί ὀφείλουμε στούς ἀγράμματους και φτωχοῦς Ἕλληνες, πού παράμειναν στήν Ἑλλάδα;
5. Νά βρεῖτε δημοτικά τραγούδια, πού νά περιγράφουν τά βάσανα τῶν Ἑλλήνων ἀπό τόν κατακτητή.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Ἡ Ἐκκλησία

Ὁ πορθητής Μωάμεθ, πανέξυπνος σουλτάνος, γιά νά ἀποφύγει ἐπαναστατικές ταραχές τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων καί νά ἐξασφαλίσει τήν τάξη στίς ἑλληνικές χῶρες, ἀποφάσισε νά παραχωρήσει στούς Ἑλληνας μερικά δικαίωματα, *προνόμια* ὅπως ὀνομάστηκαν.

Καί πρῶτα παραχώρησε *προνόμια θρησκευτικά*. Ἐπειδή ὁ πατριαρχικός θρόνος χήρευε, πρόσταξε τούς Ἑλληνας, ἀμέσως μετά τήν ἄλωση, νά ἐκλέξουν νέο Πατριάρχη. Καί γιά νά εἶναι ἥσυχος ὅτι ἡ Δύση δέ θά βοηθήσει μέ κανένα τρόπο τούς ὀρθόδοξους Ἑλληνας, ὑπόδειξε γιά Πατριάρχη τό *Γεώργιο Σχολάριο*, πού ἦταν ἀντίθετος στήν Ἐνωση τῆς Ἀνατολικῆς καί τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Σύμφωνα λοιπόν μέ τίς ὑποδείξεις τοῦ σουλτάνου ἔγινε Πατριάρχης ὁ Σχολάριος, πού ὀνομάστηκε *Γεννάδιος*. Ἡ ἐκλογή του ἔγινε μέ πολλή ἐπισημότητα, ὅπως γινόταν στή Βυζαντινὴ ἐποχή.

Γιά νά τιμήσει ὁ σουλτάνος τό νέο Πατριάρχη καί νά εὐχαριστήσει τούς σκλάβους, τόν δέχτηκε μέ πολλές τιμές στό παλάτι του, τοῦ δῶρισε χρυσή ποιμαντορική ράβδο καί τοῦ ὑποσχέθηκε ὅτι θά διατηρήσει ὅλα τὰ *προνόμια* πού εἶχαν οἱ προκάτοχοί του Πατριάρχες.

Σύμφωνα μέ τήν ὑποσχесή του αὐτὴ ἔβγαλε αὐτοκρατορικό *βεράτιο* (*χρυσόβουλο* ἔλεγαν οἱ Βυζαντινοί, *Διάταγμα* λέμε σήμερα), σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ὁ Πατριάρχης:

α) ἦταν ὁ πνευματικός ἀρχηγός ὄχι μόνο τῶν Ἑλλήνων ἀλλά ὅλων τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν· β) χειροτονοῦσε τούς κληρικούς καί ἦταν ἀνώτερος δικαστής τους· οἱ Τοῦρκοι δέν εἶχαν δικαίωμα νά συλλαμβάνουν κληρικούς χωρὶς τήν ἔγκριση τοῦ Πατριάρχου· καί γ) εἶχε τό δικαίωμα νά δικάζει τίς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν τίς σχετικές μέ τούς γάμους, τὰ διαζύγια καί τίς κληρονομίες, ἐφόσον οἱ χριστιανοί θά ζητοῦσαν τήν κρίση του.

Μέ τὰ *προνόμια* αὐτά ὁ Πατριάρχης ἔφτασε νά γίνει ὁ *Ἐθνάρχης*, δηλ. ὁ ἀνώτατος ἐκκλησιαστικός καί πολιτικός ἀρχηγός τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν. *Ἐθνάρχη* τῶν δούλων τόν ὀνόμαζαν οἱ Τοῦρκοι.

Τά δικαιώματά του αυτά ὁ Πατριάρχης τά παραχώρησε στούς Ἐπισκόπους, πού ἀπόκτησαν καί αὐτοί μεγάλη δύναμη στίς Ἐπαρχίες.

Μέ τά προνόμια αὐτά τό Πατριαρχεῖο ἔγινε τό θρησκευτικό, πνευματικό καί ἔθνικό κέντρο. Οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες δέθηκαν σφιχτά μέ τήν Ἐκκλησία καί αἰσθάνονταν ὅτι ἀποτελοῦσαν ἓνα Ἔθνος· διατήρησαν δηλαδή καί δυνάμωσαν τήν ἔθνική τους συνείδηση.

Ἀοκήσεις

1. Γιατί ὁ σουλτάνος ἔδωσε προνόμια στούς ραγιάδες;
2. Γιατί προτίμησε γιά Πατριάρχη τό Γεννάδιο;
3. Ποιά προνόμια ἔδωσε στόν Πατριάρχη;
4. Σέ τί ἀφέλησαν τούς Ἕλληνες τά προνόμια αὐτά;

2. Οἱ ἑλληνικές κοινότητες

α) Κοινότητες τοῦ Ἑσωτερικοῦ

Ἐκτός ἀπό τά θρησκευτικά προνόμια οἱ Τοῦρκοι παραχώρησαν στούς ὑποδουλωμένους Ἕλληνες καί μερικά **πολιτικά προνόμια**. Τούς ἐπίτρεψαν νά ρυθμίζουν μόνοι τους τίς ὑποθέσεις τους, νά διατηρήσουν δηλαδή **τίς κοινότητες**, τίς ὁποῖες εἶχαν ἀπό τήν ἐποχή τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Τίς κοινότητες τίς χρειάζονταν καί οἱ Τοῦρκοι, γιατί δέν εἶχαν κρατικές ὑπηρεσίες ἱκανές νά ἀναλάβουν τή διοίκηση καί τή φορολογία τῶν ραγιάδων. Γι' αὐτό ἀνάθεσαν τήν εὐθύνη αὐτή στήν ἐκκλησία καί στίς κοινότητες.

Κάθε πόλη, κωμόπολη καί χωριό ἀποτελοῦσε μιά κοινότητα καί εἶχε δικούς της ἄρχοντες, πού τούς ἐξέλεγαν οἱ κάτοικοι τῆς κοινότητας ἢ τούς διορίζαν οἱ Τοῦρκοι. Οἱ ἄρχοντες αὐτοί ὀνομάζονταν **προύχοντες ἢ προεστοί ἢ δημογέροντες**· οἱ Τοῦρκοι τούς ἔλεγαν **κοτζαμπάσηδες**.

Οἱ προεστοί διοικοῦσαν τίς κοινότητες καί ἔλυναν εἰρηνικά τίς διαφορές τῶν χριστιανῶν. Καί γιά νά προστατέψουν τούς ὑπόδουλους ἀπό τίς καταπιέσεις καί τίς αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων εἰσπρα-

κτόρων, ἀναλάμβαναν οἱ ἴδιοι οἱ προεστοὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ εἰσπράττουν τὸ φόρο, πού ἔπρεπε νὰ πληρώσει ἡ κοινότητα στό τουρκικό κράτος.

Τὸ ποσό τοῦ φόρου γιὰ κάθε κοινότητα ὀριζόταν ἀπὸ τὴν τουρκική κυβέρνηση. Γιὰ νὰ μὴ γίνονται ἀδικίες σέ βάρος τῶν φορολογουμένων καὶ γιὰ νὰ συγκεντρωθεῖ ὁ φόρος, πού ἔπρεπε νὰ πληρώσει ἡ κοινότητα, οἱ δημογέροντες ὀριζαν τὸ μερίδιο, πού θὰ πλήρωνε κάθε οἰκογένεια, ἀνάλογα μέ τὴν περιουσία της καὶ τὰ εἰσοδήματά της.

Οἱ δημογέροντες φρόντιζαν καὶ γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου, δηλ. γιὰ τίς ἐκκλησίες, γιὰ τὰ νεκροταφεῖα, γιὰ τίς βρύσες, γιὰ τοὺς δρόμους κ τ λ.

Ἔτσι οἱ Ἕλληνες διατήρησαν τὴ συνείδηση ὅτι ἦταν ἔθνος ξεχωριστό ἀπὸ τοὺς κατακτητές Τούρκους, προσωρινὰ ὑποδουλωμένο, καὶ ἡ ψυχὴ τους φλεγόταν ἀπὸ τὸν πόθο γιὰ ἀπελευθέρωση.

Πολλές ἀπὸ τίς ἑλληνικές κοινότητες κατόρθωσαν νὰ προοδέψουν στὰ γράμματα καὶ ἔγιναν κέντρα παιδείας. Ὀνομαστώτερες ἀπὸ τίς κοινότητες αὐτές ἦταν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λειβαδιάς, τῆς Δημητσάνας.

Ἄλλες πάλι κοινότητες ἴδρυσαν συνεταιρισμούς, προόδεψαν καὶ πλούτισαν. Τέτοιες κοινότητες ἦταν:

α) Ἡ κοινότητα τῶν *Ἀμπελακίων* στὴ Θεσσαλία, ἡ ὁποία πλούτισε ἀπὸ τὴν τέχνη τῆς βαφῆς μέ τὸ ριζάρι, πού καλλιεργοῦσαν, τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων πού τὰ πουλοῦσαν σέ ὅλη τὴν Εὐρώπη. Ἀπὸ τὰ τεράστια κέρδη τοῦ συνεταιρισμοῦ τους οἱ Ἀμπελακιώτες ἴδρυσαν μεγάλο σχολεῖο στὰ Ἀμπελάκια, ὑποστήριξαν τὰ ἑλληνικά γράμματα, ἴδρυσαν βιβλιοθήκη καὶ τύπωσαν πολλὰ βιβλία πολῦτιμα γιὰ τὸν ἑλληνισμό.

β) Οἱ κοινότητες τῶν *24 χωριῶν τοῦ Πηλίου* μέ τὰ περίφημα ἐργαστήριά τους, ὅπου κατασκευάζονταν μάλλινα σκεπάσματα, μέ τὰ ὁποία ἐφοδίαζαν τὴν Ἀνατολή. Στὰ χωριά αὐτὰ ἔτρεφαν μεταξοσκώληκες καὶ ἀναπτύχθηκε πολὺ τὸ ἐμπόριο τῶν κουκουλιῶν. Μέ τὰ πλούτη τῶν κοινοτήτων αὐτῶν ἰδρύθηκαν πολλὰ κοινὰ σχολεῖα καὶ ἓνα ἀνώτερο, τὸ «Ἑλληνομουσεῖο», στό ὁποῖο σπούδασε ὁ Ρήγας Φεραῖος.

γ) Οί κοινότητες *τῶν Μαδεμοχωρίων* τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ ὁποῖες πλούτισαν πολύ ἀπό τό ἀσήμι πού ἔβγαζαν ἀπό τά μεταλλεῖα τῆς χερσονήσου.

δ) Οἱ κοινότητες *τῶν Ζαγοροχωρίων* τῆς Ἡπείρου πού κατασκεύαζαν μάλλινους ἐπενδύτες (κάπες), μέ τούς ὁποίους ἐφοδίαζαν τά βόρεια κέντρα τῆς Εὐρώπης.

Ἵνομαστές ἐπίσης εἶναι οἱ κοινότητες τῶν ναυτικῶν νήσων *Σπετοῶν*, Ἵδρας, καί *Ψαρῶν*, πού πλούτισαν ἀρκετά ἀπό τό ἐμπόριο μέ τά πλοῖα τους καί μέ τά χρήματά τους παρασκεύασαν τό στόλο τοῦ Ἑθνικοῦ ἀγώνα.

β) Κοινότητες τοῦ Ἑξωτερικοῦ

Ἐκτός ἀπό τίς κοινότητες πού ἰδρύθηκαν στή σκλαβωμένη Ἑλλάδα, ὀργανώθηκαν ἑλληνικές κοινότητες καί σέ χῶρες τῆς Εὐρώπης ἀπό Ἑλληνες πού κατέφυγαν σ' αὐτές. Σημαντικές ἑλληνικές κοινότητες τοῦ Ἑξωτερικοῦ ἦταν στήν Ἵδησσό, στήν *Τεργέστη*, στή *Βενετία*, στή *Βιέννη*, στό *Παρίσι* καί στό *Λονδίνο*.

Οἱ κοινότητες αὐτές τοῦ Ἑξωτερικοῦ ἀναδείχτηκαν λαμπρά φυτώρια, ἀπό τά ὁποῖα βγήκαν Ἑλληνες μορφωμένοι. Αὐτοί πῆραν σπουδαῖες θέσεις στήν τουρκική διοίκηση καί ὠφέλησαν τή μεγάλη ἑλληνική ὑπόθεση τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους.

Ὁ ἀπόδημος γενικά ἑλληνισμός μερίμνησε μέ ὑποτροφίες νά μετεκπαιδεύσει στό Ἑξωτερικό νέους, γιά νά γίνουν φωτισμένοι δάσκαλοι στά σχολεῖα τῆς ὑπόδουλης πατρίδας τους. Βοήθησε ἀκόμα οἰκονομικά νά ἰδρυθοῦν καί νά λειτουργήσουν σχολεῖα στή σκλαβωμένη Ἑλλάδα.

Ἵσκήσεις

1. Γιατί ὁ σουλτάνος ἄφησε νά λειτουργοῦν οἱ ἑλληνικές κοινότητες;
2. Πῶς λέγονταν οἱ ἄρχοντες τῶν κοινοτήτων;
3. Ποιές κοινότητες στήν Ἑλλάδα προόδεψαν καί σέ τί ὠφέλησαν τόν ἑλληνισμό;
4. Ποιές ἑλληνικές κοινότητες τοῦ Ἑξωτερικοῦ γνωρίζετε καί τί πρόσφεραν οἱ κοινότητες αὐτές στήν ὑπόδουλη Ἑλλάδα;

3. Φαναριώτες

Μεγάλοι διερμηνείς και ήγεμόνες της Μολδοβλαχίας

Στή νότια ακρογιαλιά του Κεράτιου κόλπου υπάρχει η συνοικία **Φανάρι**. Τό Φανάρι την εποχή που έγινε η άλωση της Πόλης ήταν από τις φτωχότερες και άσημότερες συνοικίες της, με σπίτια παλιά και δρόμους στενούς και σκοτεινούς.

Στή συνοικία αυτή βρήκε καταφύγιο τό Οικουμενικό Πατριαρχείο, όταν οι Τούρκοι τό ξδιωξαν από τό ναό τών Ἁγίων Ἀποστόλων, που εἶχε καταφύγει μετά τήν άλωση. Ἐκεῖ βρίσκεται μέχρι σήμερα.

Μέ τό πέρασμα ὁμως τοῦ χρόνου τό Φανάρι έγινε τό ἔθνικό κέντρο τοῦ τουρκοκρατούμενου ἑλληνισμοῦ. Πρός αὐτό ἔστρεψαν τά βλέμματά τους ὅλοι οἱ Ἕλληνες καί ἀπό ἐκεῖ περίμεναν τή σωτηρία τους ὕστερα ἀπό τήν τραγική καταστροφή. Στό Φανάρι μαζεύτηκαν οἱ ἐξυπνότεροι καί οἱ πιό μορφωμένοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ὀνομάστηκαν **Φαναριώτες**. Αὐτοῖ ἀποτέλεσαν τή νέα τάξη τών εὐγενῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἦς κληρικοί καί λαϊκοί οἱ Φαναριώτες βοηθοῦσαν τόν Πατριαρχία καί ὑπηρετοῦσαν ὡς γραμματεῖς ἢ ὡς σύμβουλοι στό Πατριαρχείο. Πολλοί ἀπό αὐτούς σπουδαζαν στίς σχολές τοῦ Πατριαρχείου, μάθαιναν ξένες γλώσσες καί γνώριζαν τά Εὐρωπαϊκά πράγματα καλύτερα ἀπό τούς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι δέ μάθαιναν ξένες γλώσσες, γιατί ὁ τουρκικός νόμος ἀπαγόρευε στούς Ὀθωμανούς νά μιλοῦν τίς γλώσσες τών ἀπίστων.

Γι' αὐτό οἱ σουλτάνοι χρησιμοποιοῦσαν τούς Φαναριώτες σέ ἀνώτερες κρατικές ὑπηρεσίες. Καί ὅσο περισσότερο μορφωμένοι ἦταν οἱ Φαναριώτες, τόσο κέρδιζαν μέ τόν καιρό τήν ἐμπιστοσύνη τών Τούρκων κι ἔπαιρναν ἀνώτερα ἀξιώματα. Πολλοί κατόρθωναν νά γίνονται **Μεγάλοι Διερμηνεῖς** καί νά διευθύνουν τήν ἐξωτερική πολιτική τῆς Τουρκίας. Ἄλλοι ἀπ' αὐτούς κατεῖχαν ἐμπιστευτικές θέσεις στήν Ἵψηλή Πύλη (Τουρκική Κυβέρνηση), γνώριζαν τά μυστικά τοῦ κράτους καί λέγονταν **σύμβουλοι τοῦ κράτους ἢ ἐξ ἀπορρήτων**. Ἄλλοι πάλι διορίζονταν πρεσβευτές τῆς Πύλης.

Ἀπό τούς Φαναριώτες διόριζε ἀργότερα ὁ σουλτάνος τούς ἡγεμόνες στή **Βλαχία** καί στή **Μολδαβία**, που τίς κατεῖχαν οἱ Τούρκοι. Οἱ ἡγεμόνες αὐτοῖ ἔπαιρναν μαζί τους συγγενεῖς, φίλους καί ἄλλους

έμπιστους Έλληνες και τούς έδιναν αξιώματα τής διοικήσεως. Έλληνες επίσης αποτελούσαν τή σωματοφυλακή τους και τή χωροφυλακή. Ίδρυναν ακόμη στα μέρη αυτά οι ήγεμόνες έλληνικά σχολεία, στα όποια δίδασκαν περίφημοι δάσκαλοι· και μέ τόν τρόπο αυτό προστάτευαν τά γράμματα και τήν έλληνική γλώσσα.

Στά μέρη αυτά τής Βλαχίας και τής Μολδαβίας κατέφυγαν και πολλοί άλλοι Έλληνες είτε για νά σπουδάσουν είτε για νά έργαστούν και έμπορευτούν, γιατί έβρισκαν εκει προστασία και έλευθερία. Έτσι σιγά-σιγά άρχισε νά αυξάνει και νά προσοδεύει ο Έλληνισμός, ώστε οι ήγεμονίες τής Βλαχίας και τής Μολδαβίας και προπάντων οι πόλεις Ίάσιο και Βουκουρέστι έγιναν κέντρα Έλληνισμού, από τά όποια ακούστηκε τό πρώτο σάλπισμα τής Έλληνικής Έπαναστάσεως.

Σπουδαίες Φαναριώτικες οικογένειες ήταν τών **Καρατζάδων**, τών **Υψηλάντηδων**, τών **Μαυροκορδάτων**, τών **Μουρούζηδων**, τών **Μαυρογένηδων**, τών **Σούτων** και άλλες.

Οί άρχιερείς και οι Φαναριώτες ήταν οι άρχοντες τών Έλλήνων. Μά οι άρχοντες αυτοί ζούσαν μέσα σε διαρκείς κινδύνους και πολλοί απ' αυτούς πλήρωσαν μέ τή ζωή τους τίς ύπηρεσίες τους προς τό υπόδουλο έθνος.

Άοκήσεις

1. Τί αισθάνεστε όταν ακούτε τή λέξη Πατριαρχείο;
2. Γιατί οι Έλληνες δέθηκαν μέ τό Πατριαρχείο και τόν Πατριάρχη;
3. Τί ήταν οι Φαναριώτες και ποιές ύπηρεσίες πρόσφεραν στο Έθνος;
4. Νά αναφέρετε φαναριώτικες οικογένειες.

4. Οί ένοπλες δυνάμεις Ξηρᾶς τοῦ υπόδουλου Έλληνισμού

α) Κλέφτες και άρματολοί

Τά βασανιστήρια, οι ταπεινώσεις και οι έξευτελισμοί τοῦ υπόδουλου Έλληνισμού δημιούργησαν μεγάλη έχθρότητα ανάμεσα στους υπόδουλους και στους κατακτητές. Άποτέλεσμα τής αντιθέσεως αὐτῆς είναι ή δημιουργία τών ένοπλων δυνάμεων τής Ξηρᾶς.

Πολλοί Έλληνες δέν μπορούσαν νά βλέπουν τά βασανιστήρια πού περνούσε τό Έθνος ούτε νά ύποφέρουν τίς ταπεινώσεις καί τό βαρύ ζυγό του τυράννου. Οί γενναίοι αυτοί πατριώτες άφησαν τίς οικογένειές τους καί τήν περιουσία τους, πήραν τά άρματα τους κι ανέβηκαν στά ψηλά κι άπόκρημα βουνά τής πατρίδας, όπου Τούρκου πόδι δέν πατούσε, γιά νά αναπνεύσουν ελεύθερο άέρα, όπως παραστατικά τονίζει καί τό δημοτικό τραγούδι:

*Μάνα, σου λέω δέν μπορώ τούς Τούρκους νά δουλεύω,
δέν ήμπορώ, δέ δύναμαι, εμάλλιασε ή καρδιά μου.*

*Θά πάρω τό τουφέκι μου, νά πά νά γίνω κλέφτης,
νά λημεριάζω στά βουνά καί στίς ψηλές ραχοϋλες...*

Έκει, λοιπόν, στά άπάτητα βουνά τής σκλαβωμένης πατρίδας μας σχημάτιζαν τά στρατόπεδά τους (τά λημέρια τους). Από εκεί κατέβαιναν συχνά στά χωριά καί στίς πεδιάδες, όπου έμεναν Τούρκοι, καί προξενούσαν σ' αυτούς πολλές ζημιές. Άρπαζαν τά ζώα τους καί τά υπάρχοντά τους καί αιχμαλώτιζαν τούς πλουσιότερους άπ' αυτούς, πού γιά νά τούς ελευθερώσουν έπαιρναν πλούσια λύτρα.

Πολλές φορές πάλι έκαναν επιθέσεις σέ Τούρκους ταξιδιώτες καί σέ άποσπάσματα του τουρκικού στρατού. Καί μέ τόν τρόπο αυτό έπαιρναν εκδίκηση άπό τούς τυράννους γιά τά δεινοπαθήματα τής φυλής τους καί άγωνίζονταν γιά τήν έθνική τους ελευθερία. Στίς συγκρούσεις τους μέ τούς Τούρκους έφάρμοζαν τήν τακτική τής ένέδρας καί του αίφνιδιασμού. Αυτός ήταν ό λεγόμενος *κλεφτοπόλεμος*.

Τούς Έλληνες αυτούς ό λαός τούς όνόμαζε *κλέφτες*. Τό όνομά τους αυτό δέν είχε τή σημασία του κοινού κλέφτη· σήμαινε αντίθετα τόν άνδρείο Έλληνα, πού πολεμούσε τόν κατακτητή γιά τήν ελευθερία τής πατρίδας. Ήταν μεγάλη τιμή καί δόξα τό όνομα «κλέφτης» γι' αυτούς πού τό έφερναν.

Ό λαός άκουε μέ άνακούφιση τά κατορθώματα των κλεφτών, πού μέ τό καθάριο αίμα τους πότιζαν τό δέντρο τής Λευτεριάς, τούς συμπαθοϋσε καί τούς ύψωνε μέσα στή φαντασία του.

Οί Τούρκοι, γιά νά αντιμετωπίσουν τούς κλέφτες, όργάνωσαν στρατιωτικά σώματα άπό Έλληνες, πού όνομάστηκαν *άρματολοί*. Ό άρχηγός τους λεγόταν *καπετάνιος*, ό βοηθός του λεγόταν *πρωτοπαλικάρο* καί οί άλλοι άντρες λέγονταν *παλικάρια*. Ή περιοχή πού φύλαγαν λεγόταν *άρματολίκι* καί ή έδρα του *καπετανάτο*.

Κάθε καπετάνιος είχε δική του σημαία, τό *φλάμπουρο*, καί ό

διορισμός του στο άρματολίκι γινόταν από την Τουρκική Κυβέρνηση.

Οί άρματολοί όμως δέ λησμονούσαν ότι ήταν Έλληνες· γι' αυτό διατηρούσαν τό μίσος κατά τών τυράννων και φρόντιζαν γιά τούς υπόδουλους άδελφούς τους.

Γιά τόν ίδιο λόγο δέν καταδίωκαν τούς κλέφτες· άπεναντίας μάλιστα τούς βοηθούσαν μυστικά και τούς είδοποιούσαν νά προφυλαχτούν από τούς αϊφνιδισμούς τών τουρκικών άποσπασμάτων. Και άν οί Τουρκοί τούς ύποψιάζονταν και ήθελαν νά τιμωρήσουν τούς άρματολούς, αυτοί άφηναν τό άρματολίκι και γίνονταν κλέφτες.

Άρματολός

Άλλες φορές πάλι οί Τουρκοί, γιά νά ήσυχάσουν από επίφοβους κλέφτες, συνθηκολογούσαν μαζί τους και τούς διόριζαν άρματολούς.

Σπουδαίοι άρματολοί ήταν ό Βλαχάβας, ό Μπουκουβάλας, ό Μηλιώνης, ό Άνδρουτσος, ό Νικοτσάρας, ό Κατοσαντώνης και άλλοι.

Τούς κλέφτες και τούς άρματολούς τούς ένωνε ή ίδια θρησκεία και ή κοινή άγάπη πρός τήν πατρίδα. Είχαν τά ίδια αισθήματα, τίς ίδιες σκέψεις και τούς ίδιους πόθους. Γι' αυτό τά όνόματα κλέφτης και άρματολός κατάντησαν νά έχουν τήν ίδια σημασία.

Άπό τά σώματα τών άρματολών, πού όργανώθηκαν μέ τήν άδεια του σουλτάνου, σχηματίστηκε σιγά-σιγά μία άναγνωρισμένη στρατιωτική δύναμη από Έλληνες. Η δύναμη αυτή μαζί μέ τούς κλέφτες αποτέλεσε τό στρατό της Ξηράς, πού άργότερα βοήθησε πάρα πολύ στον άγώνα γιά τήν έλευθερία. Μάλιστα άπ' αυτούς τούς κλέφτες και άρματολούς άναδείχτηκαν οί κυριότεροι όπλαρχηγοί της Έπανάστασεως.

β) Ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν

Οἱ κλέφτες (καὶ οἱ ἀρματολοί πού γίνονταν κλέφτες) εἶχαν, ὅπως εἶπαμε, τὰ *λημέρια* τους σέ ἀπόκρημα καὶ δυσκολοπλησίαστα βουνά τῆς πατρίδας μας. Τά Ἄγραφα, ἡ Πίνδος, ὁ Ὀλυμπος, ὁ Κίσαβος καὶ τὰ βουνά τῆς Πελοποννήσου ἦταν γεμάτα ἀπὸ κλέφτικα λημέρια.

Ἐκεῖ ζοῦσαν μὲ ἀπλότητα· ἦταν ἀγαπημένοι μεταξὺ τους, σέβονταν τὸν καπετάνιο τους καὶ ἦταν ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν. Ἀχώριστος σύντροφός τους ἦταν τὸ καριοφίλι καὶ τὸ σπαθὶ τους. Ἡ ζωὴ τους ἦταν σκληρὴ καὶ γεμάτη κινδύνους. Συνήθιζαν ὅμως νά ὑπομένουν ὄλες τίς κακουχίες καὶ τίς στερήσεις τῆς κλέφτικης ζωῆς.

Ἡ ἀντοχὴ τους στὴν πείνα, στὴ δίψα, στὴν ἀγρύπνια, στοῦ ψύχους καὶ στὴ ζέση ἦταν παροιμιώδης. Πολλές φορές βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη νά πολεμήσουν ἡμερόνυχτα ὀλόκληρα συνεχῶς χωρὶς νά φᾶνε, νά πιοῦν καὶ νά κοιμηθοῦν. Τοῦτο φαίνεται ζωντανότερα καὶ ἀπὸ τὸ τραγούδι τους:

Μαύρη ζωὴ πού κάνουμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφτες!

*Ποτέ μας δέν ἀλλάζουμε καὶ δέν ἀσπροφοροῦμε,
ὀλμημερὶς στὸν πόλεμο, τὴ νύχτα καραοῦλι...*

Δώδεκα χρόνους ἔκαμα στοὺς κλέφτες καπετάνιος.

*Ζεστό ψωμί δέν ἔφαγα, δέν πλάγιασα σέ στρῶμα,
τὸν ὕπνο δέν ἐχόρτασα, τοῦ ὕπνου τὴ γλυκάδα,
τὸ χέρι μου προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθὶ μου στρῶμα,
καὶ τὸ τουφέκι ἀγκαλιὰ σάν τὸ παιδί ἢ μάνα.*

Τὸ μῖσος τῶν κλεφτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἦταν ἄσβεστο. Πόθος τους ἦταν νά τοὺς ἐξοντώσουν· γι' αὐτὸ τὴν ὥρα τῆς μάχης γίνονταν ὑπεράνθρωποι.

Ὅταν δέν πολεμοῦσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, γυμνάζονταν στὴ σκοποβολή, στοῦ λιθάρι, στοῦ πήδημα, στοῦ τρέξιμο καὶ σέ ἄλλα ἀγωνίσματα καὶ ἀποκοῦσαν σ' αὐτὰ ἀπίστευτες σχεδόν ἰκανότητες. Ὁ Νικοτσάρας λένε ὅτι περνοῦσε στοῦ τρέξιμο τὸ καλύτερο ἄλογο. Ἄλλοι ἦταν ἄριστοι σκοπευτὲς καὶ περνοῦσαν τὸ βόλι μέσα ἀπὸ δαχτυλίδι ἀπὸ ἀρκετὴ ἀπόσταση.

Μετὰ τὰ ἀγωνίσματα μαζεύονταν στὰ λημέρια τους κάτω ἀπὸ τὰ μεγάλα δέντρα καὶ κοντὰ στίς δροσερές πηγές. Ἐκεῖ ἔψηναν ἀρνιά, ἔπιναν γλυκὸ κρασί καὶ χόρευαν.

Ἐνῶ ὅμως οἱ κλέφτες ἦταν σκληροὶ πολεμιστές, εἶχαν μολαταῦτα

εὐγενικά αἰσθήματα. Ποτέ δέ βασάνιζαν τούς αἰχμαλώτους. Σέβονταν πολύ τίς γυναῖκες καί εἶχαν πολύ ἀναπτυγμένο τό αἶσθημα τῆς τιμῆς.

Εἶχαν μεγάλη εὐλάβεια πρὸς τό Θεό καί ποτέ δέν πείραζαν τίς ἐκκλησίες καί τά μοναστήρια σέ ὅποιαδήποτε ἀνάγκη κι ἂν βρίσκονταν. Ποτέ κλέφτης δέν ἀλλαξοπίστησε. Τηροῦσαν τίς ὑποσχέσεις τους καί σέ ὦρα κινδύνου ποτέ δέν ἐγκατέλειψε ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Οὔτε ἔκαναν πρᾶξεις ἀνάρμοστες σέ παλικάρι.

γ) Τά δημοτικά τραγούδια

Ἡ ζωὴ καί τά κατορθώματα τῶν κλεφτῶν ἔμοιαζαν πολύ μέ τή ζωὴ καί τά κατορθώματα τῶν ἀκριτῶν. Καί ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ ὕμνησαν μέ τά ἀκριτικά τραγούδια τους τούς ἀκρίτες τῆς ἐποχῆς τους, ἔτσι καί πολλοὶ ἀπό τούς Ἑλληνες, πού εἶχαν τό χάρισμα τῆς ποιήσεως, περιέγραψαν μέ ὠραίους στίχους καί τραγούδησαν τόν ἥρωισμό, τά κατορθώματα καί τά δεινοπαθήματα τῶν κλεφτῶν καί τῶν ἀρματολῶν καί τούς πόθους τους. Ἔτσι ὁ λαός τήν ἱστορία τήν ἔκανε τραγούδι καί δημιουργήθηκαν τά ἀθάνατα *κλέφτικα ἢ δημοτικά τραγούδια*.

Στά τραγούδια αὐτά περιγράφονται μέ ὠραῖα λόγια ἡ ἀγάπη τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων πρὸς τήν ἐλευθερία, ἡ περιφρόνηση πρὸς τά πλούτη καί τήν καλοπέραση καί ἡ προτίμηση τῆς σκληρῆς ζωῆς τοῦ κλέφτη. Ἐξυμνεῖται ἀκόμα ἡ λεβεντιά, ἡ καρτερία καί ὁ ἵπποτισμός τῶν κλεφτῶν καί ἐκφράζεται ἡ θλίψη γιά τόν πρόωρο χαμό τους. Τά δημοτικά τραγούδια τά τραγούδησαν οἱ κλέφτες καί οἱ ἀρματολοὶ πάνω στά ἀπάτητα ἀπό τούς Τούρκους λημέρια τους. Ἀπό ἐκεῖ μεταδόθηκαν κι ἔγιναν γνωστά σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα καί τά τραγουδοῦσαν ὅλοι οἱ Ἑλληνες σέ κάθε εὐκαιρία· ἀκούονται καί σήμερα μέ πολλή συγκίνηση.

Ἀοκήσεις

1. Πῶς γεννήθηκε ἡ κλεφτουριά;
2. Ποιοὶ ὀνομάζονταν κλέφτες καί ποιοὶ ἀρματολοὶ;
3. Γιατί λέμε ὅτι οἱ λέξεις «κλέφτης» καί «ἀρματολός» ἔχουν τήν ἴδια σχεδόν σημασία;
4. Νά ἀναφέρετε ὀνόματα κλεφτῶν καί ἀρματολῶν τοῦ τόπου σας.
5. Ποῦ ἀκοῦμε δημοτικά τραγούδια;

5. Σουλιώτες, Μανιάτες, Σφακιανοί

Οι κλέφτες και οι αρματολοί, πού είδαμε, δέν ἦταν οἱ μόνοι Ἕλληνες πού ἀνάπνεαν στά ἑλληνικά βουνά τόν ἐλεύθερο ἀέρα. Ἦταν καί οἱ κάτοικοι ὀρισμένων ἐπαρχιῶν, οἱ ὁποῖοι δέ γνώρισαν τό ζυγό τοῦ ἀπαίσιου τυράννου.

Αὐτοί ἦταν οἱ **Σουλιῶτες** στήν Ἠπειρο, οἱ **Μανιάτες** στήν Πελοπόννησο καί οἱ **Σφακιανοί** στήν Κρήτη.

Οἱ Ἕλληνες αὐτοί, πού κατοικοῦσαν στίς ὄρεινές καί βραχώδεις περιφέρειες τῆς χώρας μας, ἦταν πάντοτε ὀπλισμένοι καί διατηροῦσαν ἀκμαῖο τό φιλοπόλεμο πνεῦμα τους.

Οἱ Τούρκοι πολλές φορές δοκίμασαν νά ὑποτάξουν τίς ἐπαρχίες αὐτές ἀλλά πάντοτε ἀπότυχαν, ἀφοῦ ἔπαθαν μεγάλες καταστροφές. Ἔτσι ἀναγκάστηκαν σό τέλος νά ἀναγνωρίσουν τήν ἀνεξαρτησία τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν παίρνοντας γιά ἀντάλλαγμα ἕνα μικρό φόρο σάν δείγμα ὑποταγῆς τῶν κατοίκων.

Ἡ Μάνη μάλιστα κυβερνιόταν ἀπό ντόπιο ἄρχοντα, πού τόν διορίζε ὁ σουλτάνος κι ἔφερνε τόν τίτλο τοῦ **μπέη**.

Τά μέρη αὐτά χρησίμευαν ὡς καταφύγιο τῶν Ἑλλήνων, πού καταδιώκονταν ἀπό τοῦς Τούρκους, κι αὐξάνονταν ἔτσι οἱ ἔνοπλες δυνάμεις τῆς ξηρᾶς τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ.

Καί ὅταν ἀργότερα δόθηκε τό σύνθημα τῆς Ἐπαναστάσεως γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Πατρίδας μας, πρῶτοι οἱ Σουλιῶτες καί οἱ Μανιάτες ἄρπαξαν τά ὄπλα ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ἀσκήσεις

1. Ποιές περιοχές τῆς χώρας μας διατήρησαν σχετική ἀνεξαρτησία στά χρόνια τῆς δουλείας;
2. Πῶς τό πέτυχαν αὐτό;
3. Ἡ ἀνεξαρτησία τους αὐτή σέ τί ὠφέλησε τόν ἐθνικό ἀγώνα;

6. Ἡ Ἑλληνικὴ Ναυτιλία

Ἀνάπτυξη καὶ ὀργάνωση τῶν ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων

Οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν ἀγάπησαν τὴ θάλασσα καὶ καταγίνονταν μὲ τὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο. Γι' αὐτὸ καὶ στὰ χρόνια τῆς δουλείας ὄσοι ζοῦσαν στὰ παράλια καὶ στὰ νησιά δὲν ἔπαψαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ναυτικά. Ἀπὸ αὐτοὺς στρατολογοῦσαν μὲ τὴ βία οἱ Τούρκοι τοὺς ναῦτες, πού χρειάζονταν γιὰ τὰ πλοῖα τους.

Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δουλείας οἱ Τούρκοι δὲν ἐπίτρεπαν στοὺς ραγιαδες νὰ ἔχουν καράβια. Σιγά-σιγά ὁμως ἄρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κατασκευάζουν μικρὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ταξίδευαν κι ἔκαναν ἐμπόριο στὴ Μεσόγειο καὶ στὸν Εὐξείνιο Πόντο.

Ἰδιαίτερα προόδευε ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο ἀπὸ τὸ ἔτος 1774, πού ἔγινε μεταξύ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἡ συνθήκη τοῦ **Κιουτσιούκ Καϊναρτζή** (χωριὸ τῆς Βουλγαρίας). Σύμφωνα μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ τὰ πλοῖα, πού ἔφεραν Ρωσικὴ σημαία, ταξίδευαν ἐλεύθερα στὶς τουρκικὲς θάλασσες, ἔμεναν ἀφορολόγητα καὶ ἀπόφευγαν τὶς καταπιέσεις τῶν Τούρκων.

Τὸ προνόμιο αὐτὸ τὸ χρησιμοποίησαν καὶ οἱ Ἕλληνες. Μὲ τὴν ἄδεια τῆς Ρωσίας ὑψωσαν ρωσικὴ σημαία στὰ λίγα πλοῖα τους, κατασκεύασαν περισσότερα καὶ μεγαλύτερα καὶ ἀνενόχλητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους διάσχιζαν τὶς θάλασσες. Πλησίαζαν στὶς τουρκικὲς ἀκτὲς καὶ στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ διενεργοῦσαν τὸ ἐμπόριό τους.

Ἔτσι τὸ Ἑλληνικὸ ἐμπορικὸ ναυτικὸ πῆρε μεγάλη ἀνάπτυξη. Στοὺς μεγαλύτερους λιμένες τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἴδρυσαν οἱ Ἕλληνες σπουδαῖα ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ναυτικὲς βάσεις. Δημιούργησαν ἐκεῖ, ὅπως εἶδαμε, καὶ σπουδαῖες κοινότητες, οἱ ὁποῖες ἔγιναν κέντρα ἐθνικά. Τέτοιοι λιμένες ἦταν ἡ Ὁδησσός, ἡ Βενετία, ἡ Τεργέστη, ἡ Μασσαλία καὶ ἄλλοι.

Μεγαλύτερη ἀκόμα ἀνάπτυξη πῆρε τὸ ἑλληνικὸ ναυτικὸ στοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Ἀγγλία εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπόκλεισε τὰ παράλια της, γιὰ νὰ μὴν μπαίνουν στὴ Γαλλία σιτάρι καὶ ἄλλα τρόφιμα. Οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ὁμως, ἀψηφώντας κάθε κίνδυνο, πλησίαζαν στὰ γαλλικὰ παράλια καὶ πουλοῦσαν σὲ μεγάλες τιμές σιτηρὰ, τρόφιμα καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα καὶ κέρδιζαν ἔτσι πολλὰ χρήματα.

Μὲ τὴν ἀσχολία τους, λοιπόν, μὲ τὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριο οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων ἀπόχτησαν πολλὰ πλοῦτή καὶ

πλοῖα πολυάριθμα καί μεγάλα.

Τά μεγαλύτερα καί περισσότερα πλοῖα τά εἶχαν τά τρία μικρά ἑλληνικά νησιά **Σπέτσες**, **Ύδρα** καί **Ψαρά**, πού οἱ κάτοικοί τους ἔγιναν πλουσιότατοι.

Ὁ ἐμπορικός αὐτός στόλος ἔγινε πολεμικός καί οἱ Ἕλληνες ναῦτες ἔγιναν σπουδαῖοι θαλασσομάχοι ἀπό τήν ἐξῆς αἰτία:

Κατά τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας ἡ Μεσόγειος καί τό Αἰγαῖο δέν ἦταν χωρίς κινδύνους γιά τούς ναυτικούς. Γιατί οἱ τρομεροί Ἀλγερινοί πειρατές, **οἱ κουρσάροι** ὅπως τούς ἔλεγαν, ἔπιαναν καί λήστευαν τά ἐμπορικά πλοῖα πού συναντοῦσαν στό πέλαγος. Τά πληρώματα τῶν πλοίων ἢ τά φόνευαν ἢ τά αἰχμαλώτιζαν, γιά νά τά πουλήσουν στά σκλαβοπάζαρα.

Οἱ Ἕλληνες ναυτικοί, γιά νά ἀμύνονται κατά τῶν πειρατῶν, κατασκεύασαν μεγαλύτερα πλοῖα, αὔξησαν τά πληρώματά τους μέ περισσότερους ἄντρες καί τά ἐξόπλισαν μέ κανόνια. Ἐγιναν ἔτσι ἀτρόμητοι θαλασσομάχοι.

Ἀθόρυβα, λοιπόν, καί χωρίς νά τό παρατηρήσει κανείς ἐτοιμάστηκε ἐμπειροπόλεμο ναυτικό ἀπό 700 περίπου πλοῖα μέ 18.000 ἄντρες καί 6.000 περίπου μικρά κανόνια.

Οἱ δυνάμεις αὐτές ἀποτέλεσαν **τίς ναυτικές δυνάμεις** τοῦ Ἔθνους, πού στό μεγάλο ξεσηκωμό τοῦ Γένους ἀγωνίστηκαν κατά τοῦ τυράννου στή θάλασσα, ὅπως οἱ κλέφτες καί οἱ ἀρματολοί στήν ξηρά.

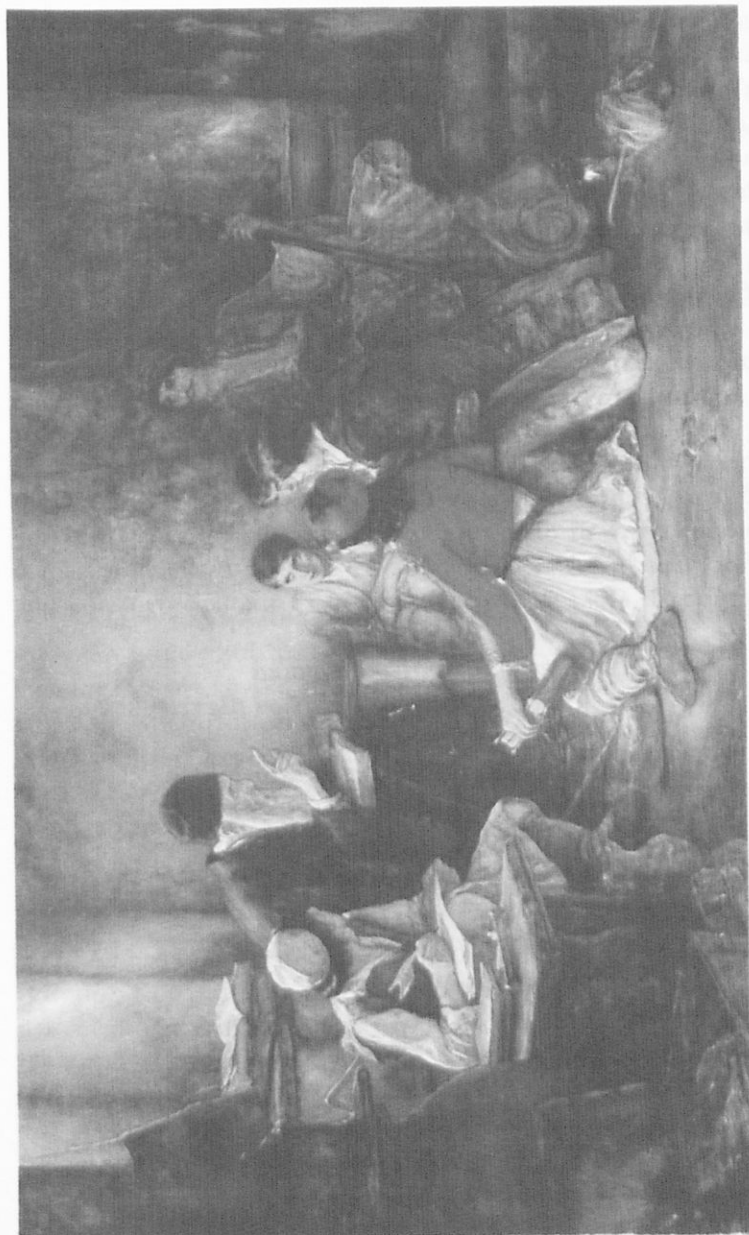
Ἀσκήσεις

1. Γιατί οἱ Ἕλληνες διακρίθηκαν ὡς ναυτικοί περισσότερο ἀπό τούς Τούρκους;
2. Σέ τί ἀφέλησε τούς Ἕλληνες ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή;
3. Τί βοήθησε νά γίνουν ἐμπειροπόλεμοι οἱ Ἕλληνες ναυτικοί;

7. Οἱ πνευματικές δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ

α) Τό κρυφό σχολεῖο

Μετά τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τούρκοι καταδίωξαν τήν παιδεία τῶν ραγιαδῶν. Γιά νά μή διδάσκονται τά ἑλληνόπουλα τήν ἱστορία τους καί μαθαίνουν τήν καταγωγή τους καί τά κατορθώματα τῆς φυλῆς τους καί θερμαίνεται ἔτσι ὁ πόθος γιά τήν

Τό κρυφό σχολειό

ἐλευθερία τους, ἀπαγόρευαν νά διδάσκονται τά ἑλληνικά γράμματα.

Ἐκλείσαν τά σχολεῖα καί καταδίωξαν τούς δασκάλους τους. Ὅσοι ἀπ' αὐτούς κατόρθωσαν νά σωθοῦν, κατέφυγαν στήν Ἰταλία καί σέ ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες καταδικάστηκαν σέ ἀμάθεια.

Ὡστόσο ὁμως ἡ ἀγάπη γιά τά γράμματα δέν ἔσβησε τελείως. Οἱ Ἕλληνες μορφώνονταν ὅσο μποροῦσαν στά σπίτια τους. Ἀκόμα ὁ παπᾶς ἢ ὁ ψάλτης ἢ κάποιος γέρος ἐγγράμματος μάζευαν κρυφά τά σκλαβόπουλα μέσα στούς νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν ἢ κάπου ἄλλοῦ καί οἱ καλόγεροι μέσα στά ἀπόκεντρα καί ἀπάτητα μοναστήρια.

Καί ἐκεῖ, κάτω ἀπό τό ἀδύνατο καί τρεμάμενο φῶς τοῦ καντηλιού, τά μάθαιναν ἀνάγνωση, γραφή, ἐκκλησιαστικά τροπάρια καί τά πρῶτα στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καί τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας.

Αὐτά τά μέρη τά ὀνόμασαν **Κρυφά Σχολεῖα**. Μέσα στά σχολεῖα αὐτά διδάσκονταν τά σκλαβωμένα ἑλληνόπουλα τό μίσος κατά τοῦ τυράννου. Ἐκεῖ μέσα καλλιιεργήθηκε ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας. Καί ὁ ποιητής μας Ἰ. Πολέμης στό ποιήμα του «Τό κρυφό σχολεῖο» μᾶς λέει:

... Ἐκεῖ ἡ ψυχὴ πικρότερα ἀγροικᾶ
τόν πόνο τῆς σκλαβιάς της· ἐκεῖ βλέπει
τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει.
... κι ἀνατριχιάζει ἀκούγοντας καθεῖς
προφητικά τά λόγια τοῦ δασκάλου
μέ μιὰ φωνή βαριά:
Μή σκιάζεστε στά σκότη! Ἡ Λευτεριά
σάν τῆς αὐγῆς τό φεγγοβόλο ἀστέρι
τῆς νύχτας τό ξημέρωμα θά φέρει».

β) Οἱ διάφορες Σχολές

Ἡ καταδίωξη τῆς παιδείας καί τό κλείσιμο τῶν σχολείων κράτησε ὅλο τό 16^ο καί 17^ο αἰῶνα, δηλ. διακόσια ὀλόκληρα χρόνια. Σέ ὅλο τό διάστημα αὐτό τό δουλωμένο Γένος ἔζησε «πικρῆς σκλαβιάς χειροποιαστό σκοτάδι», ὅπως λέει ὁ Πολέμης στό ποιήμα του «τό κρυφό σχολεῖο».

Μετά ὁμως τούς δύο πρώτους αἰῶνες τῆς σκλαβιάς οἱ Τοῦρκοι

ἄρχισαν νά φέρονται μαλακότερα πρὸς τοὺς ραγιαδες καὶ ἄρχισαν νά ιδρύονται σχολεῖα.

Ἄμέσως τότε οἱ κοινότητες καὶ πλούσιοι ἰδιῶτες ἄρχισαν νά ιδρύουν σχολεῖα. Σπούδασαν τὰ παιδιὰ τους ἢ βοήθησαν ἄλλα παιδιὰ νά σπουδάσουν στὸ Ἐξωτερικό.

Τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἦταν ἡ *Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή* στὴν Κωνσταντινούπολη. Μά καὶ ἡ Σμύρνη καὶ οἱ Κυδωνιές στὴ Μ. Ἀσία, ἡ Χίος, ἡ Θεσσαλονίκη, τὰ Γιάννενα, τὸ Μέτσοβο καὶ ὁ Κισσός τοῦ Πηλίου καθὼς καὶ ἡ Δημητσάνα εἶχαν καλὰ σχολεῖα. Μεγάλη σχολὴ ιδρύθηκε στὸ Ἅγιο Ὄρος, ἡ *Ἀθωνιάς Σχολή*.

γ) Διδάσκαλοι τοῦ Γένους

Στὰ σχολεῖα, πού ἀναφέραμε παραπάνω, δίδαξαν σοφοὶ καὶ ἄξιοι δάσκαλοι, πού εἶχαν θερμὴ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἤξεραν νά μεταδίδουν τὴν ἀγάπη αὐτὴ στοὺς νέους καὶ νά δυναμώνουν στὴν καρδιά τους τὴν πίστη πὼς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας. Αὐτοὶ ὀνομάστηκαν *Διδάσκαλοι τοῦ Γένους*.

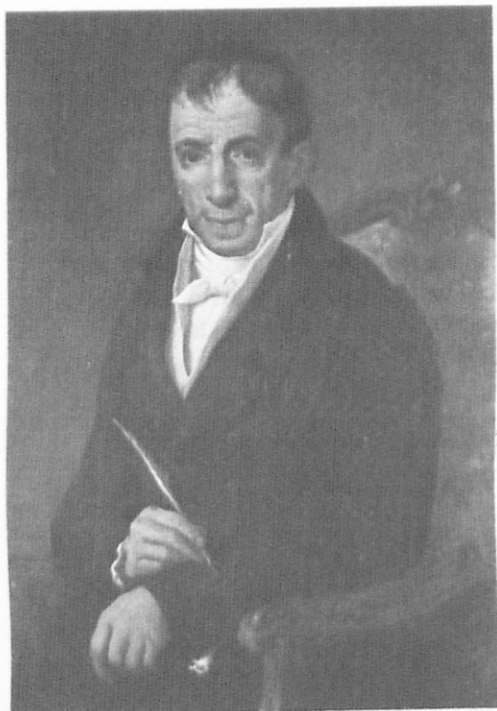
Ἄλλὰ γιὰ τὴν ἴδια ἰδέα ἀγωνίζονταν καὶ ἀπλοὶ δάσκαλοι τῶν χωριῶν, καθὼς καὶ ταπεινοὶ καλόγεροι ὅπως ὁ *Κοσμάς ὁ Αἰτωλός*, ὁ ὁποῖος γιὰ τὴν ἐθνικὴ του δράση θανατώθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Οἱ ὀνομαστότεροι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους ἦταν: ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Κων. Κούμας, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Ἀθην. Ψαλλίδας, ὁ Κων. Οἰκονόμος, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

8. Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748-1833)

Ἀνάμεσα στοὺς παραπάνω λόγιους τὴν πρώτη θέση ἔχει ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, πού γεννήθηκε στὴ Σμύρνη. Ὁ πατέρας του, πού ἦταν ἔμπορος στὴ Σμύρνη, καταγόταν ἀπὸ τὴ Χίο· ἡ μητέρα του ἦταν Σμυρνια. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ διδάχτηκε ὁ Κοραῆς στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης.

Οἱ γονεῖς του τὸν προόριζαν γιὰ ἔμπορο. Γι' αὐτὸ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Σχολὴ τὸν ἔστειλε ὁ πατέρας του στὴν Εὐρώπη (στὴν Ὁλλανδία), γιὰ νά τὸν ἔχει ἀνταποκριτὴ στὶς ἐμπορικὲς του ὑποθέσεις.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς

ἐλευθερία τους. Ἀλλά, γιά νά μορφωθοῦν, ἔπρεπε νά μάθουν καί νά αγαπήσουν τά ὠραία διδάγματα, πού βρισκόνταν στά συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Γι' αὐτό τύπωσε πολλά ἀπ' αὐτά, σέ γλώσσα ἀπλή καί κατανοητή ἀπό τό λαό, μέ ἔξοδα πλούσιων ὁμογενῶν. Τά περισσότερα ὁμως βιβλία τοῦ Κοραΐ τά τύπωσαν μέ ἔξοδά τους οἱ Ἡπειρώτες ἀδερφοί **Ζωσιμάδες**.

Μέ τά πολλά καί σοφά συγγράματά του ὁ Κοραΐς ἔγινε ὁ μεγαλύτερος δάσκαλος τοῦ Γένους. Πέτυχε νά ἀνάψει στίς καρδιές τῶν Ἑλλήνων τόν πόθο πρὸς τήν ἐλευθερία καί τήν ἀναγέννηση τοῦ Ἔθνους.

Εἶχε τήν εὐτυχία νά ἰδεῖ τό μεγάλο ὄνειρο τῆς ζωῆς του πραγματοποιημένο μέ τήν ἀτελευθέρωση ἔστω καί ἑνός μικροῦ τμήματος τῆς Ἑλλάδας.

Ὁ Κοραΐς ὁμως εἶχε μεγάλο πόθο νά μάθει γράμματα. Γι' αὐτό ἀσχολήθηκε περισσότερο μέ τή μόρφωσή του καί λιγότερο μέ τίς ἐμπορικές ὑποθέσεις τοῦ πατέρα του. Ἐπιδόθηκε στήν ἐκμάθηση τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἀργότερα σπούδασε ἰατρική στό Πανεπιστήμιο τοῦ Μομπελιέ τῆς Γαλλίας.

Ἀφοῦ τελείωσε τίς σπουδές του, ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στό Παρίσι, γιατί στό μεταξὺ εἶχαν πεθάνει οἱ γονεῖς του. Δέν ἐξάσκησε ὁμως τό ἰατρικό ἐπάγγελμα. Ἀφοσιώθηκε στά γράμματα. Μελέτησε τά ἀρχαία ἑλληνικά συγγράμματα καί ἀσχολήθηκε μέ τή συγγραφὴ βιβλίων, γιά νά φανεῖ χρήσιμος στό ἔθνος του.

Ὁ Κοραΐς πίστευε πὼς μόνο ἂν μορφωθοῦν οἱ Ἕλληνες, θά μπορέσουν νά ἀποκτήσουν τήν

Ὁ Κοραΐς πέθανε τὸ 1833 στὸ Παρίσι καὶ τάφηκε ἐκεῖ. Ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα, γιὰ νὰ δείξει τὴν εὐγνωμοσύνη της, ἔστησε τὸ ἄγαλμά του μπροστὰ ἀπὸ τὰ Προπύλαια τοῦ ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί οἱ Τοῦρκοι ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα μας;
2. Τί ἦταν τὰ κρυφὰ σχολεῖα καὶ πῶς λειτούργησαν;
3. Ποιῆς ἑλληνικῆς Σχολῆς διακρίθηκαν στὴν τουρκοκρατία;
4. Γιατί ὁ Κοραΐς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δασκάλους τοῦ Γένους;
5. Ποιούς ἄλλους δασκάλους τοῦ Γένους γνωρίζετε;

Ἔργασία

Νὰ βρεῖτε τὸ ποίημα τοῦ Πολέμη «τὸ κρυφὸ σχολεῖο», καὶ νὰ τὸ μελετήσετε μὲ πολλή προσοχή.

Η ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

1. Ἡ ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑθνους

Οἱ Ἕλληνες, λαός φιλελεύθερος, δέν ἦταν δυνατὸ νά ὑποταχτοῦν στή μοίρα τοῦ σκλάβου. Δέχτηκαν τὴν ὑποδούλωση σάν κατάσταση ἀνάγκης καί προσωρινή. Δέν ἔχασαν ὅμως ποτέ τὴν ἐλπίδα ὅτι κάποτε θά ἔδιωχναν τοὺς Τούρκους καί θά ἀποκοτοῦσαν τὴν πολυπόθητη ἐλευθερία τους. Γι' αὐτὸ δέν ἔμειναν μέ τὰ χέρια δεμένα, ἀλλὰ ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ἄλωση ἄρχισαν τὰ ἐπαναστατικά κινήματα κατὰ τοῦ καταχτητῆ.

Ἡ δύναμη τῆς Ἑκκλησίας καί τοῦ κλήρου, οἱ κοινότητες, οἱ ἔνοπλες δυνάμεις τῆς ξηρᾶς (ἀρματολοί καί κλέφτες), ἡ ἀνάπτυξη τῆς ναυτιλίας καί ἡ πρόοδος στοῦ ἐμπόριο καί στήν παιδεία τοὺς δυνάμωσαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ Ἕλληνες ἐξᾶλλου, πού ζοῦσαν στίς ἐλληνικές παροικίες (κοινοότητες) τῆς Εὐρώπης, ξύπνησαν. Ἐβλεπαν ὅτι ἡ Τουρκία ἄρχισε νά ἀδυνατίζει καί τό τουρκικό κράτος ἄρχισε ἡμέρα μέ τὴν ἡμέρα νά πηγαίνει στοῦ χειρότερο. Οἱ Αὐστριακοὶ νίκησαν τοὺς Τούρκους καί τοὺς περιόρισαν στή Βαλκανική. Ὑστερα οἱ Ρῶσοι νίκησαν σέ πολλοὺς πολέμους τοὺς Τούρκους καί ἔσπασαν τίς δυνάμεις τους.

Ὅλα αὐτὰ ὑποβοήθησαν, ὥστε ὁ πόθος τῶν Ἑλλήνων γιά ἀνεξαρτησία νά μεταβληθεῖ σέ πίστη πῶς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας. Ἔτσι οἱ ἐπαναστατικές τους διαθέσεις κατὰ τῆς Τουρκίας ἔγιναν ἐντονότερες.

Τίς ἐπαναστατικές αὐτές διαθέσεις τῶν Ἑλλήνων καί τόν πόθο τους γιά ἐλευθερία ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ Ἐνετοὶ στήν ἀρχή καί κατόπιν οἱ Γάλλοι καί οἱ Ἰσπανοί, πού πολλές φορές χρησιμοποίησαν τοὺς Ἕλληνες ἐναντίον τῶν Τούρκων, γιά νά ἐξυπηρετήσουν, δυστυχῶς, μόνο τὰ δικά τους συμφέροντα. Γιατί, ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι συνθηκολογοῦσαν μέ τοὺς Τούρκους, ἄφηναν τοὺς Ἕλληνες στή διάθεση τῶν Τούρκων, πού τοὺς ἐκδικοῦνταν σκληρότατα.

Οἱ Ἕλληνες ὅμως ποτέ δέν ἠσύχασαν καί ποτέ δέν ἔπαψαν νά ἀγωνίζονται γιά τὴν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας τους. Καί ἀφοῦ πείστηκαν ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι δέν ἤθελαν ἢ δέν μπορούσαν νά τοὺς βοη-

θήσουν νά αποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό, ἔστρεψαν τίς ἐλπίδες τους πρὸς τὴν Ὁρθόδοξη Ρωσία, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ τσαρῶν Μεγάλου Πέτρου παρουσιαζόταν σάν προστάτιδα δύναμη τῶν ὑπόδουλων χριστιανῶν καὶ ὁ πιὸ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τῶν Τούρκων.

Τὸ σχέδιο τοῦ Μ. Πέτρου ἦταν νά καταλύσει τὴν τουρκικὴ αὐτοκρατορία καὶ νά καταλάβει τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὰ στενά, γιὰ νά ἀποκτήσει διέξοδο σὲ ζεστὴ θάλασσα, ὅπως εἶναι τὸ Αἶγαίο καὶ ἡ Μεσόγειος. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ θεωροῦσε χρήσιμη τὴ φιλία τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ.

Γι' αὐτὸ ἔστειλε πλοῦσια δῶρα στὰ ἑλληνικὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ στοῦ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ τοὺς Ἕλληνας πού εἶχαν καταφύγει στὴ Ρωσία, γιὰ νά ἀποφύγουν τὴν καταδίωξη τῶν Τούρκων ἢ νά ἐμπορευτοῦν, τοὺς δεχόταν στοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ ἢ στίς δημόσιες ὑπηρεσίες καὶ γενικά τοὺς προστάτευε καὶ τοὺς βοηθοῦσε μὲ κάθε τρόπο.

2. Τά κυριότερα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων

α) Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ 1770

Τὸ 1763 ἀνέβηκε στοῦ θρόνου τῆς Ρωσίας ἡ **Αἰκατερίνη Β'** ἡ Μεγάλη, γυναίκα φιλόδοξη, πού ἀποφάσισε νά πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιο τοῦ Μ. Πέτρου. Ἐστειλε πράκτορες στὴν Ἑλλάδα καὶ στὰ ἄλλα ἔθνη τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὁποῖοι παρακινοῦσαν τοὺς χριστιανούς νά ἐπαναστατήσουν κατὰ τῶν Τούρκων, ὅταν ἡ Ρωσία θά κήρυχνε τὸν πόλεμο ἐναντίον αὐτῶν.

Στὴν Ἑλλάδα ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε τὸν Ἕλληνα **Γεώργιο Παπάζολη**, ἀξιωματικὸ τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, πού καταγόταν ἀπὸ τὴ Σιάτιστα, γιὰ νά προετοιμάσῃ τὴν ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Παπάζολης κατέβηκε στὴν Ἥπειρο, μετὰ πῆγε στὴν Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πέρασε στὴν Πελοπόννησο καὶ κατευθύνθηκε στὴ Μάνη. Ἐκεῖ οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης φάνηκαν δύσπιστοι στίς πλοῦσιες ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζολη. Γι' αὐτὸ πῆγε στὴν Καλαμάτα, ὅπου τὸν δέχτηκε πρόθυμα ὁ παντοδύναμος πρόκριτος τῆς περιοχῆς **Παναγιώτης Μπενάκης**.

Σέ ὄλη του τή διαδρομή ὁ Παπάζολης ἦρθε σ' ἐπαφή μέ τούς προύχοντες, μέ τούς κληρικούς καί μέ τούς ἄρματολούς καί κλέφτες δίνοντας ἄφθονες ὑποσχέσεις. Παντοῦ οἱ Ἕλληνες φάνηκαν πρόθυμοι νά ἐξεγεροῦν, ἄν ἡ Ρωσία ἔστειλε τά ἀναγκαῖα ὄπλα καί ὁ ρωσικός στόλος παρουσιαζόταν στά παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ πόλεμος μεταξύ Τουρκίας καί Ρωσίας κηρύχθηκε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1768. Τό Φεβρουάριο τοῦ 1770 ἀγκυροβόλησε στήν Οἴτυλο τῆς Μάνης ρωσικός στόλος μέ ἀρχηγό τό **Θεόδωρο Ὀρλώφ**. Καί μετά δύο μῆνες κατάπλευσε στό Ναυαρίνο μέ ἄλλο στόλο ὁ ἀδερφός του **Ἀλέξιος Ὀρλώφ**. Ἡ δύναμη τοῦ ρωσικοῦ αὐτοῦ στόλου ἦταν μόνο 15 πλοῖα.

Παρά τή μικρή δύναμη τοῦ ρωσικοῦ στόλου οἱ Ἕλληνες πίστεψαν ὅτι ἡ Ρωσία θά ἐλευθερώσει τήν Ἑλλάδα ἀπό τό σκληρό ζυγό τοῦ τυράννου καί θά τελειώσουν τά βάσανά τους. Ὅλοι, λοιπόν, ἔτρεξαν στά ὄπλα καί ἀμέσως ὀλόκληρη ἡ Πελοπόννησος ἐξεγέρθηκε.

Ἀπό τήν Πελοπόννησο ἡ ἐπανάσταση ξαπλώθηκε στή Στερεά Ἑλλάδα, στή Θεσσαλία, στά νησιά τοῦ Αἰγαίου καί στήν Κρήτη, ὅπου ὁ σφακιανός ὀπλαρχηγός **Ἰωάννης Δασκαλογιάννης** ὑψωσε τή σημαία τῆς ἐπαναστάσεως.

Στήν ἀρχή οἱ ἐπαναστάτες νίκησαν τούς Τούρκους. Ὁ σουλτάνος ὁμως ἔστειλε ἰσχυρές δυνάμεις ἀπό γενίτσαρους καί Ἀλβανούς καί ἡ ἐπανάσταση ἄρχισε νά πνίγεται μέσα σέ ἄφθονο ἑλληνικό αἷμα.

Ἡ ἐπανάσταση αὐτή διατηρήθηκε ὡς τό 1774, ὁπότε ὑπογράφηκε μεταξύ Ρωσίας καί Τουρκίας ἡ γνωστή συνθήκη τοῦ **Κιουτσούκ Καϊναρτζή**. Τότε ὁ ρωσικός στόλος ἔφυγε ἀπό τήν Ἑλλάδα καί ἄφησε τούς Ἕλληνες στήν τύχη τους. Οἱ Τοῦρκοι, ἐξαγριωμένοι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἄρχισαν συστηματική καταστροφή. Καταργήθηκαν τά προνόμια καί φοιχτή ἐρημιά σκέπασε τά πάντα.

Τή μεγαλύτερη καταστροφή ἔκαμαν στήν Πελοπόννησο οἱ Ἀλβανοί, πού ἔμειναν ἐκεῖ καί μετά τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης καί ἐξακολουθοῦσαν νά καταστρέφουν τή χώρα, νά καῖνε τά χωριά καί νά σφάζουν τούς Ἕλληνες, ἀπό τούς ὁποίους σώθηκαν μόνο 60 χιλιάδες.

Οἱ Ἀλβανοί δέ σεβάστηκαν οὔτε τούς Τούρκους· ἄρχισαν νά τούς πιέζουν καί αὐτούς καί νά ζητοῦν μισθοῦς καί φόρους. Τότε ὁ

σουλτάνος αποφάσισε νά τούς διώξει μέ τή βία. Ἐστειλε νέες δυνάμεις στήν Πελοπόννησο μέ τό ναύαρχο Χασάν πασά.

Ὁ Χασάν ζήτησε τή βοήθεια τῶν κλεφτῶν, στούς ὁποίους ὑποσχέθηκε ἀμνηστία. Καί μέ τή βοήθεια τῶν κλεφτῶν κατόρθωσε νά ἐξοντώσει τελειῶς τούς Ἀλβανούς.

Δέν τήρησε ὁ Χασάν τήν ὑπόσχεσή του πρός τούς κλέφτες· καί ἐπειδή δέ δέχτηκαν νά τόν προσκυνήσουν, στράφηκε ἐναντίον τους. Τότε σκοτώθηκε καί ὁ γενναῖος ὄπλαρχηγός Κων. Κολοκοτρώνης καί ἐξοντώθηκε ἡ πολυάριθμη οἰκογένεια τῶν Κολοκοτρωναίων.

Τήν ἴδια τύχη εἶχε ἡ ἐπανάσταση καί στήν Κρήτη. Τόν ἀρχηγό της Δασκαλογιάννη, ἀφοῦ μέ δόλο καί μέ πονηρία τόν ἀνάγκασαν οἱ Τούρκοι νά παραδοθεῖ, τόν ἐγδαραν ζωντανό στήν πλατεία τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου ἡ πατρίδα ἔχει στήσει τό ἄγαλμά του.

β) Τό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ 1790

Λάμπρος Κατώνης καί Γεώργιος Ἀνδρουτοῦς

Στά 1787 ἡ Αἰκατερίνη ἔκανε καινούριο πόλεμο μέ τούς Τούρκους. Θυμήθηκε καί πάλι τούς Ἑλλήνες καί ἔστειλε στήν Ἑλλάδα ὡς πράκτορά της τό *Λάμπρο Κατώνη*, γιά νά τούς ξεσηκώσει σέ ἐπανάσταση. Ὁ Κατώνης ἦταν Ἑλληνας ἀπό τή Λειβαδιά καί ὑπηρετοῦσε ὡς ἀξιωματικός στό ρωσικό στρατό.

Ὁ Κατώνης ἀπό ἀγάπη πρός τήν πατρίδα του δέχτηκε τήν ἐντολή τῆς αὐτοκράτειρας. Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1788 πῆγε στήν Τεργέστη, ὅπου μέ συνεισφορές τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐξόπλισε στολίσκο ἀπό 3 πλοῖα καί μέ ρωσική σημαία ἐπλευσε στό Αἴγαῖο. Ἐκεῖ ἔκανε ἐπιδρομές κατά τῶν Τούρκων καί ἔπιασε 12 τουρκικά πλοῖα· ἔτσι ὁ ἀριθμός τῶν πλοίων του αὐξήθηκε σέ 15.

Μέ τόν Κατώνη σύμπραξε καί ὁ περίφημος ἀρματολός *Γεώργιος Ἀνδρουτοῦς*, πατέρας τοῦ Ὀδυσσεά Ἀνδρουτοῦ, μέ τά 500 παλικάρια του. Μέ τή δύναμη αὐτή ὁ Κατώνης, καί μέ τή βοήθεια πολλῶν πλοίων τῶν νησιωτῶν, διάσχιζε τίς ἑλληνικές θάλασσες καί ἔγινε ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Ἔτσι ὁ τουρκικός στόλος δέν τολμοῦσε ν' ἀνοίχτει στά νερά τῆς Μεσογείου.

Ὁ σουλτάνος ἀνησύχησε μέ τίς ἐπιτυχίες τοῦ Κατώνη. Δίστασε ὁμως νά τοῦ ἐπιτεθεῖ καί προσπάθησε νά τόν ἐξευμενίσει. Τοῦ ἔγρα-

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης

ψε δελεαστική ἐπιστολή, πού τόν ὀνόμαζε «*ἀνδρείότατο ἥρωα*», τοῦ ὑποσχόταν ἀμνηστία καί ἔταξε σ' αὐτόν καί στά παλικάρια του πασαλίκια καί χρυσάφι.

Ὁ Κατσώνης ὅμως μέ ὑπερφάνεια ἀπόρριψε τίς προτάσεις τοῦ σουλτάνου. Τόλμησε μάλιστα νά πλεύσει ὡς τόν Ἑλλάσποντο.

Ὁ σουλτάνος τότε ἀποφάσισε νά τόν χτυπήσει· ἔστειλε ἐναντίον του ἰσχυρό τουρκικό στόλο καί ζήτησε τή βοήθεια καί τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερινῶν.

Στίς 6 Ἀπριλίου 1790 ὁ Κατσώνης συνάντησε τόν τουρκικό στόλο στό στενό μεταξύ Ἄνδρου καί Εὐβοίας, κοντά στό ἀκρωτήριο

Καφηρέα (Κάβο Ντόρο). Ἐγινε σκληρή ναυμαχία, στήν ὁποία ὁ Κατσώνης νίκησε καί ἔτρεψε σέ φυγή τόν τουρκικό στόλο.

Τήν ἄλλη ἡμέρα ἔφτασε καί ὁ ἀλγερινός στόλος καί ἐνώθηκε μέ τόν τουρκικό. Νέα φοβερή ναυμαχία ἔγινε στό ἴδιο στενό. Μπροστά ὅμως στήν πολύ ὑπέρτερη δύναμη τοῦ ἐχθροῦ ὁ στόλος τοῦ Κατσώνη ἔπαθε ἀληθινή καταστροφή. Ἐχασε 5 πλοῖα καί 650 παλικάρια, ἐνῶ ὁ ἐχθρός ἔχασε 3.000 ἄντρες. Καί ὁ ἴδιος ὁ Κατσώνης, βαριά πληγωμένος, μόλις κατάφερε νά σωθεῖ φεύγοντας στή Μῆλο.

Στήν καταστροφή αὐτή τοῦ στόλου τοῦ Κατσώνη ἀναφέρεται τό λαϊκό δίστιχο:

«Ἄν σου ξαναρέσει, Λάμπρο,
ξαναπέρασ' ἀπ' τήν Ἄνδρο».

Ἀλλά καί πάλι ὁ ἥρωικός Λάμπρος δέν ἀπογοητεύτηκε. Ἐκαμε νέες ἐτοιμασίες, γιά νά συνεχίσει τόν ἀγώνα. Στό μεταξὺ ὅμως ἡ Αἰκατερίνη ἔκαμε εἰρήνη μέ τούς Τούρκους (Συνθήκη τοῦ Ἰαίου 1792) καί τόν πρόσταξε νά σταματήσει τίς ἐχθροπραξίες. Ὁ Κατσώνης ἀρνήθηκε νά ὑπακούσει καί γεμάτος ἀγανάκτηση ἀπάντησε:

«Αν ἡ Αἰκατερίνη ἔκλεισε εἰρήνη, ὁ Κατσώνης δέν ὑπόγραψε τή δική του».

Καί μαζί μέ τόν Ἄνδρουτσο, ἔχοντας ὀρημητήριο τό Ταίναρο, ἄρχισε πάλι τίς ἐχθροπραξίες. Κατά προτροπή ὅμως τοῦ μπέη τῆς Μάνης, ὁ ὁποῖος φοβόταν τά τουρκικά ἀντίποινα, ἀναγκάστηκε ὁ Κατσώνης νά ἐγκαταλείψει τόν ἀγώνα. Ἄφου ἔβγαλε στήν ξηρά τόν Ἄνδρουτσο μέ τά παλικάρια του, ἔφυγε μέ ἓνα πλοῖο στήν Ἰθάκη καί ἀπό ἐκεῖ γύρισε στή Ρωσία.

Ἄλλά καί ὁ Ἄνδρουτσος μέ τά παλικάρια του ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τή Μάνη. Καταδιωκόμενος ἀπό τοὺς Τούρκους καί πολεμώντας ἀδιάκοπα ἐναντίον τους ἐπὶ 40 ἡμέρες κατόρθωσε νά περάσει στά Ἑπτάνησα. Ἐκεῖ ὅμως τόν ἔπιασαν οἱ φιλότουρκοι Ἐνετοί καί τόν παράδωσαν στίς τουρκικές ἀρχές, οἱ ὁποῖες τόν ἔστειλαν στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου θανατώθηκε μέ φριχτά βασανιστήρια.

Ἡ ἀποτυχία καί τοῦ κινήματος αὐτοῦ ὀφείλεται καί πάλι στήν τακτική τῆς Ρωσίας. Ἔπεισε ὅμως τοὺς Ἕλληνες ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά ἐλευθερωθοῦν μέ ξένη βοήθεια καί ὅτι ἔπρεπε οἱ ἴδιοι νά ὀργανωθοῦν καί μέ δικές τους δυνάμεις ν' ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό.

Ἄοκῆσεις

1. Ποιό ἦταν τό σχέδιο τοῦ Μ. Πέτρου, πού θέλησε νά πραγματοποιήσει ἡ Αἰκατερίνη;
2. Γιατί ἡ Ρωσία στοὺς πολέμους της μέ τήν Τουρκία χρειαζόταν τήν ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν τακτική τῆς Ρωσίας, πού καί τίς δύο φορές ἐγκατέλειψε τοὺς Ἕλληνες στό ἔλεος τοῦ τυράννου;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τόν Κατσώνη καί τόν Ἄνδρουτσο;

3. Ὁ Ρήγας Φεραῖος (1757-1798)

Ὁ Ρήγας γεννήθηκε ἀπό γονεῖς πλούσιους στό Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας, κοντά στίς ἀρχαῖες Φερές. Γι' αὐτό ὀνομαζόταν «Βελεσπινλής» ἢ «Φεραῖος», ἐνῶ τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἄντιώνιος Κυριαζής. Τά πρῶτα γράμματα τά ἔμαθε στό σχολεῖο τῆς Ζαγοράς καί συμπλήρωσε τίς σπουδές του στή σχολή τῶν Ἀμπελακίων. Ἀργό-

Ὁ Ρήγας Φεραῖος

τερα ὑπηρετήσε ὡς δάσκαλος στό χωριό Κισσός τοῦ Πηλίου.

Ὁ Ρήγας ἦταν μεγαλόσωμος, ὁμορφάνθρωπος, γλυκομίλητος καί μέ κρυσταλλένια φωνή. Μέ ψυχὴ θερμὴ καί καρδιά περηφάνη ἀγαποῦσε τὴν ἐλευθερία ὅσο λίγοι ἄνθρωποι.

Γι' αὐτό, μὴν μπορώντας νὰ ὑποφέρει τὴ σκλαβιά καί νὰ βλέπει τὰ βασανιστήρια τῶν συμπατριωτῶν του, ἐγκατέλειψε τὸ ἐπάγγελμά του κι ἔγινε κλέφτης στόν Ὀλυμπο. Ἀπὸ ἐκεῖ πῆγε στό Ἅγιο Ὄρος καί ἔπειτα στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Ρήγας πῆγε στό Βουκουρέστι,

ὅπου ἦταν ἡγεμόνας ὁ Φαναριώτης **Νικόλαος Μαυρογένης**. Ἐκεῖ φοίτησε σὲ ἀνώτερα σχολεῖα, ἔμαθε ξένες γλῶσσες κι ἔγινε γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα.

Στό Βουκουρέστι τὸν βρῆκε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση, πού τὰ κηρύγματά της τὸν συγκίνησαν βαθύτατα κι ἄρχισε νὰ ὀνειρεύεται τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ὑπόδουλου Γένους καί ὅλων τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τὸν τουρκικό ζυγό.

Γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ ἀφιέρωσε ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἄρχισε νὰ συνεννοεῖται μέ σπουδαίους Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ, καθὼς καί μέ πολλοὺς ἐπισκόπους, προύχοντες, κλέφτες καί ἀρματολούς τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδας. Κατόρθωσε μάλιστα νὰ πάρει μέ τὸ μέρος του καί σημαντικούς Τούρκους δυσαρεστήμενους μέ τὸ σουλτάνο, ὅπως ἦταν ὁ πασάς τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου.

Καί γιὰ νὰ γνωρίσει σὲ ὅλους τοὺς Ἕλληνες τὴν παλαιὰ δόξα τῆς φυλῆς τους καί νὰ τοὺς ἐξεγείρει ἐναντίον τοῦ κατακτητῆ, ἄρχισε νὰ γράφει πατριωτικὰ ποιήματα καί βιβλία γεμάτα ἐνθουσιασμό καί φλόγα γιὰ τὴν ἐλευθερία καί τὴν πατρίδα. Μέ αὐτὰ ἠλεκτρίζονταν οἱ ψυχές τῶν σκλάβων καί μέ ἀνυπομονησία περίμεναν τὴ μεγάλη στιγμή τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ Ρήγας τραγουδάει

Τό πιό θερμό άπό τά ποιήματα τοῦ Ρήγα ἦταν «*ό Θούριος*»:

*«Ώς πότε, παλικάρια, θά ζοῦμε στά στενά
μονάχοι σάν λιοντάρια στίς ράχες στά βουνά.
Σηληίές νά κατοικοῦμε, νά βλέπουμε κλαδιά,
νά φεύγουμε άπ' τόν κόσμο γιά τήν πικρή σκλαβιά.
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωή
παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά καί φυλακή».*

Τό Θούριο ὁ Ρήγας τόν τραγουδοῦσε σέ κάθε κατάλληλη εὐκαιρία καί οἱ Ἕλληνες στό ἄκουσμά του ἔκλαιαν άπό συγκίνηση.

Γιά νά βροῖσεται πλησιέστερα στήν ἐπαναστατημένη Γαλλία, μέ τήν ἐλπίδα νά συναντήσει τό Μεγάλο Ναπολέοντα καί νά τοῦ ζητήσει βοήθεια, πῆγε στή Βιέννη. Ἐκεῖ ὁ Ρήγας μύησε στό σχέδιό του πολλούς Ἕλληνες σπουδαστές καί ἐμπόρους. Τύπωσε τή «*Χάρτα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας*» μέ πρωτεύουσα τήν Κωνσταντινούπολη καί ἄλλα ἐπαναστατικά ἔντυπα καί τά ἔστειλε παντοῦ ὅπου ὑπῆρχαν Ἕλληνες.

Ἀπό τή Βιέννη ὁ Ρήγας κατέβηκε στήν Τεργέστη. Ἀπό ἐκεῖ εἶχε σκοπό νά περάσει στή Βενετία, ὅπου βρισκόταν ὁ Μ. Ναπολέον, καί στή συνέχεια θά ἐρχόταν στήν Πελοπόννησο, γιά νά κηρύξει τήν ἐπανάσταση.

Στήν Τεργέστη ὁμως ἡ Αὐστριακή ἀστυνομία, πού παρακολουθοῦσε ὅλες τίς κινήσεις τοῦ Ρήγα, τόν ἔπιασε καί μαζί μέ 7 συντρόφους του τόν ἔστειλε πάλι στή Βιέννη μέ τήν κατηγορία ὅτι προετοίμαζε ἐπανάσταση.

Οἱ κυβερνήτες τῆς Αὐστρίας ἦταν φιλότουρκοι καί μέ φανατισμό πολεμοῦσαν τήν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας καί τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶχε κηρύξει στόν κόσμο ἡ Γαλλική Ἐπανάσταση. Γι' αὐτό παράδωσαν τό Ρήγα καί τούς συντρόφους του στόν πασά τοῦ Βελιγραδίου, ὁ ὁποῖος σιδεροδέσμιους τούς ἔριξε στή σκοτεινή φυλακή, ὅπου ἔμειναν 40 ἡμέρες μέ φριχτά βασανιστήρια.

Ὁ πασάς τοῦ Βελιγραδίου ἀποφάσισε νά τούς στείλει στήν Κωνσταντινούπολη· ἔμαθε ὁμως ὅτι ὅλες τίς διαβάσεις τίς φύλαγαν ἄνθρωποι τοῦ Πασβάνογλου, γιά νά τούς ἐλευθερώσουν. Γι' αὐτό προτίμησε νά τούς θανατώσει ἐκεῖ. Στίς 13 Ἰουνίου 1798, τή νύχτα, τούς στραγγάλισαν μυστικά καί τά πτώματά τους τά ἔριξαν στό Δούναβη.

Πεθαίνοντας ὁ Ρήγας φώναξε στό δῆμό του: «*Λύσσαξε Τοῦρκε!*

ἀρκετό σπόρο ἔσπειρα, πού γρήγορα θά βλαστήσει καί τό Γένος μου θά μαζέψει τό γλυκό καρπό του».

Καί πραγματικά βλάστησε ὁ σπόρος τῆς ἐλευθερίας, πού ἔσπειρε ὁ ἔθνικός τραγουδιστής καί φλογερός πατριώτης. Ἡ πατρίδα λευτερώθηκε.

Ὁ Ρήγας ὑπῆρξε ὁ πρωτεργάτης τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καί ὁ πρωτομάρτυρας αὐτῆς. Καί ἡ ἐλεύθερη Πατρίδα μας, γιά νά δείξει τήν εὐγνωμοσύνη της, ἔστησε τό ἄγαλμά του μαρμάρينو μπροστά στό Ἐθνικό μας Πανεπιστήμιο.

Ἄοκήσεις

1. Τί ἀνάγκασε τό Ρήγα νά ἐγκαταλείψει τήν πατρίδα του;
2. Τί σᾶς κάνει μεγαλύτερη ἐντύπωση ἀπό τό ἔργο τοῦ Ρήγα;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν πράξη τῶν Αὐστριακῶν, πού, ἐνῶ ἦταν χριστιανοί, ἔπιαναν τούς χριστιανούς καί τούς παράδιναν στούς μωαμεθανούς;

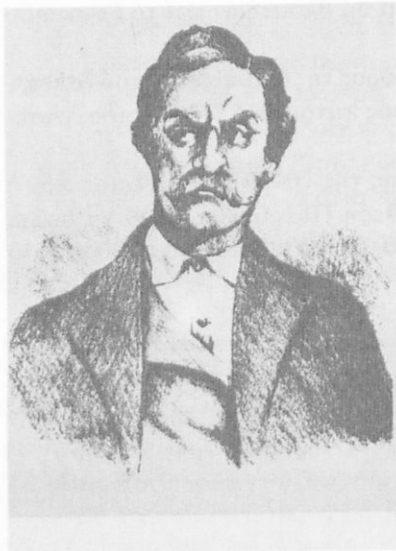
Ἔργασία

Νά ἀποστηθίσετε τό Θούριο. Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε ποιήματα τοῦ Ρήγα.

4. Ἡ φιλική Ἐταιρεία καί τό ἔργο της

Εἶδαμε ὅτι, μετά τήν ἀποτυχία πού εἶχαν τά ἐπαναστατικά κινήματα τοῦ 1770 καί 1790, οἱ Ἕλληνες πείστηκαν ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά ἐλευθερωθοῦν μέ ξένη βοήθεια καί ὅτι ἔπρεπε οἱ ἴδιοι νά ὀργανωθοῦν καί μέ δικές του δυνάμεις νά ἀποτινάξουν τόν τουρκικό ζυγό.

Τό δύσκολο τοῦτο ἔργο τῆς ὀργανώσεως τῶν δυνάμεων τοῦ Γένους ἀνέλαβε ἡ **Φιλική Ἐταιρεία**. Τήν Ἐταιρεία αὐτή τήν ἴδρυσαν τό 1814 τρεῖς Ἕλληνες ἔμποροι στήν Ὀδησό τῆς Ρωσίας: ὁ **Νικόλαος Σκουφάς** ἀπό τό Κομπότι τῆς Ἄρτας, ὁ **Ἀθανάσιος Τοσκάλωφ** ἀπό τά Γιάννενα καί ὁ **Ερμανουήλ Ξάνθος** ἀπό τήν Πάτμο. Αὐτοί ὀνομάστηκαν **Φιλικοί** καί ἔτσι λέγονταν κατόπι ὅλοι οἱ ὀπαδοί τῆς Ἐταιρείας.

Νικόλαος Σκουφάς

Άθανάσιος Τσακάλωφ

(Οί τρεις ιδρυτές της Φιλικής Έταιρείας).

Οί ιδρυτές της Φιλικής Έταιρείας ήταν άγνοί πατριώτες με αγάπη προς την πατρίδα, με πίστη και με φλόγα. Αυτοί καθόρισαν τό σκοπό της Έταιρείας κι έργάστηκαν με μεγάλη τέχνη και μυστικότητα, γιά νά κάνουν κι άλλους μέλη της Έταιρείας.

Στήν Έταιρεία γράφονταν μέλη εκείνοι μόνο από τούς Έλληνες, πού θεωρούνταν ίκανοί νά φυλάξουν τό μυστικό της από τούς Τούρκους. Καί αυτοί γίνονταν μέλη έπειτα από όλόκληρη μυστική κατήχηση. Κατόπιν όρκίζονταν ότι ποτέ δέ θά προδώσουν τά μυστικά της Έταιρείας και ότι θά έργαστουν με όλες τους τίς δυνάμεις γιά τήν άπελευθέρωση του Γένους. Οί Φιλικοί άναγνωρίζονταν μεταξύ τους από όρισμένα σημεΐα (συνθήματα), πού τά γνώριζαν μόνο αυτοί.

Τό 1818 ή έδρα της Έταιρείας μεταφέρθηκε από τήν Όδησοό στήν Κωνσταντινούπολη, γιά νά είναι πλησιέστερα στήν Ελλάδα.

Οί προσπάθειες της Έταιρείας καρποφόρησαν πολύ γρήγορα και μέσα σέ λίγα χρόνια τά μέλη της έγιναν εκατοντάδες και χιλιάδες. Έγιναν μέλη της οί σημαντικότεροι Έλληνες της εποχής. Ό Πατριάρχης, ό μπέης της Μάνης, όπλαρχηγοί, πρόκριτοι και άρχιερείς,

Ἐμμανουὴλ Ξάνθος

δάσκαλοι, παπάδες καὶ μοναχοὶ καὶ κάθε φρόνιμος πατριώτης μυήθηκαν στοὺς μυστικοὺς τῆς Ἐταιρείας.

Μετά τὸ θάνατο τοῦ Σκουφᾶ τὸ 1820 μῆταν στή Διοίκηση τῆς Ἐταιρείας καὶ ἄλλοι θερμοὶ πατριῶτες, ὅπως ἦταν ὁ Ἄθιμος Γαζής, ὁ Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος, ὁ Παναγιώτης Σέκερης καὶ ἄλλοι.

Ποίος ἦταν ὁ ἀρχηγός τῆς Ἐταιρείας; Κανένα! Οἱ ἰδρυτές της δέν ἐξέλεξαν ἀρχηγό τὰ πρῶτα χρόνια. Ἀπό σκοπιμότητα ἄφηναν νά νοηθεῖ ὅτι πίσω ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία βρισκόταν ὁ Ἕλληνας Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας, ἢ ὁ ἴδιος ὁ Τσάρος.

Ἐπειδὴ ὁμως δέν ἦταν σωρτό νά μένει περισσότερο ἡ Ἐταιρεία ἀκέφαλη, ἔπρεπε νά βρεθεῖ πρόσωπο κατάλληλο γιὰ ἀρχηγός της καὶ ἀρχηγός τῆς Ἐπαναστάσεως.

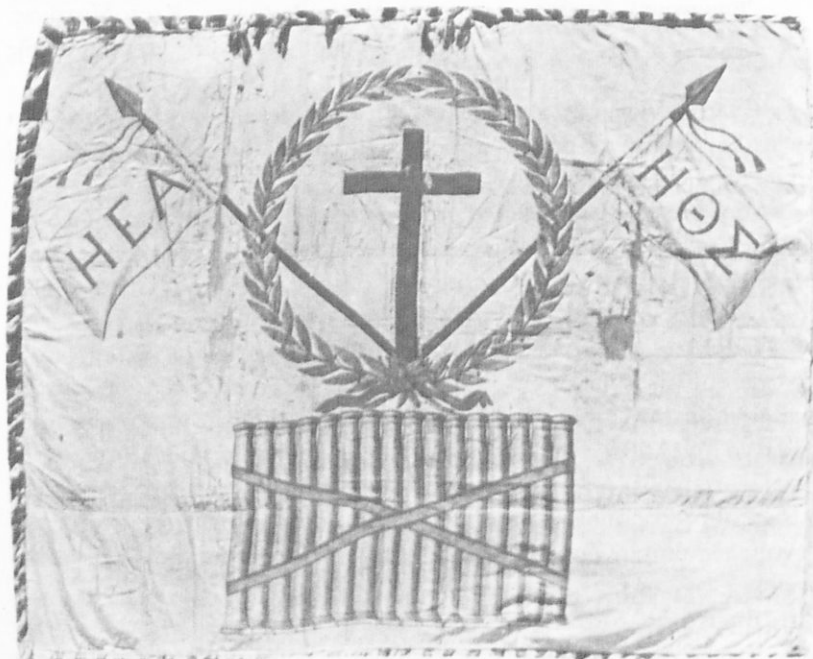
Δύο ἦταν τὰ κατάλληλα πρόσωπα: ὁ **Ἰωάννης Καποδίστριας**, ἔξοχος πολιτικός καὶ θερμὸς πατριώτης, καὶ ὁ **Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης**, ἀπὸ τῆ μεγάλης Φαναριώτικῆ οἰκογένεια τῶν Ὑψηλάντηδων καὶ ἀνώτερος ἀξιωματικός τοῦ ἑρωσικοῦ στρατοῦ.

Ἔστειλαν, λοιπόν, οἱ ἰδρυτές τῆς Ἐταιρείας τόν Ξάνθο στὴν Πετρούπολη, πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας. Ὁ Ξάνθος ἔφτασε ἐκεῖ τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1820. Ἐπισκέφτηκε τόν Καποδίστρια καὶ τοῦ πρότεινε νά ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία. Ὁ Καποδίστριας ὁμως ἀρνήθηκε, γιατί πίστευε ὅτι ἡ ἐξέγερση χρειαζόταν στρατιωτικό ἀρχηγό καὶ ὅτι ὁ ἴδιος θά μπορούσε νά προσφέρει περισσότερα στὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους ὡς ὑπουργός τοῦ Τσάρου παρά ὡς ἀρχηγός τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ ὁ Ξάνθος πρόσφερε τὴν ἀρχηγία στὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη. Ὁ Ὑψηλάντης ἐνθουσιᾶστηκε καὶ πρόθυμα δέχτηκε

Ο ορκος τῶν Φιλικῶν

Τὸ ἔμβλημα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας

τήν πρόταση τῶν Φιλικῶν. Καί στίς 12 Ἀπριλίου 1820 ἀνακηρύχτηκε «Γενικός Ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς».

Ἀοκήσεις

1. Πότε ἰδρύθηκε ἡ Φιλική Ἐταιρεία καί ποιοί τήν ἱδρυσαν;
2. Ποιός ἦταν ὁ σκοπός τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας;
3. Βρίσκετε δικαιολογημένο τόν αὐστηρό ἔλεγχο πού γινόταν γιά τήν ἐγγραφή μελῶν τῆς Ἐταιρείας καί γιατί;

Ἔργασία

Νά χωριστεῖτε σέ τρεῖς ομάδες καί κάθε μία νά ἀναλάβει νά φέρει περισσότερες πληροφορίες γιά ἕναν ἀπό τούς τρεῖς ἰδρυτές τῆς Ἐταιρείας.

5. Οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλή πασᾶ

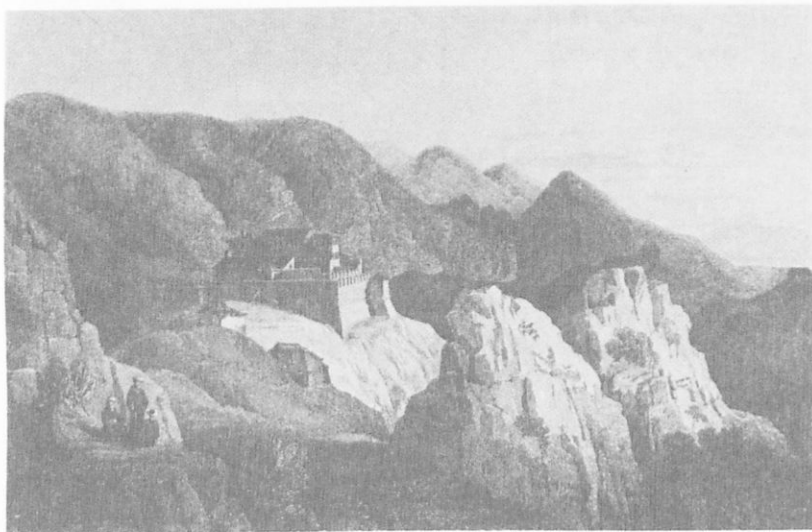
α) Τό Σούλι καί οἱ Σουλιῶτες

Οἱ Σουλιῶτες, ἀρχαιότατος λαός τῆς Ἠπείρου, ἀποφεύγοντας τούς Τούρκους εἶχαν ἀποτραβηχτεῖ στή νότιο Ἠπειρο, στά ἀπομακρυσμένα καί ἀπόκρημα Κασιοπαῖα βουνά. Στήν ἀρχή ἐγκαταστάθηκαν σέ δύο χωριά, **τό Σούλι** καί τόν **Ἀβαρικό**. Ἀργότερα ἐχτισαν δύο νέα χωριά, τήν **Κιάφα** καί τή **Σαμονίβα**. Τά 4 αὐτά χωριά λέγονταν μέ ἕνα ὄνομα **Τετραχώρι**.

Στά χωριά αὐτά σύντομα ζήτησαν καταφύγιο καί πολλοί ἄλλοι Ἑλληνες κι ἔτσι ὁ πληθυσμός ἀυξήθηκε· χτίστηκαν τότε ἄλλα 7 χωριά, τό **Ἐφταχώρι**. Τό σπουδαιότερο ἀπό τά 11 αὐτά χωριά ἦταν τό Σούλι. Γι' αὐτό ὅλα μαζί λέγονταν **Σούλι** καί **Παρασούλια** καί οἱ κάτοικοί τους ὀνομάστηκαν **Σουλιῶτες**.

Στά ἀπόμακρα ἐκεῖνα χωριά οἱ Σουλιῶτες ζοῦσαν ἐλεύθεροι καί καταγίνονταν μέ τήν κτηνοτροφία. Ἦταν ρωμαλαῖοι καί σκληραγωγημένοι καί διακρίνονταν γιά τήν ἀνδρεία τους καί τόν ἥρωισμό τους. Ἀπό μικρά παιδιά γυμνάζονταν στά ὄπλα καί στόν πόλεμο. Μέ τά ἄρματα ἔτρωγαν, μέ αὐτά κοιμοῦνταν καί μέ αὐτά ξυπνοῦσαν. Ἀκόμα καί οἱ γυναῖκες ἤξεραν νά μεταχειρίζονται τά ὄπλα. Πήγαιναν καί αὐτές στόν πόλεμο καί μάχονταν μέ γενναιότητα, ὅταν κινδύνευε ἡ πατρίδα τους.

Τό Σούλι

Ἀρχηγός στους Σουλιῶτες γινόταν ὁ γενναιότερος ἀπό τίς μεγάλες οἰκογένειες (Τζαβελαιοί, Μποτσαραῖοι, Φωτομαραῖοι, Κουτσονίχδες καί ἄλλοι).

Πολλές φορές οἱ Τοῦρκοι ἐπιχείρησαν νά τοὺς ὑποτάξουν, ἀλλά δέν τό κατόρθωσαν. Γι' αὐτό ἀρκέστηκαν νά εισπράττουν ἀπό τοὺς Σουλιῶτες λίγους φόρους σάν σημεῖο ὑποταγῆς.

Παρουσιάστηκε ὅμως ἐχθρός φοβερός γιά τό Σούλι. Ἦταν ὁ Ἄλῆ πασάς, πού σκέφτηκε νά ἀφανίσει τό μικρό καί ἀνυπόταχο αὐτό λαό.

β) Ὁ Ἄλῆ πασάς (1744-1822)

Ὁ Ἄλῆς ἦταν μωαμεθανός Ἀλβανός· γεννήθηκε στό Τεπελένι τῆς Β. Ἠπείρου καί γι' αὐτό λεγόταν καί *Τεπελενλής*. Ὁ πατέρας του ἦταν μπέης, πέθανε ὅμως ἄρρωστος καί ἔτσι ὁ Ἄλῆς ἔμεινε ἀπό μικρός ὀρφανός. Ὁ ἴδιος ἦταν πλεονέχτης, πονηρός, αἰμοβόρος καί πανοῦργος.

Ὅταν μεγάλωσε ὁ Ἄλῆς ἔγινε ἀρχηγός ληστανταρτῶν καί μέ ληστείες, δολοφονίες καί ἄλλα ἀπάνθρωπα καί κτηνώδη μέσα ἀπό-

χτησε μεγάλη δύναμη. Τέλος πέτυχε νά τον κάμει ο σουλτάνος πασά των Ίωαννίνων.

Σιγά-σιγά μέ τήν πανουργία του καί τήν πονηρία του κατόρθωσε νά έπεκτείνει τήν τυραννία του σέ όλη τήν Ήπειρο, στήν Άκαρνανία, στή Μακεδονία ώς τόν Άλιάκμονα καί στή Θεσσαλία ώς τή σημερινή πόλη του Άλμυρου. Καί όλόκληρη αὐτή τήν περιοχή, πού εἶχε δύο έκατομμύρια κατοίκους, τήν κρατοῦσε σέ ύποταγή μέ 12 χιλιάδες πιστούς του Τουρκαλβανούς καί τήν κυβερνοῦσε μέ τό φόβο καί τόν τρόμο.

Έρήμωσε πόλεις, έξαφάνισε οίκογένειες όλόκληρες, άρπαξε περιουσίες, φυλάκισε άθώους, βασάνισε καί θανάτωσε κόσμο άμέτρητο. Γνωστός εἶχε γίνει «ο πλάτανος του Άλη» στήν Άρτα καί ή θέση «τσιγκέλια» του Άλμυρου, όπου κρεμοῦσε τούς άτυχους σκλάβους ο άπαίσιος τύραννος.

Έπειτα από τήν τόση δύναμη, πού απόχτησε ο Άλής, σχεδίαζε νά κάμει δικό του κράτος, ανεξάρτητο από τό σουλτάνο. Στά σχέδιά του όμως αὐτά έβρισκε έμπόδιο τούς Σουλιώτες, τούς άρματολούς καί τούς κλέφτες. Γι' αὐτό αποφάσισε νά τούς έξολοθρέψει.

γ) Πρώτη έκοτρατεία του Άλη πασά εναντίον του Σουλίου

Ο Άλη πασάς ήθελε νά χτυπήσει καί νά ύποτάξει πρῶτα τό Σούλι· καί ή άφορμή δέν άργησε νά του δοθεί. Όταν ή αυτοκράτειρα τής Ρωσίας Αίκατερίνη ή Β' κήρυξε τό 1787 τόν πόλεμο κατά τής Τουρκίας, ύποσχέθηκε στους Έλληνες ότι θά αναστήσει τή Βυζαντινή αυτοκρατορία μέ πρωτεύουσα τήν Κωνσταντινούπολη καί αυτοκράτορα τόν έγγονό της Κωνσταντίνο. Οί Σουλιώτες τότε έστειλαν πρεσβεία στήν Πετρούπολη νά χαιρετίσει τόν ύποψήφιο αυτοκράτορα του νέου Βυζαντινού κράτους.

Ο Άλη πασάς

Ὁ Ἀλῆς τὰ πληροφορήθηκε αὐτά, τὰ κατάγγειλε στοὺς σουλτάνο καὶ πῆρε τὴν ἄδεια νὰ χτυπήσει τὸ Σούλι.

Τὸ 1790 λοιπὸν ἐκστράτευσε ἐναντίον τοῦ Σουλίου μὲ 3000 Ἀλβανούς. Οἱ Σουλιῶτες, ἄντρες καὶ γυναῖκες, πολέμησαν μὲ γενναϊότητα καὶ ὁ Ἀλῆ πασάς νικήθηκε. Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες του σκοτώθηκαν καὶ ὅσοι κατόρθωσαν νὰ σωθοῦν καταδιώχθηκαν ἀπὸ τοὺς Σουλιῶτες ὡς τὰ Γιάννενα.

δ) Δεύτερη ἐκοστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλίου

Ὁ Ἀλῆς, γεμάτος λύσσα γιὰ τὴν καταστροφή του, δὲν ἠσυχάζει. Ἐτοιμάζει καινούργιο στρατὸ ἀπὸ Ἀλβανούς, γιὰ νὰ ἐπιτεθεῖ καὶ πάλι ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Καὶ μετὰ δύο χρόνια, τὸ 1792, εἶναι ἕτοιμος.

Ἐπειδὴ ὁμως φοβᾶται ὅτι μόνο μὲ τὰ ὄπλα δὲ θὰ μπορέσει νὰ ὑποτάξει τοὺς Σουλιῶτες, ἀποφασίζει νὰ μεταχειριστῆ δόλο. Διέδωσε ὅτι θὰ πάει νὰ χτυπήσει τὸν πασά τοῦ Ἀργυρόκαστρο καὶ ζήτησε καὶ τὴ βοήθεια τῶν Σουλιωτῶν τάζοντάς τους μεγάλες ἀμοιβές.

Οἱ περισσότεροὶ Σουλιῶτες ἀρνήθηκαν νὰ τοῦ στείλουν βοήθεια, γιατί γνώριζαν τὸ δόλιο χαρακτήρα καὶ τὴν πανουργία τοῦ Ἀλῆ. Μόνο ὁ *Λάμπρος Τζαβέλας* παραπλανήθηκε ἀπὸ τὶς ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλῆ καὶ πῆγε στὰ Γιάννενα μὲ 70 παλικάρια καὶ τὸ μικρὸ γιό του Φῶτο, ποῦ ἦταν μόλις 12 χρονῶν.

Ὁ Ἀλῆς τὸν δέχτηκε μὲ χαρὰ καὶ ξεκίνησαν γιὰ τὸ Ἀργυρόκαστρο. Στὸ δρόμο ὁμως, μὲ δόλο πάλι, ἔπιασε τὸν Τζαβέλα καὶ τοὺς ἄντρες του καὶ τοὺς ἔστειλε δεμένους στὰ Γιάννενα, ὅπου τοὺς ἔριξαν στὴ φυλακὴ. Ἕνας μόνο ξέφυγε, χωρὶς νὰ τὸν πάρουν εἶδηση, καὶ πῆγε τὰ νέα στοὺς Σούλι.

Πιστεύοντας ὁ Ἀλῆς ὅτι ξεγέλασε τοὺς Σουλιῶτες καὶ θὰ βρεῖ ἀφύλαχτο τὸ Σούλι, προχώρησε γρήγορα ἐναντίον του. Φτάνοντας ὁμως ἐκεῖ ἀπογοητεύτηκε, γιατί οἱ Σουλιῶτες βρισκόνταν σὶς θέσεις τους ἕτοιμοι νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν. Ὡστόσο ἔκαμε πολλὰ καὶ σκληρὰ ἐπιθέσεις, ἀλλὰ σὲ ὅλες νικήθηκε καὶ ἀναγκάστηκε νὰ φύγει ἀπὸ τὸ Σούλι ἄπρακτος καὶ ταπεινωμένος.

Τὸ δόλο τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοῦ τὸν πλήρωσε μὲ δόλο πάλι ὁ Λάμπρος Τζαβέλας. Ὑποσχέθηκε στὸν Ἀλῆ πὼς θὰ μποροῦσε νὰ πείσει

τούς Σουλιώτες νά τοῦ παραδώσουν τό Σούλι, ἄν τόν ἄφηνε νά γυρίσει κοντά τους. Ὁ Ἄλῆς τόν πίστεψε καί τόν ἄφησε ἐλεύθερο. Κράτησε ὁμως αἰχμάλωτους τούς 69 Σουλιώτες καί ὡς ὄμηρο τό μικρό Φῶτο.

Μόλις ὁ Λάμπρος ἔφτασε στό Σούλι, εἰδοποίησε τούς ἀρχηγούς νά ἔτοιμαστοῦν γρήγορα, γιατί ὁ Ἄλῆς θά κάμει καί νέα ἐκστρατεία. Καί ὅταν τελείωσαν οἱ ἔτοιμασίες, ὁ Λάμπρος ἔστειλε στόν Ἄλῆ τό παρακάτω γράμμα:

«Βεζύρη Ἄλῆ πασά,

Χαίρομαι ὅπου γέλασα ἓνα δόλιο. Εἶμαι ἐδῶ νά διαφεντέψω τήν πατρίδα μου καί νά τήν προστατέψω ἀπό ἓνα ληστή σάν καί σένα. Ὁ γιός μου Φῶτος θά πεθάνει, τό ξέρω. Μά ἐγώ θά ἐκδικήσω τό θάνατό του. Ἄν ὁ γιός μου, καθῶς εἶναι νέος, δέ μένει εὐχαριστημένος νά πεθάνει γιά τήν πατρίδα του, αὐτός δέν εἶναι ἄξιος νά ζήσει καί νά γνωρίζεται ὡς γιός μου. Προχώρησε, λοιπόν, ἄπιστε. Εἶμαι ἀνυπόμονος νά ἐκδικηθῶ.

*Ἐγώ ὁ ὀρκισμένος ἐχθρός σου
Καπετάν Λάμπρος Τζαβέλας».*

Ἀφάνταστη μανία ἔπιασε τόν Ἄλῆ, ὅταν διάβασε τό γράμμα τοῦ Λάμπρου. Ἐδωσε ἀμέσως διαταγή νά ἔτοιμαστεῖ νέος καί περισσότερος στρατός, γιά νά χτυπήσει τό Σούλι ἀπό ὅλες τίς μεριές. Μπήκε ὁ ἴδιος ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του ἀπό 10.000 Τουρκαλβανούς κι ἔφτασε στό Σούλι. Γίνεται πόλεμος σκληρός. Οἱ Τουρκαλβανοί πολεμοῦν μέ μανία. Μά καί οἱ Σουλιῶτες πολέμησαν παλικαρίσια ἔχοντας ἀρχηγούς τό *Γεώργιο Μπότσαρη* καί τό *Λάμπρο Τζαβέλα*.

Στή μάχη πήραν μέρος καί 400 Σουλιώτισσες μέ ἐπικεφαλῆς τή γυναίκα τοῦ Λάμπρου, *τή Μόσχω*, καί τή θυγατέρα του *Σόφω*.

Οἱ Ἀρβανίτες, ξαφνιασμένοι ἀπό τή γενναιότητα τῶν Σουλιωτῶν, ἀντρῶν καί γυναικῶν, ἐγκαταλείπουν τή μάχη καί τρέχουν νά σωθοῦν. Πολύ λίγοι σώθηκαν. Καί ὁ ἴδιος ὁ Ἄλῆς φεύγει κατατρομαγμένος φωνάζοντας, ὅπως μᾶς λέει ὁ ποιητής μας Ἄρ. Βαλαωρίτης:

*Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! Ὅμῆρ Βρουῶνη.
Τό Σούλι ἐχοίμησε καί μᾶς πλακώνει.
Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! Ἀκουῖς, σφυρίζουν
ζεστά τά βόλια τους, μᾶς φοβερίζουν.*

*Βρυώνη, πρόφθασε· ακόμα λίγο,
κι από τὰ νύχια τους δέ θά ξεφύγω.
Τ' άλλογο!... Γνώρισα τή φουστανέλα
του ἔχθρου μου τ' ἄσπονδου Λάμπρου Τζαβέλα.*

Λένε μάλιστα πὼς ἔσκασε τρία ἄλογα ὥσπου νά φτάσει στὰ Γιάννενα.

Μετά τήν ἀποτυχία του αὐτή ὁ Ἄλῆς ἀναγκάστηκε νά κάμει εἰρήνη μέ τούς Σουλιῶτες. Ἄφησε ἐλεύθερο τό Φῶτο καί τούς 69 Σουλιῶτες ἔξαγοράζοντας τούς Ἄλβανούς, πού εἶχαν πιαστεῖ αἰχμάλωτοι.

Τό Σούλι σώθηκε γιά ἄλλη μιά φορά. Πληγώθηκε ὅμως βαριά ὁ Λάμπρος Τζαβέλας, πού σέ λίγο πέθανε ἀπό τήν πληγή του, ἀφήνοντας γιά διάδοχό του τόν ἔξοχο γιό του Φῶτο.

ε) Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἄλῆ πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλίου

Ὁ Ἄλῆς ἄφησε ἦσυχο τό Σούλι ὀχτώ χρόνια. Δέν ἀνέχεται ὅμως περισσότερο τήν ταπεινώση. Δέν μπορεῖ νά χωνέψει ὅτι μιά χούφτα «γιδοκλέφτες», ὅπως ἔλεγε τούς Σουλιῶτες, δέν τόν ἄφηναν νά βγεῖ ἀπό τήν πόρτα του. Γι' αὐτό τούς προτείνει νά διαλέξουν ὁποιο μέρος θέλουν καί θά τούς πληρώσει ὅλα τὰ ἔξοδα.

Οἱ Σουλιῶτες ὅμως ὑπερήφανα τοῦ ἀπαντοῦν: «Οἱ ξεροὶ βράχοι τῆς πατρίδας μας εἶναι πιό ἀγαπητοί καί ἀπό τίς εὐφορότερες χῶρες τοῦ κόσμου· καί ἡ ἐλευθερία δέν ἔξαγοράζεται μέ ὅλους τούς θησαυρούς τῆς γῆς».

Τότε ὁ Ἄλῆς ἔκαμε, τό **1800**, τήν τρίτη ἐκστρατεία κατά τοῦ Σουλίου μέ 10.000 Ἄλβανούς. Οἱ Σουλιῶτες μέ ἀρχηγό τό Φῶτο Τζαβέλα, πού ἦταν 20 χρονῶν, ἀντιστάθηκαν γενναῖα καί τόν νίκησαν πάλι.

Ὁ Ἄλῆς ὅμως δέν ἀπελπίστηκε. Πολιορκήσε μέ τὰ στρατεύματα του τό Σούλι ἀπό ὅλα τὰ μέρη, γιά νά ἀναγκάσει τούς Σουλιῶτες νά παραδοθοῦν ἀπό τήν πείνα. Ἡ πολιορκία κράτησε τρία ὀλόκληρα χρόνια. Σέ ὅλο αὐτό τό διάστημα οἱ Σουλιῶτες ἀπύκρουναν ὅλες τίς ἐφόδους τοῦ Ἄλῆ καί προξένησαν στό στρατό του μεγάλη φθορά.

Στό τέλος ὅμως τὰ πυρομαχικά τῶν Σουλιωτῶν λιγότεψαν, τό νερό ἔλειψε καί οἱ τροφές ἐξαντλήθηκαν. Ἀπό τίς στερήσεις εἶχαν γίνει σάν φαντάσματα· καί ὅμως δέν ἐννοοῦσαν νά παραδοθοῦν.

Καί αὐτές ἀκόμα οἱ γυναῖκες φώναζαν: «κάλιο θάνατος παρά ὑποταγή».

Ὅ,τι ὅμως δέν κατόρθωσε ὁ Ἄλῆς μέ τή δύναμη τῶν ὄπλων, τό πέτυχε μέ τήν προδοσία. Ἐνας Σουλιώτης, Ὁ Πήλιος Γούσης, ἔδειξε σέ μιά μάχη δειλία καί γι' αὐτό οἱ συμπατριῶτες του τόν περιφρονούσαν. Γιά νά τούς ἐκδικηθεῖ ὁ Γούσης, συνεννοήθηκε μέ τόν Ἄλῆ καί κρυφά μιά νύχτα ὀδήγησε στό Σούλι ἀπό μυστική διάβαση 200 Ἄλβανούς.

Οἱ Ἄλβανοί αὐτοί, μόλις ξημέρωσε, χτύπησαν τούς Σουλιῶτες ἀπό τά νῶτα. Τότε οἱ Σουλιῶτες ὑποχώρησαν στό μοναστήρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, πού ἦταν χτισμένο πάνω στόν ἀπόκρημνο βράχο Κούγκι, μεταξύ Σουλίου καί Κιάφας, καί συνέχισαν τόν ἀγώνα μέ πεῖσμα.

Ἀνάμεσά τους βρισκόταν καί ὁ καλόγερος Σαμουήλ, πού οἱ Σουλιῶτες τόν θεωροῦσαν ὡς ἅγιο, καί τούς ἔδινε θάρρος.

Τέτοια ἦταν ἡ γενναιότητα τῶν Σουλιωτῶν, πού καί αὐτός ὁ τύραννος τή θαύμασε καί τούς πρότεινε νά φύγουν μέ τά ὄπλα τους καί τά ὑπάρχοντά τους καί νά πᾶνε ἀνενόχλητοι ὅπου θέλουν.

Ἡ πείνα καί ἡ δίψα ἀνάγκασαν τούς Σουλιῶτες νά δεχτοῦν νά ἀφήσουν τό ἀγαπημένο τους Σούλι. Χωρίστηκαν σέ τρία σώματα καί μέ τίς οἰκογένειές τους ξεκίνησαν. Τό πρῶτο σῶμα, μέ ἀρχηγό τό Φῶτο Τζαβέλα, προχώρησε πρὸς τήν Πάργα· τό ἄλλο, μέ ἀρχηγό τόν Κίτσο Μπότσαρη, πρὸς τό Βουλγαρέλι τῆς Ἄρτας· καί τό τρίτο, μέ ἀρχηγό τόν Κουτσονίκα, πρὸς τό Ζάλογγο.

Μόνο ὁ Σαμουήλ καί 5 σύντροφοί του ἔμειναν τελευταῖοι στό Κούγκι, γιά νά παραδώσουν τήν ἀποθήκη τροφίμων καί πολεμοφοδίων, ὅπως εἶχαν συμφωνήσει.

Ὅταν ἔφτασαν ἐκεῖ οἱ στρατιῶτες τοῦ Ἄλῆ μέ τό γραμματέα του, αὐτός εἶπε στό Σαμουήλ: «Καί τώρα, καλόγερε, ἀφοῦ τόσο ἀνόητα παραδόθηκες στά χέρια τοῦ Βεζύρη, ποιά τιμωρία νομίζεις πῶς σέ περιμένει»;

—«Καμία!» ἀπάντησε ὑπερήφανα ὁ Σαμουήλ. Καί ἀμέσως πυροβόλησε μέ τήν πιστόλα του σέ ἓνα βαρέλι γεμάτο μπαρούτη, πού βρισκόταν κοντά του. Τό Κούγκι τινάχτηκε στόν ἀέρα καί κάτω ἀπό τά ἐρείπιά του θάφτηκαν ὁ Σαμουήλ μέ τούς συντρόφους του καί οἱ Τουρκαλβανοί.

Τό Ζάλογγο

στ) Ὁ χορός τοῦ Ζαλόγγου

Τὴν πράξη τοῦ Σαμουήλ βρῆκε σάν πρόφραση ὁ Ἀλή πασάς, γιά νά παραβεῖ τή συμφωνία μέ τούς Σουλιῶτες κι ἔδωσε ἀμέσως διαταγή νά τούς καταδιώξουν.

Τό πρῶτο σῶμα πρόφτασε κι ἔφτασε σῶο στήν **Πάργα**, ἡ ὁποία προστατευόταν ἀπό τούς Ρώσους.

Τό δεύτερο σῶμα ἐξοντώθηκε κοντά στό μοναστήρι **Σέλτσου** καί μόνο 45 σώθηκαν στήν Πάργα.

Τό τρίτο σῶμα περικυκλώθηκε ἀπό τούς Ἀλβανούς πάνω στό βουνό **Ζάλογγο**. Τό σῶμα αὐτό ἔγραψε τήν περίφημη σελίδα τοῦ Σουλίου κι ἔκλεισε τήν Ἱστορία του. Οἱ Σουλιῶτες τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἄντρες καί γυναῖκες, πολέμησαν σκληρά δυό ἡμερόνυχτα, ὥσπου σώθηκαν τά πολεμοφόδια καί οἱ τροφές τους.

Σάν εἶδαν οἱ Σουλιώτισσες ὅτι κινδύνευαν νά πέσουν στά χέρια τῶν Τουρκαλβανῶν, ἀνέβηκαν μέ τά παιδιά στήν ἀγκαλιά τους στήν κορυφή τοῦ βράχου «Στεφάνι». Ἀπό ἐκεῖ, ἀφοῦ φίλησαν γιά τελευταία φορά τά παιδιά τους, τά ἔριξαν στό γκρεμό. Ὕστερα πιάστηκαν

σέ χορό τραγουδώντας τό γνωστό τραγούδι «Έχει γειά, καημένε κό-
σμε...». Καί σέ κάθε γύρο τοῦ χοροῦ ἔπεφτε στό γκρεμό ἢ πρώτη πού
ἔσερνε τό χορό, ὥσπου ἡ μιά μετά τήν ἄλλη γκρεμίστηκαν ὅλες.

Αὐτός εἶναι ὁ περίφημος *χορός τοῦ Ζαλόγγου*, πού τό τραγούδι
του χιλιοτραγουδήθηκε καί μέ πολλή συγκίνηση τό ἀκοῦμε νά τρα-
γουδιέται καί σήμερα, ἰδιαίτερα στά σχολεῖα μας.

Ἄλλά καί οἱ ἄντρες, ὅταν εἶδαν τήν υπέρτατη θυσία τῶν γυναι-
κῶν τους, ὄρμησαν μέ τά σπαθιά στά χέρια ἀνάμεσα στούς Τουρκαλ-
βανούς χτυπώντας καί χτυπούμενοι. Καί ἀπό τούς 800 σῶθηκαν μό-
νο 150 κι ἔφτασαν στήν Πάργα.

Ἄλλοι-ἄλλοι καί ἀπό τά τρία σώματα σῶθηκαν 1000 μόνο Σουλι-
ῶτες στήν Πάργα. Καί ἀπό ἐκεῖ πέρασαν στήν Κέρκυρα μέ τό πένθος
στίς ψυχές τους γιά τούς νεκρούς, γιά τούς σκλάβους συγγενεῖς τους
καί γιά τή χαμένη πατρίδα τους.

Τό Σούλι χάθηκε, οἱ ἥρωικοί του ὅμως ἀγῶνες ἐξύψωσαν τό
φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καί χρησίμεψαν ὡς παράδειγμα στό μεγάλο
ἀγῶνα γιά τήν ἐλευθερία, πού ἄρχισε ὕστερα ἀπό 20 χρόνια.

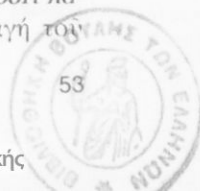
ζ) Τό τέλος τοῦ Ἄλῃ πασᾶ

Ἄλῃ πασάς, ἀφοῦ κυρίεψε τό Σούλι, πολέμησε τούς ἀρματο-
λούς καί κλέφτες τῆς Θεσσαλίας καί τῆς Στερεᾶς καί τούς ἀνάγκασε
νά ὑποταχτοῦν. Πέτυχε ἀκόμα μέ τήν πανουργία του νά δοθοῦν ἀπό
τό σουλτάνο τά πασαλίκια τῆς Πελοποννήσου καί τῆς Ναυπάκτου
στά παιδιά τοῦ Ἄλῃ, *τό Βελή* καί *τό Μουχτάρ*.

Ἐτοι ὁ Ἄλῃ πασάς ἔγινε πανίσχυρος. Δέ χάρηκε ὅμως γιά πολύ
καιρό τίς ἐπιτυχίες του. Ἐπειδή πίστεψε ὅτι ἔγινε παντοδύναμος,
προετοιμαζόταν νά πραγματοποιήσει τά σχέδιά του, νά ἰδρύσει δη-
λαδή ἀνεξάρτητο κράτος.

Ἄλῃ πασάς ὅμως *Μαχμούτ ὁ Β΄*, πού ἔμαθε τά σχέδια τοῦ Ἄλῃ,
τοῦ κήρυξε τόν πόλεμο τό 1820 καί διόρισε πασά τῶν Ἰωαννίνων τόν
Πασόμπη, ἄσπονδο ἐχθρό τοῦ Ἄλῃ. Ἐστειλε δέ ἐναντίον τοῦ Ἄλῃ
σουλτανικά στρατεύματα μέ ἑπτά ἄλλους πασάδες, γιά νά τόν τιμω-
ρήσει γιά τήν ἀποστασία του.

Καί ἐπειδή ὁ Πασόμπη δέν μπόρεσε νά ἐξοντώσει τόν Ἄλῃ,
ἀντικαταστάθηκε ἀπό τό γενναῖο καί ἔμπειρο πολεμιστή *Χουροῖ* πα-
σά, διοικητή τῆς Πελοποννήσου, καί μέ τήν αὐστηρή διαταγή του

Ὁ Χουρσίτ πασάς

σουλτάνου νά τοῦ στείλει τό κεφάλι τοῦ Ἄλῃ, ἀλλιῶς ὁ Χουρσίτ θά χάσει τό δικό του κεφάλι.

Ὁ Χουρσίτ πολέμησε τόν Ἄλῃ καί κυρίεψε τήν Ἀκρόπολη τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εἶχε κλειστεῖ. Ὁ Ἄλῃς τότε ἔφυγε καί κλείστηκε στό φρούριο, πού βρισκόταν στό νησάκι τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκεῖ ὁ Χουρσίτ μέ δόλο πέτυχε νά ἔξοντώσει τό δόλιο Ἄλῃ τόν Ἰανουάριο τοῦ 1822.

Ἀοκήσεις

1. Γιατί ὁ Ἄλῃ πασάς ἤθελε νά ὑποδουλώσει μέ κάθε τρόπο τοὺς Σουλιώτες;
2. Πόσες ἐκστρατείες ἔκαμε ἐναντίον τοῦ Σουλίου καί πότε;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τοὺς Σουλιώτες;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν πράξη τοῦ Πήλιου Γούση;
5. Πῶς βρῖσκατε τό τέλος τοῦ Ἄλῃ πασά;

Ἔργασίες

1. Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε τό ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη «ὁ Σαμουήλ».
2. Νά μάθετε νά τραγουδάτε τό τραγούδι τοῦ χοροῦ τοῦ Ζαλόγγου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ

1. Ο 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης

Ο 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης καταγόταν από τή μεγάλη φαναριώτικη οικογένεια τῶν 'Υψηλάντηδων. Ο πατέρας του Κωνσταντίνος 'Υψηλάντης ἦταν ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας, ἀλλά τό 1805 οἱ Τοῦρκοι τόν ἀνάγκασαν νά φύγει ὡς φίλο τῆς Ρωσίας. Κατόπιν αὐτοῦ ἐγκαταστάθηκε μέ τήν οικογένειά του στή Ρωσία καί ἔβαλε τά παιδιά του στίς στρατιωτικές σχολές.

Ο 'Αλέξανδρος ἐγινε ἀξιωματικός τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καί διακρίθηκε στόν πόλεμο, πού ἔκαμε ἡ Ρωσία μέ τό Ναπολέοντα. Στή μάχη μάλιστα τῆς Δρέσδης (1813) ἔχασε τό δεξί του χέρι. Ο τσάρος τόν τίμησε καί τόν ἔκανε ὑπασπιστή του.

'Αφοῦ ὁ 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης δέχτηκε, ὅπως μάθαμε, τήν ἀρχηγία τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας, ζήτησε ἀπό τόν τσάρο ἀπεριοριστή ἄδεια γιά λόγους ὑγείας. Καί ἀμέσως ἔφυγε ἀπό τήν Πετρούπολη γιά τό Κίεβο, γιά νά ἀποχαιρετίσει τή μητέρα του καί νά πάρει τήν εὐχή της γιά τό μεγάλο 'Αγώνα. 'Από τό Κίεβο κατέβηκε στήν 'Οδησό, γιά νά συνεννοηθεῖ μέ τούς Φιλικούς καί νά ἐτοιμάσει τήν 'Επανάσταση.

Τό σχέδιό του ἦταν νά κηρύξει τήν 'Επανάσταση πρῶτα στήν Πελοπόννησο, γιατί εἶχε τήν πεποίθηση ὅτι ἐκεῖ οἱ συνθήκες ἦταν πιό εὐνοϊκές. 'Από τίς συσκέψεις ὁμως, πού εἶχε μέ τούς Φιλικούς, ἀναγκάστηκε νά ἀλλάξει σχέδιο καί ἀποφασίστηκε νά ἀρχίσει ἀμέσως τόν ἀγώνα ἀπό τή Μολδοβλαχία γιά τούς ἑξῆς κυρίως λόγους:

1. Γιατί ἐκεῖ ἦταν ἐγκαταστημένοι πολλοί 'Ελληνες καί οἱ ἡγεμόνες ἦταν 'Ελληνες Φαναριῶτες.
2. Οἱ παραδουνάβιες αὐτές ἡγεμονίες συνόρευαν μέ τή Ρωσία, ἀπό τήν ὁποία περίμεναν οἱ Φιλικοί ὑποστήριξη.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

3. Στὶς περιοχὲς αὐτὲς δὲν ὑπῆρχε τουρκικὸς στρατὸς οὔτε μποροῦσε νὰ μπεῖ χωρὶς τὴ συγκατάθεση τῆς Ρωσίας σύμφωνα μὲ ρωσοτουρκικὴ συνθήκη.

Γιὰ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Πελοπόννησο ἀποφασίστηκε νὰ στείλει τὸν ἀδερφοῦ του Δημήτριου Ὑψηλάντη μὲ ἐπιτελεῖο ἔμπιστων προσώπων.

Ἔτσι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης μὲ τοὺς ἀδερφοὺς του Γεώργιο καὶ Νικόλαο καὶ 200 ἄντρες στὶς 22 Φεβρουαρίου 1821 πέρασε τὸν Προῦθο ποταμὸ καὶ μπήκε στὸ Ἰάσιο, τὴν πρωτεύουσα τῆς Μολδαβίας.

Ἐκεῖ στὶς 24 τοῦ ἴδιου μήνα μὲ ἀπερίγραπτη συγκίνηση ὕψωσε τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ μὲ

θερμὴ προκήρυξη προσκαλοῦσε τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς ντόπιους νὰ πάρουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ξεσηκωθοῦν γιὰ τὴν ἐλευθερία τους. «Κινηθεῖτε, ἔλεγε, καὶ θὰ ἰδεῖτε πὼς μιά μεγάλη Δύναμη θὰ προστατέψει τὰ δίκαιά μας».

Ἀκρόατος ἐνθουσιασμός κυρίεψε τίς ψυχὲς ὄλων καὶ χιλιάδες Ἕλληνες μὲ ἀρχηγούς τοὺς ὄπλαρχηγούς *Γεωργάκη Ὀλύμπιο*, *Ἀθανάσιο Καρπενησιώτη* καὶ *Ἰωάννη Φαρμάκη*, οἱ ὁποῖοι βρισκόνταν στὴν ὑπηρεσία τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἔτρεξαν πρόθυμα κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ Ὑψηλάντη.

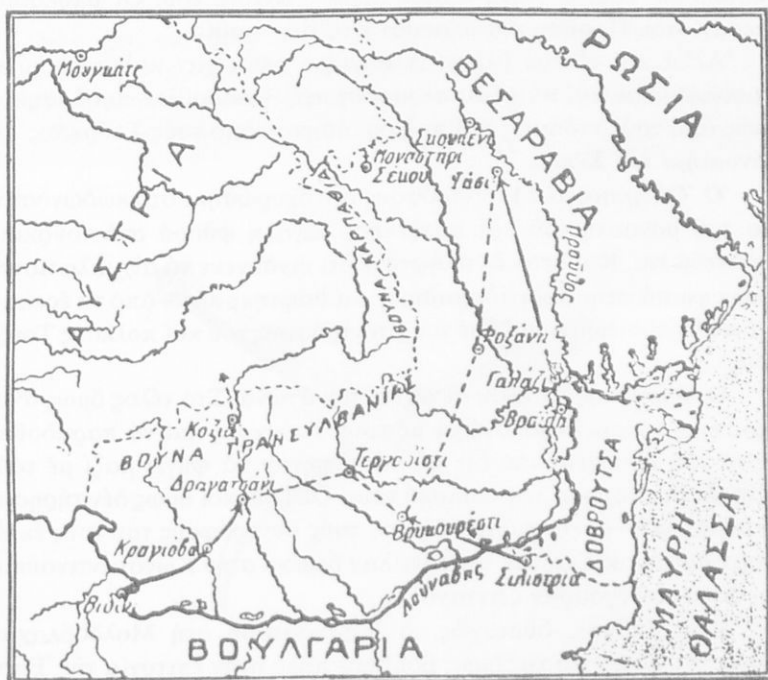
Ἐπίσης 500 Ἕλληνες νέοι τῶν καλύτερων οἰκογενειῶν, σπουδαστὲς Γυμνασίων καὶ Πανεπιστημίων, ἄφησαν τὰ θρανία καὶ σχημάτισαν τὸν *Ἱερό Λόχο* κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἱεροῦ Λόχου τῶν ἀρχαίων Θηβαίων. Οἱ *Ἱερολοχίτες*, γεμάτοι ἐνθουσιασμό, ὀρκίστηκαν ἢ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα τους ἢ νὰ πεθάνουν.

2. Άποτυχία τῆς Ἐπαναστάσεως στή Μολδοβλαχία

Μέ τό στρατό αὐτό ὁ Ὑψηλάντης ἔφτασε μέ καθυστέρηση στό Βουκουρέστι στά τέλη Μαρτίου. Ἐκεῖ δοκίμασε ἀπογοήτευση, γιατί ἔμαθε ὅτι ὁ Πατριάρχης τόν ἀφόρισε καί ὁ τσάρος τόν ἀποκήρυξε καί τόν διάγραψε ἀπό τό ρωσικό στρατό καί ἐπίτρεψε στήν Τουρκία νά στείλει στίς ἡγεμονίες στρατό, γιά νά χτυπήσει τήν Ἐπανάσταση.

Κατόπιν αὐτοῦ ἡ Τουρκία ἔστειλε στή Μολδοβλαχία τρεῖς στρατίες. Ὁ Ὑψηλάντης ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τό Βουκουρέστι καί ὑποχώρησε πρὸς τά νότια Καρπάθια (βουνά τῆς Τρανσυλβανίας). Στό μεταξύ τά τουρκικά στρατεύματα μπῆκαν στό Βουκουρέστι χωρίς νά συναντήσουν καμιά ἀντίσταση, γιατί ὁ ἀρχηγός τῶν λίγων ντόπιων ἐπαναστατῶν Βλαδιμηρέσκος ἦρθε σέ φανερή συνεννόηση μέ τούς Τούρκους.

Ἔτσι ἀνενόχλητοι οἱ Τούρκοι καταδίωξαν τόν Ὑψηλάντη, πού

Χάρτης τῆς Μολδοβλαχίας

είχε δχυρωθει στό *Δραγατσάνι*. Έκει στίς 7 Ίουνίου 1821 ἔγινε φοβερή μάχη, στήν όποία ό στρατός του Ύψηλάντη ἔπαθε πανωλεθρία. Οί *ιερολοχίτες* πολέμησαν μέ άπαράμιλλο ήρωισμό αλλά οί περισσότεροι σκοτώθηκαν· μόνο 100 κατόρθωσαν νά σωθοῦν.

Έπειτα από τήν καταστροφή αὐτή ό Ύψηλάντης κατέφυγε στήν Αὐστρία μέ σκοπό νά περάσει στή Ρωσία καί από ἔκει νά κατεβεί στήν Πελοπόννησο. Οί Αὐστριακοί όμως, πού ἦταν φιλότουρκοι, τόν φυλάκισαν στίς ὑγρές φυλακές του Μουγκάτς. Ἀποφυλακίστηκε τό 1827 καί μετά ἕνα χρόνο σέ ήλικία 38 χρονῶν πέθανε από τή λύπη του καί από τίς κακουχίες τῆς φυλακῆς.

Τί άπόγιναν όμως οί Έλληνες όπλαρχηγοί; Μετά τό Δραγατσάνι ό *Καρπενησιώτης* μέ τούς όπαδούς του προχώρησε πρός τή Βεσσαραβία, πού ἦταν ρωσική. Έκει στό χωριό *Σκουλένι*, κοντά στόν Προῦθο ποταμό, ἔγινε πολύ σκληρή μάχη, στήν όποία ό Καρπενησιώτης σκοτώθηκε μαζί μέ τούς περισσότερους άντρες του. Οί ὑπόλοιποι ἔπεσαν στόν Προῦθο καί πέρασαν στή Βεσσαραβία.

Άλλά καί οί δύο άλλοι όπλαρχηγοί δέν είχαν καλύτερη τύχη. Προσπάθησαν καί αὐτοί νά περάσουν στή Βεσσαραβία· προδόθηκαν όμως από τούς ντόπιους καί πολιορκήθηκαν από τούς Τούρκους *στό μοναστήρι του Σέκου*.

Ό *Όλύμπιος* μέ 11 συντρόφους του δχυρώθηκε στό κωδωνοστάσιο του μοναστηριου καί προξένησε μεγάλη φθορά στά τουρκικά στρατεύματα. Καί όταν άντιλήφτηκε ότι κινδύνευε νά αίχμαλωτιστεῖ, ἔβαλε φωτιά στήν πυριτιδαποθήκη καί θάφτηκε κάτω από τά ἔρείπια του κωδωνοστασίου μαζί μέ τούς συντρόφους του καί πολλούς Τούρκους.

Ό *Φαρμάκης* ἐξάλλου συνέχισε τόν άγώνα. Στό τέλος όμως άναγκάστηκε νά συνθηκολογήσει μέ τούς Τούρκους καί νά παραδοθεῖ, άφου του ὑποσχέθηκαν ότι θά τόν άφηναν νά φύγει μαζί μέ τούς συντρόφους του καί τόν όπλισμό τους. Οί Τούρκοι όμως δέν τήρησαν τή συμφωνία· μόλις παραδόθηκαν, τούς συντρόφους του τούς ἔκτελεσαν άμέσως καί αὐτόν τόν ἔστειλαν δεμένο στήν Κωνσταντινούπολη, όπου τόν ἔγδαραν ζωντανό.

Έτσι ἔσβησε, δυστυχῶς, ή Έπανάσταση στή Μολδοβλαχία. Παρά τήν άποτυχία της όμως βοήθησε πολύ στήν ἔπιτυχία τῆς Έπαναστάσεως, πού κηρύχτηκε στήν κυρίως Έλλάδα· γιατί οί Τούρκοι

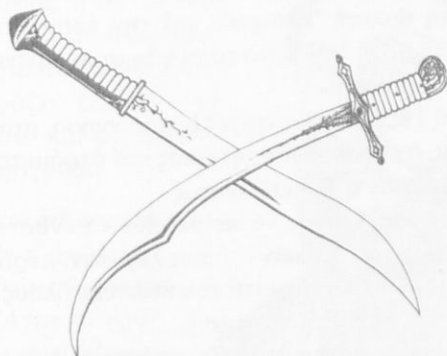
αναγκάστηκαν να στείλουν στη Μολδοβλαχία αρκετό στρατό, επειδή φοβόνταν επίθεση της Ρωσίας. Καί έτσι, όταν κηρύχθηκε η Έπανάσταση στην Πελοπόννησο καί στην άλλη Ελλάδα, οί τουρκικές δυνάμεις δέν ήταν αρκετές νά τήν καταπνίξουν.

Άοκήσεις

1. Γιατί άποφασίστηκε νά άρχισει ή Έπανάσταση από τή Μολδοβλαχία;
2. Γιατί ό Πατριάρχης άφόρισε τόν Ύψηλάντη;
3. Γιατί ό Τοάρος τόν άποκήρυξε;
4. Τί αισθάνεστε γιά τή θυσία τών Τερολοχιτών;
5. Ποιό τέλος είχαν οί άπλαρχηγοί;
6. Γιατί άπώτυχε τό κίνημα του Ύψηλάντη;

Έργασίες

1. Νά δείξετε στό χάρτη τήν πορεία του Ύψηλάντη (Πετρούπολη, Κίεβο, Όδησός, Προϋθος, Ίάσιο, Βουκουρέστι, Δραγατσάνι).
2. Νά βρείτε καί νά διαβάσετε καί στό σχολείο τό ποίημα του Κάλβου «Είς τόν Ιερόν λόχον».

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ἡ κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο

α) Ἡ κατάσταση στήν Πελοπόννησο

Δέν εἶχε περάσει οὔτε ἓνας μήνας ἀπό τήν κήρυξη τῆς ἐπαναστάσεως στό Ἰάσιο ἀπό τόν Ὑψηλάντη καί κηρύχτηκε ἡ Ἐπανάσταση καί στήν Πελοπόννησο.

Ἐδῶ οἱ προϋποθέσεις γιά τήν ἐπιτυχία τῆς ἦταν εὐνοϊκότερες. Ἡ Πελοπόννησος, χώρα ὄρεινή, ἦταν κατάλληλη γιά τόν ἀγῶνα τῶν ἐπαναστατῶν, γιατί ἡ καταδίωξή τους ἀπό μεγάλες τουρκικές δυνάμεις θά ἦταν πολύ δύσκολη. Καί ἐπειδή βρισκόταν μακριά ἀπό τά τουρκικά κέντρα, ἡ ἀποστολή τουρκικοῦ στρατοῦ καί ἐφοδίων χρειάζοταν χρόνο πολύ καί θά ἔβρισκε πολλές δυσκολίες.

Ἀκόμα ὁ ἱκανός καί ἐμπειροπόλεμος πασάς τῆς Πελοποννήσου *Χουραΐτ* ἔλειπε μέ τό στρατό του στήν Ἠπειρο πολεμώντας τόν Ἄλῃ πασά.

Τέλος ὁ πληθυσμός τῆς Πελοποννήσου σέ μεγάλη ἀναλογία ἦταν ἐλληνικός μέ πολλούς καί σπουδαίους ἀρχηγούς, πού τοὺς ἐκτιμοῦσε ὁ λαός καί τοὺς ἀκολουθοῦσε μέ πίστη καί ἀφοσίωση. Καί εἶχε προετοιμαστεῖ ἀπό τή Φιλική Ἐταιρεία γιά τήν ἐπανάσταση καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλη περιοχὴ καί μόνο τό σύνθημα περιέμενε, γιά νά ξεσηκωθεῖ κατὰ τοῦ τυράννου.

Στά τέλη τοῦ 1820 ἔφτασε στήν Πελοπόννησο, σταλμένος ἀπό τή Φιλική Ἐταιρεία, ὁ ἐνθουσιώδης φιλικός καί ἀτρόμητος ἀρχιμανδριτῆς Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας.

Ὁ Παπαφλέσσας, ἱκανός νά πείθει καί νά ἐνθουσιάζει τά πλήθη, «μπουρλοτιέρης τῶν ψυχῶν» ὅπως λεγόταν, περιέτρεχε ὅλη τήν Πελοπόννησο καί μέ τά κηρύγματά του καλοῦσε ὅλους τοὺς Ἕλληνες νά εἶναι ἔτοιμοι γιά τήν Ἐπανάσταση.

Τήν ἴδια ἐποχὴ ἔφτασαν στήν Πελοπόννησο διάφοροι ὄπλαρχηγοί, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν καί ὁ *Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*, πού ὑπηρετοῦσε ὡς τότε στόν ἀγγλικό στρατό στά Ἐπτάνησα ὡς ἀνώτερος ἀξιωματικός. Ἡ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ του ἔδωσε στοὺς Ἕλ-

ληνες περισσότερο θάρρος και ὅλοι ἔβλεπαν ὅτι κάτι σοβαρό θά γινόταν.

Ἔτσι λοιπόν στήν Πελοπόννησο ἐπικρατοῦσε ἐπαναστατικός ἀναβρασμός και ὁλόκληρη ἡ περιοχὴ τῆς ἔμοιαζε μέ πυριτιδαποθήκη ἔτοιμη νά ἐκραγεῖ.

Οἱ Τοῦρκοι πληροφορήθηκαν τίς προετοιμασίες και θορυβήθηκαν. Τότε ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ Χουροῖτ στήν Τρίπολη (ὁ καιμακάμης) κάλεσε ἐκεῖ τούς προκρίτους και τούς ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου, γιά νά συσκεφτοῦν. Πῆγαν ὅλοι σχεδόν ἐκτός ἀπό τούς προκρίτους και ἀρχιερεῖς τῶν Καλαβρύτων και τῆς λοιπῆς Ἀχαΐας.

β) Ἀγία Λαύρα-Ἄλωση τῆς Καλαμάτας

Οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας και ὁ Ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός δέν ὑπάκουσαν στήν προσταγή τοῦ καιμακάμη και δέν πῆγαν στήν Τρίπολη, γιατί ὑποψιάστηκαν τίς κακές προθέσεις του.

Συγκεντρώθηκαν στό μοναστήρι τῆς Ἀγίας Λαύρας στίς 10 Μαρτίου 1821 και ἔπειτα ἀπό ὁλονύκτιες συζητήσεις και κάτω ἀπό δραματικές συνθήκες ἀποφασισαν νά ἐπισπεύσουν τήν κήρυξη τῆς Ἐπανάστασεως, ἡ ὁποία εἶχε ὀριστεῖ νά γίνει στίς 25 Μαρτίου.

Τό πόσο κρίσιμη ἦταν ἡ περίσταση τό ἐκφράζει ζωντανά τό παρακάτω γνωστό και ἀγαπημένο μας δημοτικό τραγούδι:

*Κρυφά τό λένε τά πουλιά,
κρυφά τό λέν τ' ἀηδόνια,
κρυφά τό λέει κι ὁ γούμενος
πάνω στήν Ἀγία Λαύρα:
Παιδιά, γιά μεταλάβετε,
γιά ἑομολογηθεῖτε,
ταχιά ἀνοίγει ὁ πόλεμος
ἀνάβει τό τουφέκι...*

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός

Στή σύσκεψη αὐτή πήραν μέρος οἱ ἐπίσκοποι Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός καί Κερνίτσης Προκόπιος, καθὼς καί οἱ πρόκριτοι Ἀσημάκης Ζαΐμης, Σωτήρ. Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Ἀσημ. Φωτήλας, Ἀνδρ. Λόντος, Σωτ. Θεοχαρόπουλος καί Παναγιώτης Φωτήλας.

Σύμφωνα μέ τήν ἀπόφαση πού πήραν στή σύσκεψη, τά γεγονότα στήν περιοχή τῶν Καλαβρύτων ἐξελλίσσονται ραγδαῖα. Μεταξὺ 14 καί 18 Μαρτίου οἱ ὄπλαρχηγοί ἀναγκάζουν τοὺς Τούρκους νά κλειστοῦν στούς πύργους τῶν Καλαβρύτων.

Ἡ πρώτη ὁμως ἀρχή τῆς Ἐπαναστάσεως γίνεται μέ τήν ἐπίθεση καί ἀπελευθέρωση τῶν Καλαβρύτων **στίς 21 Μαρτίου**. Τήν ἡμέρα αὐτή οἱ Πετιμεξαῖοι μέ τό Χαραλάμπη καί τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς συγκεντρώθηκαν στήν Ἁγία Λαύρα. Ἐκεῖ λειτουργήθηκαν στό ναό

τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, πού σώζεται καί σήμερα, καί κατόπιν ἔδωσαν τόν ὄρκο: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Πήραν ἔπειτα ἓνα μικρό κανόνι τοῦ μοναστηριοῦ καί μέ σημαία τή χρυσοκέντητη εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Παναγίας, πού εἶναι γνωστή ὡς τό **Λάβαρο τῆς Ἁγίας Λαύρας**, ὄρμησαν μέ τά παλικάρια τους κατά τῶν Καλαβρύτων. Ὁ βοεβόδας καί οἱ ἄλλοι Τούρκοι ἔπειτα ἀπό πείσιμονα ἀντίσταση παραδόθηκαν.

Ἡ Ἁγία Λαύρα ἔγινε *ιδέα*, ἔγινε σύμβολο, πού συμβολίζει ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Ἡ κρυφή λαχτάρα τοῦ Λυτρωμοῦ, πού αἰῶνες ὀλόκληρους κρυφόκαιγε στά κουρασμένα στήθη τοῦ πολυβασανισμένου λαοῦ, ἀπό ὄνειρο ἔγινε πραγματικότητα.

Μέσα σέ μιά βδομάδα, δηλ.

Τό Λάβαρο τῆς Ἐπαναστάσεως

από τις 21 έως τις 28 Μαρτίου, η Έπανάσταση γενικεύθηκε σέ όλη την Πελοπόννησο. Όλες οι έπαρχίες έπαναστάτησαν μέ την ίδια προθυμία.

Έτσι στις 22 Μαρτίου ό Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ό Παπαφλέσσας, ό Κολοκοτρώνης και ό Άναγνωσταράς μέ 2.000 έπαναστάτες πολιορκήσαν την **Καλαμάτα**, ή όποία παραδόθηκε την έπομένη, δηλ. στις 23 Μαρτίου.

Έξάλλου στις 24 Μαρτίου πλήθος έπαναστάτες μπήκαν στήν **Πάτρα**, μέ έπικεφαλής τούς φιλικούς Ίωάννη Παπαδιαμαντόπουλο και Νικόλαο Λόντο, και ανάγκασαν τούς Τούρκους νά κλειστούν στό

Ό Παλαιών Πατρών Γερμανός υψώνει στήν Πάτρα τό Σταυρό και όρχίζει τούς άγωνιστές

φρούριο. Τό πρωί τῆς ἄλλης ἡμέρας (25 Μαρτίου) ἔφτασε στήν πόλη ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός μέ τούς ἄλλους προκρίτους καί ὄπλαρχηγούς τῆς Ἀχαΐας.

Καί ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι κανονιοβολοῦσαν μέσα ἀπό τό φρούριο, ὁ λαός τῆς Πάτρας ἔξαλλος ἀπό ἐνθουσιασμό συγκεντρώθηκε στήν πλατεία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου ὁ Γερμανός ἔστησε τό Σταυρό. Κάτω ἀπό αὐτόν ὀρκίστηκαν οἱ ἀγωνιστές ἀναφωνώντας: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Μέ τήν ἀνατολή τῆς μεγάλης χριστιανικῆς γιορτῆς ἡ Ἐπανάσταση ἔλαβε χαρακτῆρα γενικότερο. Ὁλόκληρη ἡ Πελοπόννησος φλεγόταν ἀπό ἐνθουσιασμό καί παντοῦ ἀκουγόταν μιά φωνή: **«Νά μή μείνει Τοῦρκος στό Μοριά μηδέ στόν κόσμο ὅλο».**

Ἔτσι ἡ 25η Μαρτίου, ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, παίρνει γιά τόν Ἑλληνισμό μεγαλύτερη λαμπρότητα· γίνεται καί ἐθνική γιορτή, πού συμβολίζει τήν Ἀνάσταση τοῦ σκλαβωμένου Γένους ἀπό τόν τουρκικό ζυγό.

Οἱ ἐχθροπραξίες συνεχίζονται μέ ἀποφασιστικότητα. Οἱ Τοῦρκοι περίτρομοι ἐγκαταλείπουν τά χωριά καί συγκεντρώνονται στίς μεγάλες πόλεις καί στά φρούρια τῆς Πάτρας καί τοῦ Ναυπλίου καί κατά προτίμηση στήν Τριπολιτσά, ὅπου νόμιζαν ὅτι θά ἦταν περισσότερο ἀσφαλεῖς. Σχετικά μέ τή φυγή τῶν Τούρκων ὁ ποιητής μας Γ. Μαρτινέλλης λέει:

*Φεύγουν ἀπ' ὄλες τίς μεριές οἱ Τοῦρκοι τρομαγμένοι,
ἐνῶ προσφέρει ὁ Γερμανός κι ἠχολογοῦν οἱ ἄλλοι
τόν ὄρκο, π' ὄλη ἔσεισε βαθιά τήν Οἰκουμένη.*

Ἡ ἐπιτυχία τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο τόνωσε τό ἠθικό τῶν Ἑλλήνων ὅλης τῆς Ἑλλάδας καί δυνάμωσε τήν ἐλπίδα ὅτι ἔφτασε ἡ ὥρα τοῦ λυτρωμοῦ.

2. Ἡ κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στή Στερεά Ἑλλάδα

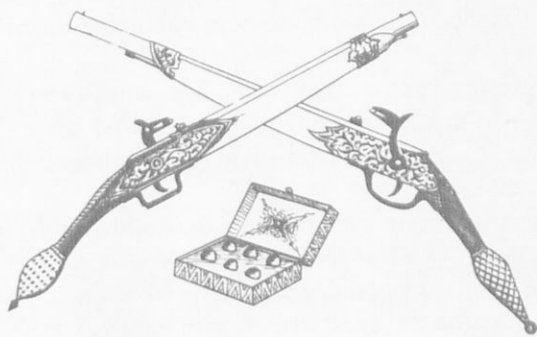
Σύγχρονα σχεδόν μέ τήν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο ἐπαναστάτησε καί ἡ Ἀνατολική Στερεά Ἑλλάδα. Πρώτη ἐπαναστάτησε ἡ **Φωκίδα**. Ὁ ἀρματολός τῶν Σαλώνων (τῆς Ἀμφισ-

σας) *Πανουργιάς* με τὰ παλικάρια του ξεσήκωσε τὰ Σάλωνα στίς 24 Μαρτίου καί μετά τρεῖς ἡμέρες τὰ ἐλευθέρωσε.

Ἄμεσως μετά τόν Πανουργιά κινήθηκε ὁ *Δῆμος Σκαλτοάς* στή γειτονική ἐπαρχία Δωρίδα καί στίς 28 Μαρτίου ὕψωσε ἐπαναστατική σημαία κι ἐλευθέρωσε τό Λιδωρίκι. Σέ λίγο ὁ *Ἀθανάσιος Διάκος* ἐπαναστάτησε τή Λειβαδιά καί ὁ *Δουβουνιώτης* ἐπαναστάτησε τή Λοκρίδα (Βοδουνίτσα). Τέλος ἐπαναστάτησε καί ἡ Ἀττική κι ἔκλεισε τούς Τούρκους στήν Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας.

Ἡ Δυτική Στερεά Ἑλλάδα ἐπαναστάτησε ἀργότερα. Οἱ ὀπλαρχηγοί της δίσταζαν, γιατί γειτόνευε μέ τήν Ἥπειρο, ὅπου βρίσκονταν πολυάριθμα τουρκικά στρατεύματα πολεμώντας κατά τῆς Ἀλῆ πασᾶ. Ὄταν ὅμως στίς 20 Μαΐου παρουσιάστηκε στόν Πατραϊκό κόλπο ἑλληνικός στόλος, ὁ ἀρματολός *Δημήτρ. Μακρῆς* ξεσήκωσε τό Μεσολόγγι καί τό Αἰτωλικό.

Ἡ ἐξέγερση τῆς Στερεᾶς ἔσωσε τήν Πελοπόννησο, γιατί ἀπασχολήθηκαν ἐκεῖ τουρκικά στρατεύματα κι ἔδωσε τήν εὐκαιρία στούς Πελοποννήσιους νά σταθεροποιήσουν τήν Ἐπανάσταση.

Πιστόλες καί σφαίρες ἀπό τὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασεως

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ἡ Ἐπανάσταση πέτυχε στήν Πελοπόννησο;
2. Γιατί ἡ Ἁγία Λαύρα πῆρε τόση ιστορική ἀξία;
3. Τό ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας δέν πῆγαν στήν Τριπολιχώρα ὠφέλησε ἢ ἔβλαψε τήν Ἐπανάσταση καί γιατί;

4. Τί γνωρίζετε για τό Λάβαρο τῆς ᾿Αγίας Λαύρας;
5. Πότε ἐπαναστάτησε ἡ Στερεά Ἑλλάδα;
6. Σέ τί ὠφέλησε τήν Πελοπόννησο ἡ ἐπανάσταση τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας;

Ἔργασία

Νά βρεῖτε ποιήματα σχετικά μέ τήν ᾿Αγία Λαύρα.

3. Ἡ Ἐπανάσταση στά Νησιά

Οἱ ὄπλαρχηγοί τῆς Στερεᾶς ἐμπόδισαν τοὺς Τούρκους νά περάσουν στήν Πελοπόννησο. Πολύ μεγαλύτερη ὅμως ὑπηρεσία πρόσφεραν τά νησιά, γιατί ὁ σημαντικός στόλος τους ἐμπόδισε τοὺς Τούρκους νά περάσουν στήν Πελοπόννησο μέ τά πλοῖα τους τά πολυάρματα στρατεύματά τους, πού εἶχαν στά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

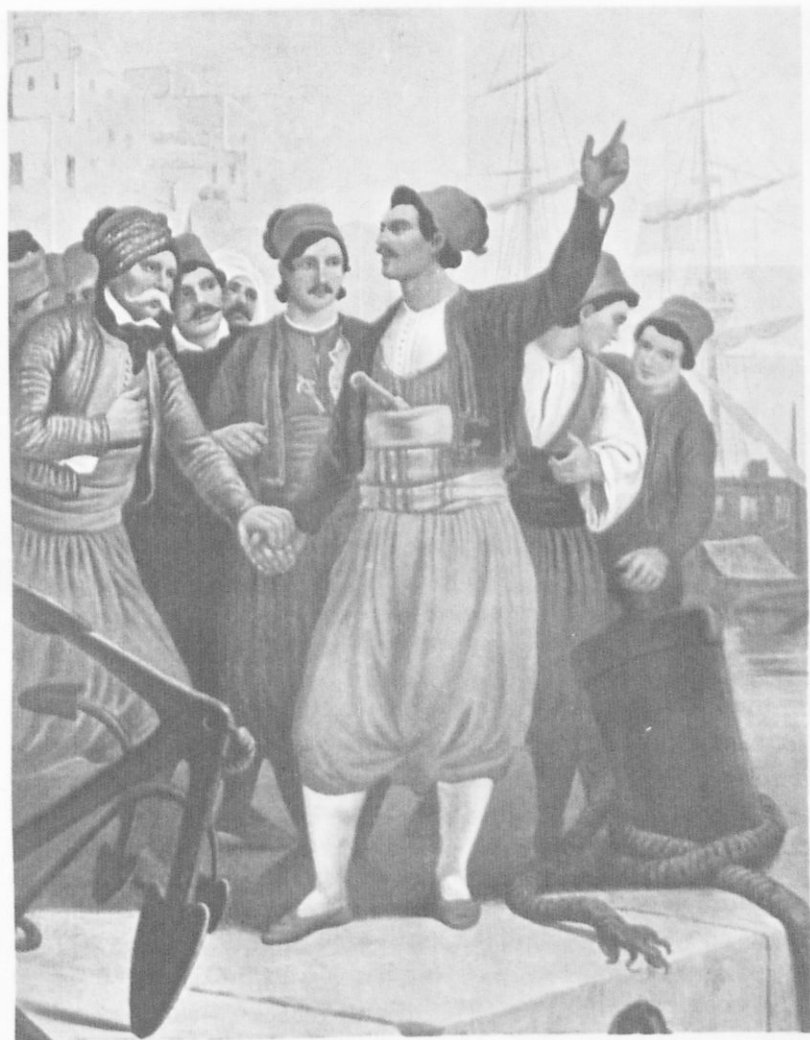
Οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων, ἰδίως τῆς ᾿Υδρας, τῶν Σπετσῶν καί τῶν Ψαρῶν, βρέθηκαν στίς παραμονές τῆς Ἐπαναστάσεως μέ μεγάλους θησαυρούς καί ζοῦσαν βίο ἡσυχου καί σχεδόν ἀνενόχλητοι ἀπό τοὺς Τούρκους. Καί ὅμως ἐξεγέρθηκαν καί θυσιάσαν τά πάντα γιά τόν ᾿Αγώνα.

Λίγες ἡμέρες μετά τήν ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπαναστάτησαν οἱ **Σπέτσες**, πού τίς ἀκολούθησαν τά **Ψαρά** καί ἡ **᾿Υδρα**, στήν ὁποία κήρυξε τήν ἐπανάσταση ὁ τολμηρός πλοίαρχος ᾿Αντώνιος Οἰκονόμου.

Τό παράδειγμα τῶν νήσων αὐτῶν ἀκολούθησαν ἡ **Σάμος**, ἡ **Λήμνος**, ἡ **Μυτιλήνη**, οἱ **Κυκλάδες**, τά **Δωδεκάνησα** κ.ἄ. Τελευταία ἐπαναστάτησε ἡ **Κρήτη**, ἐπειδή δέν μπορούσε νά πάρει βοήθεια ἀπό τήν ἡπειρωτική Ἑλλάδα καί γιατί στήν Κρήτη ὑπῆρχαν πολλοί Τούρκοι.

Ἀπό ὅλα τά νησιά τά πρωτεῖα στή διεξαγωγή τοῦ ἀγῶνα τά εἶχαν ἡ ᾿Υδρα, οἱ Σπέτσες καί τά Ψαρά. Τά τρία αὐτά νησιά εἶχαν τό μεγαλύτερο στόλο, διάθεταν 176 ἐξοπλισμένα πλοῖα, ἀπό τά ὁποῖα τά 92 ἦταν ᾿Υδραῖκα.

Πολλοί ἐμποροπλοίαρχοι ἀναδείχτηκαν μεγάλοι ναυτικοί, ὅπως ὁ **Κανάρης**, ὁ **Μιαούλης**, ὁ **Τορπάζης** καί ἄλλοι. Πολλοί ἐφοπλιστές ἐξάλλου ἔδωσαν ὄχι μόνο τά πλοῖα τους ἀλλά καί μεγάλα χρηματικά ποσά γιά τόν ᾿Αγώνα. Ὁ πλούσιος ᾿Υδραῖος **Λάζαρος Κουντουριώτης**

Ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου ξεσηκώνει τοὺς Ὑδραίους

Η Μπουμπουλίνα

Η Μαντώ Μαυρογένους

θυσίασε ολόκληρη τή μεγάλη περιουσία του, πού ἔφτανε τά δύο ἑκατομμύρια χρυσές δραχμές! καί φρόντισε νά ὀργανωθεῖ ὁ στόλος.

Καί ὄχι μόνο οἱ ἄντρες ἀλλά καί πολλές γυναῖκες πρόσφεραν πολυτίμες ὑπηρεσίες στόν Ἄγωνα. Μεταξύ αὐτῶν διακρίνονται ἡ Σπετιώτισσα *Μπουμπουλίνα* (Λασκαρίνα Μπούμπουλη) καί ἡ Μυκονιάτισσα *Μαντώ Μαυρογένους*. Ἡ Μπουμπουλίνα θυσίασε γιά τήν πατρίδα ολόκληρη τήν περιουσία της διατηρώντας μέ ἔξοδά της στόλο ἀπό 3 πλοῖα καί στρατεύματα στήν ξηρά.

Ὁ ἑλληνικός στόλος εἶχε νά πολεμήσει μέ στόλο πολύ ἀνώτερο καί ἐφοδιασμένο μέ ἰσχυρότερο πυροβολικό· ὁ τουρκικός στόλος ἦταν καθαυτό πολεμικός. Σέ ἓνα ὅμως οἱ Ἕλληνες εἶχαν μεγάλη ὑπεροχή: ἦταν πολύ καλύτεροι θαλασσινοί, ἐνῶ οἱ Τούρκοι δέν ἤξε-
ραν νά κυβερνοῦν τά πλοῖα τους καί οἱ ναῦτες τους ἦταν μισθοφόροι.

4. Ἡ Ἐπανάσταση στή Μακεδονία

Λίγες ἡμέρες μετά τήν ἔναρξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο κηρύχθηκε ἡ ἐπανάσταση στή **Θεσσαλία** καί κυρίως στήν περιφέρεια τοῦ Πηλίου (Θετταλομαγνησία) μέ ἀρχηγό τό σχολάρχη καί δραστήριο Φιλικό **Ἄνθιμο Γαζή**. Ἡ ἐπανάσταση ὁμως αὐτή ἀπότυχε, γιατί οἱ ἐπαναστάτες ἦταν λίγοι, οἱ Τούρκοι πολυάριθμοι καί τό ἔδαφος δέ βοηθοῦσε.

Ἀπό τή Θεσσαλία ἡ ἐπανάσταση ἀπλώθηκε στή **Μακεδονία**. Ἡ Χαλκιδική ἐπαναστάτησε μέ τόν **Ἐρμανουήλ Παπά**. Ἀκόμα καί οἱ καλόγεροι στό Ἅγιο Ὅρος, πού ἦταν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, πῆραν τά ὄπλα. Ἀλλά ἡ ἐπανάσταση στά μέρη αὐτά καταπνίγηκε ἀπό τούς Τούρκους, γιατί δέν εἶχε ὀργανωθεῖ καλά.

Κατά τό δεύτερο ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπαναστάτησε καί ἡ **Δυτική Μακεδονία** μέ κέντρο τήν ἡρωϊκή **Νάουσα** καί μέ ἀρχηγούς τούς **Ζαφειράκη, Καρατάσο** καί ἄλλους. Στήν περιοχή αὐτή οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν στήν ἀρχή μεγάλες ἐπιτυχίες· κατόπιν ὁμως πολυάριθμες τουρκικές δυνάμεις τούς ἀνάγκασαν νά κλειστοῦν στά τείχη καί στούς προμαχῶνες τῆς Νάουσας, ὅπου εἶχαν καταφύγει καί πολλές χιλιάδες ἄμαχος πληθυσμός ἀπό τά περὶχωρα.

Ἐδῶ ἔγιναν τέτοιες συγκρούσεις καί διαδραματίστηκαν ἡρωϊκά κατορθώματα, πού θυμίζουν τό Σούλι καί τούς ἀγῶνες του. Ἐπί ἐνάμιση μήνα οἱ πολιορκημένοι ἀντιστάθηκαν στίς ἰσχυρές ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Τέλος στίς **6 Ἀπριλίου 1822** οἱ Τούρκοι παραβίασαν τίς πύλες τοῦ τείχους καί μπῆκαν στήν πόλη, ἡ ὁποία παραδόθηκε στή φωτιά, τῆ σφαγή καί τῆ λεηλασία. Ὅσοι ἀπό τούς κατοίκους δέ σφάγηκαν ἢ δέν μπόρεσαν νά φύγουν, αἰχμαλωτίστηκαν καί πουλήθηκαν ὡς δοῦλοι.

Πολυάριθμα γυναικόπαιδα, πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ σέ ἓνα μικρό ὄχυρό, γιά νά μήν πέσουν στά χέρια τοῦ ἐχθροῦ γκρεμίστηκαν στόν καταρράκτη, πού σχημάτιζαν τά ὀρηκτικά νερά τοῦ ποταμοῦ «**Ἀραπίτσα**», καί πνίγηκαν.

Ἔτσι ἡ ἡρωϊκή Νάουσα ἔζησε τό Ζάλογο με τίς ἀθάνατες Σουλιώτισσες.

Ἄοκήσεις

1. Πῶς τό ἑλληνικό ναυτικό βρέθηκε ἑτοιμοπόλεμο;

2. Ποιά είναι η πρώτη μεγάλη ύπηρεσία τοῦ ναυτικοῦ μας στὸν Ἀγώνα;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τοὺς Ἑλληνες ἐφοπλιστές;
4. Γιατί ἡ Νάουσα μᾶς θυμίζει τὸ Ζάλογγο;

5. Ἀντίποινα τῶν Τούρκων

α) Σφαγές καί βιαιότητες

Ὅταν ἔγινε γνωστό τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη στὴ Μολδοβλαχία, ὁ σουλτάνος Μαχμούτ ὁ Β' ἐξοργίστηκε καί θέλησε νά τρομοκρατήσει τοὺς σκλάβους μέ σφαγές καί βιαιότητες σέ ὁλόκληρη τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀνάγκασε ἀκόμα τὸν Πατριάρχη καί ἀφόρισε τὸν Ὑψηλάντη καί τοὺς ἐπαναστάτες, ὅπως μάθαμε.

Ἡ εἶδηση ὅμως ὅτι ἐπαναστάτησε ἡ Πελοπόννησος ἔκαμε τὸ σουλτάνο ἔξω φρενῶν καί ἄφησε νά ξεσπάσει μέ λύσσα ἡ ἐκδικητικὴ μανία τῶν ἀγριότουρκων. Σέ 10.000 ὑπολογίζονται οἱ σφαγές στὴν Κωνσταντινούπολη καί ἀπερίγραπτες εἶναι οἱ ὑλικές καταστροφές. Παρόμοιες σφαγές καί καταστροφές ἔγιναν καί σέ ἄλλα μέρη (Σμύρνη, Ἀδριανούπολη, Κυδωνίες, Ρόδο, Κρήτη κ τ λ.).

Σέ ὅλα τὰ κέντρα σφάγηκαν χωρὶς διάκριση ἀρχιερεῖς, πρόκριτοι, σεβάσιμοι γέροντες καί ἔντιμοι πολῖτες. Μεταξύ τῶν πρώτων θανατώθηκε ὁ μέγας διερμηνέας Κων. Μουρούζης.

β) Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχη

Στὴν προσπάθειά του ὁ σουλτάνος νά τρομοκρατήσει τοὺς ἐπαναστάτες καί ὅλους τοὺς σκλάβους καί νά καταπνίξει τὴν Ἐπανάσταση, δέ σεβάστηκε οὔτε τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη. Ἀποφάσισε νά τὸν θανατώσει τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα.

Ὁ Πατριάρχης *Γρηγόριος ὁ Ε'* τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, 10 Ἀπριλίου 1821, λειτούργησε στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Φανάρι κι ἔψαλε τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη». Κατόπιν ἀνέβηκε στὸ Πατριαρχεῖο. Τότε πῆγαν ἐκεῖ Τούρκοι στρατιῶτες καί ὁ διερμηνέας διάβασε τὸ σουλτανικὸ φερμάνι, μέ τὸ ὁποῖο ὁ σουλτάνος καθαιροῦσε τὸν Πατριάρχη «ὡς ἀνάξιο, ἀχάριστο καί ἄπιστο». Κατόπιν τὸν ἔδεσαν καί τὸν ἔριξαν στὶς φυλακές, ὅπου τὸν ὑπόβαλαν σέ φοιχτά βασανιστήρια.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας τὸν ὀδήγησαν μπροστά στὸ Πατριαρχεῖο καί τὸν κρέμασαν στὴν κεντρικὴ πόρτα τῆς αὐλῆς του.

Ἐκεῖ ἔμεινε τρεῖς ἡμέρες κρεμασμένο στήν ἀγγόνη τό ἱερό λείψανο. Τήν Τρίτη τοῦ Πάσχα παραδόθηκε στόν ὄγλο, πού τό ἔσυρε στούς δρόμους ὡς τήν παραλία τοῦ Κεράτιου κόλπου. Ἐκεῖ οἱ δήμοι τοῦ ἔδωσαν στό λαϊμό μιά μεγάλη πέτρα καί τό ἔριξαν στή θάλασσα. Ἡ λαϊκή μούσα θρημώντας τό θάνατο τοῦ Πατριάρχη μοιρολογαίει:

*Ποιός εἶδε τέτοια συννεφιά, ποιός εἶδε τέτοια ἀντάρα,
πού τοῦτ' τό χρόνο πλάκωσαν Ἀνατολή καί Δύση;
Τόν Πατριάρχη κρέμασαν, τόν ἅγιο Γρηγόρη,
σάν νά 'τανε κατάδικος στής Ἐκκλησιᾶς τήν πόρτα.
'Εκεῖ πού ἐλειτούργαε κι εὐλόγαε τό Γένος,
πλακώνουν οἱ Γενίτσαροι καί οἱ Ὀβρηοί ἀντάμα.*

Μετά ἀπό μερικές ἡμέρες ὁ νεκρός ἀνέβηκε στήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας καί παρασύρθηκε ἀπό τά κύματα ὡς τό Γαλατά κοντά στό ἑλληνικό πλοῖο τοῦ Κεφαλλονίτη Ἰωάννη Σκλάβου, πού ἔπλεε μέ ρωσική σημαία. Τόν ἀναγνώρισαν. Τόν ἀνέβασαν ἀμέσως στό πλοῖο καί τόν μετέφεραν στήν Ὀδησό, ὅπου ἡ ἐκεῖ ἑλληνική κοινότητα τόν ἔθαψε μέ εὐλάβεια, ἀλλά καί μέ μεγαλοπρέπεια σύμφωνα μέ διαταγή τοῦ τσάρου.

Οἱ σφαγές τῶν Ἑλλήνων καί ὁ μαρτυρικός θάνατος τοῦ Πατριάρχη γιγάντωσε τό μῖσος τῶν σκλάβων κατά τοῦ τυράννου καί συγκλόνισαν τούς λαούς τῆς Εὐρώπης πού τούς ἔκαμαν νά βλέπουν τώρα μέ συμπάθεια τόν ἑλληνικό ἀγώνα.

Ὑστερα ἀπό 50 χρόνια, δηλ. τό 1871, ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα μετέφερε τά ὀστά τοῦ Πατριάρχη καί τά ἔθαψε μέσα στή Μητρόπολη τῆς Ἀθήνας. Ἀργότερα ἔστησαν τόν ἀνδριάντα του μπροστά στά προπύλαια τοῦ ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου.

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄

Τό πτώμα τοῦ Γρηγορίου Ε' ρίχνεται στή θάλασσα

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ γεννήθηκε στή Δημητοάνα γύρω στά 1750. Τό κοσμικό του ὄνομα ἦταν Γεώργιος Ἀγγελόπουλος. Σπούδασε στίς σχολές τῆς Ἀθήνας, τῆς Σμύρνης καί τῆς Πάτμου. Ἐγίνε ἐπίσκοπος Σμύρνης καί τό 1797 Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀσκήσεις

- 1. Γιατί ὁ σουλτάνος προέβηκε στίς τόσες ἀγριότητες;*
- 2. Ὁ ἀπαγχονισμός τοῦ Πατριάρχη ὠφέλησε τήν Ὑψηλή Πύλη;*
- 3. Γιατί ὁ Πατριάρχης καί ὁ Μουρούζης δέν ἔφυγαν ἀπό τήν Πόλη, γιά νά σωθοῦν;*

Ἐργασίες

- 1. Νά βρεῖτε καί ἄλλες πληροφορίες γιά τόν Πατριάρχη.*
- 2. Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε καί στό σχολεῖο σας τό ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη: «Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος...».*

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. 'Ο Δημήτριος 'Υψηλάντης

'Ο Δημήτριος 'Υψηλάντης κατέβηκε στην Πελοπόννησο στις αρχές 'Ιουνίου 1821 ως πληρεξούσιος του αδελφού του 'Αλέξανδρου 'Υψηλάντη.

'Ως τότε διεύθυνε τόν 'Αγώνα ή *Μεσοηνιακή Γερουσία* στην αρχή και κατόπιν ή *Πελοποννησιακή Γερουσία* μέ πρόεδρο τόν Πετρόμπετη Μαυρομιχάλη.

'Όταν ξφτασε ό 'Υψηλάντης, οί πρόκριτοι και οί όπλαρχηγοί συμφώνησαν νά αναθέσουν προσωρινά στόν 'Υψηλάντη τή διεύθυνση του 'Αγώνα, ώς ότου καταληφθει ή Τριπολιτά. Κατόπιν όμως

'Η σφραγίδα τής Πελοποννησιακής Γερουσίας.

'Ο Πετρόμπετης Μαυρομιχάλης

θά έπρεπε νά γίνουιν εκλογές, γιά νά όριστει ή κυβέρνηση γιά όλη τήν έπαναστατημένη Έλλάδα.

Ο Ύψηλάντης ήταν έμπειρος αξιωματικός του ρωσικού στρατου, άνθρωπος ειλικρινής, αφιλοκερδής, άγνός, ύπομονετικός και μέ φιλοπατρία θερμή. Πρόθυμα δέχτηκε γιά συνεργάτες του τούς δυό Φαναριώτες *Άλέξανδρο Μαυροκορδάτο* και *Θεόδωρο Νέγρη*, πού ήρθαν από τήν Ευρώπη.

Στόν πρώτο άνάθεσε τή διοίκηση τής Δυτικής Στερεάς και στό δεύτερο τή διοίκηση τής Ανατολικής Στερεάς Έλλάδας.

Δυστυχώς όμως οι δυό αυτοί Φαναριώτες ζήλευαν τόν Ύψηλάντη και συνεννοήθηκαν μέ τούς προκρίτους, οι όποιοι από τήν αρχή του έφεραν πολλές δυσκολίες. Έγιναν έτσι άφορμή νά σχηματιστουν από τήν αρχή σχεδόν τής Έπαναστάσεως δυό κόμματα: *τό κόμμα τών πολιτικων*, στο όποιο ανήκαν και οι δυό Φαναριώτες, και *τό κόμμα τών στρατιωτικων*, στο όποιο ανήκε και ο Ύψηλάντης.

Ο Άλέξανδρος Μαυροκορδάτος

Ο Δημήτριος Ύψηλάντης

Τά κόμματα αὐτά βρίσκονταν σέ διαμάχη, πού ἀργότερα ἔγινε ἀφορμή ἐμφύλιων πολέμων, οἱ ὅποιοι ἔβλαψαν πολύ τόν Ἄγωνα.

Γι' αὐτό ὁ Ὑψηλάντης ἀμέσως μετὰ τήν ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς κάλεσε τήν «Πρώτη Ἐθνική Συνέλευση», ἡ ὁποία διόρισε τήν πρώτη Κυβέρνηση ὁλόκληρης τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας.

Ἀσκήσεις

1. *Νά ἀναφέρετε τά χαρακτηριστικά τῆς προσωπικότητας τοῦ Δημ. Ὑψηλάντη.*
2. *Πῶς χαρακτηρίζετε τούς δύο Φαναριώτες;*
3. *Τί ἀποτελέσματα ἔφεραν οἱ ἐνέργειές τους;*
4. *Τί ἔκαμε ὁ Ὑψηλάντης, γιά νά προλάβει τήν καταστρεπτική διαίρεση τῶν ἀγωνιζόμενων Ἑλλήνων;*

2. Ἡ μάχη στό Βαλιέτοι καί ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς

α) Ἡ μάχη στό Βαλιέτοι

Ὑστερα ἀπό τήν ὕψωση τῆς σημαίας τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Ἁγία Λαύρα καί τήν ἀπελευθέρωση τῆς Καλαμάτας οἱ πρόκριτοι καί οἱ ὄπλαρχηγοί ἔκαμαν συμβούλιο γιά τό πῶς θά στερεωθεῖ ἡ Ἐπανάσταση στήν Πελοπόννησο. Πολλές γνῶμες ἀκούστηκαν. Ἐντύπωση ὁμως ἔκαμε σέ ὅλους ἡ γνώμη τοῦ Κολοκοτρῶνη.

Ὁ Κολοκοτρῶνης ὑποστήριξε ὅτι ἡ Ἐπανάσταση δέν μποροῦσε νά στερεωθεῖ, ἐφόσον οἱ Τοῦρκοι ἔμεναν στό κέντρο τοῦ Μοριᾶ. Ἔπρεπε λοιπόν νά κυριευτεῖ μέ κάθε τρόπο ἡ Τριπολιτσά, πού ἦταν ἡ πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου καί ἡ ἔδρα τοῦ πασᾶ, προτοῦ λάβουν οἱ Τοῦρκοι ἐνισχύσεις. Καί ἦταν εὐκολο νά πετύχει ἡ προσπάθεια αὐτή, γιατί ὁ πασάς τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ βρισκόταν στήν Ἠπειρο πολεμώντας τόν Ἀλή πασά.

Τήν κατάληψη ὁμως τῆς Τριπολιτσᾶς μέ ἀπευθείας ἐπίθεση τί θεωροῦσε δύσκολη ὁ Κολοκοτρῶνης, γιατί οἱ Ἕλληνες δέν εἶχαν οὔτε ἀρκετό στρατό οὔτε κανόνια. Γι' αὐτό πρότεινε νά τήν πολιορκήσουν· νά καταλάβουν δηλ. ὅλες τίς ὄχυρες θέσεις καί τά ὑψώματα γύρω ἀπό τήν Τριπολιτσά, νά ἀποκλείσουν τούς δρόμους καί νά κόψουν τίς συγκοινωνίες, ὅποτε οἱ Τοῦρκοι θά ἀναγκάζονταν ἀπό τίς στερήσεις νά παραδοθοῦν.

Σύμφωνα με τό σχέδιο αυτό οί Έλληνες έπιασαν όλες τίς όχυρές θέσεις γύρω από τήν Τρίπολη: τό Βαλτέτσι, τήν Πιάνα, τήν Άλωνίσταινα, τά Βέρβена, τό Χρυσοβίτσι, όπου έστησε τό στρατηγείο του ό Κολοκοτρώνης, και τό Λεβίδι. Έτσι αποκλείστηκε ή Τρίπολη από τήν άλλη Πελοπόννησο και δέν μπορούσε νά προμηθεύεται τρόφιμα.

Μόλις έμαθε ό Χουρσίτ πασάς τήν έξέγερση τής Πελοποννήσου και τόν αποκλεισμό τής Τριπολιτσάς, άνησύχησε πολύ, γιατί στήν Τριπολιτσά είχε τήν οικογένειά του και τούς θησαυρούς του. Γι' αυτό έστειλε άμέσως εκεί τό γενναίο **Μουσταφάμπεη** με 3.500 Άλβανούς.

Ό Μουσταφάμπεης κινήθηκε με μεγάλη ταχύτητα. Έφτασε με τό στρατό του στό Μεσολόγγι, πέρασε στήν Πάτρα και παραλιακά έφτασε στήν Κόρινθο. Έκεί διασκόρπισε τούς Έλληνες πού πολιορκούσαν τόν Άκροκόρινθο και κατόπιν προχώρησε πρός τό Ναύπλιο. Και στίς 6 Μαΐου έφτασε στήν Τρίπολη.

Στίς 12 Μαΐου με όλο τό στρατό του, πού ήταν 6.500 πεζοί και 1.500 ίππεις, και με αρκετά κανόνια έκαμε επίθεση στό **Βαλτέτσι**, όπου ήταν όχυρωμένοι 845 Μανιάτες με άρχηγούς τούς Ήλία και Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Οί Μανιάτες πολέμησαν γενναία και κράτησαν τίς θέσεις τους ως τό βράδυ πού σταμάτησε ή μάχη.

Τή νύχτα έφτασε από τό Χρυσοβίτσι ό Κολοκοτρώνης με 700 πολεμιστές και ό Πλαπούτας από τήν Πιάνα με 800. Με τό ξημέρωμα τής άλλης ήμέρας άκούστηκε ή βροντερή φωνή του Κολοκοτρώνη: «Έ, παλιότουρκο! Θά σās πιάσω όλους ζωντανούς. Είμαι έγώ ό Κολοκοτρώνης».

Στό άκουσμα τής φωνής του Κολοκοτρώνη οί γενναίοι ύπερασπιστές του Βαλτετισίου ήλεκτρίστηκαν και με τά σπαθιά στά χέρια ξεχύθηκαν άκράτητοι κατά των Τουρκαλβανών, οί όποιοι πανικόβλητοι τράπηκαν σέ φυγή αφή-

Ό Νικηταράς

νοντας στό πεδίο τῆς μάχης 600 νεκρούς, δυό κανόνια καί ἄφθονα ὄπλα καί πολεμοφόδια. Ὁ Μουσταφάμπεης καταντροπιασμένος γύρισε στήν Τριπολιτσά.

Ἐπειτα ἀπό λίγες ἡμέρες ὁ Μουσταφάμπεης δοκίμασε νά σπᾶσει τόν ἀποκλεισμό τῆς Τριπολιτσᾶς σέ ἄλλα σημεῖα. Χτύπησε μέ ὄλο τό στρατό του τά **Βέρβενα** καί τά **Δολιανά**, ὅπου ἔπαθε πάλι μεγάλη καταστροφή. Στά Δολιανά διακρίθηκε ἰδιαίτερα γιά τήν ἀντρεία του ὁ Νικηταράς καί ὀνομάστηκε **Τουρκοφάγος**.

Ὁ Μουσταφάμπεης, καταντροπιασμένος γιά δεύτερη φορά, γύρισε νύχτα στήν Τριπολιτσά καί κλείστηκε ἐκεῖ χωρίς νά τολμᾷ νά ξαναβγεῖ.

β) Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς

Ἐπειτα ἀπό τίς ἀποτυχίες τοῦ Μουσταφάμπεη τά συγκεντρωμένα ἑλληνικά στρατεύματα πλησίασαν τήν Τριπολιτσά κι ἔκαμαν πρὸ στενῆς τῆς πολιορκίας της. Μέσα στήν πολιορκούμενη πόλη βρισκόνταν 30.000 ψυχές, πού ἡ θέση τους ἡμέρα μέ τήν ἡμέρα γινόταν τραγική.

Ἡ πείνα, ἡ δίψα καί οἱ διάφορες ἐπιδημίες τοὺς θέριζαν, τά δέ πολεμοφόδιά τους ἔξαντλήθηκαν τελείως. Ζήτησαν τότε νά γίνουν διαπραγματεύσεις γιά παράδοση. Οἱ ὄροι ὅμως πού ἔθεσε ὁ Κολοκοτρώνης ἦταν βαρεῖς κι ἔτσι οἱ διαπραγματεύσεις ναυάγησαν.

Τότε μερικοὶ Ἕλληνες στρατιῶτες κατόρθωσαν νά ἀνεβοῦν ἀπαράτηρητοι στά τεῖχη, πήδησαν μέσα, ἀνοιξαν τίς πόρτες καί ὁ ἑλληνικός στρατός ὄρμησε στήν πόλη. Ἀπερίγραπτες εἶναι οἱ σκηνές πού ἀκολούθησαν.

Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς, πού ἔγινε στίς **23 Σεπτεμβρίου 1821**, στερέωσε τήν Ἐπανάσταση σέ ὅλη τήν Πελοπόννησο καί τήν πίστη τῶν ἀγωνιστῶν καί τοῦ Ἔθνους ὅτι ἡ Ἐπανάσταση θά πετύχει. Ὁ στρατός ὀπλίστηκε μέ τά λάφυρα καί πέταξε τά ρόπαλα, τίς σφετόνες καί τά μαχαίρια, μέ τά ὅποια ἦταν ὀπλισμένος.

Ἀσκήσεις

1. Ποιό ἦταν τό σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη, γιά νά στερεωθεί ἡ Ἐπανάσταση στήν Πελοπόννησο;

2. Από ποιά μέρη πέρασε ο Μουσταφάμπεης, για να φτάσει στην Τριπολιτσά;
3. Ποιά έκβαση είχαν οι μάχες του Βαλτετσιού και των Δολιανών;
4. Τι ώφέλησε ή άλωση της Τριπολιτσάς;

Έργασία

Νά σχεδιάσετε τον αποκλεισμό της Τριπολιτσάς.

3. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770-1843)

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ήταν γιός του Κων. Κολοκοτρώνη. Γεννήθηκε πάνω στην επανάσταση του 1770. Όλοι τότε είχαν φύγει στα βουνά· κι εκεί στο βουνό Ραμοβούνι της Μεσσηνίας, κάτω από μία βελανιδιά, τον έφερε η μητέρα του στον κόσμο. Σέ ηλικία 10 χρονών έμεινε ορφανός από πατέρα, γιατί τον σκότωσαν οι Τούρκοι.

Από μικρός έγινε κλέφτης. Οι Τούρκοι τον κυνήγησαν επίμονα και γι' αυτό αναγκάστηκε να φύγει στη Ζάκυνθο και υπηρέτησε στον αγγλικό στρατό. Στη Ζάκυνθο μυήθηκε στα μυστικά της Φιλικής Έταιρείας και έγινε Φιλικός.

Τόν Ιανουάριο του 1821 γύρισε στην Πελοπόννησο. Η είδηση της επιστροφής του αναπτέρωσε τό φρόνημα των Έλλήνων και τάραξε τους Τούρκους.

Ο Κολοκοτρώνης είχε όλα τα χαρίσματα του καλού αρχηγού. Είχε σώμα εύρωστο και παράστημα επιβλητικό· τό βλέμμα του ήταν ζωηρό και άστραποβόλο και ή βροντερή φωνή του έδινε θάρρος στους συμπολεμιστές του και σκόρπιζε τό φόβο και τον τρόπο στον έχθρό. Διακρινόταν ακόμα για την άντρεία του, την ευφυΐα, τή στρατιωτική ικανότητα, την τόλμη και τή σωφροσύνη του.

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Είχε ακόμα μεγάλη πίστη στο Θεό κι εμπιστοσύνη στο μέλλον του Έθνους. Συνήθιζε νά λέει: «Ο Θεός έχει υπογράψει τήν ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων καί δέν εἶναι δυνατό νά πάρει τήν ὑπογραφή του πίσω». Καί τήν πίστη του αὐτή τή μετάδινε καί στούς συμπολεμιστές του, πού τόν σέβονταν καί τόν ἀγαποῦσαν σάν πατέρα τους.

Μέ ὅλα αὐτά τά προτερήματα κέρδισε τήν εμπιστοσύνη τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπῆρξε ἡ ἔξοχότερη στρατιωτική φυσιογνωμία. Γιά τό λαό ἦταν γνωστός μέ τό προσφιλέσ ὄνομα «ὁ γέρος τοῦ Μοριά», πού φανερώνει τήν εμπιστοσύνη στή φρόνησή του.

Ὁ Κολοκοτρῶνης εὐτύχησε νά ἰδεῖ ἐλεύθερη τήν πολυαγαπημένη καί πολύπαθη πατρίδα του. Στήν περίοδο ὅμως τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Ὁθωνα δοκίμασε πικρία καί ἀπογοήτευση φριχτή· κατηγορήθηκε ὡς ἀντιβασιλικός καί καταδικάστηκε παράνομα σέ θάνατο μαζί μέ τόν Πλαπούτα. Σώθηκαν ἀπό τήν ἐκτέλεση, γιατί ὁ Ὁθων τούς ἔδωσε ἀμνηστεία.

Πέθανε σέ ἡλικία 74 χρονῶν στήν Ἀθήνα. Ὁ θάνατός του συγκίνησε ὀλόκληρο τό Πανελλήνιο. Καί ἡ ἐλεύθερη πατρίδα σέ ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης ἔστησε χάλκινο τόν ἀνδριάντα του μπροστά στήν Παλιά βουλή, γιά νά χρησιμεύει ὡς παράδειγμα στούς μεταγενέστερους Ἕλληνες.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Κολοκοτρῶνη πρός τά ἑλληνόπουλα

Ὅταν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους μεταφέρθηκε ἀπό τό Ναύπλιο στήν Ἀθήνα, ἤρθε κι ἐγκαταστάθηκε στή νέα πρωτεύουσα καί ὁ Κολοκοτρῶνης. Κι ἐπειδή ἀγαποῦσε πολύ τά παιδιά κι ἐνδιαφερόταν γιά τήν προκοπή τους, πήγαινε κάποτε-κάποτε στό Γυμνάσιο καί κουβέντιαζε μέ τό φίλο του γυμνασιάρχη Γεώργιο Γεννάδιο γιά τήν πρόοδο καί τό μέλλον τῶν παιδιῶν. Παρακάλεσε μάλιστα τό Γυμνασιάρχη νά τοῦ ἐπιτρέψει νά μιλήσει κι αὐτός στά παιδιά.

Ὁ Γυμνασιάρχης μέ πολλή του χαρά δέχτηκε τήν παράκληση τοῦ φημισμένου γέρου τοῦ Μοριά. Ἔτσι μιά μέρα, πού ὅλοι οἱ μαθητές τοῦ Γυμνασίου πῆγαν ἐκδρομή στήν Πνύκα, ὁ Γυμνασιάρχης κάλεσε καί τόν Κολοκοτρῶνη νά πάρει μέρος στήν ἐκδρομή καί νά μιλήσει σέ ὅλα τά παιδιά μαζί.

Ὁ Κολοκοτρῶνης βρῆκε τήν εὐκαιρία νά βρεθεῖ ἀνάμεσα στή

νεολαία, ή όποία δέ χόρταινε νά βλέπει τό θρυλικό άγωνιστή. Πλημμυρισμένος άπό συγκίνηση ό Κολοκοτρώνης κουβέντιαζε εγγάρδια μέ τά παιδιά κι άνάμεσα σέ άλλα τούς είπε και τά έξής:

«Παιδιά μου! Ήρθα νά σās πω όσα στόν καιρό του ΄Αγώνα μας, και πριν και ύστερα άπ΄ αυτόν, είδα ό ίδιος, άκουσα και γνώρισα, κι άπ΄ αυτά νά κάμουμε συμπερασμούς για τή μέλλουσα ευτυχία μας. ΄Εμεις, όταν αποφασίσαμε νά κάμουμε τήν ΄Επανάσταση, δέ συλλογιστήκαμε ούτε πόσοι είμαστε ούτε ότι δέν έχουμε άρματα. ΄Αλλά σάν μιά βροχή έπεσε σέ όλους ή έπιθυμία τής έλευθερίας μας· όλοι συμφωνήσαμε και κάμαμε τήν ΄Επανάσταση.

Τόν πρώτο χρόνο είχαμε όμόνοια κι όλοι τρέχαμε σύμφωνα. ΄Ο ένας πήγαινε στόν πόλεμο, ό αδερφός έφερνε ξύλα, ή γυναίκα του ζύμωνε, τό παιδί του κουβαλούσε ψωμί και μπαρουτόβολα στό στρατόπεδο. Κι αν αυτή ή όμόνοια βαστούσε ακόμη δύο χρόνους, ήθέλαμε κυριέψει και τή Θεσσαλία και τή Μακεδονία κι ίσως φτάναμε στην Πόλη. ΄Αλλά δέ βάσταξε. ΄Από τότε άρχισε ή διχόνοια και χάθηκε ή πρώτη προθυμία και όμόνοια».

Και τελείωσε τήν όμιλία του ό Κολοκοτρώνης μέ τίς παρακάτω συμβουλές προς τούς νέους:

«Νά άκούτε τίς συμβουλές των δασκάλων σας και των γεροντότερων κατά τήν παροιμία «μύρια ήξευρε και μύρια μάθαινε». ΄Η προκοπή σας και ή μάθησή σας νά μή γίνει σκεπάρι μόνο για τό άτομό σας, αλλά νά κοιτάξει τό καλό τής Κοινότητας και μέσα στό καλό αυτό βρίσκεται και τό δικό σας. Σέ σās μένει νά ίσάστε και νά στολίσετε τόν τόπο, πού έμεις λευτερώσαμε. Και για νά γίνει τούτο πρέπει νά αποστρέψετε τή διχόνοια και νά έχετε σάν θεμέλια τής πολιτείας τήν όμόνοια, τή θρησκεία και τή φρόνιμη έλευθερία».

΄Ασκήσεις

1. Που γεννήθηκε ό Κολοκοτρώνης;
2. Γιατί έφυγε στην ΄Επανάσταση;
3. Ποιά προτερήματα είχε;
4. Ποιά από τίς πράξεις του σās κάνει μεγαλύτερη έντύπωση;
5. Γιατί τόν έλεγαν «ό γέρος του Μοριά»;

΄Εργασία

Νά φέρετε πληροφορίες για τήν παράνομη δίκη και καταδίκη του Κολοκοτρώνη.

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης

4. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας

Σύγχρονα σχεδόν μέ τήν ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο ἐπαναστάτησε, ὅπως μάθαμε, καί ἡ Στερεά Ἑλλάδα.

Ὁ *Κουροίτ*, πού βρισκόταν στήν Ἡπειρο πολεμώντας τόν Ἀλή πασά, μόλις ἔμαθε τά ἐπαναστατικά κινήματα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας, πρόσταξε δυό ἰκανότατους πασάδες, τόν ἔμπιστό του *Κισσέ Μεχμέτ* καί τόν *Ὁμέρ Βρυώνη*, νά ἐκστρατεύσουν μέ ἰσχυρές δυνάμεις, γιά νά πνίξουν τήν ἐπανάσταση στή Ρούμελη. Κατόπιν νά προχωρήσουν στήν Πελοπόννησο, νά λύσουν τήν πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς καί νά πνίξουν καί ἐκεῖ τήν ἐπανάσταση.

Οἱ δυό πασάδες μέ 8.000 ἄντρες, πεζικό καί ἵππικό, ἔφτασαν στή Λαμία. Ὁ κίνδυνος ἦταν μέγας. Ἄν κατάφεραν οἱ πασάδες νά προχωρήσουν στήν Πελοπόννησο, ἡ Ἐπανάσταση κινδύνευε. Γι' αὐτό οἱ ὀπλαρχηγοί τῆς Στερεᾶς *Πανουργιάς*, *Δυοβουνιώτης* καί *Διάκος* ἀποφάσισαν νά τούς ἐμποδίσουν.

Ὁ *Διάκος* ἔπιασε τό γεφύρι τῆς *Ἀλαμάνας* (τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ) καί οἱ ἄλλοι δυό ὀχυρώθηκαν σέ ἄλλα σημεῖα, γιά νά ἐμποδίσουν τούς πασάδες νά προχωρήσουν πρὸς τή Βοιωτία καί τήν Ἄμφισσα.

Πρῶτος ἀπό τούς πασάδες ξεκίνησε ὁ *Ὁμέρ Βρυώνης* καί ἐπιτέθηκε κατά τοῦ *Πανουργιά* καί τοῦ *Δυοβουνιώτη*. Οἱ ἄντρες τους ὅμως φοβήθηκαν καί διασκορπίστηκαν, καθὼς εἶδαν τόν ὄγκο τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Κατά τήν ὑποχώρησή τους τραυματίστηκε σοβαρά ὁ *Πανουργιάς* καί κατασφάγηκε ἄγρια ὁ ἐπίσκοπος *Σαλώνων* Ἡσαΐας.

Κατόπιν ἐνωμένος ὄλος ὁ τουρκικός στρατός στράφηκε ἐναντίον τοῦ *Διάκου* στήν Ἀλαμάνα. Οἱ ἄντρες του, ὅταν εἶδαν τό πλῆθος τοῦ

ἐχθροῦ, δείλιασαν καί διασκορπίστηκαν. Ἔμειναν μόνο ὁ Διάκος καί 48 παλικάρια του ἀποφασισμένοι νά πεθάνουν, ὅπως πέθαναν ἐκεῖ κοντά στίς Θερμοπύλες πρὶν ἀπὸ 2.300 χρόνια ὁ Λεωνίδας μέ τούς 300 Σπαρτιάτες του πολεμώντας τούς Πέρσες.

Ἡ μάχη ἄρχισε μέ σκληρότητα. Ὁ Διάκος ἀγωνίζεται σάν ἀγριεμένο λιοντάρι. Τά παλικάρια του σωριάζονται τό ἕνα πάνω στό ἄλλο καί δέν ἀπομένουν παρὰ μόνο 10. Τότε ὁ ψυχογιός τοῦ Διάκου θέλει νά τόν σώσει. Τοῦ φέρνει ἕνα ὠραῖο ἄλογο καί τόν παρακαλεῖ νά φύγει, γιά νά χρησιμεύει στήν πατρίδα σέ ἄλλη περίπτωση.

«Ὁ Διάκος δέ φεύγει», ἀπαντᾷ τό ἥρωικό παλικάρι καί πολεμᾷ ὑπεράνθρωπα. Τό τουφέκι του σπάζει· τραβᾷ τότε τό σπαθί του καί ἀγωνίζεται σάν γίγαντας, ὥσπου σπάζει καί αὐτό καί πληγωμένος στόν ὄμο πέφτει ὁ Διάκος ζωντανός σῶν ἐχθρῶν τά χέρια.

Θαύμασε ὁ Ὅμηρ Βρυώνης τήν παλικάριά καί τή λεβεντιά τοῦ Διάκου καί τοῦ πρότεινε νά τοῦ χαρίσει τή ζωή, ἂν δεχόταν νά ἀλλοξοπιστήσει.

Ἐπερήφανα ὁ Διάκος τοῦ ἀπάντησε: «Πᾶτε κι ἐσεῖς καί ἡ πίστη σας, μουρτάτες νά χαθεῖτε. Ἐγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός καί θά πεθάνω».

Ὁργισμένος τότε ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἔδωσε διαταγή νά τόν σου-

Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος

βλίσουν ζωντανό. Ὁ Διάκος ὑπόφερε τό φοβερό μαρτύριο (23 Ἀπριλίου 1821) χωρίς νά δακρύσει, χωρίς νά βγάλει ἀναστεναγμό πόνου. Μόνο, ὅταν οἱ Τοῦρκοι τόν ὀδηγοῦσαν στόν τόπο τοῦ μαρτυρίου, γύρισε τό βλέμμα δλόγυρα ὁ νέος μαχητής τῶν Θερμοπυλῶν καί, καθώς ἀντίκρουσε τήν καταπράσινη καί ἀνθισμένη φύση, ψιθύρισε τό ἀλησμόνητο δίστιχο:

*«Γιά ἰδές καιρό πού διάλεξε ὁ χάρος νά μέ πάρει,
τώρα π' ἀνθίζουν τά κλαδιά καί βγάζει ἡ γῆ χορτάρι».*

Στόν τόπο τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Διακού ἔσθησε ἀργότερα ἡ πατρίδα σεμνό μνημεῖο, γιά νά θυμίζει τόν πατριωτισμό καί τήν αὐτοθυσία τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς Μουσουνίτσας. Καί στή μεγάλη πλατεία τῆς Λαμίας, πού φέρνει τό ὄνομα τοῦ Διακού, ὑψώνεται τό ἄγαλμά του ἐπιβλητικό καί μεγαλοπρεπές.

5. Ἀθανάσιος Διάκος (1788-1821).

Ὁ Διάκος γεννήθηκε στήν Ἀρτοτίνα ἢ σύμφωνα μέ μιὰ ἄλλη ἐκδοχή στή Μουσουνίτσα τῆς Παρνασσίδας. Τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἀθανάσιος Γραμματικός. Ἀπό μικρό οἱ γονεῖς του τόν ἔστειλαν στό μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, κοντά στήν Ἀρτοτίνα, ὅπου ἔμαθε τά πρῶτα γράμματα.

Ὁ Διάκος ἦταν ὁμορφος, σεμνός κι εὐγενικός καί εἶχε κερδίσει τή γενική ἐκτίμηση στό μοναστήρι· γι' αὐτό καί χειροτονήθηκε διάκος.

Στό μοναστήρι ἀναγκάστηκε κάποτε ὁ Διάκος νά σκοτώσει ἕναν Τοῦρκο ἀποσπασματάρχη καί ἀπό τότε ἔφυγε ἀπό τό μοναστήρι, ἔβγαλε τά ράσα κι ἔγινε κλέφτης μέ τό ὄνομα **Ἀθανάσιος Διάκος**.

Ὡς κλέφτης ὁ Διάκος διακρινόταν γιά τό θάρρος του καί τήν ἀποφασιστικότητά του. Ὑπηρετήσε κοντά σέ διάφορους ὀπλαρχηγούς. Ἀργότερα πῆγε στά Γιάννενα καί ὑπηρετήσε στό στρατό τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅπου γνωρίστηκε μέ τόν Ὀδυσσεά Ἀνδρουῦτσο. Καί ὅταν ὁ Ἀνδρουῦτσος διορίστηκε ἀρματολός στή Λειβαδιά, τόν ἀκολούθησε καί ὁ Διάκος ὡς πρωτοπαλικάρο του.

Ὁ Διάκος ἀγαποῦσε πολύ τήν πατρίδα του καί ποθοῦσε νά τήν ἰδεῖ ἐλεύθερη. Καί λίγο πρὶν ἀρχίσει ἡ Ἐπανάσταση εἶχε μνηθεῖ στή Φιλική Ἐταιρεία. Ἔτσι τόν βρῆκε ἕτοιμο μέ τά παλικάρια του. Καί

ὅταν ὁ Χουρσίτ ἔστειλε κατά τῆς Στερεᾶς τοὺς δύο πασάδες, ὁ Διάκος ἔσπευσε στήν Ἀλαμάνα νά τοὺς ἀντιμετωπίσει, ὅπου βρῆκε μαρτυρικό θάνατο σέ ἡλικία 34 χρονῶν.

Ἄσκήσεις

1. Ποιούς ἔστειλε ὁ Χουρσίτ, γιά νά πνίξουν τήν ἐπανάσταση τῆς Στερεᾶς;
2. Ποιοί ὄπλαρχηγοί ἀνέλαβαν νά τοὺς ἀντιμετωπίσουν καί ποιοῦ ἀποτελεσμα εἶχαν;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τό Διάκο;
4. Γιατί ὁ ἐλληνικός λαός διατηρεῖ ζωηρότερη τή μνήμη τοῦ Διάκου παρά τῶν ἄλλων συμπολεμιστῶν του;

Ἔργασία

Νά βρεῖτε ποιήματα πού ἐξυμνοῦν τήν παλικαριά τοῦ Διάκου καί κυρίως τό σχετικό μέ τή θυσία του.

6. Τό χάνι τῆς Γραβιάς

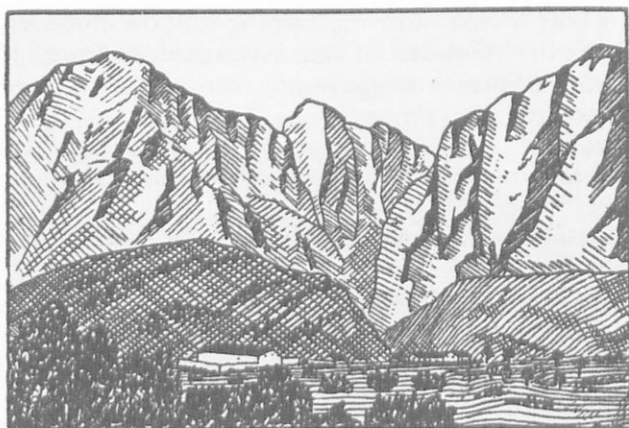
Μετά τή μάχη τῆς Ἀλαμάνας ὁ Ὅμερ Βρουώνης, ἀφοῦ ἀναδιοργάνωσε τό στρατό του, ξεκίνησε στίς 7 Μαΐου μέ 9.000 ἄντρες ἀπό τή Λαμία γιά τήν Ἀμφισσα μέ σκοπό νά φτάσει στό Γαλαξίδι καί ἀπό ἐκεῖ νά περάσει στήν Πελοπόννησο.

Τό δρόμο ὁμοῦς αὐτό τοῦ τόν ἀνέκοψε ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῦτος. Σάν ἔμαθε ὁ Ἀνδρουῦτος τό θάνατο τοῦ φίλου του Διάκου, ἀποφάσισε νά ἐκδικηθεῖ. Πῆρε ἀμέσως τά παλικάρια του κι ἐνώθηκε μέ τόν Πανουργιά καί τό Δυοβουνιώτη.

Στό συμβούλιο, πού ἔκαμαν, ἀποφάσισαν ὁ Ἀνδρουῦτος νά ὀχυρωθεῖ μέ τοὺς ἄντρες του στό πλιθόχτιστο χάνι τῆς Γραβιάς καί οἱ ἄλλοι δύο νά πιάσουν τά γύρω ὑψώματα, γιά νά χτυπήσουν τοὺς Τούρκους ἀπό τά πλάγια.

Ὁ Ἀνδρουῦτος ἀνέλαβε νά ὑπερασπίσει τήν πιό ἐπικίνδυνη θέση, γιατί τό χάνι βρισκόταν σέ πεδινό μέρος καί, ἀφοῦ ἦταν χτισμένο μέ πλίθες, δέ θά ἄντεχε στίς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Γι' αὐτό καί οἱ ἄντρες του δίστασαν.

Τότε ὁ Ἀνδρουῦτος, γιά νά τοὺς ἐνθαρρύνει, φώναξε: «Ἔ, παιδιά! Ὅποιος θέλει νά μέ ἀκολουθήσει ἄς πιαστεῖ στό χορό»· κι ἔσυρε πρῶτος τό χορό! Ἀπό τά 1300 παλικάρια του τόν ἀκολούθη-

Τό χάνι τῆς Γραβιάς

σαν μόνο 118. Καί ἀφοῦ μῆχαν στό χάνι, ἔκλεισαν μέ πέτρες τήν πόρτα καί τά παράθυρα, ἄνοιξαν ὀλόγυρα πολεμιστρος καί περιέμεναν τόν ἐχθρό.

Τήν ἄλλη ἡμέρα, *8 Μαΐου 1821*, φάνηκε ὁ ἐχθρός. Διασκόρπισε τοὺς ἄντρες τοῦ Πανουργιά καί τοῦ Δυοβουνιώτη καί προχώρησε πρὸς τό χάνι. Ἐκεῖ συνάντησε πραγματική ἀντίσταση ἀπό τόν Ὀδυσσεά καί τά παλικάρια του. Οἱ Τοῦρκοι ἐπιτέθηκαν μέ μανία, ἀλλά οἱ Ἕλληνες μέσα ἀπό τό χάνι τοὺς χτυποῦν ἀλύπητα καί τοὺς ἀναγκάζουν νά ὑποχωρήσουν. Οἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων κράτησαν ὅλη τήν ἡμέρα, ἀλλά ὅλες ἀποκρούστηκαν. Τό χάνι σκορποῦσε ἀπό ὅλα του τά μέρη τό θάνατο καί σωρούς ὀλόκληρους σχημάτισαν τά πτώματα τοῦ ἐχθροῦ.

Ὅταν νύχτωσε, ἡ μάχη σταμάτησε. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἔστειλε στή Λαμία νά τοῦ φέρον κανόνια, γιά νά γκρεμίσει τό χάνι. Ὁ Ἄνδρουῦτσος ὅμως, πού πρόβλεψε τό σχέδιο τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, βγήκε ἀπό τό χάνι μέ τά παλικάρια του κι ἀνέβηκαν στά βουνά. Οἱ Τοῦρκοι δέν τοὺς πῆραν εἶδηση, γιατί κατάκοποι ἀπό τίς μάχες τῆς ἡμέρας εἶχαν βυθιστεῖ σέ ὕπνο βαθύ.

Στή μάχη αὐτή ὁ Ἄνδρουῦτσος ἔχασε 6 μόνο ἀπό τοὺς συντρόφους του, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι εἶχαν 300 νεκροῦς καί διπλάσιους τραυματίες.

Ὁ Ἄνδρουῦτσος μέ τήν ἀνέλπιστη αὐτή νίκη παρεμπόδισε τήν

κάθοδο στην Πελοπόννησο τόσο ισχυροῦ στρατοῦ κι ἔσωσε τήν Ἐπανάσταση. Καί ὁ Ὅμερ Βρυώνης μετά τό πάθημά του στό χάνι τῆς Γραβιάς ἄλλαξε πορεία. Προχώρησε πρός τή Βοιωτία μαζί μέ τόν Κιοσέ Μεχμέτ· ἀπό ἐκεῖ μῆταν στην Εὔβοια καί στην Ἀττική καί ἔλυσαν τήν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Ἀθήνας.

Δέν τόλμησαν ὁμως νά προχωρήσουν πρός τήν Πελοπόννησο. Παρέμειναν στην Ἀττική καί τή Βοιωτία περιμένοντας βοήθεια. Καί ἐρχόταν πραγματικά σέ βοήθειά τους ὁ *Βεϋράν πασάς* ἀπό τή Μακεδονία μέ 8.000 στρατό.

Δυστυχῶς ὁμως γι' αὐτούς ὁ στρατός αὐτός δέν μπόρεσε νά ἐνωθεῖ μέ τό δικό τους στρατό. Γιατί οἱ ὀπλαρχηγοί Πανουργιάς, Δουβουνιώτης καί Γκούρας τοῦ πρόβαλαν τρομερή ἀντίσταση *στό Βασιλικά* τῆς Φθιώτιδας (*26 Αὐγούστου 1821*) καί ὁ στρατός τοῦ Βεϋράν πασά ἔπαθε σωστή πανωλεθρία.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτά ὁ Κιοσέ Μεχμέτ καί ὁ Ὅμερ Βρυώνης γύρισαν στή Λαμία καί ἀπό ἐκεῖ στην Ἡπειρο.

Ἡ πατρίδα μας, γιά νά ἀπαθανατίσει τό ἀνδραγάθημα τοῦ Ἀνδρούτσου στή Γραβιά, ἔστησε ἀργότερα στό μέρος τῆς μάχης μαρμάρινο μνημεῖο μέ τήν ἐπιγραφή:

*«Μέ λένε χάνι τῆς Γραβιάς, γιά χάνι μέ εἶχαν χτίσει·
μά ὁ γιός του Ἀνδρούτσου μ' ἔκανε τῆς δόξας ρημοκλήσι».*

7. Ὀδυσσεάς Ἀνδρουῦτσος

Ὁ περίφημος αὐτός ἀγωνιστής τοῦ Ἐθνικοῦ μας ἀγώνα ἦταν γιός τοῦ ἀρματολοῦ Γεωργίου Ἀνδρούτσου, πού γνωρίσαμε, καί στενός φίλος τοῦ Διάκου. Γεννήθηκε τό 1788 ἢ τό 1790 στην Ἰθάκη, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ οἰκογένειά του, γιά νά σωθεῖ ἀπό τούς διωγμούς τοῦ κατακτητῆ.

Ὁ Ὀδυσσεάς Ἀνδρουῦτσος ἦταν μᾶλλον κοντός στό ἀνάστημα, εἶχε ὁμως σῶμα ρωμαλέο μέ στήθος πλατύ καί δασύτριχο, μέ μέτωπο μεγάλο καί μάτια πού ἔπαιζαν κάτω ἀπό πυκνά φρύδια:

*«Σάν βράχος εἶν' οἱ πλάτες του, σάν κάστρο ἡ κεφαλή του.
Καί τά πλατιά τά στήθια του τοῖχος χορταριασμένους».*

Ὅλοι εἶχαν νά ποῦν γιά τή δύναμη τῶν χειρῶν του, τή γρηγορά-

Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦτσος

εργασία μέ τούς Τούρκους. Ἐτσι ἦρθε σέ ρήξη μέ τήν Κυβέρνηση τοῦ Κωλέττη.

Τότε τό πρωτοπαλικάρό του ὁ Γκούρας, ἀφοῦ συνεννοήθηκε κρυφά μέ τόν Κωλέττη, ἔπεισε τόν Ἀνδρουῦτσο νά παραδοθεῖ στήν Κυβέρνηση, γιά νά καταρίψει τίς κατηγορίες. Ἐχοντας ἐμπιστοσύνη στό Γκούρα παραδόθηκε. Ἐκεῖνος ὅμως τόν φυλάκισε ἀμέσως στήν Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας. Ἐκεῖ τόν βασάνισαν καί τέλος τόν στραγγάλισαν (Ἰούνιος 1825) καί τόν ἔριξαν κάτω ἀπό τήν Ἀκρόπολη, γιά νά πιστέψει ὁ λαός ὅτι γκρεμίστηκε, ἐνῶ προσπαθοῦσε νά δραπετεύσει.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ Ἀνδρουῦτσος ἔφραξε τό δρόμο τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη στή Γραβιά;
2. Ποιό ἀποτέλεσμα εἶχε ἡ νίκη του αὐτή;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τό Γκούρα;
4. Πῶς βρίσκετε τό τέλος τοῦ Ἀνδρουῦτσου;

Ἔργασία

Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε τό ποίημα τοῦ Ζαλοκώστα γιά τό χάνι τῆς Γραβιάς.

δα τῶν ποδιῶν του καί τήν ἱκανότητά του στό σημάδι. Εἶχε στρατηγικό μυαλό μιλοῦσε μέ δυσκολία, ἦταν ὅμως γρήγορος στήν ἀπόφαση καί τήν ἐκτέλεση. Πίστευε στή σωτηρία τῆς πατρίδας καί ἤξερε νά μεταδίνει τήν πίστη του αὐτή καί στούς ἄλλους.

Μέ τήν ἐπιτυχία του στό χάνι τῆς Γραβιάς θριάμβεψε ἡ στρατηγική του ἰδιοφυΐα καί ἀνακηρύχθηκε ἀρχιστράτηγος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας.

Οἱ ἐπιτυχίες ὅμως τοῦ Ἀνδρουῦτσου καί ὁ ὑπεροπτικός του χαρακτήρας ἐγιναν ἀφορμή νά ἀποκτήσει ἐχθρούς, πού τόν κατηγορήσαν στήν Κυβέρνηση γιά συν-

I. Ἀγῶνες στή θάλασσα

α) Ἡ ἀνατίναξη τῆς τουρκικῆς φρεγάτας στήν Ἐρεσό

Ὁ σουλτάνος, ὅταν ἔμαθε ὅτι ἐπαναστάτησε ἡ Πελοπόννησος, ἄρχισε νά ἐτοιμάζει στρατό, γιά νά τόν στείλει ἐκεῖ μέ τά πλοῖα του. Οἱ Ψαριανοί τότε ἔστειλαν 7 πλοῖα μέ τό ναύαρχο Νικόλαο Ἀποστόλη, νά παρακολουθοῦν τίς κινήσεις τοῦ τουρκικοῦ στόλου καί νά ἐμποδίσουν τή μεταφορά στρατευμάτων.

Τά Ψαριανά αὐτά πλοῖα κατόρθωσαν νά βυθίσουν ἕνα τουρκικό πολεμικό καί νά αἰχμαλωτίσουν 4 μεταγωγικά ἐμποδίζοντας ἔτσι τή μεταφορά Ἀσιατικῶν στρατευμάτων στήν Πελοπόννησο. Ἐπίσης ἄλλα πλοῖα Σπετσιώτικα αἰχμαλώτισαν 3 τουρκικά πλοῖα, πού μετέφεραν στρατό καί ἐφόδια στήν Ἠπειρο, γιά νά ἐνισχύσουν τό Χουρσίτ.

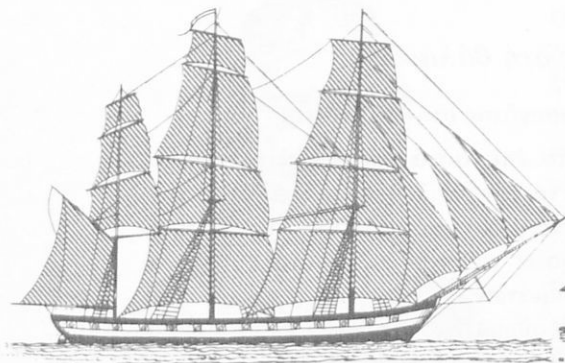
Τό σπουδαιότερο ὅμως ἀπό τά πρῶτα κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦταν ἡ ἀνατίναξη τῆς τουρκικῆς φρεγάτας στόν κόλπο τῆς Ἐρεσοῦ τῆς Λέσβου.

Ὁ ἑλληνικός στόλος τῶν τριῶν ἡρωικῶν νήσων ἐνωμένος, ἔχοντας 50 μεγάλα πλοῖα καί 15 μικρά, μέ ἀρχηγό τό ναύαρχο **Ἰάκωβο Τομπάζη** ἐπλευσε πρός τόν Ἑλλήσποντο, γιά νά ἐμποδίσει τήν ἔξοδο τοῦ τουρκικοῦ στόλου στό Αἰγαῖο.

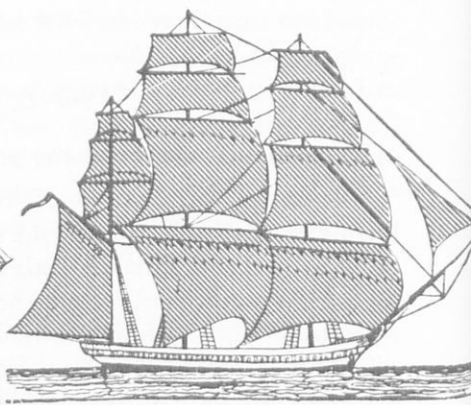
Περνώντας ὁ στόλος μας ἀπό τόν Καφηρέα συνάντησε ἕνα ἀγγλικό πολεμικό. Ὁ Ἄγγλος ναύαρχος χαιρέτισε τόν Τομπάζη καί τοῦ εἶπε: «Μάταια κοπιάζετε· τά μικρά σας κανόνια δέν μποροῦν νά βλάψουν τά τουρκικά πλοῖα. Κοιτάξτε νά τούς χτυπήσετε μέ πυροπολικά». Καί φεύγοντας εἶπε: «Μονάχα τό μπουρλότο».

Τήν ἄλλη ἡμέρα στά βόρεια παράλια τῆς Λέσβου φάνηκε μιὰ μεγάλη φρεγάτα (μεγάλο πολεμικό πλοῖο) μέ 84 κανόνια καί 1100 ἄντρες, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τήν ἐμπροσθοφυλακή τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἡ φρεγάτα, μόλις ἀντιλήφθηκε τά ἑλληνικά πλοῖα, κατέφυγε στό λιμάνι τῆς Ἐρεσοῦ κι ἄρχισε νά κανονιοβολεῖ τά ἑλληνικά πλοῖα, πού ἐπιχείρησαν νά τήν πλησιάσουν.

Τή νύχτα οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι ἔκαμαν συμβούλιο κι ἀποφάσισαν νά κάψουν τή φρεγάτα μέ πυροπολικά (μπουρλότα). Μά δέν ἔξεραν πῶς τά κατασκευάζουν. Παρουσιάστηκε τότε ὁ Ψαριανός ναυ-

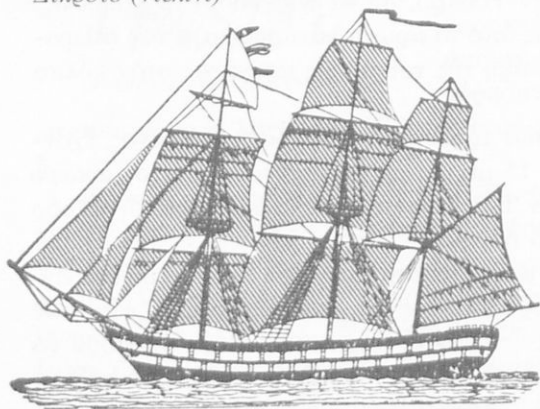

Φρεγάτα

Κορβέτα (δρομόνας)

Δίκροτο (ντελίνι)

Τύποι πολεμικῶν πλοίων στά χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως

πηγός Ἰωάννης Δημουλίτσας, γνωστός μέ τό ὄνομα *Πατατοῦκος*, πού γνώριζε νά φτιάχνει πυρπολικά. Ἀμέσως τοῦ ἀνάθεσαν νά μετατρέψει δύο μικρά πλοῖα σέ πυρπολικά.

Ὁ Πατατοῦκος τοποθέτησε στό ἀμπάρι τῶν πλοίων βαρέλια γεμάτα εὐφλεκτες ὕλες (μπαρούτη, οἰνόπνευμα, πίσσα, ρετσίνι, θειάφι καί νέφτι). Στό κατάστρωμα ἄνοιξε τρύπες καί τοποθέτησε ἄσκους μέ πίσσα καί δοχεῖα μέ οἰνόπνευμα καί νέφτι. Ἀπέξω τά ἄλειψε μέ εὐφλεκτες ὕλες καί τά πυρπολικά ἦταν ἔτοιμα.

Δυό τολμηροί καί ριψοκίνδουνοι Ψαριανοί, ὁ *Καλαφάτης* καί ὁ

Παπανικολής, ανέλαβαν νά τά χρησιμοποιήσουν γιά πρώτη φορά. Καί τή νύχτα οί δυό γενναίοι ἐκείνοι ναυτικοί, παρά τόν κανονιοβολισμό, πλησίασαν τό ἐχθρικό πλοῖο καί μέ γάντζους καί σχοινιά κόλλησαν στά πλευρά του τά πυρπολικά. Καί, ἀφοῦ ἄναψαν τό φυτίλι, πήδησαν στίς βάρκες τους καί ἀπομακρύνθηκαν.

Τό πυρπολικό τοῦ **Καλαφάτη** ξεκόλλησε καί κήκε χωρίς ἀποτέλεσμα. Τοῦ Παπανικολῆ ὁμως τό πυρπολικό ἄναψε γρήγορα καί ἡ φωτιά μεταδόθηκε ἀμέσως στή φρεγάτα, πού ἄρχισε νά καίγεται ἀπό ὅλα της τά μέρη. Κι ὅταν ἡ φωτιά ἔφτασε στήν πυριτιδαποθήκη, ἡ φρεγάτα τινάχτηκε στόν ἀέρα.

Τό κατόρθωμα αὐτό τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν κατατρόμαξε τούς Τούρκους κι ὁ στόλος τους δέν τόλμησε νά βγεῖ ἀπό τόν Ἑλλήσποντο.

Ἐοκλήσεις

1. Τί εἶναι ἡ φρεγάτα;
2. Τί εἶναι τό πυρπολικό;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τόν **Καλαφάτη** καί τόν **Παπανικολή**;

β) Ἡ καταστροφή τῆς Χίου

Ὄταν ἐπαναστάτησαν τά ἄλλα νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἡ Χίος δέν κινήθηκε. Οἱ κάτοικοί της ἦταν φιλήσυχοι κι ἐργατικοί, ἀσχολοῦνταν μέ τό ἐμπόριο, τή ναυτιλία καί τήν καλλιέργεια τῶν μαστιχόδεντρων. Τήν ἐκλεκτή μαστίχα, πού ἔβγαζαν, τήν ἔστελναν στό σουλτάνο γιά τίς γυναικες τοῦ χαρεμιοῦ του. Γι' αὐτό ὁ σουλτάνος τούς εἶχε παραχωρήσει ἰδιαίτερα προνόμια καί δέν ἔνιωθαν πολύ βαρῦ τό ζυγό τῆς τυραννίας. Ἔτσι δέν αἰσθάνονταν τήν ἀνάγκη νά ἐπαναστατήσουν.

Τό Μάρτιο ὁμως τοῦ 1822 ὁ Χιώτης ἔμπορος **Ράλλης** συνεννοήθηκε μέ τόν ἀρχηγό τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Σάμου **Λυκοῦργο Λογοθέτη**. Ἐκεῖνος ἀποβιβάστηκε στή Χίο μέ 2.500 ἐπαναστάτες καί κήρυξε καί ἐκεῖ τήν ἐπανάσταση. Οἱ Τούρκοι τῆς πόλεως φοβήθηκαν καί κλείστηκαν στό φρούριο.

Ὁ σουλτάνος, ὅταν ἔμαθε τήν ἐπανάσταση τῆς Χίου, ἔξαγριώθηκε καί διάταξε νά σφαγοῦν οἱ Χιώτες πού βρισκόνταν στήν Κωνσταντινούπολη. Ἔστειλε τό ναύαρχο **Καρά Ἀλή** νά καταπνίξει τήν

Ἡ καταστροφή τῆς Χίου

ἐπανάσταση τῆς Χίου καί νά τιμωρήσει παραδειγματικά τούς κατοίκους τῆς.

Στά τέλη Μαρτίου ὁ Καρά Ἀλής μέ 46 πλοῖα καί 7.000 ἄντρες παρουσιάστηκε μπροστά στή Χίο, βομβάρδισε τήν πόλη καί ἀποβίβασε τό στρατό του. Τήν ἴδια στιγμή βγήκε ἀπό τό φρούριο καί ἡ τουρκική φρουρά. Στίς συμπλοκές, πού ἐγιναν, οἱ ἐπαναστάτες νικήθηκαν, μπῆκαν στά πλοῖα καί ἔφυγαν ἀφήνοντας τόν πληθυσμό τῆς νήσου στή διάθεση τῶν Τούρκων.

Στό μεταξύ ἀποβιβάστηκαν στή Χίο ἀπό τά Ἀσιατικά παράλια καί πολλοί ἄλλοι φανατικοί μουσουλμάνοι. Καί ὅλοι μαζί περιτρεχάσαν τό νησί ἐπί πολλές ἡμέρες σφάζοντας, λεηλατώντας καί πυρπολώνοντας σπίτια καί καταστήματα.

Ἀπό τίς 100 χιλιάδες περίπου κατοίκους, πού εἶχε ἡ νῆσος,

23.000 σκοτώθηκαν και 47.000 πουλήθηκαν δούλοι στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Γύρω στις 25.000 σώθηκαν σε άθλια κατάσταση στα γειτονικά νησιά και μόνο 3.000 παρέμειναν στη μαρτυρική νήσο, οϊκτρά και έλεεινά λείψανα της άνήκουστης καταστροφής. Ολόκληρο τό άλλοτε ώραϊο και πλούσιο αυτό νησί μεταβλήθηκε σε σωρό έρειπίων.

Η καταστροφή της Χίου, πού έγινε τό Πάοχα τοῦ 1822 (6 και 7 Ἀπριλίου), έδειξε σε όλο τον κόσμο τή θηριωδία των Τούρκων και τό βαθύτερο σκοπό τους να εξαφανίσουν τήν Έλληνική φυλή. Οί Έλληνες όμως κέρδισαν τή συμπάθεια της Εὐρώπης· οί δημοσιογράφοι έκαναν φρικιαστικές περιγραφές, ποιητές τραγούδησαν και περιήφημοι ζωγράφοι ζωγράφισαν τήν καταστροφή της Χίου.

Ἀοκήσεις

1. Τί γνωρίζετε γιά τή Χίο και γιά τούς ανθρώπους πού έβγαλε;
2. Γιατί ο σουλτάνος έξοργίστηκε γιά τήν επανάσταση της Χίου;
3. Τί εντύπωση έκαμε στην Εὐρώπη ή θηριωδία των Τούρκων;

Έργασία

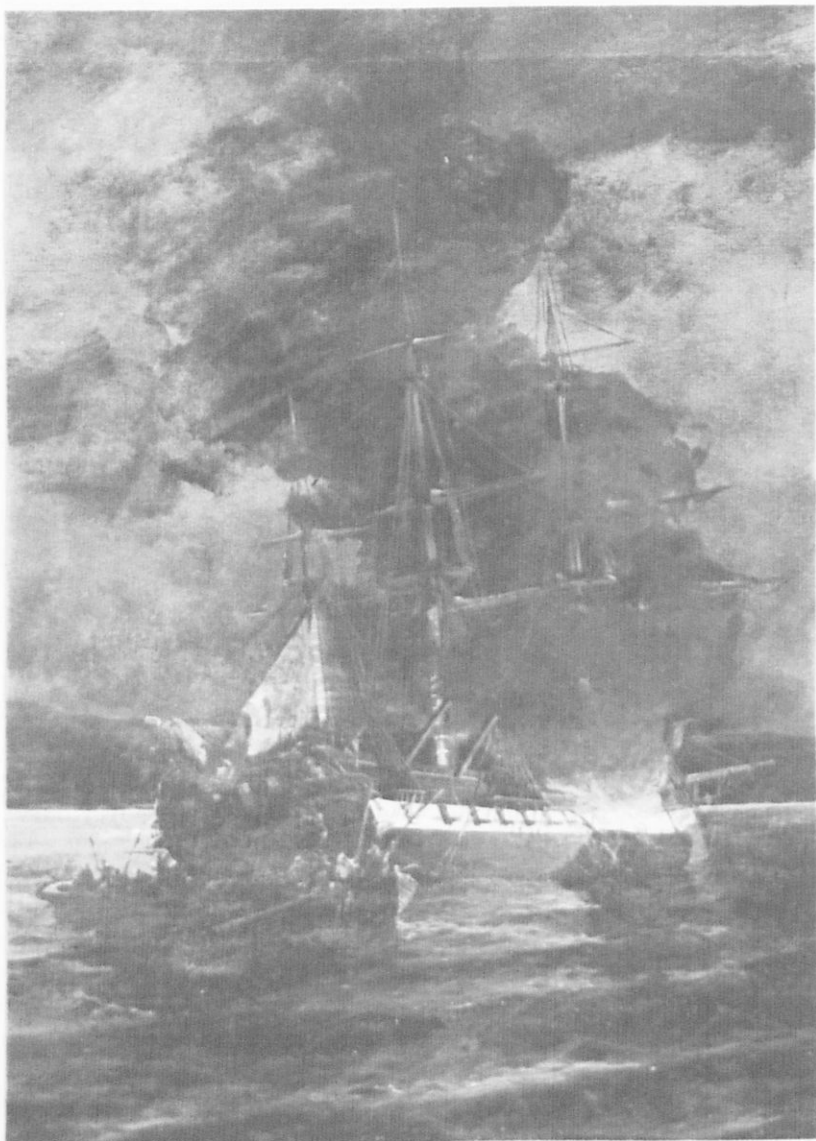
Νά βρείτε και νά διαβάσετε τό ποίημα «Τό Έλληνόπουλο» τοῦ Βίκτωρα Οὕγκο σε μετάφραση Κ. Παλαμά.

γ) Ὁ Κανάρης πυρπολεῖ τήν τουρκική ναυαρχίδα

Ὁ έλληνικός στόλος δέν πρόφτασε νά βοηθήσει τή δυστυχισμένη Χίο. Ἐφτασε εκεί μετά τήν καταστροφή της. Πρόφτασε μόνο νά περιμαζέψει μερικούς από τούς άτυχους κατοίκους της, πού είχαν καταφύγει στα άκρογιάλια, και νά τούς μεταφέρει στα Ψαρά.

Ὁ έλληνικός στόλος είχε 56 πλοία και άρχηγό τον άποφασιστικό και άτρόμητο ναύαρχο Ἀνδρέα Μιαούλη. Μόλις έφτασε, θέλησε νά έκδικηθει τούς Τούρκους γιά τή μεγάλη έθνική συμφορά. Δέν μπόρεσαν όμως τά έλληνικά πλοία νά πλησιάσουν, γιατί ο τουρκικός στόλος μέ τά δυνατότερα κανόνια του τά άνάγκασε νά απομακρυνθοῦν.

Οί Έλληνες πλοίαρχοι τότε άποφάσισαν νά χτυπήσουν τον τουρκικό στόλο μέ πυρπολικά. Τήν παράτολμη αυτή έπιχείρηση ανέλαβαν ο άτρόμητος Ψαριανός Κων. Κανάρης και ο γενναίος ύδραϊός Ἀνδρέας Πιπίνος.

*Ὁ Κανάρης κόλλησε τὸ πυρπολικὸ στό πλευρὸ τῆς τουρκικῆς
ναυαρχίδας*

Τή νύχτα 6-7 Ιουνίου 1822 οί δυό πυρπολητές κατόρθωσαν νά πλησιάσουν άπαρατήρητοι τόν έχθρικό στόλο στό λιμάνι τής Χίου. Ήταν ή τελευταία νύχτα τοῦ Ραμαζανιοῦ (τῆς σαρακοστής τῶν Μωαμεθανῶν) καί ξημέρωνε ή μεγάλη γιορτή τους, τό Μπαϊράμι. Ὁ Καρά Ἀλῆς εἶχε προσκαλέσει στή ναυαρχίδα τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στόλου καί τοῦ στρατοῦ καί διασκέδαζαν. Τό πλοιοῦ ἦταν φωταγωγημένο καί ἀντηχοῦσε ἀπό τίς φωνές καί τά τραγούδια.

Ὁ Κανάρης πλησίασε τή ναυαρχίδα καί χωρίς νά γίνει ἀντιληπτός κόλλησε τό πυρπολικό του στό πλευρό της. Καί ἀφοῦ ἄναψε τό φυτίλι, πήδησε στή βάρκα κι ἀπομακρύνθηκε φωνάζοντας: «Νά, παλιότουρκοι, ὠραία φωτοχυσία γιά τό μπαϊράμι σας».

Οἱ φλόγες ἔξωσαν ἀμέσως τό πελώριο καράβι, πού καιγόταν σάν πυροτέχνημα. Οἱ Τοῦρκοι ἀναστατώθηκαν· προσπαθοῦσαν νά σωθοῦν, ἀλλά ἦταν ἀδύνατο. Ὁ Καρά Ἀλῆς, γιά νά σωθεῖ, πήδησε σέ μιᾶ βάρκα πού ἦταν κοντά στή σκάλα. Ἐνα κομμάτι ὅμως ἀπό κατάρτι πού καιγόταν ἔπεσε καί τόν χτύπησε στό κεφάλι. Καί καθῶς τόν ἔβγαλαν στήν ξηρά ξεψύχησε στήν ἴδια θέση, πού εἶχε κρεμάσει τοὺς προκρίτους τῆς Χίου.

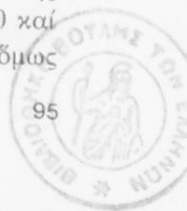
Σέ λίγο ή φωτιά ἔφτασε στήν πυριτιδαποθήκη καί ἀμέσως τό πελώριο πολεμικό τινάχτηκε στόν ἀέρα μέ φοβερό κρότο. Περισσότεροι ἀπό 2.000 Τοῦρκοι πλήρωσαν μέ τή ζωή τους τήν καταστροφή τῆς Χίου.

Οἱ πυρπολητές γύρισαν κατόπιν στά Ψαρά. Στήν παραλία τοὺς περίμενε μέ ζητωκραυγές ὄλος ὁ πληθυσμός τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖνοι, σάν βγήκαν στήν ξηρά, προχώρησαν ἀσκεπεῖς γιά τήν Ἐκκλησία κι εὐχαρίστησαν τό Θεό γιά τήν ἐπιτυχία τους.

Ὁ τουρκικός στόλος μετά τό πάθημά του γύρισε στά Δαρδανέλια. Ἀργότερα θέλησε νά ξαναβγεῖ, ἀλλά ὁ θρυλικός μπουρλοτιέρης Κανάρης πυρπόλησε τήν ὑποναυαρχίδα κοντά στήν Τένεδο (Ὀκτώβριος 1822) καί χάθηκε ὄλο τό πλήρωμά της ἀπό 800 ἄντρες.

2. Κωνσταντίνος Κανάρης

Ὁ ἔνδοξος πυρπολητής τοῦ Ἀγώνα τοῦ 1821, ὁ Κωνσταντῆς ὅπως τόν ἔλεγαν, γεννήθηκε στά Ψαρά μεταξύ τῶν ἐτῶν 1790 καί 1793. Ὁ πατέρας του ἦταν δημογέροντας τοῦ νησιοῦ· πέθανε ὅμως

Ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης

αὐτό εἶναι γνωστός ὡς «μπουρλοτιέρης». Μὲ αὐτό ἔκαψε, ὅπως εἶδαμε, τὴ ναυαρχίδα τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ καὶ τὴν ὑποναυαρχίδα. Καὶ ἀργότερα, ὅπως θὰ ἴδουµε, ἔκαψε τὴ φρεγάτα τοῦ Χοσρέφ πασᾶ στὴ Σάµο καὶ μιὰ κορβέτα κοντὰ στὴ Μυτιλήνη.

Ὁ Κανάρης εὐτύχησε νὰ ἰδεῖ ἐλεύθερη τὴν πατρίδα του καὶ τῆς πρόσφερε καὶ πάλι τὶς ὑπηρεσίες του ὡς ὑπουργός καὶ ὡς πρωθυπουργός.

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του τὰ ἔζησε μὲ τὴ γυναίκα του Δέσποινα στὴν Ἀθήνα, στὴν ὁδὸ Κυψέλης 56, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1877. Τό σπίτι αὐτὸ σώζεται καὶ σήμερα.

Ἡ ἐλεύθερη πατρίδα μας ἀπὸ εὐγνωμοσύνη στὸν ἀγνὸ ἥρωα ἔχει στήσει μαρμάρينو τὸν ἀνδριάντα του στὴν πλατεία Κανάρη τῆς Κυψέλης.

Ἀσκήσεις

1. Ποιοὶ ἀνέλαβαν νὰ κάψουν τὴ ναυαρχίδα τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ; Πέτυχαν;
2. Ποιὸς ἔκαψε τὴν ὑποναυαρχίδα;

3. Γιατί οι πυροπολητές γυρίζοντας στα Ψαρά πήγαν άμέσως στην Έκκλησία;
4. Άξιζει μιά επίσκεψη, σάν προσκύνημα, στό σπίτι του ένδοξου πυροπολητή, πού τόν ύμνησαν οι Έλληνες αλλά και ξένες προσωπικότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Έκστρατεία καί καταστροφή του Δράμαλη

α) Έκστρατεία του Δράμαλη

Βλέποντας ό σουλτάνος ότι ό Χουρσίτ δέν μπόρεσε νά καταπνίξει τήν επανάσταση στην Πελοπόννησο, τόν πρόσταξε νά έτοιμαστούν σύντομα νέες δυνάμεις καί άφθονα πολεμοφόδια για νέα εκστρατεία. Μέσα σέ λίγους μήνες όλα ήταν έτοιμα. Καί ή νέα στρατιά μέ άρχηγό τό *Μαχρούτ πασά Δράμαλη* ξεκίνησε από τή Λάρισα τόν *Ίούνιο* του *1822* μέ 24.000 πεζούς, 6.000 ίππεις καί άρκετό πυροβολικό.

Οί όπλαρχηγοί τής Άνατολ. Στερεάς Ελλάδας δέν τόλμησαν ν' άντισταθοῦν στην τεράστια αυτή στρατιά. Έτσι πέρασε άνενόχλητος ό Δράμαλης λεηλατώντας καί έρημώνοντας καί έφτασε στην Άθήνα. Άπό εκεί προχώρησε προς τήν Πελοπόννησο καί στις 5 Ίουλίου έφτασε στην Κόρινθο καί κυρίεψε τόν Άκροκόρινθο.

Άπό τήν Κόρινθο ό Δράμαλης ξεχύθηκε στην Άργολική πεδιάδα κι έλυσε τήν πολιορκία του Ναυπλίου, πού ήταν έτοιμο νά παραδοθεί. Άπό εκεί σκόπευε νά προχωρήσει στην Άρκαδία καί νά ύποτάξει πάλι τήν Τρίπολη.

Η μεγάλη στρατιά του Δράμαλη καί ή κακή φήμη γι' αυτόν κατατρόμαξαν τούς Έλληνες. Άλλοι έφυγαν στα βουνά καί άλλοι στα παράλια, για νά σωθοῦν. Άκόμα καί ή Έλληνική Κυβέρνηση κατέφυγε σέ ένα πλοίο στόν Άργολικό κόλπο.

Μέσα στή σύγχυση καί στην παραζάλη εκείνη κανένας δέ σκεπτόταν για άντίσταση καί ή Έπανάσταση κινδύνευε τώρα σοβαρά.

Ὁ Δράμαλης

λάντης, ἀφοῦ ξεπλήρωσε τὸ σκοπὸ του, ἐγκατάλειψε νύχτα τὸ φρούριο καὶ πῆγε κι ἐνώθηκε μετὰ τὸ στράτευμα τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ἡ θέση τοῦ Δράμαλη τώρα ἦταν πολὺ δύσκολη. Ὁ στρατὸς του ἄρχισε νὰ ὑποφέρει ἀπὸ πείνα καὶ ἐπιδημίες καὶ τὰ ζῶα του δὲν εἶχαν τροφές. Ἔπρεπε ἢ νὰ προχωρήσει πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Πελοποννήσου ἢ νὰ ὑποχωρήσει πρὸς τὴν Κόρινθο. Τὸ πρῶτο ὅμως ἦταν ἀδύνατο, γιατί στοὺς Μύλους βρισκόνταν μετὰ ἀρκετὸ στρατὸ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ὑψηλάντης.

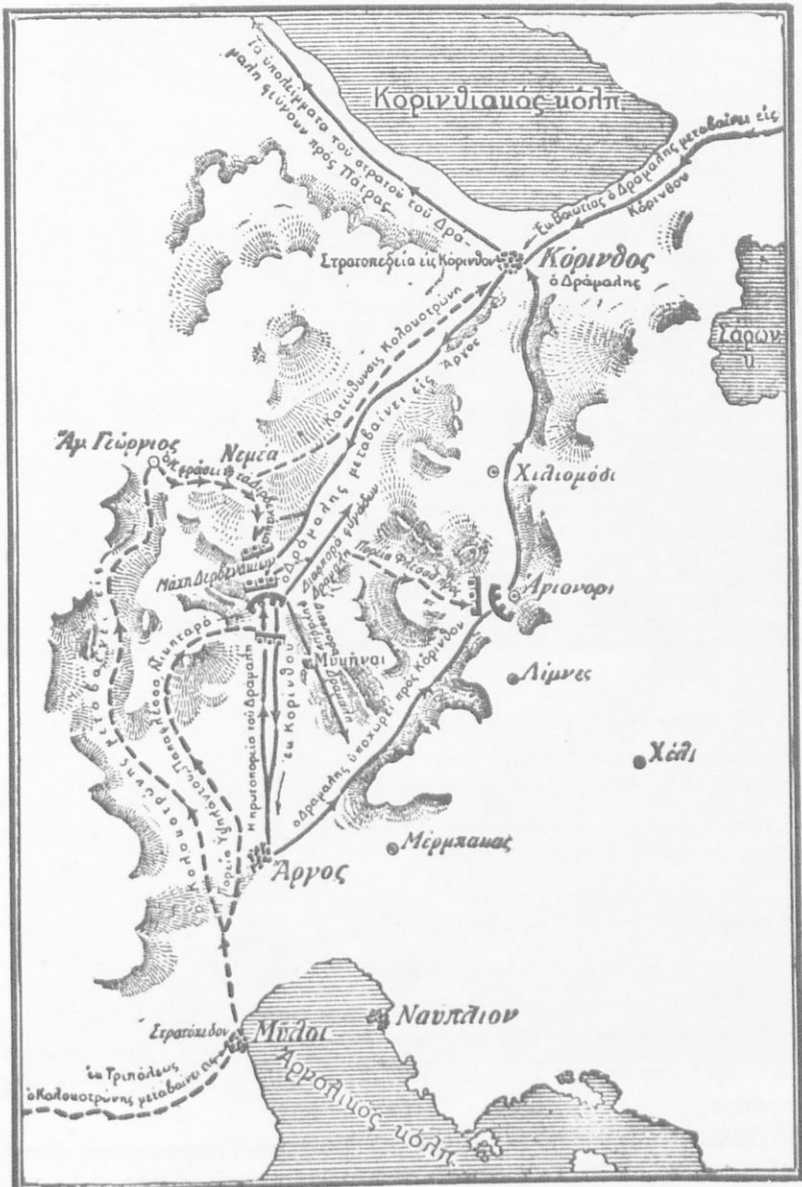
Δὲν τοῦ ἔμενε ἐπομένως ἄλλη λύση παρὰ νὰ γυρίσει στὴν Κόρινθο, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν πάρουν εἰδηση οἱ Ἕλληνες καὶ τοῦ κόψουν τὸ δρόμο. Καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἐξαπατήσει, ἔστειλε τὸ γραμματέα του, πού ἦταν χριστιανός, καὶ εἶπε στοὺς Ἕλληνες, ἐμπιστευτικὰ τάχα, πὼς ὁ Δράμαλης σκέπτεται νὰ προχωρήσει πρὸς τὴν Τρίπολη καὶ καλὸ εἶναι νὰ λάβουν τὰ μέτρα τους.

Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ τὸν πίστεψαν. Μόνον ὁ Κολοκοτρώνης κατάλαβε τοὺς πραγματικὸς σκοποὺς τοῦ Δράμαλη. Γι' αὐτὸ πρότεινε νὰ τρέξουν νὰ πιάσουν τὰ στενά τῶν Δερβενακίων, ἀπὸ ὅπου

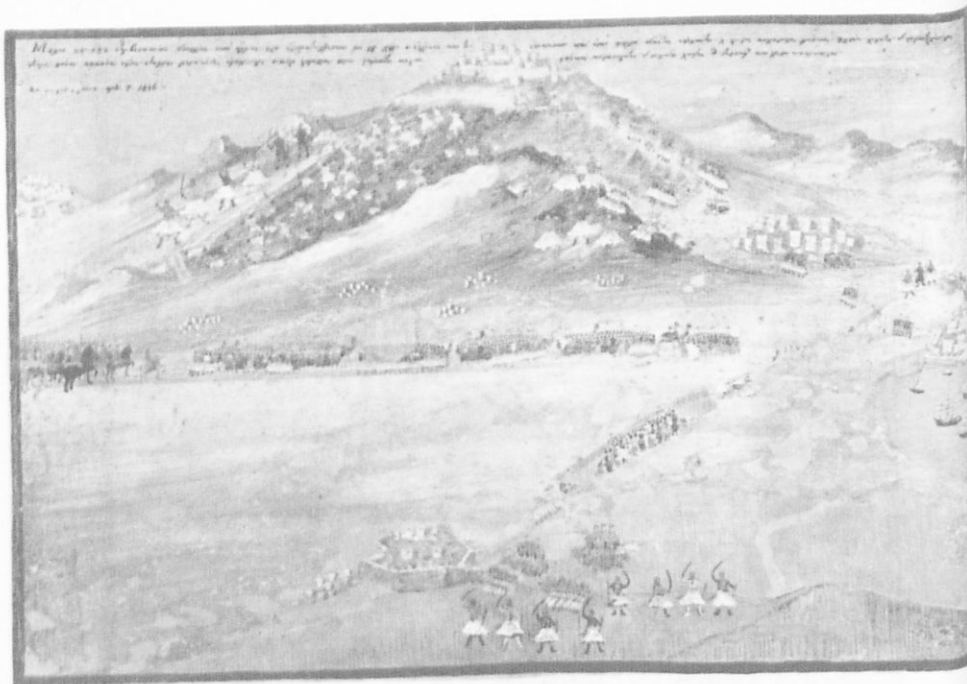
Μόνον δύο ἄνθρωποι κράτησαν τὴν ψυχραιμία τους καὶ τὸ θάρρος τους κι ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἦταν ὁ Δημ. Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης.

Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ 700 ἄντρες μῆξε στὸ φρούριο τοῦ Ἄργους «Λάρισα», γιὰ νὰ ἀναγκάσει τὸ Δράμαλη νὰ σταματήσει καὶ νὰ δώσει καιρὸ στὸν Κολοκοτρώνη νὰ μαζέψει στρατὸ. Ὁ Δράμαλης σταμάτησε μπροστὰ στὸ φρούριο κι ἔκαμε σκληρές ἐπιθέσεις, ἀλλὰ δὲν κατόρθωσε νὰ τὸ πάρει.

Στὸ μεταξὺ ὁ Κολοκοτρώνης συγκέντρωσε στρατὸ κι ἔπιασε τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης, πού βρίσκονται στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Ἄργος πρὸς τὴν Τρίπολη. Τότε ὁ Ὑψηλάντης,

Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης στὰ Δερβενάκια

Τά Δερβενάκια

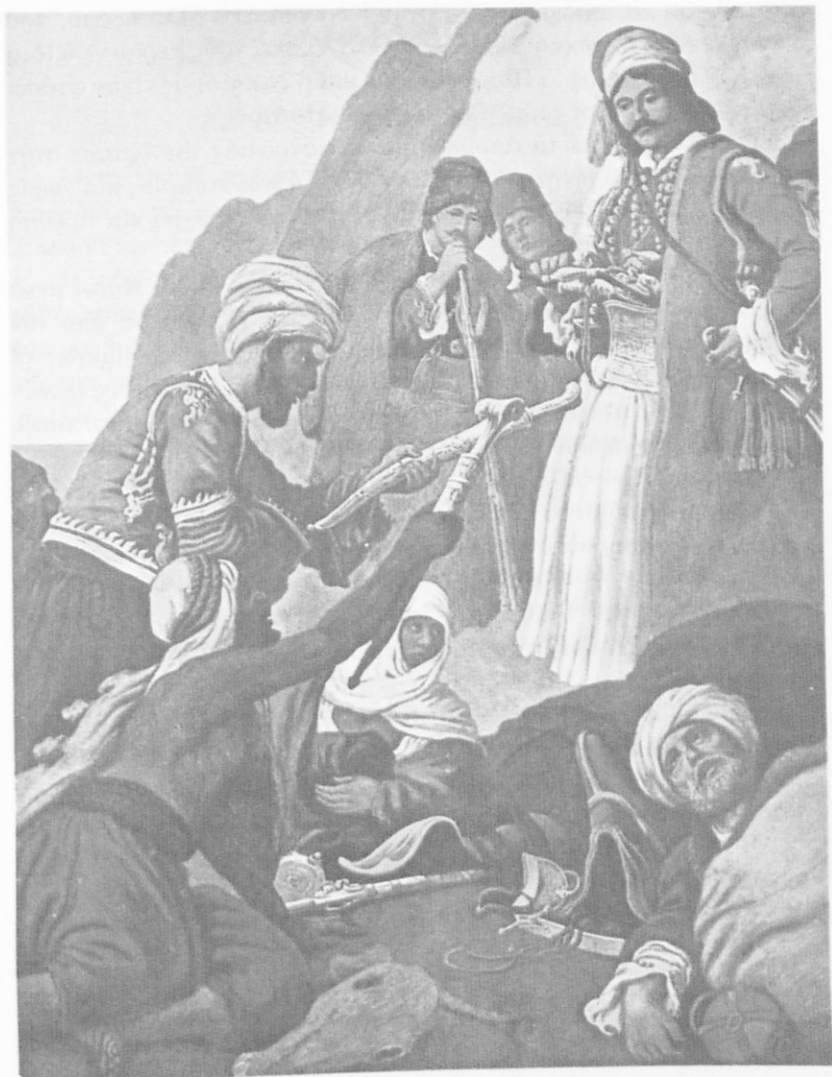
θά περνούσε ο στρατός του Δράμαλη επιστρέφοντας στην Κόρινθο. Δέν μπόρεσε όμως νά τους πείσει.

Τόν ακολουθήσαν μόνο ο Ύψηλάντης, ο Παπαφλέσσας και ο Νικηταράς και μέ 2.500 άντρες ξπιασαν τά Δερβενάκια, χωρίς νά τό πάρουν είδηση οί Τούρκοι.

β) Δερβενάκια. Καταστροφή του Δράμαλη

Στίς 26 *Ίουλίου* 1822 πρωί-πρωί ξφτασε στά στενά τῶν Δερβενακίων ἡ ἔμπροσθοφυλακή του Δράμαλη. Ὁ Κολοκοτρώνης μέ τά παλικάρια του χτύπησε ἀλύπητα τούς Τούρκους, πού ξαφνιασμένοι διασκορπίστηκαν στά ὑψώματα του *Ἁγίου Σώστη* καί στίς γειτονικές χαράδρες.

Ἄλλά κι ἐκεῖ τούς περίμενε ἡ συμφορά καί ἡ καταστροφή. Γιατί ὁ Ύψηλάντης, ὁ Παπαφλέσσας καί ὁ Νικηταράς, πού ἔγκαιρα εἶχαν πιάσει τά ὑψώματα αὐτά, τούς ὑποδέχτηκαν ἀπό παντοῦ μέ πυκνοῦς

Καταστροφή τῶν Τούρκων στήν Ἀκράτα

πυροβολισμούς. Περισσότεροι ἀπό 4.000 ἦταν οἱ νεκροί τοῦ ἐχθροῦ καί ἄπειρα λάφυρα ἔπεσαν στά χέρια τῶν νικητῶν.

Μετά δύο ἡμέρες ξεκίνησε καί ὁ Δράμαλης μέ τό κύριο σῶμα τοῦ

στρατοῦ του καί προχώρησε γιά τήν Κόρινθο ἀπό ἄλλο δρόμο, πού περνοῦσε ἀπό τό χωριό Ἐγινόρι. Ἀλλά κι ἐκεῖ τούς περιέμενε ἡ ἴδια τύχη. Ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Παπαφλέσσας καί ὁ Νικηταράς εἶχαν φτάσει ἐγκαιρα ἐκεῖ καί τούς προξένησαν νέα καταστροφή.

Ὁ Δράμαλης μέ τά ἀπομεινάρια τῆς στρατιᾶς του ἔφτασε στήν Κόρινθο σέ ἀξιοθρήνητη κατάσταση. Ἐκεῖ ἀποκλεισμένος καί χωρίς νά μπορέσει νά πάρει βοήθεια πέθανε ἀπό τίς κακουχίες καί τή λύπη του.

Ἀπό τή μεγάλη στρατιά του σώθηκαν μόνο 4.000. Αὐτοί μετὰ τό θάνατο τοῦ ἀρχηγοῦ τους ξεκίνησαν γιά τήν Πάτρα ἀπό τόν παραλιακό δρόμο. Κοντά ὁμως στήν Ἀκράτα τούς περιέμεναν οἱ ὀπλαρχηγοί τῶν Καλαβρυτῶν καί τῆς ἄλλης Ἀχαΐας καί τούς ἐξολόθρεψαν. Ἐλάχιστοι μόνο σώθηκαν ἀπό τό στόλο τοῦ Γιουσούφ πασᾶ, πού τούς βοήθησε καί πέρασαν στήν Ἡπειρο.

Τέτοιο οἰκτρό τέλος εἶχε ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. Ὁ σουλτάνος θεώρησε ὑπεύθυνο τό Χουρσίτ, πού ἀπό ζήλεια δέ βοήθησε τό Δράμαλη. Ὁ Χουρσίτ φοβήθηκε τήν ὀργή τοῦ σουλτάνου καί αὐτοκτόνησε.

Ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλη στά Δερβενάκια ἔσωσε τήν Ἐπανάσταση καί ἀποθέωσε τόν Κολοκοτρῶνη. Ἐκεῖ θριάμβεψε ἡ στρατηγική του μεγαλοφυΐα. Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση ἀναγνώρισε τήν ἀξία του καί μέ ἀπαίτηση τῶν ὀπλαρχηγῶν τόν διόρισε ἀρχιστράτηγο τῆς Πελοποννήσου.

Στόν Ἅγιο Σώστη ἡ πατρίδα ἔστησε ἀπό εὐγνωμοσύνη μαρμάρينو ἀδριάντα τοῦ Κολοκοτρῶνη.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί οἱ ὀπλαρχηγοί τῆς Στερεᾶς δέν ἔφεραν ἀντίσταση στό Δράμαλη;
2. Σέ ποιούς ὀφείλεται ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλη;
3. Γιατί ὁ Χουρσίτ δέ βοήθησε τό Δράμαλη;
4. Βρίσκετε δικαιολογημένη τήν ἀπόφαση τῆς Κυβερνήσεως νά διορίσει τόν Κολοκοτρῶνη ἀρχιστράτηγο καί γιατί;

1. *Ἡ μάχη στό Πέτα*

Μετά τήν ἐξόντωση τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασᾶ ὁ Χουρσίτ πασάς ἐτοιμαζόταν νά κατεβεῖ μέ τό στρατό του στή Δυτική Ἑλλάδα καί ἀπό ἐκεῖ νά περάσει στήν Πελοπόννησο.

Προτοῦ ὅμως ἐπιχειρήσει τήν ἐκστρατεία αὐτή ἔπρεπε νά ὑποτάξει τούς Σουλιῶτες, πού εἶχαν ξαναγυρίσει στό Σούλι. Γι' αὐτό ἔστειλε κατά τοῦ Σουλίου 14.000 ἐκλεκτούς Ἀλβανούς μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ὁμέρ Βρυώνη καί τό πολιορκησε.

Οἱ Σουλιῶτες (1000 ὄλοι-ὄλοι), ταμπουρωμένοι στούς ἀγαπημένους τους βράχους, ἀμύνθηκαν γενναῖα καί ἀπόκρουσαν τίς ἐπιθέσεις τοῦ Βρυώνη. Συγχρόνως οἱ Σουλιῶτες ἔστειλαν ἐπιτροπή μέ τό Μάρκο Μπότσαρη, γιά νά ζητήσει βοήθεια ἀπό τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση.

Ὁ πρωθυπουργός *Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος* ἀποφάσισε νά βοηθήσει μέ κάθε τρόπο τό Σούλι, γιά νά μήν τολμοῦν οἱ Τοῦρκοι νά προχωρήσουν πρός τή Στερεά Ἑλλάδα καί τήν Πελοπόννησο.

Συγκέντρωσε στρατό ἀπό 6.000 ἄντρες καί ξεκίνησε. Στήν ἐκστρατεία αὐτή πῆραν μέρος καί ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, Ὁ Κυριακ. Μαυρομιχάλης καί πολλοί φιλέλληνες Εὐρωπαῖοι πού εἶχαν ἔρθει ὡς ἐθελοντές, γιά νά πολεμήσουν γιά τήν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας.

Τήν ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας ἀνέλαβε ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος. Αὐτός ὅμως δέν ἦταν στρατιωτικός καί δέ γνῶριζε τήν τέχνη τοῦ πολέμου· γι' αὐτό ἔκανε πολλά σφάλματα, πού εἶχαν καταστρεπτικά ἀποτελέσματα.

Ἔτσι, ἀντί νά προχωρήσει μέ ἑνωμένες τίς δυνάμεις του, χωρίσε τό στρατό του σέ τρεῖς ὁμάδες: Ἔστειλε τόν Κυριακ. Μαυρομιχάλη μέ τούς 500 Μανιάτες του στό *Φανάρι* μέ πολεμοφόδια γιά τούς Σουλιῶτες. Κατόπιν ἔστειλε τό Μάρκο Μπότσαρη μέ 1000 περίπου ἄντρες στήν *Κιάφα*. Καί τήν τρίτη ὁμάδα μέ τόν ὑπόλοιπο στρατό καί μέ τούς φιλέλληνες τήν ὀδήγησε ὁ ἴδιος στό χωριό Πέτα κοντά στήν Ἄρτα.

Ποιά ἦταν ἡ τύχη τῶν ὁμάδων αὐτῶν; ὁ *Κυρ. Μαυρομιχάλης*

Ὁ Κιουταχίς

μόλις αποβιβάστηκε στο Φανάρι, περικυκλώθηκε από 4.000 Τούρκους. Πολέμησε γενναία αλλά σκοτώθηκε με τό μεγαλύτερο μέρος τῶν στρατιωτῶν του.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης βρήκε στά Πέντε Πηγάδια κλεισμένους ἀπό τούς Τούρκους τούς δρόμους πρὸς τήν Κιάφα καί ἔπειτα ἀπό σκληρές μάχες ἀναγκάστηκε νά γυρίσει στό Πέτα, ὅπου ἐνώθηκε μέ τούς ἄλλους Ἕλληνες.

Ἐναντίον τοῦ Μαυροκορδάτου στό Πέτα ἐκστράτευσε ἀπό τήν Ἄρτα μέ 6.000 στρατό ὁ δραστήριος στρατηγός *Μεχμέτ Ρεσίτ πασάς*, γνωστός μέ τό ὄνομα *Κιουταχίς*. Κατά τή νύχτα ὁ Κιουταχίς ἔπιασε ὅλους τούς δρόμους γύρω ἀπό τό Πέτα καί κατά τά ξημερῶ-

ματα (4 *Ἰουλίου 1822*) ἐξαπέλυσε σκληρή ἐπίθεση ἀπό ὅλα τά μέρη.

Οἱ Ἕλληνες πολέμησαν γενναία καί οἱ φιλέλληνες ἀγωνίστηκαν ὑπεράνθρωπα χωρίς ὅμως ἀποτέλεσμα, γιατί δέν ὑπῆρχε κατάλληλος ἀρχηγός οὔτε πολεμικό σχέδιο. Ἀπό τούς 200 φιλέλληνες μόνο 25 σώθηκαν μέ τό Γερμανό στρατηγό *Νόρμαν* βαριά τραυματισμένο. Ἀλλά καί τῶν Ἑλλήνων ἡ καταστροφή ἦταν φοβερή. Οἱ περισσότεροι σκοτώθηκαν καί λίγοι μόνο σώθηκαν, πού μαζί μέ τό Μαυροκορδάτο καί τό Μπότσαρη γύρισαν στό Μεσολόγγι.

Ἡ καταστροφή τῶν Ἑλλήνων στό Πέτα εἶχε πολύ δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Οἱ Σουλῶτες ἀναγκάστηκαν ἀπό τήν πείνα νά συνθηκολογήσουν κι ἔφυγαν γιά δευτέρα φορά στά Ἑπτάνησα. Καί ὁ τουρκικός στρατός ἦταν πλέον ἐλεύθερος νά προχωρήσει πρὸς τή Στερεά Ἑλλάδα.

Ἀσκήσεις

1. Ποῦ ὀφείλεται ἡ καταστροφή τῶν Ἑλλήνων στό Πέτα;

2. Πώς χαρακτηρίζετε τό Μαυροκορδάτο;
3. Τί ήταν οί φιλέλληνες και τί όφείλουμε σ' αυτούς;

2. Η πρώτη πολιορκία του Μεσολλογίου

Μετά τήν πτώση του Σουλίου ό Όμέρ Βρυνώνης και ό Κιουταχής μέ 11.000 στρατό κατέβηκαν στή Δυτ. Ελλάδα, για να κυριέψουν τό Μεσολόγγι και να περάσουν στήν Πελοπόννησο.

Η θέση του Μεσολογγίου ήταν στρατηγική· αποτελούσε τό προπύργιο τής Πελοποννήσου. Τό Μεσολόγγι προστατευόταν από ένα χαμηλό τείχος μέ 14 κανόνια και γύρω-γύρω από ένα χαντάκι γεμάτο νερό. Μέσα στό Μεσολόγγι ήταν ό Μαυροκορδάτος μέ 400 άντρες και ό Μ. Μπότσαρης μέ 200 άντρες· ήταν ακόμα και λίγοι φιλέλληνες.

Οί περισσότεροι όπλαρχηγοί πρότειναν να εγκαταλείψουν τό Μεσολόγγι. Ό Μαυροκορδάτος δέν τό δέχτηκε· τούς είπε ότι έπρεπε μέ κάθε θυσία να κρατήσουν τό Μεσολόγγι, για να σώσουν τήν Έπανάσταση. Σύμφωνος ήταν και ό γενναίος Σουλιώτης Μ. Μπότσαρης. "Εστειλαν λοιπόν τά γυναικόπαιδα στα Έπτάνησα και άρχισαν τίσ έτοιμασίες για τήν άμυνα.

Στίς 25 Οκτωβρίου 1822 οί δυό πασάδες μέ τά στρατεύματά τους έφτασαν στό Μεσολόγγι και τό πολιορκησαν από ξηρά. Συγχρόνως ό *Γιουσούφ πασάς* τών Πατρών τό απόκλεισε από τήν θάλασσα.

Η δύναμη του Μεσολογγίου ήταν πολύ μικρή, για να άντέξει στήν όρμη τών τουρκικών στρατευμάτων. "Αν οί Τουρκοί επιχειρούσαν γενική έφοδο, θά κυριέυαν τήν πόλη. Για να κερδίσουν χρόνο οί πολιορκημένοι και να φτάσουν ενισχύσεις, άρχισαν διαπραγματεύσεις μέ τούς πασάδες, για να τούς παραδώσουν τάχα τήν πόλη.

Οί διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν έως ότου φάνηκε ό Μιαούλης μέ τόν ελληνικό στόλο. Ό Μιαούλης διασκόρπισε τόν τουρκικό στόλο και αποβίβασε στό Μεσολόγγι 1700 πολεμιστές και αρκετά τρόφιμα και πολεμοφόδια.

Άμέσως οί πολιορκημένοι διέκοψαν τίσ διαπραγματεύσεις. Οί πασάδες, πού κατάλαβαν τόν εμπαιγμό, όργίστηκαν και αποφάσισαν να πάρουν τό Μεσολόγγι μέ αίφνιδιασμό. Η έφοδος όρίστηκε για τή νύχτα τών Χριστουγέννων (**25 Δεκεμβρίου 1822**), γιατί έλπίζαν ότι οί χριστιανοί θά πήγαιναν στίς Έκκλησίες και θά παραμελούσαν τήν άμυνα τής πόλεως.

Τό σχέδιο όμως τών Τούρκων προδόθηκε στους Έλληνες από

τόν κυνηγό τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, τὸ *Γιάννη Γούναρη* πού ἦταν Ἕλληνας. Ἔτσι οἱ Μεσολογγίτες ἀντί νά πᾶνε στίς Ἐκκλησίες, γιά νά γευτοῦσαν τή γέννηση τοῦ Θεοῦ Βρέφους, περίμεναν τόν ἐχθρό στό ὄχυράματα. Καί ὅταν κατά τὰ ξημερώματα ἄρχισαν οἱ Τοῦρκοι τήν ἐπίθεση καί πλησίασαν στό τεῖχος, οἱ Ἕλληνες τοὺς θέρισαν μέ πυκνοὺς πυροβολισμούς.

Ἡ ἐπίθεση ἀποκρούστηκε καί ντροπιασμένοι οἱ Τοῦρκοι ἀναγκάστηκαν νά ὑποχωρήσουν, ἀφοῦ ἄφησαν κάτω ἀπὸ τὰ τεῖχη 500 νεκροὺς, 12 σημαίες, τὰ περισσότερα κανόνια καί ὅλα τὰ ἐφόδια τους. Λυσομανοῦν ἀπὸ τὸ θυμὸ τους οἱ πασάδες καί σχεδιάζουν νέα ἔφοδο.

Ὁ βαρὺς ὁμως χειμώνας, ἡ πείνα, οἱ στερήσεις καί προπάντων ἡ εἶδηση ὅτι ἔρχεται ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος ματαίωσαν τὰ σχέδιά τους καί στό τέλος Δεκεμβρίου ἔλυσαν τήν πολιορκία κι ἔφυγαν γιά τήν Ἡπειρο.

Οἱ Ἕλληνες τοὺς καταδίωξαν ὥς τόν Ἀχελῶο ποταμὸ καί τοὺς προξένησαν μεγάλες ζημιές. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους πνίγηκαν, καθὼς περνοῦσαν τὸ πλημμυρισμένο ποτάμι, καί ἄλλοι πέθαναν στό δρόμο ἀπὸ τίς κακουχίες καί τὸ ψῦχος.

Ἄοκήσεις

1. Ποιοὶ πασάδες ἀνέλαβαν νά πάρουν τὸ Μεσολόγγι;
2. Πότε ἄρχισε καί πότε τελείωσε ἡ πολιορκία καί τί ἀποτέλεσμα εἶχε;
3. Πῶς βρῖσκετε τὸ τέχνασμα τῶν πολιορκημένων μέ τίς διαπραγματεύσεις;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τὸ Γιάννη Γούναρη;

Ἔργασія

Νά βρεῖτε καί νά διαβάσετε τὰ διηγήματα: «Γιάννης Γούναρης» καί «Τὸ νερό τῶν διψασμένων».

3. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καί ὁ ἥρωικός θάνατός του

Ὁ σουλτάνος καί κατά τὸ τρίτο ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1823) ἀκολούθησε τὸ ἴδιο σχέδιο. Ἔστειλε κατὰ τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων δύο νέους στρατοὺς· τὸν ἕναν ἀπὸ τῆ Θεσσαλία καί τὸν ἄλλο ἀπὸ τήν Ἡπειρο.

Ὁ πρῶτος στρατὸς μέ ἀρχηγό τὸ Γιουσοῦφ πασά Βερκόφτοαλη

ξεκίνησε από τη Λάρισα, μπήκε στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα και ανενόχλητος έφτασε στην Εύβοια και την Αττική. Δεν προχώρησε όμως προς την Πελοπόννησο, γιατί οι αρρώστιες και η έλλειψη τροφών τον ανάγκασαν να γυρίσει στη Λαμία.

Ο δεύτερος στρατός ξεκίνησε από τα Γιάννενα με 16.000 έμπειροπόλεμους Τουρκαλβανούς και με αρχηγούς το Μουσταή πασά της Σκόδρας και τον Όμέρ Βρυώνη. Στόχος τους ήταν το Μεσολόγγι, πού τό είχε αποκλείσει ο τουρκικός στόλος. Από εκεί θά προχωρούσαν προς την Πελοπόννησο.

Η κατάσταση στη Δυτική Ελλάδα ήταν άξιοθρήνητη. Οι όπλαρχηγοί φιλονικούσαν μεταξύ τους για την αρχηγία και ο στρατός βρισκόταν σε τέλεια παραλυσία. Ο κίνδυνος ήταν μεγάλος.

Στήν κρίσιμη εκείνη περίσταση έλαμψε, σαν ή μόνη παρηγορία του Έθνους, ή ήρωική μορφή του Μάρκου Μπότσαρη. Αυτόν διόρισε ή κυβέρνηση αρχιστράτηγο.

Ο Μάρκος Μπότσαρης γεννήθηκε στο Σούλι τό 1790 και ήταν γιός του Κίτσου Μπότσαρη. Ήταν γενναίος, συνετός και ανιδιοτελής και σε πολλές περιστάσεις είχε προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες στον Άγώνα.

Ο Μ. Μπότσαρης είχε λάβει μέρος στη μάχη του Πέτα, όπου όλοι θαύμασαν την ανδρεία του και τη σωφροσύνη του. Στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου μαζί με τό Μαυροκορδάτο έσωσε την πόλη. Η μεγαλύτερή του όμως άρετή, πού ξεπερνούσε και αυτόν τον ήρωισμό του, ήταν ή μετριοφροσύνη του.

Ο διορισμός του Μπότσαρη ως αρχιστράτηγου δυσαρέστησε τους άλλους όπλαρχηγούς της Δυτ. Ελλάδας. Και επειδή τουτο θά έβλαπτε τον άγώνα, τους κάλεσε ο Μπότσαρης σε συγκέντρωση και μπροστά σε όλους φίλησε τό δίπλωμα του διορισμού του από σεβασμό προς την κυβέρνηση και κατόπιν με ήρεμία τό έσκισε λέγοντας:

Ο Μάρκος Μπότσαρης

«Όποιος είναι άξιος, παίρνει τό δίπλωμα αύριο — μεθαύριο μπροστά στον έχθρό».

Άμέσως κατόπιν μέ 350 τολμηρούς Σουλιώτες ξεκίνησε έναντίον των τουρκαλβανών. Ή έμπροσθοφυλακή τους από 4.000 άντρες καί μέ άρχηγό τόν *Τσελαλεδίμπε* είχε φτάσει καί στρατοπεδεύσει κοντά στό Καρπενήσι.

Έπειδή οι άλλοι όπλαρχηγοί δέν τοῦ έστειλαν βοήθεια, γιά νά χτυπήσει κατά μέτωπο τόν έχθρό, αποφάσισε νά τόν χτυπήσει ξαφνικά τή νύχτα. Έτοι στίς 9 Αύγούστου 1823 τά μεσάνυχτα μπήκε μέ τούς συντρόφους του στό έχθρικό στρατόπεδο. Παραζαλισμένοι οι Άρβανίτες άρχισαν νά χτυπιούνται μεταξύ τους καί κατατρομαγμένοι διασκορπίστηκαν στά γύρω βουνά.

Στή συμπλοκή αὐτή ό Μπότσαρης πληγώθηκε στό πόδι. Δέν έφυγε όμως· ήθελε νά πιάσει ζωντανό τόν Τσελαλεδίμπε, πού είχε τή σκηνή του μέσα σέ μιά μάντρα. Καθώς όμως προσπαθοῦσε νά άνεβεί τή μάντρα, οι σκοποί τόν πυροβόλησαν καί τόν σκότωσαν (*II Αύγούστου 1823*).

Οί Σουλιώτες περίλυποι σταμάτησαν τήν καταδίωξη τοῦ έχθροῦ, πήραν τό λείψανο τοῦ ήρωϊκοῦ άρχηγοῦ τους, τό έφεραν στό Μεσολόγγι καί τό έθαψαν εκεί μέ μεγάλες τιμές.

Τήν άλλη ήμέρα οι Τούρκοι άνενόχλητοι κατέβηκαν στό Αϊτωλικό καί τό πολιορκήσαν. Ή πολιορκία του κράτησε δύο μήνες, χωρίς νά μπορέσουν νά τό κυριέψουν. Γι' αὐτό έλυσαν τήν πολιορκία καί γύρισαν στήν Ήπειρο, άφοῦ έχασαν τό τέταρτο από τίς δυνάμεις τους.

Τή λύπη τῶν Έλλήνων γιά τόν πρόωγο θάνατο τοῦ Μ. Μπότσαρη έξιμνει παραστατικά τό παρακάτω δημοτικό τραγούδι:

*Τί είναι τούτα τά κλάματα κι αὐτά τά μοιρολόγια,
Κύριέ μου, τί νά γίνηκε στό δόλιο Μεσολόγγι;
Τούτα τά κλάματα ρωτᾶς κι αὐτά τά μοιρολόγια;
Γι' αὐτόν τό Μάρκο γίνονται τόν έλευθερωτή μας.
Όσοι Ρωμηοί τό μάθανε κι όσοι τ' άφουγκραστήκαν,
όλοι στό μαῦρα μπήκανε, τά μελανά φορέσαν.*

Άοκήσεις

1. Ποιά προτερήματα είχε ό Μάρκος Μπότσαρης;
2. Ποῦ τόν έχουμε συναντήσει;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τή συμπεριφορά του στό θέμα τής άρχιστρατηγίας;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τή συμπεριφορά τῶν άλλων όπλαρχηγῶν πάνω στό ζήτημα αὐτό;

1. Σύμπραξη Τουρκίας και Αιγύπτου για την κατάπνιξη της Έλληνικής Έπαναστάσεως

Ο σουλτάνος, έπειτα από τις άποτυχίες του στρατού του, κατάλαβε ότι με τις δικές του δυνάμεις μόνο δεν μπορούσε να πνίξει την Έλληνική Έπανάσταση. Τόν άνησυχούσε ακόμα, γιατί έβλεπε να μεγαλώνει τό ρεύμα του φιλελληνισμού στην Εύρώπη. Γι' αυτό ζήτησε τή βοήθεια του πασά της Αιγύπτου Μεχμέτ Άλη.

Ο Μεχμέτ Άλής γεννήθηκε στην Καβάλα. Ήταν από φτωγή Άλβανική οικογένεια, κατόρθωσε όμως με την ευφυΐα του και τή δραστηριότητά του να γίνει διοικητής της Αιγύπτου, πού ήταν σχεδόν ανεξάρτητη από τό σουλτάνο πληρώνοντάς του μόνο ένα μικρό φόρο.

Η βοήθεια του πασά της Αιγύπτου ήταν απαραίτητη στό σουλτάνο, γιατί ό Μεχμέτ είχε άξιόλογο στρατό και στόλο εκπαιδευμένο από Γάλλους άξιωματικούς κατά τό ευρωπαϊκό σύστημα. Γι' αυτό του ύποσχέθηκε ό σουλτάνος να του δώσει τήν Κύπρο και τήν Κρήτη και να κάμει διοικητή της Πελοποννήσου τόν Ίμβραήμ, θετό γιό του Μεχμέτ Άλη.

Ο Μεχμέτ δέχτηκε τήν πρόταση του σουλτάνου και κατάστρωσαν τό πολεμικό σχέδιο ως έξης: Πρώτα οί δύο στόλοι θά κυριέψουν τά ναυτικά νησιά. Έπειτα οί Αιγύπτιοι θά στείλουν στρατό στην Πελοπόννησο και οί Τουρκοί στη Στερεά.

Ο κίνδυνος τώρα για τούς Έλληνες ήταν φοβερός, φοβερότερος από κάθε άλλη φορά. Κι ενώ ό κίνδυνος πλησίαζε, εκείνοι έξακολουθούσαν να άλληλοτρώνον-

Ο Μεχμέτ Άλής

ται. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ ψυχὴ τοῦ Ἄγωνα, βρισκόταν στὴ φυλακὴ καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη σπατάλησε στὰ κομματικὰ τὰ χρήματα πού εἶχε δανειστεῖ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, χωρὶς νὰ κάμει καμιά προετοιμασία.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ σουλτάνος ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ Μεχμέτ Ἀλή;
2. Πῶς κατόρθωσε ὁ Μεχμέτ νὰ ἔχει ἀξιόλογο στρατό;
3. Πῶς κρίνετε τὴ διχόνοια τῶν Ἑλλήνων;

2. Ἀγῶνες στὴ θάλασσα

α) Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης. Καταστροφὴ τῆς Κάσου

Πρῶτοι κινήθηκαν οἱ Αἰγύπτιοι μετ' ἀρχιστράτηγο τὸν Ἰμβραήμ πασά, πού ἦταν δραστήριος καὶ ἰκανὸς στρατηγὸς καὶ τολμηρὸς πολεμιστὴς. «Τίγρη τῆς Αἰγύπτου» τὸν ὀνόμαζαν.

Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος, μετ' ἀρχηγό τὸ δραστήριο Χουσεῖν μπέη, ἔκαμε ἀπόβαση στὴν Κρήτη τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1824 καὶ ἔπνιξε τὴν ἐπανάσταση στό αἶμα. Ὁ αἰμοβόρος αὐτὸς τουρκαλβανὸς, ὅταν ἔμαθε ὅτι 370 γυναικόπαιδα εἶχαν κρυφτεῖ σὲ μιὰ σπηλιά κοντὰ στό χωριὸ Μελιδόνι, ὄχι μόνο δέν τὰ λυπήθηκε ἀλλὰ τὰ ἔπνιξε μετ' ἀκρόατο κατὰ τὸν πιὸ ἀπάνθρωπο τρόπο.

Μέσα σὲ λίγο χρόνον ὑποτάχθηκε ὁλόκληρη ἡ Κρήτη ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Σφακιῶν.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Κρήτης ὁ Χουσεῖν ἔστρεψε τὴ μανία του ἐναντίον τῆς Κάσου, γιατί βοηθοῦσε τοὺς Κρητὲς ἐπαναστάτες μετ' ἀκρόατο καὶ πολεμοφοδία.

Παρά τὴν ἥρωικὴ ἀντίσταση τῶν Κασίων ὁ Χουσεῖν ἀποβίβασε στὶς 4 Ἰουνίου 1824 στρατὸ στό νησί καὶ τὸ κατάστρεψε τελείως. Ἐσοφάξε ὄλους τοὺς ἄντρες, τὰ δὲ γυναικόπαιδα τὰ πούλησε ὡς δούλους στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἔτσι τὸ νησί ἐρημώθηκε.

β) Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν

Σύγχρονα μετ' τὸν αἰγυπτιακὸ στόλο κινήθηκε καὶ ὁ τουρκικὸς. Τὸ Μάρτιο τοῦ 1824 ὁ σουλτάνος διάταξε τὸ ναύαρχο Χοορέφ πασά

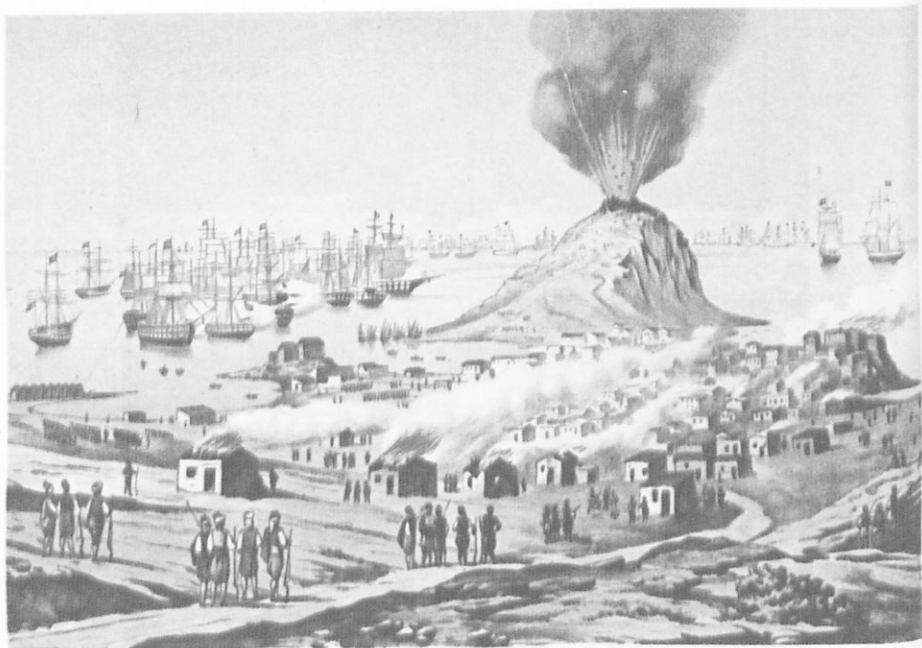

Ὁ Ἰμβραήμ

νά καταστρέψει τὰ Ψαρά, γιατί οἱ Ψαριανοί ἔκαναν συχνές ἐπιδρομές στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καί εἶχαν γίνει ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν Τούρκων.

Ὁ τουρκικός στόλος συγκεντρώθηκε στή Μυτιλήνη καί τόν Ἰούλιο τοῦ 1824 παρουσιάστηκε μπροστά στὰ Ψαρά· ἦταν 235 πολεμικά πλοῖα, μικρά καί μεγάλα, μέ 14.000 ἄντρες.

Οἱ Ψαριανοί εἶχαν ζητήσει βοήθεια ἀπό τήν Κυβέρνηση, ἀλλά ὁ ἑλληνικός στόλος δέν μπόρεσε νά κινηθεῖ, γιατί δέν ὑπῆρχαν χρήματα καί ἐφόδια. Ἔτσι οἱ Ψαριανοί ἀποφάσισαν νά ἀντισταθοῦν μόνοι τους. Ἐκαμαν ὁμως τό λάθος νά περιμένουν τούς Τούρκους στήν ξηρά ἀντί νά τούς ἐπιτεθοῦν στή θάλασσα μέ τὰ πυρπολικά καί τὰ πλοῖα τους.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν

Στίς 14 Ἰουνίου 1824 ὁ τουρκικός στόλος ἄρχισε νά βομβαρδίζει τά Ψαρά. Οἱ Ψαριανοί ἐπὶ 24 ὥρες ἀντιστάθηκαν μέ ἀφάνταστο ἥρωισμό. Τὴν ἄλλη ἡμέρα ὅμως οἱ Τοῦρκοι κατόρθωσαν νά ἀποβιβάσουν στρατό σέ δύο μέρη τοῦ νησιοῦ. Ἀκολούθησε μάχη σκληρὴ καὶ συμπλοκὲς ἀφάνταστες.

Πολλοὶ ἀπὸ τὸν ἄμαχο πληθυσμὸ ἐξαλλοὶ ἔτρεχαν νά πηδήσουν στά πλοία, γιὰ νά σωθοῦν. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς καταδίωκαν καὶ ἄλλους σκοτώναν, ἄλλους τοὺς ἐπιαναν αἰχμαλώτους. Πολλὲς μάλιστα γυναῖκες μέ τὰ παιδιά τους στήν ἀγκαλιά ἔπεφταν στή θάλασσα, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴν ἀτίμωση.

Ἀρκετοὶ πολεμιστὲς μέ πολλὰ γυναικόπαιδα κατέφυγαν στὸ φρούριο «Παλαιόκαστρο». Ἀπὸ ἐκεῖ πολέμησαν μέ ἀφάνταση ἀντρεία δύο ὁλόκληρες ἡμέρες. Τὴν τρίτη ἡμέρα περικυκλώθηκαν ἀπὸ 2.000 Τοῦρκους· τότε ἔβαλαν φωτιά στήν πυριτιδαποθήκη καὶ ἀνατινάχτηκαν στὸν ἀέρα μαζί μέ πολυάριθμους ἐχθρούς (22 Ἰουνίου 1824).

Κατόπιν οί Τούρκοι λεηλάτησαν κι έκαψαν τό νησί. Ή καταστροφή ήταν όλοκληρωτική. Από τούς 7.000 Ψαριανούς και 25.000 περίπου πρόσφυγες από τή Χίο και άλλα νησιά, πού ήταν εκεί, σώθηκαν μόνο 3.000 Ψαριανοί και 10.000 πρόσφυγες. Τούς υπόλοιπους, όσους δέ σκοτώθηκαν, τούς έπιασαν αιχμάλωτους και τούς πούλησαν ως δούλους.

Όλος σχεδόν ό στόλος τών Ψαριανών έπεσε στα χέρια τών Τούρκων. Γλίτωσαν μόνο 16 πλοία και 7 πυροπολικά, πού μετάφεραν σέ άλλα νησιά όσους σώθηκαν από τή σφαγή και τήν αιχμαλωσία.

Ή καταστροφή τών Ψαρών ήταν φοβερό χτύπημα του έθνικου άγώνα, γιατί ό τουρκικός στόλος θά μπορούσε νά κινείται άνενόχλητος στο Αιγαίο και νά μεταφέρει μέ ευκολία τά τουρκικά στρατεύματα στις επαναστατημένες περιοχές.

Ή ένδοξη όμως καταστροφή τών Ψαρών και ή αυτοθυσία τών κατοίκων της συγκίνησαν όλο τόν κόσμο και ξεσήκωσαν κύματα φιλελληνισμού στις πολιτισμένες χώρες. Ό έθνικός μας ποιητής Σολωμός τήν έξύμνησε μέ τό γνωστό επίγραμμα του:

*«Στῶν Ψαρῶν τήν δόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ δόξα μονάχη
μελετᾶ τά λαμπρά παλικάρια
καί στήν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινωμένο ἀπό λίγα χορτάρια
πού εἶχαν μείνει στήν ξρημη γῆ».*

γ) Ή Ναυμαχία του Γέροντα

Μετά τήν καταστροφή τών Ψαρών ό τουρκικός στόλος έπλευσε στα παράλια τής Μ. Ασίας, γιά νά παραλάβει και άλλες δυνάμεις και νά καταστρέψει τή Σάμο.

Ό έλληνικός στόλος όμως, πού στο μεταξύ είχε έξοπλιστεί, έπλευσε άμέσως πρὸς τή Σάμο μέ άρχηγό τόν αντιναύαρχο Σαχτούρη. Έπιασε τό στενό μεταξύ Σάμου και Άσιατικῆς άκτῆς, γιά νά ματαιώσει τά σχέδια τών τούρκων. Στο στενό έγιναν πολλές ναυμαχίες, στις όποιες ό τουρκικός στόλος έπαθε πολλές ζημιές.

Έδῶ ό ένδοξος Κανάρης έβαλε πάλι σέ ενεργεια τά πυροπολικά κι έκαψε τρία τουρκικά καράβια έκδικούμενος τούς Τούρκους γιά τήν καταστροφή τών Ψαρών. Τρομοκρατημένος τότε ό Χοσερέφ κατέ-

φυγε στή νήσο Κώ, όπου περιέμενε τόν αϊγυπτιακό στόλο.

Έπειτα από λίγες ημέρες ξφτασε καί ὁ αϊγυπτιακός στόλος μέ ἀρχηγό τόν ἴδιο τόν Ἰμβραήμ κι ἐνώθηκε μέ τόν τουρκικό. Σχηματίστηκε ἔτσι μιά τεράστια δύναμη ἀπό 400 μικρά καί μεγάλα πλοῖα μέ 2.500 κανόνια καί 30.000 ἄντρες.

Ἀλλά καί ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση ἔστειλε βοήθεια στόν ἑλληνικό στόλο μέ τό ναύαρχο *Ἀνδρέα Μιαούλη*. Ἡ δύναμη τώρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦταν 70 πλοῖα μέ 850 κανόνια καί 5.000 ναῦτες καί εἶχε ἀρχηγό τό Μιαούλη.

Στίς 29 Αὐγούστου 1824 οἱ δύο στόλοι συναντήθηκαν στόν κόλπο τοῦ *Γέροντα*, ἀνάμεσα στήν Κώ καί τήν Ἀλικαρνασσό. Ἐκεῖ ἔγινε ἡ μεγαλύτερη ναυμαχία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, πού εἶναι γνωστή ὡς «*Ναυμαχία τοῦ Γέροντα*». Στή ναυμαχία αὐτή πήραν μέρος οἱ μεγαλύτερες ναυτικές φυσιογνωμίες τῆς Ἐπανάστασεως: Μιαούλης, Σαχτούρης, Παπανικολής, Ματρώζος, Κανάρης, Πιπίνος καί ἄλλοι.

Οἱ Ἕλληνες κατατρόπωσαν τόν ἐχθρό καί τοῦ προξένησαν μεγάλες ζημιές. Ὁ Ἰμβραήμ ὁμως ἐπέμενε. Τότε ὁ Μιαούλης διάταξε τά πυρπολικά νά δράσουν καί ἀμέσως οἱ πυρπολητές ἄρχισαν τό ἔργο τους πυρπολώντας πολλά ἐχθρικά πλοῖα. Ἐντρομος τότε ὁ τουρκο-αϊγυπτιακός στόλος κατέφυγε στήν Ἀλικαρνασσό.

Οἱ συγκρούσεις τῶν δύο στόλων ἐπαναλήφθηκαν γύρω ἀπό τή Σάμο καί κράτησαν δύο μῆνες ἀκόμα. Ἐπειδή ὁμως πλησίαζε ὁ χειμώνας, ὁ Χοσερέφ γύρισε στόν Ἑλλήσποντο καί ὁ Ἰμβραήμ ἔπλευσε στή Σούδα τῆς Κρήτης.

Τότε καί ὁ ἑλληνικός στόλος, νικητής, γύρισε στίς βάσεις του, γιά νά ἐπιδιορθώσουν τίς βλάβες του, νά ἐφοδιαστῆ καί νά ἀναπαυτοῦν τά πληρώματά του.

3. *Ἀνδρέας Μιαούλης*

Ὁ Μιαούλης γεννήθηκε στήν Ὑδρα τό 1769. Τό οἰκογενειακό του ὄνομα ἦταν *Ἀνδρέας Βῶκος*. Ὁ πατέρας του Δημήτρ. Βῶκος καταγόταν ἀπό τήν Εὐβοία καί ἦταν ἐμποροπλοίαρχος. Τό ὄνομα Μιαούλης τό πήρε, κατά τήν παράδοση, ἀπό ἕνα τουρκικό μπρίκι πού ἀγόρασε πρῖν ἀπό τήν ἐπανάσταση καί πού ἔφερε τό ὄνομα «Μιαούλ».

Ὁ Μιαούλης γράμματα ἤξερε λίγα, ἦταν ὁμως ἔξυπνος, πολύ

τολμηρός και ικανός ναυτικός. Ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση τὸν βρῆκε ἔμπορο στὴν Ὑδρα. Δέν πήρε ἀμέσως μέρος στὸν Ἀγώνα. Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ὁμως καὶ οἱ ἄλλοι Ὑδραῖοι, πού γνώριζαν τὰ ναυτικά προσόντα τοῦ Μιαούλη, τὸν θεώρησαν ἀπαραίτητο γιὰ τὸν ἀγώνα καὶ τὸν ἔπεισαν νὰ ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία τοῦ Ὑδραϊκοῦ στόλου. Ἀργότερα ὀρίστηκε ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ.

Ὡς ναύαρχος ὁ Μιαούλης κινήθηκε ἀκούραστα καὶ δραστήρια πολεμώντας παντοῦ τὸν ἐχθρικό στόλο καὶ βοηθώντας τούς ἐπαναστάτες. Πολλές ναυμαχίες ἔκαμε μὲ λαμπρὰ πάντοτε ἀποτελέσματα.

Ἔτσι εἶχε γίνεῖ ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων καὶ ἡ παρηγοριά καὶ ἡ ἐλπίδα τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Μιαούλης πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1835, ἀφοῦ εὐτύχησε νὰ ἰδεῖ ἐλεύθερη τὴν πατρίδα.

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης

Ἀσκήσεις

1. Πῶς χαρακτηρίζετε τὴν πράξη τοῦ Χουσεῖν νὰ πνίξει μὲ καπνὸ τὰ γυναικόπαιδα στὸ Μελιδόνι;
2. Γιατί ὁ Χουσεῖν μὲ τόση μανία κατὰστρεψε τὴν Κάσο;
3. Ποῦ ἀποδίνετε τὴν καταστροφή τῶν Ψαρῶν;
4. Γιατί οἱ Τούρκοι δέν κατάφεραν νὰ καταστρέψουν τὴ Σάμο;
5. Πῶς ὁ ἑλληνικός στόλος κατατρόπωσε τὸν πολὺ μεγαλύτερο ἐχθρικό στόλο στὴ ναυμαχία τοῦ Γέροντα;

1. 'Ο 'Ιμβραήμ αποβιβάζεται στην Πελοπόννησο

'Ο Μιαούλης νόμιζε ότι ο 'Ιμβραήμ θά διακόψει τις πολεμικές επιχειρήσεις τό χειμώνα. Μά ο δραστήριος Αιγύπτιος στρατηγός, αφού ανασυγκρότησε τις δυνάμεις του και πήρε νέες ενισχύσεις από την Αίγυπτο, αποβιβάστηκε ανενόχλητος στη Μεθώνη **στις 12 Φεβρουαρίου 1825** μέ 4.000 πεζούς, 400 ίππεις και πολλά κανόνια. Στη συνέχεια έφερε ακόμα από την Κρήτη 7.000 πεζούς και 400 ίππεις.

'Ο αιγυπτιακός στρατός ξαπλώθηκε άμέσως στη Μεσσηνιακή χερσόνησο, πήρε την Κορώνη και κατόπιν στράφηκε κατά της Πύλου και πολιορκήσε τά όχυρά της φρούρια **Νιόκαστρο** και **Ναυαρίνο**.

Στήν Πελοπόννησο δέν είχε γίνει, δυστυχώς, καμιά προετοιμασία από την έλληνική Κυβέρνηση εξαιτίας του έμφύλιου πολέμου. 'Ο Κολοκοτρώνης βρισκόταν φυλακισμένος στην "Υδρα μαζί μέ τούς κυριότερους στρατιωτικούς και πολιτικούς άρχηγούς.

'Ο πρωθυπουργός Γ. Κουντουριώτης νόμισε ότι μπορούσε ο ίδιος νά αντιμετωπίσει τόν 'Ιμβραήμ και έκστράτευσε έναντίον του μέ 3.000 άντρες. "Όταν όμως έφτασε στό χωριό Σκάλα της Μεσσηνίας, άφησε ως αντικαταστάτη του τόν πλοίαρχο Σαχτούρη, γιατί ο ίδιος δέν μπορούσε νά άντέξει στίς ταλαιπωρίες της έκστρατείας.

'Ο Σαχτούρης, πού ήταν άπειρος στά στρατιωτικά της ξηράς, όχυρώθηκε στό χωριό **Κρεμμύδι**, γιά νά αποκόψει την επικοινωνία Μεθώνης-Κορώνης. 'Ο στρατός του όμως διασκορπίστηκε, μόλις αντίκρουσε τό στρατό του 'Ιμβραήμ.

Οί "Έλληνες τότε έκαμαν τό σφάλμα νά αποβιβάσουν στό μικρό νησί **Σφακτηρία** 800 άντρες μέ άρχηγό τόν ύπουργό του πολέμου 'Αναγνωσταρά. Μαζί του ήταν ο πλοίαρχος Τσαμαδός και μερικοί άλλοι από τούς όνομαστότερους πολεμιστές και πολιτικούς.

'Ο αιγυπτιακός στόλος βομβάρδισε πρώτα τό νησί και άμέσως κατόπιν αποβίβασε στρατό. "Εγινε φοβερή πάλη. 'Από τούς 800 Έλληνες υπερασπιστές του νησιού 350 σκοτώθηκαν και 200 αιχμαλωτίστηκαν. 'Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν ο πλοίαρχος **Τσαμαδός, ο Σακίνης, ο 'Αναγνωσταράς, ο φιλέλληνας Σανταρόζα** και άλλοι.

'Ο **Σαχτούρης** και ο **Μαυροκορδάτος** μόλις κατόρθωσαν νά σω-

θοῦν στό διάτρητο ἀπό τίς ἐχθρικές σφαῖρες πλοῖο τοῦ Τσαμαδοῦ «ἜΑρης».

Κατόπιν αὐτοῦ τά δύο φρούρια παραδόθηκαν στόν Ἰμβραήμ, ὁ ὁποῖος ἄφησε τοὺς ὑπερασπιστές τους νά φύγουν σῶοι καί ἀβλαβεῖς.

Σέ ἀντίποινα ὁ Μιαοῦλης μέ τά πυρπολικά ἔκαψε 11 αἰγυπτιακά πλοῖα στό λιμάνι τῆς Μεθώνης καί ὁ Σαχτούρης ἔκαψε τή ναυαρχίδα τοῦ Χοσρέφ στόν Καφηρέα καί περί τά 30 μεταγωγικά ἔπесαν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων. Καί ὁ Κανάρης ἐπιχείρησε αἰφνιδιαστικά νά κάψει μέ πυρπολικά τόν αἰγυπτιακό στόλο μέσα στό λιμάνι τῆς Ἄλεξανδρείας, ἀλλά ἀπέτυχε γιατί ἔπνευσε ἀντίθετος ἄνεμος.

2. Ἡ μάχη στό Μανιάκι καί ὁ ἥρωικός θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα

Ὁ Ἰμβραήμ, ἀφοῦ στερεώθηκε στό ὄχυρά φρούρια τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καί τοῦ Ναυαρίνου, ἄρχισε τίς ἐπιδρομές καί τίς καταστροφές στό ἐσωτερικό τῆς Μεσσηνίας κι ἐτοιμαζόταν νά προχωρήσει πρὸς τό κέντρο τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ κατάσταση γιά τοὺς Ἕλληνας ἦταν ἀπελπιστική. Κανένας ἀπό τοὺς ὀπλαρχηγούς δέν τολμοῦσε νά ἀντιμετωπίσει τόν Ἰμβραήμ, πού ὄλοι τόν θεωροῦσαν ἀνίκητο. Ὁ ἴδιος ὁ Πετρόμπεης γράφοντας στόν Παπαφλέσσα παρομοίαζε τόν Ἰμβραήμ μέ τό Ναπολέοντα.

Τότε ὁ τολμηρός καί φιλότιμος Παπαφλέσσας, πού ἦταν ὑπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν, ἀποφάσισε νά ἐκστρατεύσει μόνος του κατά τοῦ Ἰμβραήμ. Ἀφοῦ συμβούλεψε τόν πρωθυπουργό Κουντουριώτη νά ἀποφυλακίσει τόν Κολοκοτρώνη καί τοὺς ἄλλους

Ὁ Γρηγόριος Δικαῖος
(Παπαφλέσσας)

κρατούμενους, έφυγε από τό Ναύπλιο καί πήγε στη Μεσσηνία, γιά νά σώσει τόν τόπο.

Έκει συγκέντρωσε περί τούς 1500 πολεμιστές καί δυχρώθηκε πρόχειρα στό **Μανιάκι**, γιά νά έμποδίσει τόν Ίμβραήμ νά προχωρήσει στό έσωτερικό. Μόλις όμως οί άντρες του αντίκρουσαν τά αιγυπτιακά στρατεύματα, οί περισσότεροι λιποψύχησαν καί διασκορπίστηκαν στά γύρω ύψώματα. Έμειναν μόνο 300 μαζί μέ τόν Παπαφλέσσα άποφασισμένοι νά αγωνιστοϋν καί νά πεθάνουν γιά τήν πατρίδα.

Οί λίγοι αυτοί γενναίοι πολέμησαν στήθος μέ στήθος επί 3 ώρες καί σκοτώθηκαν όλοι μαζί μέ τόν άρχηγό τους (**20 Μαΐου 1825**), άφού σκότωσαν διπλάσιους έχθρούς.

Ο Ίμβραήμ, πού θαύμασε τήν παλικαριά του Παπαφλέσσα, διάταξε μετά τή μάχη νά βροϋν τό νεκρό του. Τόν βρήκαν, τόν καθάρισαν από τό αίματα καί τά χώματα καί τόν έστησαν όρθιο στόν κορμό ενός δέντρου. Τότε ο Ίμβραήμ στάθηκε σιωπηλός μπροστά του, τόν κοίταξε πολλή ώρα καί κατόπιν είπε στους άξιωματικούς του: «Άληθινά ήταν γενναίος άντρας». Έπειτα πλησίασε καί φίλησε τό νεκρό.

Έτσι ο γενναίος άρχιμανδρίτης έμεινε πιστός στά κηρύγματά του. Η θυσία του δέν ήταν μάταιη, γιατί έδωσε θάρρος στους Έλληνες δείχνοντας ότι είναι δυνατό νά αντισταθοϋν στόν Ίμβραήμ. Τόν ήρωικό θάνατο του Παπαφλέσσα έξυμνει τό δημοτικό μας τραγούδι έτσι:

*...Μπραήμης βάνει τή φωνή, λέει του Παπαφλέσσα:
«Έβγα, Φλέσσα, προσκύνησε μέ οϋλο σου τ' άσκέρι».
«Δέ σέ φοβοϋμ', Μπραήμ πασά, στό νοϋ μου δέ σέ βάνω
κι έμέ μενάτι μου ρχονται οί Κολοκοτρωναίοι».
Καί στά ταμπούρια πέσανε αυτοί οί Άραπάδες.
Ο Φλέσσας βάνει μιά φωνή καί λέει τών στρατιωτῶν του:
«Τώρα, παιδιά, θά σᾶς ιδῶ, αν είστε παλικάρια!»
Καί τά σπαθιά τραβήξανε καί κάνουν τό γιουρούσι.
Μιά μπαταριά του ρίξανε πικρή, φαρμακωμένη,
τό Φλέσσα τόν έσκότωσαν, κείν' τόν άρχιμανδρίτη·
όσοι είστε φίλοι κλάψετε καί σεις έχθροί χαρείτε!*

3. 'Ο 'Ιμβραήμ προχωρεῖ στό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου

Δυό μέρες πρὶν γίνει ἡ καταστροφή στό Μανιάκι ἡ κυβέρνησις ἔβγαλε ἀπό τή φυλακή τόν Κολοκοτρώνη καί τούς ἄλλους φυλακισμένους, ἔδωσε γενική ἀμνηστία καί διόρισε τόν Κολοκοτρώνη ἀρχιστράτηγο τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Κολοκοτρώνη ἔδωσε θάρρος στούς Ἕλληνας καί ὅλοι ἔτρεχαν νά μποῦν κάτω ἀπό τίς διαταγές του, γιατί μόνο ἀπ' αὐτόν περίμεναν σωτηρία. Δυστυχῶς ὅμως ἦταν ἀργά. Ἡ καταπολέμησις τοῦ Ἰμβραήμ δέν ἦταν πλέον εὐκόλη. Οἱ τακτικοί του ἦταν πολύ καλύτεροι ἀπό τούς ἄντρες τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ἔτσι ὁ Αἰγύπτιος στρατηλάτης προχωρώντας πολύ γρήγορα καί σπέρνοντας τήν καταστροφή στό πέρασμά του ἔφτασε στήν Τριπολιτσα καί τήν κυριέψε. Καί ἀπό ἐκεῖ, χωρίς νά χάσει καιρό, βάδισε κατά τοῦ Ναυπλίου καταστρέφοντας ὅ,τι συναντοῦσε στό δρόμο του.

Κατεβαίνοντας ἀπό τά ὑψώματα τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τό Ναύπλιο ξεχώρισε μακριά τήν Ὑδρα καί τότε φώναξε: «Μικρῆ Ἀγγλία, ὡς πότε θά μοῦ διαφεύγεις»;

Ξαφνικά ὅμως ὀρθώθηκε μπροστά του ὁ Ὑψηλάντης μέ 300 ἄντρες, μαζί μέ τό Μακρυγιάννη, τό Μαυρομιχάλη καί ἄλλους. Εἶχαν πιάσει τούς Μύλους καί ἦταν ἀποφασισμένοι νά κλείσουν μέ τό κορμί τους τό δρόμο στόν Ἰμβραήμ. Μπροστά στήν ὑπεράνθρωπη ἐκείνη ἀντίστασις ἀναγκάστηκε ὁ Ἰμβραήμ νά γυρίσει στήν Τρίπολη.

Καί ἔχοντας τήν Τρίπολη γιά κέντρο συνέχισε τίς καταστρεπτικές ἐπιδρομές του σέ ὀλόκληρη τήν Πελοπόννησο, προσπαθώντας μέ τήν τρομοκρατία νά ἐξαναγκάσει τούς κατοίκους νά ὑποταχθοῦν.

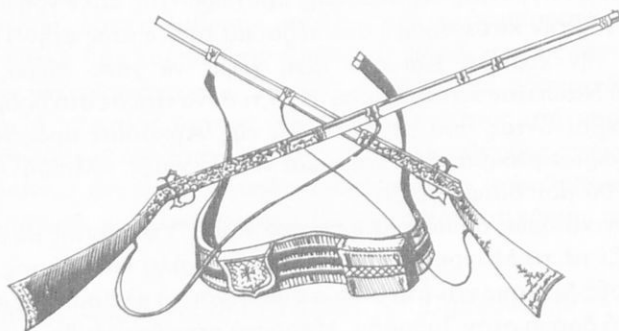
Δέν μπόρεσε ὅμως τελικά νά ὑποτάξει τή χώρα, γιατί ὁ Κολοκοτρώνης μέ τό λίγο ἄτακτο στρατό του ἔκανε σκληρό κλεφτοπόλεμο πολύ καταστρεπτικό στό στρατό τοῦ Ἰμβραήμ.

Οἱ νίκες ὅμως τοῦ Ἰμβραήμ ἔκαμαν μεγάλη ἐντύπωσις στούς Ἕλληνας ἀγωνιστές καί ἐνόησαν ὅτι ἡ ὑπεροχή του ὀφειλόταν στό ὅτι εἶχε τακτικό στρατό. Τότε ἡ ἑλληνική Κυβέρνησις μέ τή συγκατάθεσις καί τοῦ Κολοκοτρώνη ἀποφάσισε νά ὀργανώσει στρατό κατά τό Εὐρωπαϊκό σύστημα. Τό ἔργο αὐτό τό ἀνάθεσε στό φιλέλληνα Γάλλο

συνταγματάρχη Κάρολο Φαβιέρο, πού είχε ύπηρετήσει στο στρατό του Μ. Ναπολέοντα.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί ὁ ἑλληνικός στόλος δέν ἐμπόδισε τόν αἰγυπτιακό νά ἀποβιβαστεῖ στήν Πελοπόννησο;
2. Πότε ἔγινε ἡ μάχη στό Μανιάκι καί μέ ποιά μάχη τῆς ἀρχαιότητας μπορούμε νά τήν παρομοιάσουμε;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τόν Παπαφλέσσα; Μέ ποιούς μπορούμε νά τόν παρομοιάσουμε;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν κυβέρνηση νά κρατεῖ στίς φυλακές τόν Κολοκοτρώνη ἐνῶ κινδύνευε ἡ πατρίδα;

1. Δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου

α) Πρώτη περίοδος τῆς πολιορκίας

Ἐνῶ ὁ Ἰμβραήμ προσπαθοῦσε νά ὑποτάξει τήν Πελοπόννησο, ὁ σουλτάνος διάταξε τόν Κιουταχή, τό νικητή τοῦ Πέτα, νά κυριέψει μέ κάθε τρόπο τό Μεσολόγγι καί μέ τήν ἐντολή: «ἦ τό Μεσολόγγι ἦ τό κεφάλι σου».

Ὁ *Κιουταχίς* ξεκίνησε ἀπό τή Λάρισα μέ 20.000 στρατό. Πέρασε τά Τρίκαλα, μπήκε στήν Ἀκαρνανία καί τήν Αἰτωλία, χωρίς νά συναντήσει ἐμπόδια, καί κατά τίς 20 Ἀπριλίου 1825 ἔφτασε μπροστά στό Μεσολόγγι καί τό πολιορκήσε.

Ἡ ἥρωική πόλη μετά τήν πρώτη πολιορκία εἶχε ὀχυρωθεῖ καλύτερα. Τά ὀχυρώματα τοῦ φρουρίου εἶχαν ἐπισκευαστεῖ μέ τίς προσπάθειες τοῦ *Λόρδου Βύρωνα* καί τοῦ μηχανικοῦ *Κοκκίνη* καί ἦταν ἀρκετά ἰσχυρά. Ἀπό τό μέρος τῆς ξηρᾶς προστάτευε τήν πόλη ἕνας χωματένιος τοίχος μέ 8 προμαχῶνες (τάπιες λέγονταν τότε) ὀπλισμένους μέ 48 κανόνια.

Ἀπό τό μέρος τῆς θάλασσας τό Μεσολόγγι προστατευόταν ἀπό τή λιμνοθάλασσα, πού δέν μποροῦσαν νά μοῦν τά μεγάλα ἐχθρικά πλοῖα, γιατί τά νερά της εἶναι πολύ ρηχά. Τήν προστασία τῆς πόλεως ἀπό τή θάλασσα ἐνίσχυαν καί δύο μικρά νησάκια τῆς λιμνοθάλασσας, ἡ *Κλεισόβα* καί τό *Βασιλάδι*, τά ὁποῖα οἱ Ἕλληνες τά εἶχαν καλά ὀχυρώσει.

Τό Μεσολόγγι τό φρουροῦσαν 3.000 γενναῖοι πολεμιστές μέ ὀπλαρχηγούς δοκιμασμένους, τό *Νότη Μπότσαρη* καί τό *Δημήτρη Μακρή*. Μέσα στήν πόλη ὑπῆρχαν καί 9.000 γυναικόπαιδα, πού ἦταν βάρος στούς πολιορκημένους.

Ὁ Κιουταχίς βομβάρδισε δυνατά τό φρούριο κι ἔκαμε πολλές ἐπιθέσεις, πού ὄλες ὁμως ἀποκρούστηκαν. Κατάλαβε τότε ὁ Κιουταχίς ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά πάρει τό Μεσολόγγι, ἐφόσον ὁ ἑλληνικός στόλος τό ἐφοδίαζε μέ τροφίμα καί πολεμοφόδια.

Γι' αὐτό κατά τό τέλος Ἰουνίου ὁ *Χοσρέφ πασάς* μέ τό στόλο του ἀπόκλεισε τήν πόλη ἀπό τή θάλασσα. Κατασκεύασαν ἀκόμα οἱ Τοῦρκοι μικρά πλοῖα καί μέ ἴσια καρῖνα (ξέβαθα), τά ὀπλισαν μέ κανόνια,

τά ξμπασαν στή λιμνοθάλασσα καί βομβάρδιζαν τά μικρά νησάκια καί τήν πόλη.

Ἡ θέση τῶν πολιορκημένων ἄρχισε νά γίνεται δύσκολη. Εὐτυχῶς ὁμως κατά τά τέλη Ἰουλίου 1825 ἔφτασε ὁ Μιαούλης μέ τόν ἑλληνικό στόλο, διασκόρπισε τόν τουρκικό καί ξεφόρτωσε στό Βασιλάδι τροφίμα καί πολεμοφόδια, μέ τά ὁποῖα ἐφοδιάστηκε τό Μεσολόγγι.

Οἱ πολιορκημένοι πῆραν τότε θάρρος κι ἐπιχείρησαν ἔξοδο. Ἔφτασαν στά χαρακώματα τοῦ ἐχθροῦ καί προξένησαν μεγάλες ζημιές στό στρατό του. Συνεννοήθηκαν μέ τόν Καραϊσκάκη καί μέ ἄλλους ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς νά ἐπιτεθοῦν κι ἐκεῖνοι κατά τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ θέση τοῦ Κιουταχῆ εἶχε γίνει δύσκολη. Οἱ τροφές καί τά πολεμοφόδια λιγόστεψαν πολύ καί οἱ ἐπιδημίες θέριζαν τό στρατό του. Καί ἐπειδή φοβήθηκε ὅτι ἡ θέση του θά γινόταν δυσκολότερη τό χειμῶνα, ἀποσύρθηκε μέ τό στρατό του γιά ἀσφάλεια στούς πρόποδες τοῦ Ζυγοῦ καί περίμενε ἐνισχύσεις.

β) Δεύτερη περίοδος τῆς πολιορκίας

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Κιουταχῆ ἀνησύχησε πολύ τό σουλτάνο καί ζήτησε τή βοήθεια τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἀφοῦ τοῦ ὑποσχέθηκε νέα ἀνταλλάγματα. Ἐκεῖνος ἔστειλε νέες ἐνισχύσεις στόν Ἰμβραήμ καί τόν διάταξε νά σπεύσει σέ βοήθεια τοῦ Κιουταχῆ.

Ὁ Ἰμβραήμ μέ 15.000 ἄντρες καί ἄφθονα ἐφόδια πέρασε στό Μεσολόγγι στίς **26 Δεκεμβρίου 1825** καί στρατοπέδευσε κοντά στόν Κιουταχῆ. Βλέποντας τό χωματένιο τεῖχος, πού προστάτευε τό Μεσολόγγι, εἶπε στόν Κιουταχῆ εἰρωνικά: «Γιά τό μικρό αὐτό φράχτη ἔχασες τόσα στρατεύματα; Ἐγώ θά τό πάρω μέσα σέ 15 ἡμέρες».

Πρόσταξε ἀμέσως τό στρατό του νά χτυπήσει τό φρούριο. Στό μεταξυ ἔφτασε καί ὁ τουρκικός στόλος, πού ἀπόκλεισε τό Μεσολόγγι καί ἀπό τή θάλασσα. Ὑστερα ἀπό δυνατό βομβαρδισμό ὁ Ἰμβραήμ ἔκαμε ἐπίθεση ἀπό ξηρά καί ἀπό θάλασσα. Ὅλες ὁμως οἱ ἐπιθέσεις ἀποκρούστηκαν μέ μεγάλες ζημιές.

Ὁ Ἰμβραήμ εἶδε ὅτι δέν ἦταν εὐκόλο, ὅπως νόμιζε, νά πάρει μόνος του τό Μεσολόγγι. Γι' αὐτό ἀναγκάστηκε νά ζητήσει ἀπό τόν Κιουταχῆ νά συνεργαστοῦν. Οἱ δύο πασάδες μέ ἐνωμένες τίς δυνά-

μεις τους κάνουν στενότερη τήν πολιορκία από ξηρά και από θάλασσα και ό βομβαρδισμός γίνεται αδιάκοπος.

Ό Μιαούλης κατόρθωσε για δεύτερη φορά να διασπάσει τόν αποκλεισμό και να εφοδιάσει τό Μεσολόγγι μέ τρόφιμα και πολεμοφόδια.

Ό εχθρός όμως πέτυχε να καταλάβει τά νησάκια *Βασιλάδι* και *Ντολμά*. Και άμέσως κατόπιν ό ίδιος ό Κιουταχής έπιχείρησε να καταλάβει τήν *Κλείσοβα*, πού ήταν τό ισχυρότερο προπύργιο του Μεσολογγίου και πού τήν υπεράσπιζε ό γενναίος Σουλιώτης *Κίτσος Τζαβέλας*. Στην επίθεση αυτή πληγώθηκε ό Κιουταχής και σκοτώθηκε ό αίμοβόρος Χουσεΐν και περισσότεροι από 1200 Αιγύπτιοι.

Ό Κλείσοβα δέν έπεσε, ή πολιορκία όμως του Μεσολογγίου έγινε ακόμα πιο στενή από ξηρά και από θάλασσα, ώστε κάθε επικοινωνία μέ τόν έξω κόσμο ήταν αδύνατη. Νέες απόπειρες του Μιαούλη να σπάσει τόν κλοιό άπότυχαν.

Ό θέση των πολιορκημένων άρχισε να γίνεται τώρα τραγική. Οι τροφές σώθηκαν έντελώς. Άναγκάστηκαν να τρέφονται μέ τά μεταφορικά τους ζώα, ακόμα μέ άκάθαρτα ζώα (σκύλους, γάτες, ποντικούς), μέ σκουλήκια, μέ φύκια και μέ δέρματα, πού προκαλούσαν δυσεντερίες και τό θάνατο. "Όλοι είχαν καταντήσει σκελετοί από τήν πείνα κι έμοιαζαν μέ φαντάσματα.

Λίγος χρόνος χώριζε τή ζωή από τό θάνατο. Και όμως «οί έλεύθεροι πολιορκημένοι» δέν ήθελαν ούτε λέξη να ακούσουν για παράδοση ή συνθηκολόγηση. «Πεθαίνουμε», έλεγαν, «άλλά δέν προσκυνάμε».

γ) Ό ήρωική έξοδος του Μεσολογγίου

Ό αποκλεισμός έκρινε τήν τύχη του Μεσολογγίου. Μέ αυτόν πέτυχαν οι δυό πασάδες ό,τι δέν μπόρεσαν να πετύχουν μέ τή δύναμη των όπλων.

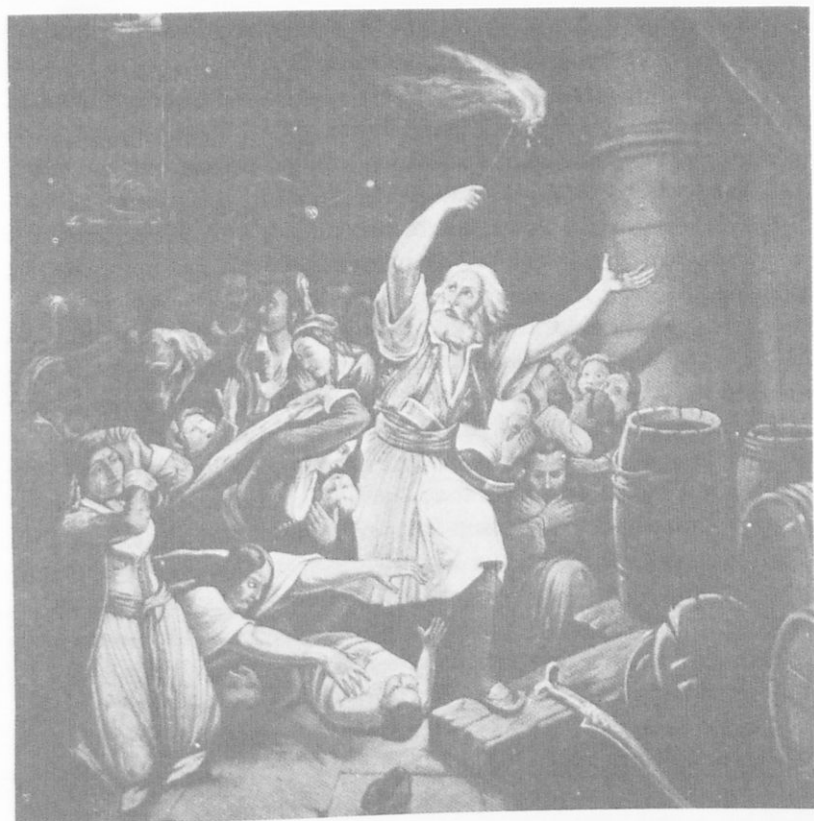
Όι πολιορκημένοι, όταν πείστηκαν ότι δέν μπορούσαν πλέον να κρατήσουν τό φρούριο, πήραν τήν άπόφαση να εγκαταλείψουν τό Μεσολόγγι. Άποφάσισαν να βγούν νύχτα από τό φρούριο και να καταφύγουν στο στρατόπεδο των όπλαρχηγών τής Στερεάς Έλλάδας Καραϊσκάκη και Κ. Μακρή, μέ τούς όποιους είχαν συνεννοηθεί. Στην πόλη θά έμεναν 600 περίπου άρρωστοι και πληγωμένοι μέ τό γέρο

Ἡ Ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου

πρόκριτο *Χρῆστο Καψάλη*, ἀποφασισμένοι νά πεθάνουν ἐκεῖ πολεμώντας.

Ἡ ἔξοδος ὀρίστηκε νά γίνει στίς 10 Ἀπριλίου 1826. Τά μεσάνυχτα τῆς ἡμέρας αὐτῆς οἱ πολιορκημένοι, 3.000 πολεμιστές καί τά γυναικόπαιδα, βγήκαν ἀπό τό φρούριο. Μπροστά πήγαιναν οἱ πολεμιστές μέ τά σπαθιά στά χέρια καί διαιρεμένοι σέ τρία σώματα μέ ἀρχηγούς τό *Νότη Μπότσαρη*, τόν *Κίτσο Τζαβέλα* καί τό *Δημήτρη Μακρή*· ἀκολουθοῦσαν οἱ γέροι, τά παιδιά καί ὄσες γυναῖκες δέν μπορούσαν νά κρατήσουν ὄπλα.

Ὁ Καψάλης ἀνατινάζει τὴ μαρουταποθήκη

Δυστυχῶς ὁμως τὸ σχέδιο γιὰ τὴν ἔξοδο ἦταν γνωστό στοὺς ἐχθρούς, ἴσως ἀπὸ προδοσία, καὶ εἶχαν λάβει τὰ μέτρα τους: Ἐστειλαν 3.000 Ἀλβανούς στό Ζυγό, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς ὀπλαρχηγούς νὰ στείλουν βοήθεια· 1000 ἵππεις τοὺς ἔστειλαν στὴν πεδιάδα, γιὰ νὰ χτυπήσουν ὄσους θὰ διασποῦσαν τίς γραμμές τους· καὶ τὸ κύριο σῶμα τὸ συγκέντρωσαν στό μέρος πού θὰ γινόταν ἡ ἔξοδος.

Δέν εἶχαν βγεῖ ὄλοι οἱ Μεσολογγίτες ἀπὸ τὸ φρούριο καὶ δέχτηκαν φοβερὴ ἐπίθεση ἀπὸ τὸν ἐχθρό. Εἶναι ἀπερίγραπτη ἡ σκηνὴ πού ἀκολούθησε! Ὁ ἐχθρός, πού τοὺς περίμενε, τοὺς χτύπησε ἀλύπητα

1. *Ὁ Ἰμβραήμ επιστρέφει στήν Πελοπόννησο καί ὁ Κιουταχῆς κυριεύει τήν Ἀθήνα*

Ὑστερα ἀπό τήν πώση τοῦ Μεσολογγίου ἡ κατάσταση ἦταν πολύ κρίσιμη. Οἱ δύο πασάδες εἶναι πλέον ἐλεύθεροι νά συνεχίσουν τό καταστρεπτικό τους ἔργο.

Ὁ Ἰμβραήμ ἀποβιβάστηκε στήν Πάτρα καί ἀπό ἐκεῖ προχώρησε στό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου σπέρνοντας τήν καταστροφή στό πέρασμά του. Καί μόνο τή μικρή γωνιά τῆς Μάνης δέν μπόρεσε νά πατήσει. Στήν προσπάθειά του νά τήν καταλάβει, δοκίμασε τρομερή ἀπογοήτευση.

Ὁ Κολοκοτρώνης πάλι μέ τόν κλεφτοπόλεμο κρατεῖ τόν αἱμοβόρο Ἰμβραήμ διαρκῶς σέ ἀνησυχία. Μέ τίς ἐνέδρες, πού τοῦ στήνει, τοῦ προκαλεῖ φθορά στά στρατεύματά του καί τοῦ καταστρέφει τούς ἀνεφοδιασμούς. Ἔτσι τοῦ περιορίζει τίς ἐπιδρομές.

Ὁ Κιουταχῆς ἐξᾶλλου, ἀφοῦ κατάπνιξε τήν ἐπανάσταση στή Δυτική Στερεά, προχώρησε στήν Ἀνατολική, μπῆκε στήν Ἀττική μέ 10.000 στρατό, κυρίεψε τήν Ἀθήνα καί πολιορκήσε τήν Ἀκρόπολη.

Ὑστερα ἀπό αὐτά ἡ κυβέρνηση τοῦ Κουντουριώτη ἀναγκάστηκε νά παραιτηθεῖ καί σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση μέ πρωθυπουργό τόν Ἀνδρέα Ζαῖμη. Μά καί αὐτή δέν μπορούσε νά ἀλλάξει τήν κατάσταση, γιατί δέν ὑπῆρχαν χρήματα.

Οἱ Εὐρωπαϊκές ἐξᾶλλου κυβερνήσεις καί προπάντων οἱ Ἀγγλοι εἰδοποίησαν τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση πώς ἔπρεπε μέ κάθε θυσία νά σώσουν τήν Ἀκρόπολη, γιατί, ἂν τήν κυρίευσεν ὁ Κιουταχῆς, θά ἦταν ἀδύνατο νά συμπεριληφθεῖ ἡ Στερεά Ἑλλάδα στό νέο ἐλεύθερο Ἑλληνικό κράτος.

Στήν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή παρουσιάστηκε στή Στερεά Ἑλλάδα ἱκανός ἀντίπαλος τοῦ Κιουταχῆ ὁ *Γεώργιος Καραϊσκάκης* καί σ' αὐτόν στηρίχτηκαν οἱ ἐλπίδες ὅλων.

2. *Γεώργιος Καραϊσκάκης (1782-1827)*

Ὁ *Καραϊσκάκης* γεννήθηκε στό χωριό Μαυρομάτι τῆς Καρδίτσας. Εἶχε μέτριο ἀνάστημα, ἦταν ὅμως εὐκίνητος, ἐνεργητικώτατος

καί πολύ φιλόδοξος. Στίς μάχες ἦταν ἀτρόμητος καί πολεμοῦσε χωρίς προφύλαξη.

Νέος μπῆκε στήν ὑπηρεσία τοῦ Ἄλῃ πασᾶ, ὁ ὁποῖος τόν ἀγαποῦσε γιά τήν ἀντρεία του καί τήν ἐξυπνάδα του. Ὅταν ὁμως κηρύχθηκε ἡ Ἐπανάσταση, ἐγκατέλειψε τόν Ἄλῃ πασά κι ἔλαβε μέρος στίς ἐπιχειρήσεις κατά τῶν Τούρκων μαζί μέ τούς ἄλλους ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν προσωπικός ἐχθρός τοῦ πρωθυπουργοῦ Ζαΐμη, γιατί εἶχε ἐπιχειρήσει νά τόν φονεύσει καί τοῦ κατάστρεψε τό ἀρχοντικό μέ ὄλα τά ὑπάρχοντά του στήν Κερπινή τῶν Καλαβρύτων.

Τοῦτο ὁμως δέν ἐμπόδισε τό Ζαΐμη νά διορίσει τόν Καραϊσκάκη ἀρχιστράτηγο τῆς Ἀ. Στερεᾶς Ἑλλάδας. Στήν ἰκανότητά του στήριξε ὁ πρωθυπουργός τή σωτηρία τῆς πατρίδας. «Ἄς σωθεῖ ἡ πατρίδα καί ἄς δοξαστεῖ ὁ ἐχθρός μου» εἶπε. Καί ὅταν τοῦ ἔδωσε τό διορισμό στό Ναύπλιο, τόν ἀγκάλιασε καί τοῦ εἶπε: «Ἄς ξεχάσουμε, Καραϊσκάκη, τήν ἐχθρα μας κι ἄς φροντίσουμε γιά τή σωτηρία τῆς πατρίδας».

Ὁ Καραϊσκάκης ὡς ἀρχιστράτηγος ἔδειξε σπάνιες στρατηγικές ἀρετές. Κατάλαβε ἀμέσως ὅτι δέν μποροῦσε νά τά βγάλει πέρα μέ τό στρατό τοῦ Κιουταχῆ σέ ἀνοιχτή μάχη. Γι' αὐτό ἀποφάσισε νά τόν ἀποκλείσει στήν Ἀττική.

Τό σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη ἦταν νά πιάσει ὄλους τούς δρόμους, πού ὀδηγοῦσαν ἀπό τήν Ἀττική πρός τή Θεσσαλία καί τή Δυτική Ἑλλάδα, καί νά ἐμποδίσει τόν ἐφοδιασμό τοῦ Κιουταχῆ, γιά νά τόν ἀναγκάσει νά λύσει τήν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως καί νά φύγει ἀπό τήν Ἀττική.

Γιά νά πραγματοποιήσει τό στρατηγικό του σχέδιο ὁ Καραϊσκά-

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης

Ἡ καταστροφή τῶν Τουρκαλβανῶν στήν Ἀράχοβα

κης φρόντισε πρώτα νά ἐνισχύσει τή φρουρά τῆς Ἀκροπόλεως· πέ-
τυχε νά στείλει τόν ὄπλαρχηγό **Κριεζῶτη** μέ 450 ἄντρες καί πολεμο-
φόδια.

Κατόπιν ἄφησε τόν ὄπλαρχηγό **Βάσο Μαυροβουνιώτη** στήν
Ἐλευσίνα, γιά νά παρενοχλεῖ τόν Κιουταχή. ἔστειλε τόν **Κωλέττη**
στήν Ἀταλάντη, γιά νά καταστρέψει τίς σιταποθῆκες τοῦ Κιουταχῆ,
καί ὁ ἴδιος βάδισε πρὸς τό Δίστομο, ὅπου στρατοπέδευσε.

Ὁ Κιουταχῆς ἔστειλε ἀμέσως τό Μουσταφάμπεη μέ 2.000 Τουρ-
καλβανούς ἐναντίον τοῦ Κωλέττη καί διασκόρπισε τή δύναμή του.
Ἀπό ἐκεῖ ὁ Μουσταφάμπεης προχώρησε γιά τήν Ἀμφισσα, πού τήν
πολιορκοῦσαν ὁ Πανουργιάς καί ὁ Δυοβουνιώτης.

Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως ἔστειλε στήν Ἀράχοβα τόν ὑπαρχηγό του
Γρίβα μέ 250 παλικάρια νά σταματήσῃ τό Μουσταφάμπεη. Καί τή
νύχτα στίς **24 Νοεμβρίου 1826** ἔφτασε στήν Ἀράχοβα καί ὁ Καραϊ-
σκάκης. Περικύκλωσαν τούς Τουρκαλβανούς καί ἄρχισαν νά τούς
χτυποῦν ἀπό ὅλα τά μέρη.

Οἱ Ἀλβανοί τοῦ Μουσταφάμπεη ξαφνιάστηκαν μέσα στή νύχτα,
ἔχασαν τή συνοχή τους καί διασκορπίστηκαν στίς γύρω χαράδρες. Οἱ
Ἕλληνες τούς καταδίωξαν καί τούς ἐξόντωσαν· μόνο 200 μπόρεσαν
νά σωθοῦν.

Οἱ Ἕλληνες πανηγύρισαν τή νίκη τῆς Ἀράχοβας, ἡ ὁποία ἔφερε
σέ δύσκολη θέση τόν Κιουταχή. Στό μεταξύ ὁ Φαβιέρρος μέ 500 περι-
που πολεμιστές κατόρθωσε νά περάσῃ τίς ἐχθρικές γραμμές καί ἐφο-
δίασε τούς πολιορκημένους στήν Ἀκρόπολη μέ τροφίμα καί πολεμο-
φόδια.

3. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη

Ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης βρισκόταν ἀκόμα στό Δίστομο, πῆρε δια-
ταγή ἀπό τήν κυβέρνηση νά σπεύσῃ νά σώσῃ τήν Ἀκρόπολη, γιατί ἡ
παράταση τῆς πολιορκίας της ἀπό τόν Κιουταχή εἶχε φέρεῖ σέ δύσκο-
λη θέση τούς γενναίους ὑπερασπιστές της.

Ἀμέσως ὁ Καραϊσκάκης πῆρε 1000 ἄντρες κι ἔφτασε στήν Ἐλευ-
σίνα. Ἐκεῖ ἐνώθηκε μέ τά σώματα τοῦ Βάσου Μαυροβουνιώτη καί
τοῦ Νοταρᾶ καί προχώρησε πρὸς τό **Κερατοῖνι**, ὅπου πολέμησε τόν
Κιουταχή καί τοῦ ἔφερε μεγάλες ἀπώλειες.

Στό μεταξύ (Μάρτιος 1827) συνήρθη ἡ Δ' Ἐθνική Συνέλευση

τῶν Ἑλλήνων στήν Τροιζήνα, ἡ ὁποία πῆρε σοβαρές ἀποφάσεις. Ἐξέλεξε ὡς κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας τόν **Ἰωάννη Καποδίστρια** καί διόρισε ἀρχηγό τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς τό φιλέλληνα Ἕλληλο στρατηγό **Τζώρτζ** καί ἀρχηγό τοῦ στόλου τό φιλέλληνα λόρδο **Κόχραν**.

Στό πολεμικό Συμβούλιο πού ἀκολούθησε, οἱ Ἕλληλοι ὑποστήριξαν ὅτι ἔπρεπε νά ἐπιτεθοῦν κατά μέτωπο ἐναντίον τοῦ Κιουταχή, γιά νά τόν ἀναγκάσουν νά λύσει τήν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Καραϊσκάκης θεώρησε τοῦτο πολύ ἐπικίνδυνο καί πρότεινε νά ἐφαρμοστεῖ τό σχέδιο τοῦ στενοῦ ἀποκλεισμοῦ, γιά νά ἀναγκαστεῖ ὁ Κιουταχί νά λύσει τήν πολιορκία.

Οἱ Ἕλληλοι ὁμως ἐπέμεναν στή γνώμη τους καί ὁ Καραϊσκάκης ἀναγκάστηκε νά ὑποχωρήσει. Ὁρίστηκε δέ νά γίνει ἡ ἐπίθεση **στίς 23 Ἀπριλίου 1827**. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Καραϊσκάκης συγκέντρωσε στρατεύματα στά περίχωρα τῆς Ἀθήνας καί ἐπίασαν κατάλληλες θέσεις γιά τήν ἐπίθεση. Στίς 22 Ἀπριλίου δόθηκε διαταγή στό ἑλληνικό στρατόπεδο νά σταματήσουν τά ἐπεισόδια τήν ἡμέρα αὐτή, γιά νά ἀναπαυτοῦν οἱ στρατιῶτες καί νά εἶναι ἔτοιμοι γιά τή νυχτερινή ἐπίθεση.

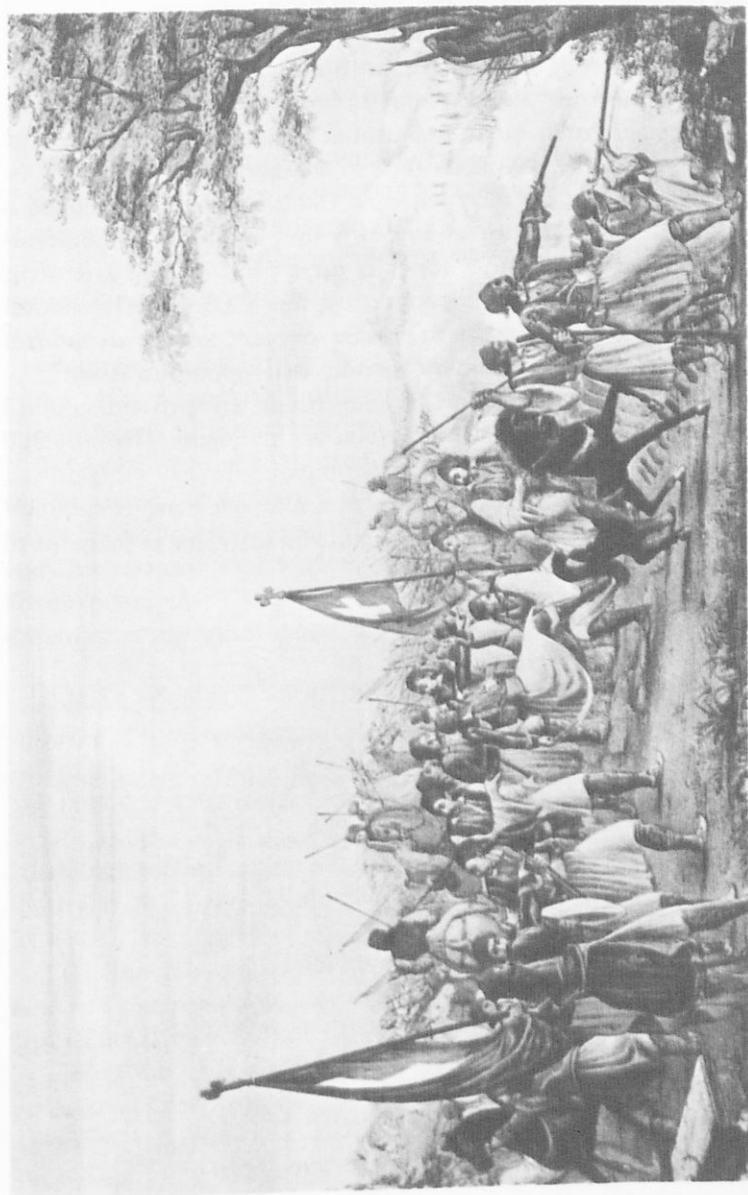
Μερικοί Κρητες ὁμως στρατιῶτες, πού βρισκόνταν σέ εὐθυμία, πυροβόλησαν κατά τῶν Τούρκων τοῦ πλησιέστερου ὀχυρώματος. Οἱ Τούρκοι τότε τοὺς ἐπιτέθηκαν καί τοὺς ἔτρεψαν σέ φυγή.

Ὁ Καραϊσκάκης βρισκόταν ἄρρωστος στή σκηνή του μέ μεγάλο πυρετό. Στό ἄκουσμα τῶν πυροβολισμῶν πετάχτηκε πάνω, πήδησε στό ἄλογό του καί ἔτρεξε στό σημεῖο τῆς συμπλοκῆς, ὄρμησε κατά τῶν Τούρκων καί τοὺς ἀνάγκασε νά ὑποχωρήσουν.

Στή συμπλοκή ὁμως ὁ Καραϊσκάκης τραυματίστηκε σοβαρά καί μεταφέρθηκε στό πλοῖο τοῦ Τζώρτζ γιά ἰατρική περίθαλψη. Δυστυχῶς ὁμως πέθανε τήν ἄλλη ἡμέρα (23 Ἀπριλίου 1827) καί κηδεύτηκε στή Σαλαμίνα μέ μεγάλες τιμές.

4. Ἡ μάχη τοῦ Φαλήρου (24 Ἀπριλίου 1827)

Ἐξαιτίας τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἡ ἐπίθεση κατά τῶν Τούρκων ἀναβλήθηκε γιά τίς 24 Ἀπριλίου. Μέ τήν ἔλλειψη τοῦ Καραϊσκάκη οἱ Ἕλληνες ὀδηγήθηκαν, δυστυχῶς, στήν καταστροφή. Ἐχασαν ὅλη τή νύχτα οἱ Ἕλληλοι ἀρχηγοί γιά τίς μετακινήσεις καί τήν ἀποβίβαση τῶν στρατευμάτων στήν παραλία τοῦ Φαλήρου. Γι'

Ο θανάσιμος τραυματισμός του Καφαίσακλή στο Νέο Φάληρο

αυτό τό σύνθημα τῆς ἐφόδου δόθηκε τό πρωί.

Οἱ Ἕλληνες βάρδιαν κατά τοῦ ἐχθροῦ χωρίς σχέδιο μάχης καί χωρίς ἀρχηγό νά τοὺς διευθύνει, γιατί ὁ Τζώρτζ καί ὁ Κόχραν παράμειναν στό πλοῖο τους. Καί τό σπουδαιότερο τά ἑλληνικά στρατεύματα βάρδιζαν χωρίς τάξη, γιατί, ἐνῶ μερικά τμήματα εἶχαν φτάσει στήν Ἀθήνα, ἄλλα μόλις ξεκινουσαν ἀπό τό Φάληρο.

Τήν ἀταξία καί τή σύγχυση τῶν Ἑλλήνων τήν παρατήρησε ὁ Κιουταχίς καί διάταξε ἐπίθεση ἐναντίον τους τή στιγμή πού σκεπτόταν νά συνθηκολογήσει μαζί τους. Ἡ μάχη μέσα σέ λίγα λεπτά τῆς ὥρας μεταβλήθηκε σέ πραγματική σφαγή τῶν Ἑλλήνων. Περισσότεροι ἀπό 1500 σφάγηκαν, μεταξύ τῶν ὁποίων καί οἱ ὀνομαστοί ὀπλαρχηγοί **Νοταρᾶς, Βεΐκος, Τζαβέλας, Φωτομάρας** καί ἄλλοι.

Ἄλλοι Ἕλληνες ἔφυγαν μέ μεγάλη ἀταξία πρὸς τό Φάληρο καί πολλοί ἀπ' αὐτούς ἔπεσαν στή θάλασσα καί πνίγηκαν. Περίπου 300 πιάστηκαν αἰχμάλωτοι κι ἀποκεφαλίστηκαν.

Ἐπειτα ἀπό τήν πανωλεθρία αὐτή ὁ ἑλληνικός στρατός διαλύθηκε, καί ἡ φρουρά τῆς Ἀκροπόλεως συνθηκολόγησε κι ἔφυγε μέ τά ὄπλα τῆς καί τίς ἀποσκευές τῆς.

Ἄοκῆσεις

1. Γιατί ἡ ἑλληνική κυβέρνηση ἤθελε μέ κάθε θυσία νά μὴν πέσει ἡ Ἀκρόπολη στά χέρια τῶν Τούρκων;
2. Ποιό ἦταν τό στρατηγικό σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη;
3. Πῶς κρίνετε τήν ἀπόφαση τοῦ Πρωθυπουργοῦ νά διορίσει ἀρχιστράτηγο τόν Καραϊσκάκη;
4. Ποῦ ὀφείλεται ἡ καταστροφή τῶν Ἑλλήνων στή μάχη τοῦ Φαλήρου;

Ι. 'Ο Φιλελληνισμός στην Εὐρώπη. Φιλέλληνες αγωνιστές

Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση, πού ἀπόβλεπε στήν ἀπελευθέρωση ἑνός μικροῦ λαοῦ ἀπό τό βάρβαρο τουρκικό ζυγό, συνάντησε ἀπό τήν πρώτη στιγμή ζωηρή ἐχθρότητα τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Γιατί τήν Εὐρώπη τήν κυβερνοῦσαν τότε ἀπολυταρχικοί ἄρχοντες, πού καταπίεζαν τούς λαούς καί δέν ἤθελαν νά τούς δώσουν καμιά ἐλευθερία.

Φοβήθηκαν μάλιστα οἱ ἄρχοντες αὐτοί μήπως ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση γίνει παράδειγμα στούς λαούς τῆς Εὐρώπης. Καί γι' αὐτό προσπάθησαν μέ κάθε τρόπο νά τήν πνίξουν.

Μεγάλη δύναμη εἶχε τότε ἡ Αὐστρία καί διεύθυνε τήν πολιτική τῆς Εὐρώπης. Ὁ ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας, ὁ πονηρός καί δεσποτικός *Μέτερνικ*, πολέμησε μέ ὄλο του τό πείσμα τήν ἑλληνική ἐπανάσταση κι ἔδινε συμβουλές καί θάρρος στό σουλτάνο νά καταστρέψει τήν Ἑλλάδα. Αὐτός ἔπεισε τόν τσάρο Ἀλέξανδρο νά ἀποκηρύξει τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη.

Ἀντίθετα ὁμως μέ τήν πολιτική τῶν Εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων οἱ λαοί τῆς Εὐρώπης χαιρέτισαν μέ ἐνθουσιασμό τήν ἑλληνική ἐπανάσταση. Τά κατορθώματα τῶν ἀγωνιζόμενων Ἑλλήνων, σέ ξηρά καί σέ θάλασσα, ἐνθουσίασαν τούς λαούς τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπαν μέ συμπάθεια τό ξεσκήκωμά τους.

Τό ρεῦμα αὐτό συμπάθειας ἐνίσχυσαν ἀκόμα περισσότερο οἱ βαρβαρότητες καί οἱ σφαγές τῶν Ἑλλήνων ἀπό τούς Τούρκους καί ἰδιαίτερα ὁ ἀπαγχονισμός τοῦ Πατριάρχη καί ἡ καταστροφή τῆς Χίου.

Οἱ δημοσιογράφοι ἔδιναν περιγραφές τῶν μαχῶν, οἱ ποιητές ἔψελναν τήν παλικαριά τῶν ἀγωνιστῶν καί οἱ καλλιτέχνες ζωγράφιζαν τά κατορθώματα καί τίς ἀτυχίες τους.

Σέ πολλά μέρη τῆς Εὐρώπης ἰδρύθηκαν σύλλογοι, πού μάζευαν χρήματα κι ἔστειναν πολεμοφόδια στήν Ἑλλάδα. Πολλοί μάλιστα Εὐρωπαῖοι ἤρθαν στήν Ἑλλάδα νά πολεμήσουν γιά τήν ἐλευθερία της κι ἔχυσαν τό αἷμα τους στό Πέτα καί στή Σφακτηρία, ὅπως εἶδαμε, καί ὁ ἄλλα μέρη.

Τούς ξένους αυτούς ανθρώπους, πού έδειξαν τόση αγάπη στήν Έλλάδα, τούς όνόμασαν **Φιλέλληνες** και ή κίνησή τους όνομάστηκε **φιλελληνισμός**.

Πάρα πολλοί φιλέλληνες άξιωματικοί από τήν Γερμανία, τή Γαλλία, τήν Ίταλία, τή Βρετανία, τήν Έλβετία, τήν Πολωνία και άλλες χώρες άφησαν τίς πατρίδες τους κι έτρεξαν στήν Έλλάδα, για νά πολεμήσουν για τή λευτεριά της ως άπλοι στρατιώτες. Μεταξύ αυτών διακρίνονται ο γέροντας Πολωνός στρατηγός **Μιρζεύσκι**, ο Γερμανός στρατηγός **Νόρμαν**, ο Γάλλος συνταγματάρχης **Φαβιέρος**, οί Ίταλοί **Σανταρόζα** και **Τορέλα** και άλλοι.

Η συμπάθεια και ο ένθουσιασμός των λαών τής Εύρώπης για τήν Έλλάδα ανάγκασε στο τέλος και τίς Κυβερνήσεις τους νά μεταβάλουν τή φιλοτουρκική πολιτική τους.

Πρωτα άλλαξε ή στάση τής Άγγλίας, όταν έγινε ύπουργός των Έξωτερικών ο περίφημος πολιτικός **Γεώργιος Κάνιγκ**, πού ήταν από τούς θερμότερους φιλέλληνες. Τή μεταβολή τής Άγγλικής πολιτικής άκολούθησε ή αλλαγή τής στάσεως τής Ρωσίας και των άλλων Ευρωπαϊκών Κυβερνήσεων, οί όποιες στο τέλος άρχισαν νά σκέπτονται με ποιο τρόπο θά τερματιστεί ο άνισος άγώνας του σουλτάνου και των Έλλήνων.

Ο Λόρδος Βύρων

2. Ο Λόρδος Βύρων (1788-1824)

Ο έπιφανέστερος από όλους τούς φιλέλληνες ήταν ο φημισμένος ποιητής **Λόρδος Βύρων** ή **Μπάϊρον**. Γεννήθηκε τό 1788 και ήταν απόγονος παλαιάς άριστοκρατικής οικογένειας τής Άγγλίας.

Από μικρός ο Βύρων διακρινόταν για τή θερμή του ψυχή και τή ζωηρή του φαντασία. Έγραψε

Ὑποδοχή τοῦ Βύρωνος στό Μεσολόγγι

ποιήματα μέ πολύ πάθος κι ἔγινε ἓνας ἀπό τούς μεγαλύτερους ποιητές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἦταν ἄνθρωπος ἀνήσυχος καί ἀγαποῦσε τίς περιπέτειες. Γι' αὐτό εἶχε ταξιδέψει σέ πολλές χῶρες καί εἶχε ἐπισκεφτεῖ καί τήν Ἑλλάδα, ὅταν ἦταν ἀκόμα σκλαβωμένη.

Ἡ ψυχή τοῦ Βύρωνος πληγώθηκε, ὅταν εἶδε σέ ποιά κατάσταση εἶχε φτάσει ἡ χῶρα, πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ ἄλλοτε ὁ ἐνδοξότερος ἀρχαῖος πολιτισμός. Παντοῦ εἶδε δυστυχία καί τούς Ἑλλήνες ταπεινοῦς καί δειλοῦς νά σκύβουν τό κεφάλι στούς Τούρκους. Ἡ Ἑλλάδα τοῦ φάνηκε νεκρή καί πίστευε ὅτι ποτέ δέ θά ἐλευθερωνόταν.

Γι' αὐτό, ὅταν ἔμαθε ὅτι οἱ Ἑλλήνες ἐπαναστάτησαν, ἐνθουσιάστηκε τόσο πολύ, ὥστε ἔγραψε θαυμάσια ποιήματα γιά τήν Ἑλλάδα καί προσπάθησε μέ κάθε τρόπο νά βοηθήσει τόν ἀγῶνα της. Τέλος ἀποφάσισε νά ἔρθει καί ὁ ἴδιος στήν Ἑλλάδα, γιά νά φέρει στήν Κυβέρνηση τά χρήματα πού εἶχε συγκεντρώσει ὁ φιλελληνικός σύλλογος τοῦ Λονδίνου καί νά πολεμήσει γιά τήν ἐλευθερία της.

Τό Δεκέμβριο τοῦ 1823 ἔφτασε στήν Κεφαλλονιά. Ἀπό ἐκεῖ ἔγραψε στούς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων ἐξορκίζοντάς τους νά ἀφήσουν τίς φιλονικίες καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο· τούς συνιστοῦσε ὁμόνοια καί ἀδερφική συνεργασία στόν ἱερό ἀγώνα. Στό τέλος Δεκεμβρίου ἔφτασε στό Μεσολόγγι, ὅπου ὁ λαός τόν ὑποδέχτηκε μέ ἀπερίγραπτο ἐνθουσιασμό. «Σέ περιμέναμε σάν τά χελιδόνια τῆ μητέρα τους» τοῦ φώναζαν.

Ὁ Βύρων ἐργάστηκε μέ ὅλη του τήν ψυχή γιά τόν Ἀγώνα. Δώρισε στήν Ἑλλάδα ὀλόκληρη τήν περιουσία του καί σχημάτισε μέ δικά του χρήματα στρατιωτικό σῶμα ἀπό τούς Σουλιῶτες τοῦ Μπότσαρη.

Δυστυχῶς ὁμως ἡ ζωή του στήν Ἑλλάδα ἦταν πολύ σύντομη. Τό ὑγρό καί νοσηρό κλίμα τοῦ Μεσολογγίου ἔβλαψε τήν ὑγεία του καί ἀρρώσθησε μέ ὑψηλό πυρετό. Καί στίς 7 Ἀπριλίου 1824 ἡ μεγάλη φιλελληνική καρδιά ἔπαυσε νά χτυπᾷ μέ τίς τελευταῖες λέξεις:

«Ἑλλάδα, σοῦ ἔδωσα ὅ,τι πολυτιμότερο μπορεῖ νά ἔχει ὁ ἄνθρωπος. Μακάρι νά βοηθήσει στήν εὐτυχία σου ἡ θυσία μου».

Ὁ θάνατος τοῦ Βύρωνα θεωρήθηκε σάν ἐθνική συμφορά καί βύθισε σέ μεγάλο πένθος ὅλους τούς Ἕλληνες. Ὁ ἐθνικός μας ποιητής γιά τόν πρόωρο θάνατό του ἀφιέρωσε τούς παρακάτω στίχους:

*«Λευτεριά γιά λίγο πάψε
νά χτυπᾷς μέ τό σπαθί,
τώρα σίμωσε καί κλάψε
στοῦ Μπάϋρον τό κορμί».*

Ἡ ἐλεύθερη Ἑλλάδα, γιά νά δείξει τήν εὐγνωμοσύνη της στό μεγάλο φιλέλληνα, ἔχτισε μαρμάρينو τό μνημεῖο του στό Μεσολόγγι καί ἔστησε τόν ἀνδριάντα του στήν Ἀθήνα στό χῶρο τοῦ Ζαπτείου.

Ἀσκήσεις

1. Γιατί οἱ εὐρωπαϊκές κυβερνήσεις ἔδειξαν ἐχθρότητα πρός τήν ἐλληνική ἐπανάσταση;
2. Γιατί οἱ λαοί τῆς Εὐρώπης συμπάθησαν τήν Ἐπανάσταση;
3. Ποιοί ὀνομάστηκαν φιλέλληνες καί ποιούς ἀπό αὐτούς γνωρίζετε;
4. Τί πρόσφεραν οἱ φιλέλληνες στήν Ἑλλάδα;
5. Τί ὀφείλουμε σ' αὐτούς;

Ἔργασία

Νά φέρετε καί ἄλλες πληροφορίες γιά τό Βύρωνα.

1. Ἡ ἐπέμβαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων

Ἄφοῦ παραδόθηκε ἡ Ἀκρόπολις στὸν Κιουταχή, φάνηκε πῶς ἔσβηνε ἡ Ἐπανάσταση. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα ὑπόκυψε καὶ πάλι στὸν Ὀθωμανικὸ ζυγὸ καὶ μόνο ἡ βορειανατολική γωνία τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰ νησιά συνέχιζαν ἀκόμα τὸν ἀγῶνα.

Κι ἐκεῖ ὁμως δέν ὑπῆρχαν ἀξιόλογες στρατιωτικὲς δυνάμεις, γιὰ νὰ σταματήσουν τὸν Ἰμβραήμ, ὁ ὁποῖος σχεδίαζε νὰ ἐκστρατεύσει καὶ κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ νὰ πνίξει τελειωτικὰ τὴν Ἐπανάσταση.

Τὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα οἱ Εὐρωπαῖοι. Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἄλλαξε μορφή. Στὴν Ἀγγλία ἔγινε πρωθυπουργὸς ὁ Κάνιγκ, πού ἀκολουθοῦσε φιλελληνικὴ πολιτικὴ. Στὴ Ρωσία ἐξάλλου πέθανε ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος καὶ τὸν διαδέχτηκε ὁ ἀδερφός του Νικόλαος, πού εἶχε σταθερὸ χαρακτῆρα καὶ δέν ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὸν μισέλληνα Μέττερνιχ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Γαλλία ἔπαψε νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν Αὐστρία.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία) ὑπέγραψαν στίς 6 Ἰουλίου 1827 στὸ Λονδίνο μιά συμφωνία, τὴν Ἰουλιανὴ σύμβαση. Μὲ τὴ σύμβαση αὐτὴ οἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀναγνώριζαν τὴν Ἑλλάδα ὡς **Κράτος αὐτόνομο** κάτω ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ σουλτάνου καὶ ζητοῦσαν καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἐμπόλεμα μέρη νὰ κάμουν ἀναχωρή ὡς ὅτου κανονιστεῖ ὀριστικὰ ἡ ὑπόθεσή τους.

Οἱ Ἕλληνες δέχτηκαν πρόθυμα τὴν ἀπόφαση τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ὁ σουλτάνος ὁμως, ὑποκινούμενος ἀπὸ τὸ Μέττερνιχ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι πολὺ σύντομα θὰ ἐκπνεύσει ἡ Ἐπανάσταση, δὲ δέχτηκε τὴν ἀπόφαση τῶν Δυνάμεων καὶ πρόσταξε τὸν Ἰμβραήμ καὶ τοὺς πασάδες του νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο μὲ μεγαλύτερη ὀρμή.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἄρνηση τοῦ σουλτάνου οἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις ἔστειλαν στόλο στίς ἑλληνικὲς θάλασσες. Ἡ Ἀγγλία ἔστειλε 11 πλοῖα μὲ ναύαρχο τὸν **Κόδριγκτον**, ἡ Γαλλία ἔστειλε 7 πλοῖα μὲ ναύαρχο τὸ **Δεριγνύ** καὶ ἡ Ρωσία ἔστειλε 8 πλοῖα μὲ ναύαρχο τὸν **Ἐϋδεν**.

Ὁ στόλος αὐτός εἶχε ἐντολή νὰ ἐμποδίσει τὴ μεταφορὰ στὴν Ἑλλάδα στρατοῦ, ὀπλων καὶ ἄλλων ἐφοδίων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ

τήν Τουρκία. Καί, ἄν παρουσιασθεῖ ἀνάγκη, νά μεταχειρισθεῖ καί τά κανόνια.

2. Ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου

Ἐνῶ ὁ στόλος τῶν τριῶν Δυνάμεων ἔπλεε στό ἑλληνικά νερά, ὁ Ἰμβραήμ πρόφτασε καί ἀποβίβασε στό *Ναυαρίνο* (*Πύλο*) νέες ἐνισχύσεις σέ πλοῖα, ἄντρες, τρόφιμα καί πολεμοφόδια, πού τοῦ ἔστειλε ὁ Μεχμέτ Ἀλής ἀπό τήν Αἴγυπτο.

Οἱ τρεῖς ναύαρχοι ζήτησαν ἀπό τόν Ἰμβραήμ νά σταματήσει τίς ἐχθροπραξίες, γιατί ἔτσι εἶχαν ἀποφασίσει οἱ τρεῖς Μεγάλες Δυνάμεις. Ὁ Ἰμβραήμ τότε ζήτησε διαταγές ἀπό τήν Αἴγυπτο καί τήν Κωνσταντινούπολη.

Ἐπειτα ἀπό λίγες ἡμέρες πῆρε ἐντολή ἀπό τό σουλτάνο νά μὴν ὑπακούει στό συμμαχικό στόλο, ἀλλά νά προσπαθήσει μέ κάθε τρόπο νά καταπνίξει τελείως τήν ἐπανάσταση στήν Πελοπόννησο.

Μετά τήν ἐντολή αὐτή ὁ Ἰμβραήμ ἐξαπέλυσε τά στρατεύματά του στήν Πελοπόννησο, τά ὁποῖα ἔφεραν γενική καταστροφή καί τέλεια ἐρήμωση στή χώρα. Σπίτια, γεννήματα, ἀγροτικά ἐργαλεῖα παραδόθηκαν στίς φλόγες, τά ἀμπέλια ξεριζώθηκαν καί τά ὀπωροφόρα δέντρα (συκές, ἐλιές..) κόπηκαν ἀπό τή ρίζα.

Οἱ ναύαρχοι, ὅταν ἔμαθαν αὐτό, ἀποφάσισαν νά μποῦν στό λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου, πού ἦταν τό κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ Ἰμβραήμ, γιά νά τόν ἐξαναγκάσουν νά δεχθεῖ τήν ἀπόφαση τῶν Κυβερνήσεων τους. Στά πλοῖα τους ἔδωσαν ἐντολή νά μὴν πυροβολήσουν, ἄν δέν πυροβοληθοῦν ἀπό τόν ἐχθρικό στόλο.

Στίς 8 Ὀκτωβρίου 1827, τό μεσημέρι, ὁ συμμαχικός στόλος μέ ἐπικεφαλῆς τόν Κόδριγκτον ἄρχισε νά μπαίνει στό λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου. Εἶχε 26 πλοῖα μέ 1270 τηλεβόλα, ἐνῶ ὁ Ἰμβραήμ εἶχε 120 πλοῖα, ἀπό τά ὁποῖα τά 82 ἦταν πολεμικά μέ 2.000 τηλεβόλα.

Ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος Ταχέρ πασάς εἰδοποίησε τόν Κόδριγκτον νά μὴν μποῦν τά πλοῖα τους στό λιμάνι· τότε ὁ Κόδριγκτον τοῦ ἀπάντησε: «ἦρθα νά δώσω διαταγές καί ὄχι νά πάρω».

Καί ἐνῶ ὁ συμμαχικός στόλος ἔπαιρνε θέση μέσα στό λιμάνι, ὁ ἐχθρός πυροβόλησε ἐναντίον τῆς ἀγγλικῆς λέμβου, πού εἶχε στείλει ὁ Κόδριγκτον γιά συνεννόηση. Οἱ σύμμαχοι ἀπάντησαν καί φοβερή ναυμαχία ἄρχισε, πού κράτησε 4 ὥρες. Στό διάστημα αὐτό πυκνός

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καπνός είχε σκεπάσει τὰ πάντα καί μόνο ἡ φοβερή βροντή τῶν τηλεβόλων ἀντηχοῦσε. Τέλος ἡ νίκη στεφάνωσε τὰ ὄπλα τῶν τριῶν Δυνάμεων.

Τὴν ἄλλη ἡμέρα, ὅταν ὁ ἥλιος διάλυσε τὰ πυκνά σύννεφα τοῦ καπνοῦ, στό λιμάνι ὑπῆρχαν μόνο συντρίμια, ναυάγια πού κάπνιζαν καί πτώματα πολεμιστῶν. Ἀπό τὴν ὑπερήφανη τουρκοαιγυπτιακή ἀρμάδα δέν ἔμειναν παρά ἐλάχιστα πλοῖα, γιὰ νὰ μαρτυρῶσούν τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς.

Ἡ καταστροφή τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου στό Ναυαρίνο σήμανε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας.

3. Ἐκδίωξη τοῦ Ἰμβραήμ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα

Ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου τσάκισε τὴ δύναμη τῶν Τούρκων. Μά ὁ σουλτάνος εἶχε ἀκόμη ἀρκετὰ στρατεύματα στὴ Στερεά. Ἡ καταστροφή τοῦ στόλου του τὸν φανάτισε καί ἦταν ἀποφασισμένος νὰ συνεχίσει τὸν πόλεμο· γι' αὐτὸ εἰτοίμαζε νέα ἐκστρατεία.

Τότε οἱ προστάτιδες Δυνάμεις ἀνακάλεσαν τοὺς πρεσβευτὲς τοὺς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη· καί τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1828 ἡ Ρωσία κήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας πού κράτησε δύο περίπου χρόνια (1828-1829). Οἱ Ρῶσοι νίκησαν τοὺς Τούρκους καί τὰ ρωσικά στρατεύματα ἔφτασαν ὡς τὴν Ἀδριανούπολη.

Ἡ Γαλλία ἐξάλλου ἔστειλε στὴν Πελοπόννησο 14.000 πεζικό στρατό καί 300 ἰππεῖς μέ τὸ στρατηγὸ *Μαιζόν*, γιὰ νὰ ἀναγκάσει τὸν Ἰμβραήμ νὰ φύγει τὸ συντομότερο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ στρατιά αὐτὴ ἀποβιβάστηκε στὴ Μεσσηνία στὰ τέλη Αὐγούστου 1828.

Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ὁ νικητὴς καί τροπαιοῦχος Ἰμβραήμ ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Πελοπόννησο *στὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1828* καί νὰ ἐπιστρέψει στὴν Αἴγυπτο νικημένος καί ταπεινωμένος. Τότε καί ὅλες οἱ τουρκικὲς φρουρὲς τῆς Πελοποννήσου παραδόθηκαν.

Ἀσκήσεις

1. Τί ἔσωσε τὴν Ἐπανάσταση μετὰ τὴν πτώση τῆς Ἀκροπόλεως;
2. Ποιὰ ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη πῆραν τὴν πρωτοβουλία νὰ βοηθήσουν τὴν Ἑλλάδα;
3. Τί ὄρους περιεῖχε ἡ Ἰουλιανὴ σύμβαση;

4. Ποῦ ὀφείλεται ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καὶ ποιά ἀποτελέσματα εἶχε;
5. Ποιά γεγονότα ἀνάγκασαν τὸν Ἰμβραήμ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Ἑλλάδα;
6. Στὶς ἐκδρομὲς σας φροντίστε νὰ ἐπισκεφτεῖτε τὸ Ναυαρίνο καὶ τὴν περιοχὴ του.

Μπρίκι (= δικάταρτο καράβι
μέ τετραγωνικά πανιά).

ΟΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

α) Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευση στὴν Ἐπίδαυρο

Ὁ Ὑψηλάντης, ὅπως μάθαμε, ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς κάλεσε τὶς Ἐπαρχίες νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους (ἐκλέκτορες), γιὰ νὰ ὀρίσουν μιὰ κεντρικὴ κυβέρνηση γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ ἀντιπρόσωποι συγκεντρώθηκαν στὸ Ἄργος στὶς **20 Δεκεμβρίου 1821** καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, γιὰ λόγους ἀσφάλειας, πῆγαν στὴ **Νέα Ἐπίδαυρο** (Πιάδα) καὶ ἄρχισαν τὶς ἐργασίες τους. Ἡ συγκέντρωση αὐτῆ τῶν ἀντιπροσώπων ὀνομάστηκε «**Πρῶτὴ Ἐθνικὴ Συνέλευση τῶν Ἑλλήνων**».

Τὴν 1η Ἰανουαρίου 1822 ἡ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου ἐξέδωσε προκήρυξη, μὲ τὴν ὁποία κηρυσσόταν ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ σύνταξε *τὸ πρῶτο προσωρινὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδας*, δηλ. *τὸ Σύνταγμα* τῆς Ἑλλάδας.

Μὲ τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ἀναγνωρίζοταν ὡς θρησκεία τοῦ κράτους ἡ *Ὁρθόδοξος χριστιανικὴ* καὶ καθιερωνόταν ἡ ἰσότητα ὄλων τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στὸ νόμο. Ὅρισε ἀκόμα ἡ Ἐθνοσυνέλευση αὐτὴ ὡς ἐπίσημη σημαία τοῦ κράτους τὴ *γαλανόλευκη* καὶ ὡς ἔδρα τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθο, πού στὸ μεταξύ εἶχε ἐλευθερωθεῖ.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου δημιούργησε δύο σώματα: *τὸ Βουλευτικὸ* (τὴ Βουλὴ) ἀπὸ 70 μέλη, γιὰ νὰ ψηφίζει τοὺς νόμους, καὶ τὸ *Ἐκτελεστικὸ* ἢ *Νομοτελεστικὸ* ἀπὸ 5 μέλη, πού διόριζε τοὺς ὑπουργοὺς (μινιστροὺς) καὶ σὰν ἔργο εἶχε τὴ διοίκηση τῆς χώρας, τὴ διεξαγωγή τοῦ ἐπαναστατικοῦ Ἀγῶνα καὶ τὴν ἐτοιμασία τῶν νομοσχεδίων. Ὅλες οἱ Ἀρχές αὐτές ἄλλαζαν κάθε χρόνον.

Στὴν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου ἐπικράτησε τὸ κόμμα τῶν Πολιτικῶν, δηλ. τῶν προκρίτων καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου. Γι' αὐτὸ ὁ Μαυροκορδάτος ἐκλέχτηκε Πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως, ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης ἔχασε τὴ δύναμή του καὶ ἐκλέχτηκε Πρόεδρος τῆς Βουλῆς.

Τοῦτο δυσaráεστησε τὸν Κολοκοτρῶνη καὶ τοὺς ἄλλους στρατιω-

τικούς και ζητούσαν ευκαιρία να εκδικηθούν τους αντιπάλους τους.

Η διαίρεση αυτή των Ελλήνων σε αντιμαχόμενες παρατάξεις και οι διαμάχες μεταξύ τους στην κρίσιμη εκείνη στιγμή, που άπαιτούσε την ένότητα όλων, ζήμιωσε πολύ τον Άγωνα.

β) 'Η Β' Εθνική Συνέλευση στίς Άστρος

Τό κόμμα των Πολιτικών κυβέρνησε την Ελλάδα όλο τό 1822 καί τούς πρώτους μήνες του 1823. Η αντίθεση όμως μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών ξεακολουθεί να υπάρχει. Οί καπεταναίοι και ό λαός κατηγορούν τούς πολιτικούς, τούς *καλαμαράδες* όπως τούς έλεγαν, ως «άπόλεμους».

Επίσης τούς κατηγορούν γιατί κατά την επιδρομή του Δράμαλη, όταν ή πατρίδα κινδύνευε, ή κυβέρνηση και οί πολιτικοί πανικοβλήθηκαν και για να σώσουν τον έαυτό τους μόνο κατέφυγαν σε ένα πλοίο στον Άργολικό κόλπο. Τουτό έγινε αίτια να χάσουν την υπόληψη που τούς είχε ό λαός.

Αντίθετα οί *στρατιωτικοί* παράμειναν στίς θέσεις τους, πολέμησαν τον έχθρό, τον νίκησαν κι έσωσαν την Έπανάσταση. Έτσι από χτησαν μεγάλο γόητρο και κύρος. Γι' αυτό δέν ήθελαν να αφήσουν την κυβέρνηση στους πολιτικούς.

Στίς 29 Μαρτίου 1823 συνήλθε στίς Άστρος ή Δεύτερη Εθνική Συνέλευση. Καί σε αυτή επικράτησαν πάλι οί πολιτικοί. Ό Πετρόμπετης εκλέχτηκε πρόεδρος του νέου Έκτελεστικού και ό Μαυροκορδάτος Πρόεδρος του βουλευτικού. Ό Ύψηλάντης άγνοήθηκε τελείως.

Η Έθνοσυνέλευση του Άστρος ψήφισε νέο Σύνταγμα, που ονομάστηκε «*Νόμος της Έπιδάουρου*» και άφαίρεσε την άρχιστρατηγία από τον Κολοκοτρώνη.

Οί αποφάσεις, που πήρε ή Έθνοσυνέλευση, έξόργισαν τούς στρατιωτικούς και προπάντων τον Κολοκοτρώνη. Καί ή περίοδος που άκολούθησε δίχασε περισσότερο τούς Έλληνες και αύξησε τά πάθη τή στιγμή που οί Τοῦρκοι έτοιμάζονταν να καταπνίξουν την Έπανάσταση.

Από τό Άστρος τό Βουλευτικό και τό Έκτελεστικό πήγαν στην Τρίπολη, που είχε όριστεί για νέα τους έδρα. Εκεί γρήγορα ό Κολοκοτρώνης φιλονίκησε μέ τό Μαυροκορδάτο. Τότε ό Μαυροκορδάτος

μέ όλα τά μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ πῆγε στό Κρανίδι καί ἔκαμε νέα κυβέρνηση μέ πρόεδρο τό Γεώργιο Κουντουριώτη.

Ἔτσι ἔγιναν δυό κυβερνήσεις καί ἡ μιά κατηγοροῦσε τήν ἄλλη ὡς παράνομο, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀρχίσει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως, προβλέποντας τά καταστρεπτικά ἀποτέλεσματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καί γιά νά προλάβει τήν αἱματοχυσία, ζήτησε συμβιβασμό. Καί σύμφωνα μέ τό συμβιβασμό αὐτό διαλύθηκε ἡ κυβέρνηση Μαυρομιχάλη, ἡ δέ κυβέρνηση Κουντουριώτη ἐγκαταστάθηκε στό Ναύπλιο.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ κυβέρνηση Κουντουριώτη δέν τήρησε τή συμφωνία, κι ἔτσι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἄρχισε πάλι καί μάλιστα ἀγριότερος.

Ἡ κυβέρνηση Κουντουριώτη, γιά νά καταστείλει τήν ἀνταρσία, ἔφερε στρατεύματα ἀπό τή Στερεά Ἑλλάδα μέ ἀρχηγούς τό Γκούρα καί τόν Καραϊσκάκη. Πολύ ἀδερφικό αἷμα χύθηκε. Ὁ γιός τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος σκοτώθηκε καί ὁ Κολοκοτρώνης καταλυτημένος παραδόθηκε στούς ἀντιπάλους του καί φυλακίστηκε στήν Ὑδρα μαζί μέ τούς σημαντικότερους προκρίτους τῆς Πελοποννήσου τόν Ἰανουάριο τοῦ 1825.

Ἀφάνταστες εἶναι καί οἱ καταστροφές πού προξένησαν τά Ρουμελιώτικα στρατεύματα στίς περιουσίες τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου.

γ) Ἡ Γ' Ἐθνική Συνέλευση στήν Ἐπίδαυρο

Ἀπό τά μέσα τοῦ 1825 ἡ Ἐπανάσταση πέρασε τίς πιό κρίσιμες στιγμές. Ἀφορμῆ ἦταν ἡ ἔλλειψη ἰσχυρῆς κυβερνήσεως, ἡ διαμάχη μεταξύ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν καί ἡ σπατάλη τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ὅλα αὐτά κλόνισαν τή θέση τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτη καί ἦταν ἀνάγκη νά συγκληθεῖ νέα Ἐθνοσυνέλευση. Ἡ σύγκληση τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως αὐτῆς ἐπιβαλλόταν καί γιά ἕναν ἄλλο πολύ σοβαρό λόγο: Ἡ Ἀγγλία δεχόταν νά ἀναλάβει νά μεσολαβήσει στό σουλτάνο γιά τήν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας.

Γιά τούς παραπάνω λόγους συνήλθε στήν Ἐπίδαυρο στίς 6 Ἀπριλίου 1826 ἡ Γ' Ἐθνική Συνέλευση, ἡ ὁποία δέχτηκε νά ἀναθέσει στήν Ἀγγλία νά μεσολαβήσει στό σουλτάνο γιά τήν κατάπαυση τοῦ πολέμου. Διόρισε ἀκόμα Ἐπιτροπή, γιά νά παρακολουθεῖ τίς

διαπραγματεύσεις της Ἀγγλίας μέ τήν Πύλη.

Ἡ Συνέλευση αὐτή ἀφαίρεσε προσωρινά τήν ἐξουσία ἀπό τό Βουλευτικό καί τό Ἐκτελεστικό καί τήν ἀνάθεσε σέ νέα κυβέρνηση, πού ὀνομάστηκε «Διοικητική Ἐπιτροπή τῆς Ἑλλάδος», μέ πρόεδρο τόν Ἀνδρέα Ζαΐμη.

Ἡ εἶδηση ὅμως ὅτι ἔπεσε τό Μεσολόγγι ἀνάγκασε τοὺς πληρεξούσιους νά διακόψουν τίς ἐργασίες τους καί νά τίς συνεχίσουν σέ νέα Ἐθνοσυνέλευση.

δ) Ἡ Δ' Ἐθνική Συνέλευση στήν Τροιζήνα

Ἡ νέα Ἐθνική Συνέλευση συνήλθε στίς 19 Μαρτίου 1827 στήν Τροιζήνα ὡς Δ' Ἐθνική Συνέλευση, ἄν καί ἀπό πολλούς θεωρεῖται ὡς συνέχεια τῆς Γ' Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση αὐτή εἶχε νά ἀντιμετωπίσει σπουδαῖα προβλήματα. Ἡ Τουρκία μετά τήν πτώση τοῦ Μεσολογγίου ἀρνήθηκε τήν προσπάθεια τῆς Ἀγγλίας νά πετύχει ἕνα συμβιβασμό. Χρειαζόταν ἐπομένως ἡ Ἑλλάδα ἐνότητα καί ὁμόνοια καί τήρηση τῶν νόμων, γιά νά συνεχίσει τόν Ἀγώνα.

Γι' αὐτό ἡ Συνέλευση αὐτή ψήφισε νέο Σύνταγμα, «τό Πολιτικό Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος». Σύμφωνα μέ τό Σύνταγμα αὐτό ἡ Ἐκτελεστική Ἐξουσία ἀσκεῖται ἀπό ἕνα πρόσωπο, τόν *Κυβερνήτη*, πού ἐκλέγεται ἀπό τή Βουλή.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐξέλεξε ὡς πρῶτο κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας τόν *Ἰωάννη Καποδίστρια*. Διόρισε ἀκόμα ἡ Συνέλευση αὐτή ἀρχιστράτηγο τόν Ἀγγλο *Τζώρτζ* καί ἀρχιναύαρχο τό λόρδο *Κόχραν*.

Ἄσκησεις

1. Πότε καί πού συνήλθε ἡ Α' Ἐθνική Συνέλευση τῶν Ἑλλήνων;
2. Ποιές ἀποφάσεις πήρε ἡ Α' Ἐθνοσυνέλευση;
3. Τί χρειάζεται ἕνας λαός, γιά νά ἀντιμετωπίσει τοὺς κινδύνους καί νά εὐημερήσει;
4. Ποῦ καί πότε συνήλθε ἡ Β' Ἐθνική Συνέλευση;
5. Τί ἀποφάσεις πήρε καί πού ὀδήγησαν οἱ ἀποφάσεις τῆς;
6. Ποῦ μπορούσε νά ὀδηγήσει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος;
7. Πῶς βρίσκετε τή φυλάκιση τοῦ Κολοκοτρῶνη, ἐνῶ ἡ Ἐπανάσταση κινδύνευε;
8. Γιά ποιούς λόγους συνήλθε ἡ Γ' Ἐθνική Συνέλευση;
9. Ποιές σημαντικές ἀποφάσεις πήρε ἡ Δ' Ἐθνική Συνέλευση;

1. 'Ο Καποδίστριας κυβερνήτης τῆς 'Ελλάδας

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Τροιζήνας ἐξέλεξε, ὅπως μάθαμε, ὡς κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας τόν Ἰωάννη Καποδίστρια γιά μιὰ ἑπταετία.

'Ο Καποδίστριας γεννήθηκε στήν Κέρκυρα τό 1776 ἀπό ἀρχοντική οἰκογένεια. Τήν πρώτη του μόρφωση τήν πήρε στά ἐκπαιδευτήρια τῆς Κέρκυρας καί κατόπιν πῆγε στήν Ἰταλία, ὅπου σπούδασε ἰατρική καί φιλοσοφία. Τό 1797 γύρισε στήν πατρίδα του, ὅπου ἄσκησε γιά λίγο τό ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ καί κατόπιν ἔγινε Γραμματέας τῆς Ἐπικρατείας τῆς Ἰονίου Πολιτείας ἐπί ρωσικῆς κατοχῆς.

Ὅταν τά Ἐπτάνησα τά κυρίεψαν οἱ Γάλλοι, ὁ Καποδίστριας ἔφυγε στή Ρωσία καί μπῆκε στή διπλωματική ὑπηρεσία τοῦ ρωσικοῦ κράτους. Ὁ τσάρος ἐκτίμησε τά πολλά προσόντα τοῦ Καποδίστρια καί τίς διπλωματικές του ἱκανότητες καί τόν διόρισε ὑπουργό τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ Καποδίστριας εἶχε μεγάλη ὑπόληψη καί στήν Ἑλλάδα ὡς θερμός πατριώτης. Γι' αὐτό ἡ Φιλική Ἐταιρεία σ' αὐτόν πρόσφερε τήν ἀρχηγία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Δέν τή δέχτηκε ὁμως γιά τούς λόγους πού μάθαμε.

Ὅταν κηρύχθηκε ἡ Ἐπανάσταση, κατέβαλε κάθε προσπάθεια νά πείσει τόν τσάρο νά ἀλλάξει στάση ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων καί νά τούς βοηθήσει. Καί ὅταν πλέον βεβαιώθηκε ὅτι ὁ τσάρος ἦταν ἀμετάπειστος, παραιτήθηκε ἀπό τό ὑψηλό ἀξίωμά του καί πῆγε στήν Ἑλβετία (Αὐγουστος 18-22), ὅπου δέν ἔπαψε νά ἐργάζεται γιά τήν ἀγωνιζόμενη πατρίδα.

'Ο Ἰωάννης Καποδίστριας

Ὁ Καποδίστριας, ὅταν τοῦ ἀναγγέλθηκε ἡ ἐκλογή του ὡς κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδας, δέχτηκε μέ προθυμία νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στήν πατρίδα του πού κινδύνευε, ἂν καί γνώριζε ὅτι ὁ ἀγώνας βρισκόταν στήν κρισιμότερη φάση του καί ὅτι ἐρχόμενος στήν Ἑλλάδα θά συναντοῦσε μεγάλες δυσκολίες.

Προτοῦ ἔρθει στήν Ἑλλάδα ἐπισκέφτηκε τίς πρωτεύουσες τῶν μεγαλύτερων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, γιά νά ζητήσει γιά τήν Ἑλλάδα τήν ὑποστήριξη τῶν κυβερνήσεών τους.

Στίς 7 Ἰανουαρίου 1828 ὁ Καποδίστριας ἔφτασε στό Ναύπλιο μέ ἀγγλικό πολεμικό. Ὁ λαός τόν ὑποδέχτηκε μέ χαρά καί ἐνθουσιασμό, γιὰτί ἔλπισε ὅτι θά ἔπαιναν οἱ ἑσωτερικές διχόνοιες καί θά συνεχιζόταν μέ ἐπιτυχία ὁ ἀγώνας του.

Στίς 11 Ἰανουαρίου ὁ Καποδίστριας πῆγε στήν Αἴγινα, ὅπου ἦταν ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως. Τοῦ ἔγινε ἀποθεωτική ὑποδοχή. Καί, ἀφοῦ ὀρκίστηκε, ἄρχισε ἀμέσως τό βαρῦ ἔργο του. Ἀργότερα, ὅταν ἡ Πελοπόννησος ἀπαλλάχτηκε ἀπό τόν Ἰμβραήμ, μετάφερε τήν ἔδρα τῆς κυβερνήσεως στό Ναύπλιο, τό ὁποῖο ἔγινε ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους.

2. Τό ἔργο τοῦ Καποδίστρια

Βαρῦ καί δυσκολότατο ἦταν τό ἔργο τοῦ Καποδίστρια, γιὰτί ὁ Κιουταχίς κατεῖχε σταθερά ὀλόκληρη τή Στερεά Ἑλλάδα καί ὁ Ἰμβραήμ εἶχε κάτω ἀπό τόν ἔλεγχό του τό μεγαλύτερο τμήμα τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ στόλος βρισκόταν σέ ἀκίνησία ἀπό τήν ἔλλειψη χρημάτων καί τά στρατιωτικά τμήματα βρισκόνταν σέ ἀταξία καί ζοῦσαν σέ βάρος τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ, γιὰτί δέν εἶχαν ἐφόδια.

Ἡ χώρα ἀπό τόν πόλεμο τῶν ὀχτώ χρόνων εἶχε καταστραφεῖ τελείως. Τά ζῶα εἶχαν ἀφανιστεῖ καί ἡ γῆ εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητη· μεγάλες ἐκτάσεις τῆς εἶχαν σκεπαστεῖ ἀπό ἔλη καί ἡ ἔλνοσσία μᾶστιζε τούς κατοίκους. Δρόμοι καί συγκοινωνία δέν ὑπῆρχαν οὔτε καμιά ἀσφάλεια. Τά ἦθη τῶν κατοίκων εἶχαν ἐξαργιωθεῖ καί ἡ ληστεία καί ἡ πειρατεία μᾶστιζαν τόν τόπο.

Παρόλα αὐτά ὁ Καποδίστριας ἄρχισε τό ἔργο του μέ ζῆλο καί ὑπομονή. Ἦθελε νά κάμει τήν Ἑλλάδα κράτος σωστό, μέ ὀργάνωση καί τάξη, ὅπως τά εὐρωπαϊκά κράτη.

Γιά νά τό πετύχει αὐτό προσπάθησε νά ἐπιβάλλει πρώτα τήν τάξη, νά φέρεي τήν ὁμόνοια στούς Ἑλληνας καί νά ἐδραιώσει τήν ἀσφάλεια τοῦ τόπου.

Φρόντισε νά διορθώσει τά οἰκονομικά τοῦ Κράτους. Γιά τό σκοπό αὐτό πήρε δάνειο ἀπό τήν Εὐρώπη, ἵδρυσε τήν Ἐθνική Τράπεζα καί ἔκοψε τά πρώτα ἑλληνικά νομίσματα. Φρόντισε ἀκόμα νά εἰσπράττονται οἱ φόροι καί τά χρήματα νά μπαίνουν στό ταμεῖο τοῦ κράτους.

Ἰδρυσε τήν πρώτη Γεωργική Σχολή στήν Τύρινθα καί φρόντισε νά ἀναπτύξει τίς ἐργασίες ἐκεῖνες πού αὐξάνουν τόν πλοῦτο τῆς χώρας.

Ἰδρυσε ὄρφανοτροφεῖο στήν Αἴγινα γιά τά ὄρφανά τοῦ πολέμου, πολλὰ σχολεῖα ἀνώτερα καί κατώτερα, Διδασκαλεῖο γιά τή μόρφωση τῶν δασκάλων τοῦ λαοῦ καί ἄλλες ἀνώτατες σχολές: Θεολογική, Στρατιωτική (Εὐελπίδων) καί Ναυτική γιά τή μόρφωση τῶν ὑπαλλήλων καί τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ κράτους.

Τέλος μέ τήν αὐστηρή ἐφαρμογή τῶν νόμων κατόρθωσε νά περιορίσει στό ἐλάχιστο τή ληστεία καί νά ἐξαφανίσει ἐντελῶς τήν πειρατεία.

Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα ἄρχισε νά γίνεται κράτος συγχρονισμένο καί πολιτισμένο.

Ἀσκήσεις

1. Ποιά ἦταν ἡ καταγωγή τοῦ Καποδίστρια καί ποιά ἡ σταδιοδρομία του;
2. Γιατί οἱ Φιλικοί τοῦ πρόσφεραν τήν ἀρχηγία τοῦ Ἀγώνα;
3. Πῶς δικαιολόγησε τήν ἄρνησή του;
4. Σέ ποιά κατάσταση βρῆκε τήν Ἑλλάδα;
5. Ποιό εἶναι τό ἔργο τοῦ Καποδίστρια;

3. Τό τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως

Μετά τήν ἀναχώρηση τοῦ Ἰμβραήμ ἀπό τήν Πελοπόννησο παραδόθηκαν στούς Ἑλληνας καί τά τελευταῖα φρούρια, πού κρατοῦσαν ἀκόμα οἱ Τούρκοι. Ἔτσι ἡ Πελοπόννησος, ἔπειτα ἀπό δουλεία 4 αἰῶνων καί ἔπειτα ἀπό 8 ἐτῶν συνεχεῖς ἀγῶνες ἀπελευθερώθηκε ὀλόκληρη.

Κατόπιν ὁ Καποδίστριας ἔστρεψε τὴν προσοχή του στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Τζῶρτζ πέρασε μὲ στρατὸ στὴ Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης πέρασε στὴν Ἀνατολικὴ Στερεὰ.

Ὁ Τζῶρτζ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ καὶ σκληρὰ μάχες καὶ μὲ τὴ βοήθεια καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατόρθωσε νὰ ἐλευθερώσει ὁλόκληρη τὴ Δ. Στερεὰ καὶ τὸ ἔνδοξο Μεσολόγγι.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφοῦ ἐλευθέρωσε τὰ Σάλωνα (Ἄμφισσα) καὶ τὴ Θήβα, ἔπιασε τὰ στενά τῆς Πέτρας (κοντὰ στὴ Λειβαδιά), ἀπὸ ὅπου θὰ περνοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, γιὰ νὰ πᾶνε στὴ Θράκη νὰ βοηθήσουν τὸν τουρκικὸ στρατὸ, πού πολεμοῦσε ἐναντίον τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ.

Ἐκεῖ, *στις 12 Σεπτεμβρίου 1829*, ὁ Ὑψηλάντης μὲ 2.500 ἄντρες ἐπιτέθηκε κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ μὲ 7.000 ἄντρες καὶ τὸν νίκησε. Μετὰ τὴ μάχη αὐτὴ οἱ Τοῦρκοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας συμφώνησαν μὲ τοὺς Ἕλληνες καὶ ἔφυγαν μὲ τὰ ὅπλα τους, ἀφοῦ προηγουμένως ἀντάλλαξαν τοὺς αἰχμαλώτους. Ἔτσι ἐλευθερώθηκε καὶ ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα.

Ἡ μάχη τῆς Πέτρας ὑπῆρξε ἡ τελευταία μάχη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Μὲ τὴ μάχη αὐτὴ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔδωσε τέλος στὸν Ἀγῶνα, πού εἶχε ἀρχίσει πρὶν ἀπὸ ὀχτώμισι χρόνια στὴ Μολδοβλαχία ὁ ἄτυχος ἀδερφὸς του Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

4. Ἡ ἀναγνώριση τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας οἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία) ἀποφάσισαν νὰ κάμουν τὴν Ἑλλάδα *ἀνεξάρτητο κράτος*.

Τὴν ἀπόφασή τους αὐτὴ ἀναγκάστηκε νὰ δεχτεῖ καὶ ἡ Τουρκία, πού στὸ μεταξὺ νικηθῆκε ἀπὸ τοὺς Ρώσους καὶ ὑπόγραψε μαζί τους εἰρήνη μὲ τὸν ὄρο νὰ πάψει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἑλλάδας καὶ νὰ ἀναγνωρίσει τὴν ἀνεξαρτησίαν της.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1830 οἱ Προστάτιδες Δυνάμεις ὑπόγραψαν *στὸ Λονδίνο πρωτόκολλο*, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε ἀνεξάρτητο ἑλληνικὸ κράτος. Τὸ νέο κράτος ἀποτελοῦσαν ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα ὡς τὸν Ἀχελῷο καὶ τὸ Σπερχειό, ἡ Εὐβοία καὶ οἱ Κυκλάδες.

Τό νέο έλληνικό κράτος

Μεγάλα όμως τμήματα τής χώρας μας, τά όποια άγωνίστηκαν γιά τήν έλευθερία τους, έμειναν καί πάλι κάτω άπό τόν τουρκικό ζυγό. Γιά τήν άδίκια ατή διαμαρτυρήθηκε στίς μεγάλες Δυνάμεις ό Καποδίστριας.

Μετά τή δολοφονία του Καποδίστρια τά σύνορα του άνεξάρτητου έλληνικού κράτους έφτασαν ως τή γραμμή του Άμβρακικού-Παγασητικού κόλπου.

Άοκήσεις

1. Πώς λευτερώθηκε ή Πελοπόννησος;
2. Που καί πότε έγινε ή τελευταία μάχη τής Έλληνικής Έπαναστάσεως;

3. Τί σημασία είχε για την απελευθέρωση της Ελλάδας ή νίκη της Ρωσίας κατά της Τουρκίας;
4. Ποιά μέρη της Ελλάδας λευτερώθηκαν με τό πρωτόκολλο του Λονδίνου;
5. Τί όφείλουμε στίς προστάτιδες Δυνάμεις;
6. Τί αίσθήματα σās γεννά ή τελική νίκη τών Έλλήνων και ή απελευθέρωση της Πατρίδας;

5. Τό τέλος του Καποδίστρια

Στήν προσπάθεια νά εφαρμόσει τό πρόγραμμά του για τήν όργάνωση του νέου κράτους ό Καποδίστριας αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες. Οί Έλληνες δέν είχαν συνηθίσει νά ζοῦν ελεύθεροι μέ τάξη και πειθαρχία. Νόμιζαν ότι ελευθερία σημαίνει νά κάνει ό καθένας ό,τι θέλει.

Γι' αυτό πολλοί άρχισαν νά μισοῦν τόν Κυβερνήτη και νά τόν ονομάζουν «τύραννο» και αντιδροῦσαν συστηματικά στό έργο του. Περισσότερο από όλους αντιδροῦσαν οί πρόκριτοι και οί όπλαρχηγοί, γιατί ήθελαν ξεχωριστή θέση και ιδιαίτερα προνόμια, ενώ ό Καποδίστριας πίστευε πώς όλοι οί πολίτες εἶναι ίσοι άπέναντι στους νόμους κι έχουν όλοι τά ίδια δικαιώματα και τίς ίδιες ύποχρεώσεις.

Έπειτα από αυτά πίστευε ότι, για νά μπορέσει νά οδηγήσει τή χώρα στην πρόοδο και τήν εὐημερία, έπρεπε νά πάρει στα χέρια του όλη τήν έξουσία. Γι' αυτό διάλυσε τή Βουλή και ανέστειλε τό Σύνταγμα της Τροιζήνας.

Αντί Βουλής διόρισε ένα συμβουλευτικό σώμα από 27 μέλη, πού τά όνόμασε *Πανελλήνιο*. Αντί του Έκτελεστικού ίδρυσε τή *Γενική Γραμματεία* του Κράτους (Υπουργικό Συμβούλιο) από 11 μέλη και μέ πρόεδρο τό *Σπυρίδωνα Τρικούπη*, τό συγγραφέα της ιστορίας της Έπαναστάσεως. Τά μέλη και τών δυό αυτών σωμάτων ήταν της απόλυτης έμπιστοσύνης του και άφοσιωμένα στην πολιτική του Κυβερνήτη.

Τό μέτρο αυτό προκάλεσε άθρόες διαμαρτυρίες της αντιπολιτευσεως, στην όποία άνήκαν ό Μαυροκορδάτος, ό Κουντουριώτης, ό Μιαούλης, ό Μαυρομιχάλης, ό Κωλέττης κ.ά.

Έτσι άρχισαν μικροταραχές στη Μάνη και τή Στερεά, πού κατα-

Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια

πνίγηκαν ἀμέσως. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο ὁμως στασίασε ἡ Ὑδρα καὶ ὁ Μιαούλης, δυστυχῶς, πυρπόλησε τὸν ἑλληνικὸ στόλο στὸν Πόρο. Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ἐξάλλου ξεσήκωσαν τοὺς Μανιάτες σὲ ἀνταρσία κατὰ τοῦ Κυβερνήτη.

Ὁ Καποδίστριας τότε διάταξε νὰ συλληφθοῦν ὀρισμένοι πρόκριτοι καὶ ὄπλαρχηγοί. Μεταξὺ αὐτῶν ἦταν καὶ ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, πού τὸν φυλάκισαν στὸ Ἴτς Καλέ (Ἀκροναυπλία) τοῦ Ναυπλίου.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων θεώρησε τοῦτο μεγάλη προσβολή. Γι' αὐτὸ ὁ ἀδερφός τοῦ Πετρόμπεη Κωνσταντῖνος καὶ ὁ γιός τοῦ Πετρόμπεη Γεώργιος παραφύλαξαν καὶ δολοφόνησαν τὸν Καποδίστρια στὶς 27 Σεπτεμβρίου 1831, τῆ στιγμῆ πού ἔμπαινε στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα, γιὰ νὰ παρακολουθήσει τὴ θεία λειτουργία.

Ὁ λαὸς τοῦ Ναυπλίου ἐξαγριώθηκε γιὰ τὴν ἀνανδρὴ δολοφονία

του Κυβερνήτη και επιτέθηκε κατά των δολοφόνων. Ο Κωνσταντίνος σκοτώθηκε άμέσως από το σωματοφύλακα του Κυβερνήτη και τό εξαργιωμένο πλήθος και ο Γεώργιος, που ξέφυγε, καταδικάστηκε από τό στρατοδικείο σέ θάνατο και τουφεκίστηκε.

Αυτό τό θλιβερό, γιά τούς Έλληνες, τέλος είχε ο Καποδίστριας, ο όποιος, αφήνοντας άξιώματα και δόξες, έσπευσε στή φωνή τής νεκραναστημένης πατρίδας του. Ο θάνατός του στέρησε τό Έθνος από τό μοναδικό στήριγμα τής σιγουριάς και τής ασφάλειας.

Ός Κυβερνήτης τής Ελλάδας ο Καποδίστριας, ξεπερνώντας όλες τς δυσκολίες, επιτέλεσε ένα τεράστιο άνορθωτικό έργο γιά τήν Ελλάδα, που δέν πρόφτασε, δυστυχώς, νά τό ολοκληρώσει και νά τό χαρεί.

Μετά τό θάνατο του Καποδίστρια ξέσπασε ή θύελλα τής αναρχίας. Τότε οί τρεις προστάτιδες Δυνάμεις, γιά νά προλάβουν τήν καταστροφή τής Ελλάδας, εξέλεξαν ως βασιλιά της τόν *Όθωνα*, δευτερότοκο γιό του βασιλιά τής Βαυαρίας Λουδοβίκου. Η έκλογή του Όθωνα χαροποίησε πολύ τούς Έλληνες, γιατί πίστεψαν ότι ο βασιλιάς θά άποκαταστούσε τήν τάξη και θά έφερε στο λαό τήν άγάπη και τήν όμόνοια.

Ο Όθων βασίλεψε ως τόν Όκτώβριο του 1862, όποτε εκθρονίστηκε ύστερα από επανάσταση του Έλληνικού λαού, γιατί τόν κυβερνούσε άπολυταρχικά και παραβίαζε τό Σύνταγμα.

Μετά τήν εκθρόνιση του Όθωνα ανέβηκε στο θρόνο στίς 18 Μαρτίου 1863 ως βασιλιάς των Έλλήνων ο *Γεώργιος*, δευτερότοκος γιός του βασιλιά τής Δανίας Χριστιανού. Ο Γεώργιος βασίλεψε ως τς 5 Μαρτίου 1913, που δολοφονήθηκε στή Θεσσαλονίκη.

Άοκήσεις

1. Ποιά ήταν ή προσωπικότητα του Καποδίστρια;
2. Πώς κυβέρνησε τήν Ελλάδα;
3. Γιατί ή αντίπολίτευση εκδηλώθηκε εναντίον του;
4. Πώς χαρακτηρίζετε τήν πράξη του Μιαούλη νά κάψει τόν ελληνικό στόλο;
5. Πώς βρίσκετε τή δολοφονία του Καποδίστρια;

Έργασία

Νά φέρετε και άλλες πληροφορίες γιά τόν Καποδίστρια.

ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἄρετές καί ἔλαττώματα.

Ἐξετάζοντας τήν ἑλληνική Ἐπανάσταση εἶδαμε ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξεγέρθηκαν κατά τῶν Τούρκων μέ τήν ἀπόφαση νά ἀποτινάξουν τόν τυραννικό ζυγό καί νά ἀποκτήσουν τήν ἐλευθερία τους ἢ νά πεθάνουν.

Ἀπό τό πανελλήνιο αὐτό ξεκίνημα πολλά ἔχουμε νά διδαχτοῦμε. Πρῶτα-πρῶτα τήν ἀπόφαση αὐτή τήν πήραν οἱ Ἕλληνες στηριζόμενοι μονάχα στίς δικές τους δυνάμεις. Ξεσηκώθηκαν καί ἀνέλαβαν ἕναν τόσο μεγάλο καί δύσκολο ἀγώνα, χωρίς νά καλοσκεφτοῦν τίς δυσκολίες πού θά συναντοῦσαν.

Τά μόνα ὄπλα τους γιά τόν ἀγώνα ἦταν ἡ βαθιά πίστη στό Θεό, ἡ ἀδερφοσύνη καί ἡ ὁμόνοια. Ἔτσι τά ἐπαναστατημένα πλήθη ἔτρεχαν στόν ἀγώνα αὐθόρμητα καί θυσιάζονταν.

Οἱ χτεσινόι ραγιαδες ξεσηκώθηκαν ἀτρόμητοι καί ἀντρειωμένοι. Ἡ τόσων χρόνων τυραννία τοῦς μεταμόρφωσε σέ γίγαντες, Κακοντυμένοι, ξυπόλητοι καί σχεδόν ἀοπλοι, ἔχοντας πολλές φορές γιά ὄπλα τά γεωργικά τους ἐργαλεῖα, ὀρμοῦσαν σάν τ' ἀγριεμένα λιοντάρια κατά τοῦ προαιώνιου ἐχθροῦ κι ἔδωσαν στόν κόσμο παραδείγματα ἀπαράμιλλης ἀντρείας, θάρρους καί αὐτοθυσίας σέ στεριά καί σέ θάλασσα.

θάλασσα.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἀδερφοσύνης καί τῆς ἡρωικῆς αὐτοθυσίας τους εἶναι: οἱ θρυλικές μάχες στό Βαλτέτσι, στά Δολιανά, στήν Τριπολιτοά καί στά Δερβενάκια, ἡ θυσία στήν Ἄλαμána, στή Γραβιά, στήν Ἀραπίτσα, στή Χίο καί στά Ψαρά καί ἡ ἡρωική ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου.

Τά κατορθώματα αὐτά δείχνουν στίς ἐπερχόμενες γενιές ὅτι ἡ ἐλευθερία δέ δίνεται ἀλλά καταχτιέται μέ αἷμα καί θυσία.

Ἀπό τόν τρίτο ὅμως χρόνο καί μετά τά πράγματα δυστυχῶς ἄλλαξαν. Ἡ Ἐπανάσταση κινδυνεύει! Ἀπειλεῖται ἀπό τοῦς ἴδιους τοῦς ἐπαναστάτες! Γιατί, σάν νά εἶχαν ἔξοντώσει τόν ἐχθρό, ἄφησαν

νά τούς κυριέψει τό σαράκι τῆς ἀρχομανίας καί νά μπαίνει ἀνάμεσά τους ἡ διχόνοια ἢ δολερή. Χωρίστηκαν σέ παρατάξεις (πολιτικοί-στρατιωτικοί) καί ἄρχισαν τό ἀλληλοφάγωμα.

Εὐτυχῶς πού τήν τελευταία στιγμή κατάλαβαν τόν κίνδυνο. Συνῆρθαν. Παραμέρισαν τίς φιλοδοξίες καί τά προσωπικά καί συνέχισαν τόν ἀγώνα μέ τήν ἴδια πίστη καί αὐτοθυσία. Ἔτσι, μέ τή βοήθεια καί τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἔδωσαν στόν Ἀγώνα λαμπρό τέλος.

Τό βασικότερο ὅμως δίδαγμα εἶναι ὅτι, ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση, παρόλες τίς μαῦρες σκιές της, ἦταν Ἐθνική ἐξέγερση καί ἔργο κοινό ὄλων μαζί τῶν Ἑλλήνων, μοναδικό στόν κόσμο. Καί θά ἀποτελεῖ φωτεινό ὁδηγό στούς φιλελεύθερους λαούς τῆς γῆς.

ΔΙΑΔΟΧΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

1. Ἡ Ἑνωσις τῆς Ἐπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα

Τά νησιά τοῦ Ἴονιου πελάγους, τά λεγόμενα Ἐπτάνησα ἢ Ἐπτάνησος, βρίσκονταν ἀπό τό 1815 στήν κατοχή τῆς Ἀγγλίας. Καί ὅσο ἡ ἄλλη Ἑλλάδα ἦταν σκλαβωμένη στούς Τούρκους, ἀνέχονταν τά

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1864.

Ἐπτάνησα νά παραμένουν στήν Ἀγγλική κατοχή. Ἀφότου ὁμως δημιουργήθηκε τό ἐλεύθερο ἑλληνικό κράτος καί τά Ἐπτάνησα ἔμειναν ἔξω ἀπό τά σύνορά του, οἱ Ἐπτανήσιοι ἄρχισαν νά ἀγωνίζονται, γιά νά ἐνωθοῦν μέ τή μητέρα Ἑλλάδα.

Τό ὄνειρό τους πραγματοποιήθηκε τό δεύτερο χρόνο τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου τοῦ Α΄. Ἡ βρετανική κυβέρνηση πῆρε ἐπιτέλους τή γενναία ἀπόφαση νά ἐλευθερώσει τά Ἐπτάνησα καί νά τά προσφέρει δῶρο στό νεαρό βασιλιά τῆς Ἑλλάδας.

Ἐτοι τό *Μάρτιο τοῦ 1864* ὑπογράφηκε ἡ συνθήκη, πού παραχωρήθηκε ἡ Ἐπτάνησος στήν Ἑλλάδα. Καί στίς *21 Μαΐου 1864* μέσα σέ ἀπερίγραπτο ἐνθουσιασμό ὑψώθηκε ἡ γαλανόλευκη στό φορύριο τῆς Κέρκυρας.

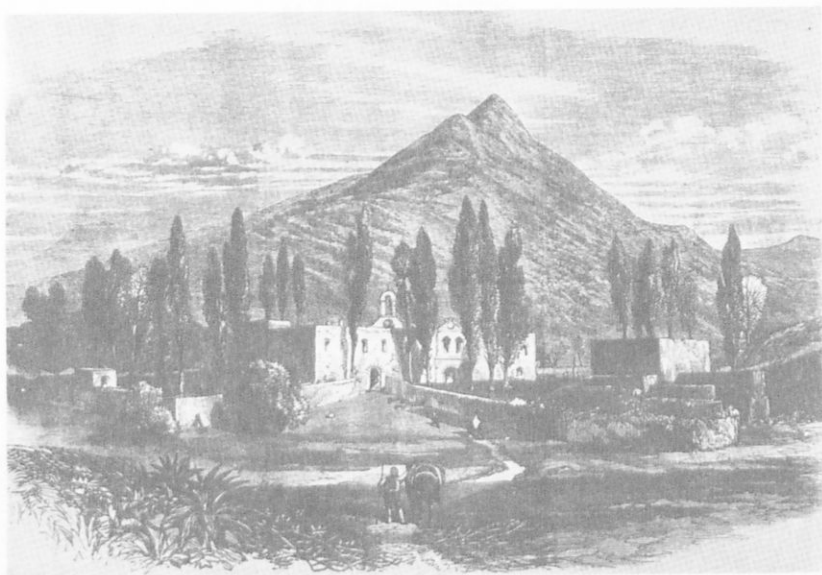
Ἡ ἔνωση τῆς Ἐπτανήσου γιορτάστηκε μέ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις στά νησιά τοῦ Ἴονιου καί σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων, κορυφώθηκε, ὅταν οἱ πρῶτοι Ἐπτανήσιοι βουλευτές ἐμφανίστηκαν στήν Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἀθήνας (Αὐγουστος 1864). Ἀνάμεσα στούς βουλευτές αὐτούς ἦταν καί ὁ ποιητής Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

2. Ἡ Κρητική ἐπανάσταση καί τό ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου

Ἡ Κρήτη, παρά τούς ἥρωικούς ἀγῶνες της, ἔμεινε ἔξω ἀπό τά σύνορα τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδας. Γι' αὐτό οἱ Κρητικοί ἔκαμαν πολλές νέες ἐπαναστάσεις, γιά νά ἐλευθερωθοῦν ἀπό τόν τουρκικό ζυγό καί νά ἐνωθοῦν μέ τή μητέρα Ἑλλάδα.

Ἡ μεγαλύτερη Κρητική ἐπανάσταση ἔγινε τό 1866. Ἡ εἰδησή της πλημμύρισε ἀπό ἐνθουσιασμό τούς Ἕλληνες καί πολλοί ἔσπευσαν ἐκεῖ ὡς ἐθελοντές μέ διοικητές ἰκανούς ἀξιωματικούς. Ἐτοι στήν ἀρχή οἱ ἐπαναστάτες σημείωσαν μεγάλες ἐπιτυχίες.

Στό μεταξύ ὁμως οἱ Τοῦρκοι ἔλαβαν πολλές ἐνισχύσεις ἀπό τουρκικό καί αἰγυπτιακό στρατό καί ἡ ἐπανάσταση πνίγηκε στό αἶμα. Ὅσοι σώθηκαν, 250 πολεμιστές καί 648 γυναικόπαιδα, πολιορκήθηκαν ἀπό τούς Τούρκους στή Μονή τοῦ Ἀρκαδίου, κοντά στό Ρέθυμνο, καί μαζί μέ τόν ἡγούμενο Γαβριήλ καί τούς μοναχοῦς ἀποκρούσαν μέ γενναιότητα ἐπί δυό ἡμέρες ὅλες τίς τουρκικές ἐπιθέσεις.

Τό Ἀρκάδι

Ὅταν τέλος οἱ Τοῦρκοι μπῆκαν στό μοναστήρι καί δέν ὑπῆρχε πιά καμιά ἐλπίδα σωτηρίας, ὁ ἡγούμενος Γαβριήλ ἔβαλε φωτιά στήν πυριτιδαποθήκη καί θάφτηκαν κάτω ἀπό τά ἑρείπια τοῦ μοναστηριοῦ ὅλοι οἱ πολιορκημένοι μαζί μέ 3000 περίπου Τούρκους.

Αὐτό εἶναι τό περίφημο *όλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου*, πού ἔγινε στίς *8 Νομβρίου 1866* καί πού συγκίνησε τό πανελλήνιο καί τόν κόσμο ὁλόκληρο.

3. Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας

Τό 1877-1878 ἔγινε ὁ Ρωσοτουρκικός πόλεμος καί ἡ Τουρκία νικήθηκε. Τά ζητήματα, πού δημιουργήθηκαν ἀπό τόν πόλεμο, τά ρύθμισε τό συνέδριο τοῦ Βερολίνου (ἡ Διάσκεψη εἰρήνης πού ἔγινε στό Βερολίνο τό 1878).

Ἡ ἑλληνική κυβέρνηση προσπάθησε τότε νά πετύχει ἀπό τό Συνέδριο καί τή ρύθμιση τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν συνόρων, ἀλλά δυστυχῶς δέν τό κατόρθωσε.

Τό Συνέδριο του Βερολίνου ασχολήθηκε και άλλες φορές μέ τό έλληνικό ζήτημα, χωρίς όμως νά καταλήξει σέ συμφωνία. Τέλος τό Μάρτιο του 1881, πού συνήλθε γιά τελευταία φορά, αποφάσισε νά

παραχωρηθεί στην Ελλάδα ολόκληρη ή Θεσσαλία, εκτός από την περιοχή της Έλασσόνας, και από την Ήπειρο παραχωρήθηκε ή περιοχή της Άρτας.

Έρωτήσεις

1. Πότε έγινε ή Ένωση της Έπανήσου μέ την Ελλάδα;
2. Ποιά ήταν ή ήρωικότερη φάση της επανάστασης του 1866;
3. Συσχετίστε τό Άρχαδί και τούς ήρωές του μέ άλλες όμοιες γνωστές περιοχές.
4. Ποιές περιοχές παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα από τό Συνέδριο του Βερολίνου και πότε;

4. Ό Μακεδονικός άγώνας.

Στά τέλη του 19ου και στις άρχές του 20ου αιώνα μεγάλη σημασία πήρε τό Μακεδονικό ζήτημα. Οί Βούλγαροι, θέλοντας νά γίνουν ανεξάρτητο κράτος, πέτυχαν νά ιδρύσουν ανεξάρτητη εκκλησία τό 1870, πού όνομάστηκε **Βουλγαρική Έξαρχία**.

Τό 1878 ή Βουλγαρία έγινε ανεξάρτητη ήγεμονία κάτω από την κυριαρχία του σουλτάνου. Ύστερα από αυτό οί Βούλγαροι, στηριζόμενοι και στη Ρωσική ύποστήριξη, θέλησαν νά δημιουργήσουν στη Βαλκανική ένα μεγάλο βουλγαρικό κράτος, στό όποιο νά περιλάβουν τή Θράκη και τή Μακεδονία, πού ήταν άνέκαθεν χώρες έλληνικές και ό πληθυσμός τους ήταν καθαρά έλληνικός.

Γιά τό σκοπό αυτό ίδρυσαν τό 1902 στή Σόφια διάφορες άντάρτικες όργανώσεις, πού είναι γνωστές μέ τό όνομα «**Μακεδονικό κομιτάτο**». Τό κομιτάτο αυτό έξόπλιζε συμμορίες **κομιτατζήδων** (κακοποιών Βουλγάρων), πού κατέβαιναν στή Μακεδονία και προσπαθούσαν νά εκβουλαγαρίσουν τόν πληθυσμό.

Στήν άρχή προσπαθούσαν νά πετύχουν τούτο μέ τήν προπαγάνδα. Άργότερα όμως άρχισε ή τρομοκρατία: δολοφονούσαν τούς προεστούς και ιδιαίτερα τούς ήρεϊς και τούς δασκάλους, πυρπολούσαν τά σχολεία και κατάστρεφαν ολόκληρα χωριά, για νά εξαφανίσουν τό έλληνικό στοιχείο από τή Μακεδονία.

Οί Τούρκοι, πού κατείχαν τή Μακεδονία, δέ λάβαιναν κανένα μέτρο, για νά προστατέψουν τόν έλληνικό πληθυσμό.

Γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἴδρυσαν ἀντάρτικα σώματα ἀπό ἀξιωματικούς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πού μπήκαν κρυφά στή Μακεδονία τό 1904 καί καταδίωξαν τούς κομιτατζήδες.

Οἱ ὑπερασπιστές τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας ἀπό τούς κομιτατζήδες ὀνομάστηκαν «*Μακεδονομάχοι*» καί ὁ ἀγώνας τους ὀνομάστηκε «*Μακεδονικός ἀγώνας*» καί κράτησε ὡς τό 1908.

Ὁ ἀγώνας αὐτός ὑπῆρξε σκληρός. Πολλοί γενναῖοι Ἕλληνες ἔπεσαν στόν ἀγώνα αὐτό καί ἀνάμεσά τους ὁ ἐθνικός ἥρωας *Παῦλος Μελάς*.

5. Παῦλος Μελάς

Ἀπό τούς πρώτους Ἕλληνες ἀξιωματικούς, πού μπήκαν στή Μακεδονία, ἦταν καί ὁ Παῦλος Μελάς, πού γεννήθηκε τό 1870 στή Μασσαλία τῆς Γαλλίας. Σπούδασε στήν Ἀθήνα καί τό 1891 βγήκε ἀπό τή Σχολή τῶν Εὐελπίδων ἀνθυπολοχαγός τοῦ πυροβολικοῦ.

Ὁ Παῦλος Μελάς ἦταν θερμός πατριώτης καί φλεγόταν ἀπό τήν ἐπιθυμία νά πολεμήσει τούς κομιτατζήδες. Γι' αὐτό τόν Αὔγουστο τοῦ 1904 ἄφησε τήν Ἀθήνα καί μέ τό ψευδώνυμο καπετάν *Μίκης Ζέζας* πέρασε τά ἑλληνοτουρκικά σύνορα ἐπικεφαλῆς 35 ἀντρῶν.

Ἔστερα ἀπό πολλές περιπέτειες ἔφτασε στή Δυτική Μακεδο-

Ὁ Παῦλος Μελάς

νία κι άρχισε τήν έθνική του δράση πολεμώντας τούς Βουλγάρους κομιτατζήδες και τούς Τούρκους. Τό όνομά του είχε γίνει ό φόβος και ό τρόμος τού έχθρου, πού επιδίωκε μέ κάθε τρόπο νά τόν έξοντώσει.

Στίς 13 'Οκτωβρίου 1904 Μελάς έφτασε στό χωριό **Στάτισια** τής Καστοριάς. Έκει προδόθηκε από βουλγαρική συμμορία και περικυκλώθηκε από 150 Τούρκους στρατιώτες. "Υστερα από δίωρη σκληρή μάχη επιχείρησε μέ τούς συντρόφους του νά διασπάσει τόν αποκλεισμό και νά φύγουν. Στην ήρωική όμως αυτή έξοδο πληγώθηκε βαριά και μετά μισή ώρα πέθανε.

Ο θάνατος τού Μελά συντάραξε όλόκληρο τό έθνος. Η υπόθεση τής Μακεδονίας έγινε πλέον υπόθεση όλόκληρου τού έλληνισμού και πολλοί Έλληνες άξιωματικοί συνέχισαν τό έργο τού Μελά εναντίον τών κομιτατζήδων. Έτσι ή Μακεδονία απαλλάχθηκε από τή βουλγαρική τρομοκρατία και ό έλληνισμός βρέθηκε μέ άκμαίο τό έθνικό φρόνημα στους άπελευθερωτικούς πολέμους τού 1912-1913.

Άσκήσεις

1. *Τί έννοοῦμε όταν λέμε βουλγαρική Έξαρχία;*
2. *Τί ήταν τό βουλγαρικό Μακεδονικό κομιτάτο και τί επιδίωκε;*
3. *Πώς αντιμετώπισαν οι Έλληνες τούς κομιτατζήδες;*
4. *Πώς χαρακτηρίζετε τόν Παῦλο Μελά;*
5. *Τί αποτέλεσμα είχε ό θάνατός του για τή Μακεδονία;*

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ

1. Η επανάσταση τοῦ 1909

Ἡ τακτική τῆς Τουρκίας στή Μακεδονία νά βοηθεῖ τοὺς κομιτατζήδες ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καί ἡ παραμονή τῆς Κρήτης κάτω ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ πλήγωσαν τὴν ἐθνικὴ φιλοτιμία τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτὸ οἱ ἀξιωματικοὶ συγκρότησαν τὸ Στρατιωτικὸ Σύνδεσμο καὶ τὴ νύχτα στίς 14 μὲ 15 Αὐγούστου 1909 ἐπαναστάτησαν. Ἐχοντας μαζί τους καὶ πολλοὺς πολίτες πῆραν τὰ ὄπλα καὶ στρατοπέδευσαν *σὶὸ Γουδί*, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, καὶ ζήτησαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησι τὰ ἑξῆς: Νά βελτιώσῃ τὶς ἔνοπλες δυνάμεις, τὴ διοίκησι τοῦ κράτους καὶ τὴν παιδεία καὶ νά καταργήσῃ «τὴν ἀπαίσιαν συναλλαγὴν». Τὸ αἴτημα αὐτὸ ἔβρισκε σύμφωνο τὸ σύνολο τῶν Ἑλλήνων καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἐπανάστασι τὴν ἐπιδοκίμασε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ μεγάλο συλλαλητήριον. Ἡ κυβέρνησι παραιτήθη καὶ σχηματίσθη ἄλλη σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τῶν ἐπαναστατῶν.

Τότε οἱ ἐπαναστάτες κάλεσαν γιὰ σύμβουλόν τους τὸν Κρητικὸ πολιτικὸ *Ἐλευθέριον Βενιζέλο*, πού ἀργότερα ἔγινε Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδας. Ὁ Βενιζέλος ἐργάστηκε πολὺ δραστήρια καὶ πέτυχε μέσα σὲ δύο χρόνια νά διοργανώσῃ τέλεια τὸ Κράτος καὶ νά δημιουργήσῃ ἰσχυρὸ στρατὸ, ὅπως ἐπιδίωκε ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος.

2. Ὁ α' Βαλκανικὸς πόλεμος (μὲ τοὺς Τούρκους)

α) Ἡ ἀπελευθέρωσι τῆς Μακεδονίας

Στὴν Τουρκία τὸ 1908 πολλοὶ Τοῦρκοι μορφωμένοι, οἱ λεγόμενοι *Νεότουρκοι*, μαζί μὲ πολλοὺς ἀξιωματικούς ἐπαναστάτησαν. Ἐκθρόνισαν τὸ σουλτάνο Ἀβδούλ Χαμίτ, ἀνέβασαν στὸ θρόνον τὸν ἀδερφὸ του Μωάμεθ Ε' καὶ ἀνέλαβαν τὴν κυβέρνησι τῆς Τουρκίας.

Οἱ Νεότουρκοι ἦταν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς παλαιότουρκους. Πίεζαν πολὺ τοὺς ὑπόδουλους χριστιανούς καὶ ἐπιδίωκαν νά τοὺς ἐκτουρκίσουν καὶ νά ἔξαφανίσουν τὸν ἐθνισμό τους.

*Βαλκανικοί πόλεμοι
Τά παλικάρια τραβούν προς τὰ σύνορα*

Μπροστά στον κίνδυνο αυτό τὰ βαλκανικά κράτη (Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο καί Ἑλλάδα) λησιμόνησαν τίς διαφορές τους, ἐνώθηκαν σέ συμμαχία καί κήρυσαν τόν πόλεμο κατά τῆς Τουρκίας στίς 4 Ὀκτωβρίου 1912.

Στίς 5 Ὀκτωβρίου (τὰ ξημερώματα) ὁ ἑλληνικός στρατός, μέ ἀρχιστράτηγο τό διάδοχο Κωνσταντίνο καί μέ ἐμπνευσμένο Πρωθυπουργό τόν Ἐλευθ. Βενιζέλο πέρασε μέ ἀκράτητο ἐνθουσιασμό τὰ ἑλληνοτουρκικά σύνορα. Ἐκτόπισε τούς Τούρκους ἀπό τίς θέσεις τους καί τούς νίκησε σέ δυό μεγάλες καί ἀποφασιστικές μάχες, στό **Σαραντάπορο** (9 καί 10 Ὀκτωβρίου) καί στή **Γιαννιτσά** (19 καί 20 Ὀκτωβρίου). Στίς 26 Ὀκτωβρίου παραδόθηκε ἡ Θεσσαλονίκη καί στίς 27 ὁ στρατός μας μπῆκε νικητής στήν πόλη.

Μετά τή Θεσσαλονίκη ὁ στρατός μας ἐλευθέρωσε τή **Φλώρινα** καί ἔφτασε ὡς τήν Κορυτσά στή Β. Ἥπειρο.

Ἀνάλογες ἦταν οἱ ἐπιτυχίες καί τῶν συμμάχων. Οἱ Σέρβοι νίκησαν τούς Τούρκους στό Κουμάνοβο καί κυρίεψαν τὰ Σκόπια καί τό Μοναστήρι. Οἱ Βούλγαροι πολιορκήσαν τήν Ἀδριανούπολη, νίκησαν τόν τουρκικό στρατό στό Λουλέ Μπουργιάς καί προχώρησαν ὡς τήν Τσατάλτζα.

Είσοδος του ελληνικού στρατού στά Γιάννενα

β) Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπείρου

Ἐνῶ ὁ κύριος ὄγκος τοῦ στρατοῦ μας ἐλευθέρωνε τὴ Μακεδονία, ἄλλο τμήμα αὐτοῦ μέ τόν ἀντιστράτηγο Σαπουτζάκη μπῆκε στήν Ἠπειρο καί νικηφόρο προχωροῦσε νά ἐλευθερώσει τά Γιάννενα.

Τὴν πόλη τὴν προστάτευε ἓνα ἀπόκρημνο ὕψωμα, τὸ *Μπιζάνι*, πού τὸ εἶχαν ὀχυρώσει Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ καί τὸ θεωροῦσαν ἀπόρρητο. Ἐκεῖ ἔγιναν πολὺ σκληρὲς καί αἱματηρὲς μάχες.

Στὶς *21 Φεβρουαρίου 1913* ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἔκανε σφοδρὴ αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα· ἡ φρουρά τοῦ Μπιζανιοῦ δέν ἄντεξε καί παραδόθηκε. Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς μπῆκε στά Γιάννενα, ὅπου τοῦ ἔγινε συγκινητικὴ ὑποδοχή.

Τριάντα χιλιάδες Τούρκοι πιάστηκαν αἰχμάλωτοι καί ἡ Ἠπειρος ὀλόκληρη πανηγύρισε τὴν ἀπολύτρωσή της ἀπὸ τόν τουρκικὸ ζυγὸ.

Ὑστερα ἀπὸ λίγο οἱ Βούλγαροι κυρίεψαν τὴν Ἀδριανούπολη, πού τὴν εἶχαν πολιορκήσει, ὅπως μάθαμε.

γ) Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους

Στὴν ἐπιτυχία τοῦ πολέμου στὴν ξηρὰ βοήθησε πολὺ καὶ ὁ ἑλληνικός στόλος μέ ἀρχηγό τὸ ναύαρχο **Παῦλο Κουντουριώτη**. Κυρίως τὴ Λήμνο μέ τὸ εὐρύχωρο λιμάνι τοῦ Μοῦδρου καὶ ἀπόκλεισε τὸν τουρκικὸ στόλο στὰ Δαρδανέλλια.

Οἱ Τοῦρκοι δοκίμασαν δύο φορές νά σπάσουν τὸν ἀποκλεισμό: στίς 3 Δεκεμβρίου 1912 (ναυμαχία τῆς Ἑλλάδος) καὶ 5 Ἰανουαρίου 1913 (ναυμαχία τῆς Λήμνου). Καὶ στίς δύο αὐτὲς ναυμαχίες ὁ ἑλληνικός στόλος κατατρόπωσε τὸν τουρκικὸ, ὁ ὁποῖος δὲν ξαναβγήκε ἀπὸ τὰ στενά.

Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ ἑλληνικός στόλος ἐλευθέρωσε τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους (Ἀρχιπελάγους) Ἰκαρία, Σάμο, Χίο, Λέσβο, Ψαρά, Ἴμβρο, Τένεδο, Σαμοθράκη καὶ Θάσο.

Ἔστερα ἀπὸ ὅλες τίς φοβερές ἤττες τους (σὲ ξηρὰ καὶ σὲ θάλασσα) οἱ Τοῦρκοι δέχτηκαν νά κάμουν εἰρήνη. Στίς **17 Μαΐου 1913** ὑπογράφηκε στὸ Λονδίνο συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας. Μὲ τὴ συνθήκη αὐτὴ ἡ Τουρκία παραχώρησε στοὺς νικητὲς τὴν Ἡπειρο, τὴ Μακεδονία, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Θράκης, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ τὴν Κρήτη πού ἡ Ἑλλάδα τὴν προσάρτησε ἀμέσως στὰ ἐδάφη της.

Ἀκράτητος ἐνθουσιασμός ἐπικρατοῦσε στὸ Πανελλήνιο, γιατί τὸ ὄνειρό του γινόταν πραγματικότητα. Τὴ χαρὰ αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων σκίασε ἡ δολοφονία τοῦ βασιλιᾶ Γεωργίου στὴ Θεσσαλονίκη στίς 5 Μαρτίου 1913. Στὸ θρόνο ἀνέβηκε ὁ διάδοχος γιὸς του Κωνσταντίνου.

3. Ὁ β' Βαλκανικός πόλεμος (μέ τούς Βουλγάρους)

Λίγους μῆνες ἔστερα ἀπὸ τὸν πόλεμο μέ τούς Τούρκους οἱ σύμμαχοι φιλονίκησαν μεταξὺ τους. Τὴν ἀφορμὴν τὴν ἔδωσαν οἱ Βούλγαροι μέ τὴν ἀπληστία τους. ἤθελαν νά πάρουν τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὰ ἐδάφη πού ἀπελευθερώθηκαν. Ζητοῦσαν τὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τούς Ἕλληνες καὶ τὸ Μοναστήρι ἀπὸ τούς Σέρβους.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν παράλογη αὐτὴ ἀξίωση τῶν Βουλγάρων συνεννοήθηκαν μυστικά μέ τὴν Ἑλλάδα ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιο καὶ

στις 17 *Ίουνίου* 1913 επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά κατά τῆς Βουλγαρίας.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, πού στό μεταξύ εἶχε ἐνισχυθεῖ καί μέ ἐθελοντές ἀπό διάφορα μέρη τοῦ ἐξωτερικοῦ, πολέμησε μέ ὄρμη καί ἀκράτητο ἐνθουσιασμό. Ἐξανάγκασε πρῶτα τοὺς Βουλγάρους, πού εἶχαν μπεῖ στή Θεσσαλονίκη γιὰ νά ξεκουραστοῦν ῥηθην, νά παραδοθοῦν. Κατόπιν τοὺς ἐπιτέθηκε στό **Κιλκίς**, ὅπου εἶχαν ὀχυρωθεῖ.

Στή μάχη τοῦ Κιλκίς (19-21 *Ίουνίου* 1913) οἱ ἥρωικοί στρατιῶτες μας πολέμησαν τοὺς Βουλγάρους στήθος μέ στήθος. Μέ τὴν ξιφολόγη τούς ἔβγαλαν ἀπὸ τὰ χαρακώματά τους καί τοὺς διασκορπίσαν πρὸς τίς Σέρρες καί τὴ Δοϊράνη. Ἡ ἑλληνικὴ ἀντρεία μεγαλοῦργησε

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1913

καί πάλι. Οί Βούλγαροι στό Κιλκίς έπαθαν σωστή πανωλεθρία. Άλλά καί οί δικές μας άπώλειες ήταν σοβαρές.

Τήν ίδια πανωλεθρία έπαθαν οί Βούλγαροι καί στή μάχη του *Λαχανά*, πού έγινε σύγχρονα. Ο στρατός μας, πολεμώντας μέ τήν ίδια όρμή, πήρε πάλι τή *Γευγελή*, τή *Νιγρίτα*, τή *Δοϊράνη* καί τή *Στρώμιτσα*.

Συνεχίζοντας τίς επιθέσεις του ό στρατός μας έλευθέρωσε μέσα sé ένα μήνα όλόκληρη τή Μακεδονία καί μπήκε στή Βουλγαρία έτοιμος νά έπιτεθει κατά τής Σόφιας.

Στό μεταξύ οί Σέρβοι καί οί Μαυροβούνιοι νίκησαν επανειλημμένα τούς Βουλγάρους καί τούς έφτασαν στά παλιά τους σύνορα. Τότε ή Ρουμανία βρήκε τήν εύκαιρία καί μπήκε στό Βουλγαρικό έδαφος, ή δέ Τουρκία ξαναπήρε τήν Άδριανούπολη.

Έπειτα από αυτά ή Βουλγαρία άναγκάστηκε νά ζητήσει ειρήνη. Ο πόλεμος σταμάτησε· καί στίς **28 Ιουλίου 1913** ύπογράφηκε ή *Συνθήκη του Βουκουρεστίου*. Μέ τή συνθήκη αυτή ή Έλλάδα πήρε τήν ύπόλοιπη Ήπειρο (έκτός από τή Β. Ήπειρο), τήν Άνατολική Μακεδονία ώς τό Νέστο καί τή Ροδόπη, καί τά νησιά του Αίγαίου Πελάγους.

Μέ τούς παραπάνω νικηφόρους πολέμους ή Έλλάδα άπελευθέρωσε πολλά ύπόδουλα έδάφη της, διπλασιάστηκε sé έκταση καί πληθυσμό καί έγινε ένδοξη καί σεβαστή sé όλο τόν κόσμο.

Έρωτήσεις

1. Ποιά ύπήρξε ή αίτία νά γίνει ή επανάσταση στό Γουδί;
2. Τί πέτυχε ό Βενιζέλος άναλαμβάνοντας τήν κυβέρνηση τής Έλλάδας;
3. Γιατί λέμε ότι οί Βαλκανικοί πόλεμοι είναι τό σπουδαιότερο γεγονός γιά τή Βαλκανική;
4. Μεταξύ ποιών έγιναν οί Βαλκανικοί πόλεμοι;

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ Ἑλλάδα μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ζοῦσε εἰρηνικά καὶ προσπαθοῦσε νὰ διοργανώσῃ τὰ νέα ἐδάφη τῆς καὶ νὰ ἐπανορθώσῃ τὶς καταστροφές τῆς. Δέν πρόλαβε ὅμως, γιατί τόν *Αὐγούστο τοῦ 1914* ξέσπασε νέος πόλεμος μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Οἱ μεγάλες Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης εἶχαν χωριστεῖ σέ δυο μεγάλες ἀντίπαλες παρατάξεις. Ἀπό τή μιὰ μεριά ἦταν ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσία (τριπλῆ Συνεννόηση) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία. Καὶ ζητοῦσαν ἀφορμὴ, γιὰ νὰ κηρύξουν τόν πόλεμο.

Ἡ ἀφορμὴ δέ βράδυνε νὰ δοθεῖ. Τόν Ἰούνιο τοῦ 1914 Σέρβοι φοιτητές δολοφόνησαν τὸ διάδοχο τῆς Αὐστρίας στὸ Σεράγεβο τῆς Σερβίας. Ἀμέσως οἱ Αὐστριακοὶ κήρυξαν τόν πόλεμο κατὰ τῆς Σερβίας. Σέ βοήθεια τῆς Σερβίας πῆγαν οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ, ἐνῶ σέ βοήθεια τῆς Αὐστρίας πῆγαν οἱ Γερμανοί.

Ἔτσι ὁ πόλεμος αὐτὸς γενικεύτηκε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1914 καὶ ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος καὶ καταστρεπτικότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς πολέμους, πού εἶχαν γίνῃ ὡς τότε. Καὶ εἶναι γνωστὸς *ὡς Πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος*.

Ἀργότερα μπῆκαν στὸν πόλεμο ἡ Τουρκία καὶ ἡ Βουλγαρία ὡς σύμμαχοι τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας.

Ἡ Ἑλλάδα στὴν ἀρχὴ ἔμεινε οὐδέτερη. Ἀργότερα ὅμως, ὅταν ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Τουρκία βγῆκαν στὸν πόλεμο μέ τὸ μέρος τῆς Γερμανίας καὶ ἡ Βουλγαρία ἐπιτέθηκε κατὰ τῆς Μακεδονίας, ἡ Ἑλλάδα βγῆκε ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα ἔλαβε μέρος στὸν πόλεμο αὐτὸ ὡς σύμμαχος τῆς τριπλῆς Συνεννόησεως, ἔδωξε τὸ βασιλιά Κωνσταντῖνο ὡς γερμανόφιλο κι ἀνέβασε στὸ θρόνο τὸ γιό του Ἀλέξανδρο. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐνωμένος μέ τὰ ἀγγλικά καὶ γαλλικά στρατεύματα πολέμησε μέ ἡρωισμό ἐναντίον τῶν ἐχθρικών στρατευμάτων καὶ βόηθησε ἀποτελεσματικά στὴν κατάρρευση τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς κράτησε 4 χρόνια (1914-1918). Στὸ τέλος οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ σύμμαχοί τους νικῆθηκαν καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ζη-

τήσουν ειρήνη καί νά δεχτοῦν τούς ὄρους τῆς *Συνθήκης τῶν Βεροαλιῶν* (Νοέμβριος 1918).

Μετά τόν ὀριστικό τερματισμό τοῦ πολέμου οἱ νικήτριες Δυνάμεις, πού ἀναγνώρισαν τίς θυσίες τῆς Ἑλλάδας, τῆς παραχώρησαν μέ τή *Συνθήκη τῶν Σεβρῶν* (Αὔγουστος 1920) ὁλόκληρη τή Θράκη ἐκτός ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, τήν περιοχὴ τῆς Σμύρνης στή Μικρά Ἀσία καί τὰ Δωδεκάνησα, πού ἀπό τό 1912 τά κατεῖχαν οἱ Ἴταλοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ

Στίς 15 Μαΐου 1919 Ἑλληνικά στρατεύματα μέ ἐντολή τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἀποβιβάστηκαν στή Μ. Ἀσία καί κυρίεψαν τή Σμύρνη μέ τήν περιοχὴ τῆς. Τήν ἐνέργεια αὐτῆ τῆς Ἑλλάδας ἐπικύρωσε κατόπιν ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν.

Τῆ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν ὅμως δέν τήν ἀναγνώρισε ὁ Τοῦρκος ἀνώτερος ἀξιωματικός Ἀτατούρκ *Μουστάφα Κεμάλ*. Αὐτός ἐπαναστάτησε, ἀνέλαβε τήν Κυβέρνηση τῆς χώρας του μέ πρωτεύουσα τήν Ἀγκυρα καί ἄρχισε τόν πόλεμο κατά τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Ἑλλάδα τότε ὑποχρεώθηκε νά ἐπιβάλλει μέ τὰ ὄπλα τή Συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Ἔτσι ἔγινε ἡ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία.

Ἡ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦταν ἀπό τήν ἀρχὴ δύσκολη. Ἐγινε ὅμως ἀκόμα δυσκολότερη μετά τίς ἐκλογές τῆς 1 Νοεμβρίου 1920. Στίς ἐκλογές αὐτές ἔχασε ὁ Βενιζέλος καί τήν ἐξουσία τήν πῆρε τό Λαϊκὸ Κόμμα. Ἡ νέα Κυβέρνηση ξανάφερε στό θρόνο τό βασιλικὸ Κωνσταντῖνο, γιατί στό μεταξύ εἶχε πεθάνει ὁ Ἀλέξανδρος.

Οἱ σύμμαχοι δυσαρεστήθηκαν ἀπὸ τήν ἐπάνοδο τοῦ Κωνσταντῖνου καί ἄλλαξαν πολιτική. Ἄρχισαν νά βοηθοῦν φανερά τόν Κεμάλ. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς πολέμησε καί πάλι μέ ἥρωισμό καί προχώρησε νικητὴς ὡς τό Σαγγάριο ποταμὸ, ἀφοῦ κυρίεψε τό Ἐσκι Σεχίρ, τό Ἀφιὸν Καραχισιάρ καί τήν Προύσα.

Κουρασμένοι όμως ο στρατός μας από τον τριετή πόλεμο και χωρίς εφόδια δεν μπόρεσε να συντρίψει το στρατό του Κεμάλ και αναγκάστηκε να υποχωρήσει στην δχυρωμένη γραμμή Έσκι Σεχίρ-Άφιόν Καραχισάρ.

Τόν Αύγουστο του 1922 ο Κεμάλ, ενισχυμένος και από τους συμμάχους, εξαπέλυσε γενική επίθεση. Ο στρατός μας δεν μπόρεσε να συγκρατήσει τη μεγάλη όρμη των Τούρκων. Νικήθηκε και μέσα στη μεγάλη σύγχυση άρχισε να φεύγει με άταξία προς τη θάλασσα.

Η καταστροφή που ακολούθησε ήταν απερίγραπτη. Χιλιάδες Έλληνες στρατιώτες σκοτώθηκαν και χιλιάδες αιχμαλωτίστηκαν. Χάσαμε όλο το πολεμικό υλικό και τά ώραία εκείνα μέρη.

Η Ελλάδα του 1923

Ἡ μεγαλύτερη ὅμως καταστροφή ὑπῆρξε ὁ ἀφανισμός τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐκατοντάδες ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἐκείνους σφάχτηκαν ἢ κατέφυγαν τελείως καταστραμμένοι στὴν Ἑλλάδα ὡς πρόσφυγες. Περισσότεροι ἀπὸ ἐνάμισι ἑκατομμύριο πρόσφυγες ἦρθαν στὴν Ἑλλάδα.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐθνικὴ συμφορὰ, πού μᾶς εἶναι γνωστὴ ὡς ἡ «*Μικρασιατικὴ καταστροφή*», πλήγωσε τὴ φιλοτιμία τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ στρατοῦ. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τότε μέ ἀρχηγούς τοὺς Ν. Πλαστήρα καὶ Στυλ. Γονατὰ ἐπαναστάτησαν. Ἀνάγκασαν τὸ βασιλιά Κωνσταντῖνο νὰ παραιτηθεῖ καὶ διάλυσαν τὴ Βουλὴ. Στὸ θρόνο ἀνέβηκε ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ *Γεώργιος Β'* καὶ σχηματίστηκε Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση.

Ἡ νέα Κυβέρνηση ζήτησε εἰρήνη καὶ στίς *24 Ἰουλίου 1923* ὑπογράφηκε ἡ *Συνθήκη τῆς Λωζάνης*. Μὲ τὴ Συνθήκη αὐτὴ ἡ Ἑλλάδα ἔδωσε πίσω στὴν Τουρκία τὴ Μικρὰ Ἀσία, τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη ὡς τὸν Ἔβρο ποταμὸ καὶ τὰ νησιά Ἴμβρο καὶ Τένεδο.

Τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1923 ἔγιναν ἐκλογές Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐκείνη τὸ Μάρτιο τοῦ 1924 κατάργησε τὴ βασιλεία καὶ θεόπισε ὡς πολίτευμα τῆς Ἑλλάδας τὴ Δημοκρατία.

Τὸ 1935 ξαναγύρισε στὴν Ἑλλάδα ὁ βασιλιάς Γεώργιος ὁ Β' μὲ δημοψήφισμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ πολιτικὰ κόμματα δὲ συμφωνοῦσαν νὰ κυβερνήσουν μὲ ὁμόνοια τὴ χώρα, ὁ Γεώργιος ἀνάθεσε τὸ σχηματισμὸ Κυβερνήσεως στὸν Ἰωάννη Μεταξά, πού κυβέρνησε τὸν τόπο δικτατορικά, δηλαδὴ χωρὶς Βουλὴ, ὡς τὸ θάνατό του, πού συνέβηκε στὴ διάρκεια τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου.

Ἐρωτήσεις

1. Πότε καὶ μεταξύ ποιῶν ἔγινε ὁ α' παγκόσμιος πόλεμος;
2. Ποιὰ θέση πήρε ἡ Ἑλλάδα στὸν πόλεμο αὐτό;
3. Τί τέλος εἶχε ὁ πόλεμος αὐτός;
4. Τί κέρδισε ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν πόλεμο;
5. Γιατί ἀπέτυχε ἡ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία;
6. Ποιὰ ἦταν τὰ ἀποτελέσματα τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς γιὰ τὴν Ἑλλάδα;
7. Νὰ συγκρίνετε τὴ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν μὲ τὴ Συνθήκη τῆς Λωζάνης.

ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ 1940

1. *Ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου 1940 καὶ τὸ «Ὅχι»*

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1939 οἱ Γερμανοὶ μέ ἀρχηγό (φύρερ) τὸν Ἀδόλφο Χίτλερ κήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Πολωνίας. Τῆ βοήθεια τῆς Πολωνίας ἀνέλαβαν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλία. Ἐτσι ξέσπασε ἡ θύελλα ἑνὸς νέου πολέμου, πού πολύ σύντομα ἔγινε παγκόσμιος. Ὁ δεύτερος παγκόσμιος αὐτὸς πόλεμος (1939-1945) ἦταν ἀσύγκριτα φρικτότερος ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιος πόλεμο.

Ἡ Ἑλλάδα θέλησε νὰ μείνει οὐδέτερη. Ὅμως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κυβερνοῦσε τὴν Ἰταλία ὁ δικτάτορας Μπενίτο Μουσολίνι, πού ὄνειρευόταν νὰ καταχτήσει τίς χῶρες τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου καὶ νὰ ἰδρῦσει μιὰ μεγάλη Ἰταλικὴ αὐτοκρατορία. Γι' αὐτὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1939 κυριέψε τὴν Ἀλβανία.

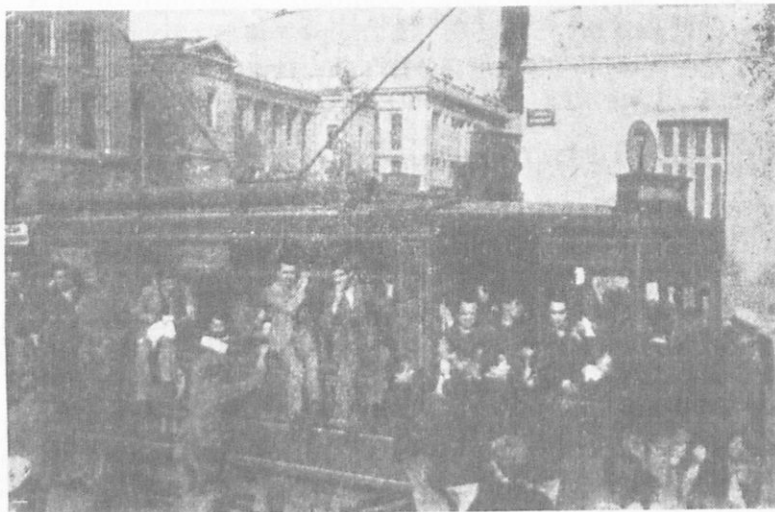
Ἀπὸ τὸ 1940, πού μπῆκε στὸν πόλεμο σάν σύμμαχος τῆς Γερμανίας, ἄρχισε τίς προκλήσεις καὶ ζητοῦσε ἀφορμὴ νὰ ἐπιτεθεῖ κατὰ τῆς Ἑλλάδας. Τὰ ἰταλικά ἀεροπλάνα ἐπανεπιλημμένα παραβίασαν τὸν ἑλληνικὸ ἐναέριο χῶρο καὶ βομβάρδισαν ἑλληνικά πλοῖα. Καὶ στίς 15 Αὐγούστου 1940 ἰταλικὸ ὑποβρύχιο τορπίλλισε στό λιμάνι τῆς Τήνου καὶ βύθισε τὸ πολεμικὸ μας «Ἑλλη».

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις κράτησε καὶ πάλι τὴν ψυχραιμία της, γιὰ νὰ μὴ ρίξει τὸν ἑλληνικὸ λαὸ στή θύελλα τοῦ πολέμου. Ὁ Μουσολίνι ὅμως εἶχε ἀποφασίσει τὸν πόλεμο. Καὶ τῆ νύχτα τῆς 27-28 Ὀκτωβρίου 1940 ζήτησε νὰ ἐπιτρέψουμε στὸν ἰταλικὸ στρατὸ νὰ μπεῖ στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ καταλάβει ὀρισμένα στρατηγικὰ σημεῖα.

Ἡ Ἑλλάδα ἀρνῆθηκε μέ τὸ ἱστορικὸ τῆς «ΟΧΙ» καὶ στίς 28 Ὀκτωβρίου 1940 ἡ Ἰταλία μᾶς κήρυξε τὸν πόλεμο.

2. *Ἡ ἑλληνικὴ νίκη*

Ὁ ἥρωικός στρατὸς μας, ἠλεκτροισμένος ἀπὸ τὸ μεγάλο «ὄχι», ἔτρεξε στὰ Ἠπειρωτικὰ βουνά, ὅπου οἱ λίγοι φρουροὶ τῶν συνόρων μας πολεμοῦσαν μέ αὐταπάρνηση, γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦν τὸ πάτριον ἔδαφος.

28 Ὀκτωβρίου 1940

Μέ γέλια καί τραγούδια τραβοῦν στό μέτωπο

Χωρίς νά φοβηθεῖ ὁ στρατός μας τό πλήθος τοῦ ἐχθροῦ, τά μηχανοκίνητα, τά τάνκς καί τά βομβαρδιστικά του, ὄρμησε μέ τήν ξιφολόγη στά χέρια κατά τῶν Ἰταλῶν. Καί μέσα σέ λίγες ἡμέρες τό

Μάνες και αδελφές τούς συνοδεύουν

Στά Άλβανικά βουνά

θαῦμα ἔγινε. Οἱ Ἴταλοί πανικόβλητοι καί κατατσακισμένοι φεύγουν πρὸς τὴ Β. Ἥπειρο.

Οἱ νίκες ἢ μιά μετὰ τὴν ἄλλη στεφανώνουν τὰ ἑλληνικά ὄπλα καί δίνουν φτερά στοὺς θρυλικούς *ισολιάδες μας*. Τὰ κατορθώματά τους

Οί πρώτοι τραυματίες

Στό 'Αλβανικό μέτωπο

στην Πίνδο, στον Καλαμά, στο Μοράβα, στην Κορυτσά, στην Κλει-
σούρα καί στις άλλες θρυλικές μάχες στην 'Αλβανία, θά μένουν σάν
υπέρολαμπρα μετέωρα, πού θά φωτίζουν τούς λαούς στό δρόμο πρός
τή θυσία γιά τήν έλευθερία.

Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξε ὁ ἐνθουσιασμός ὁλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὅλοι ἐργάζονταν γιὰ τὴν τελικὴ νίκη. Οἱ ἄντρες, οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τῆς ἡρωικῆς Ἡπείρου βοηθοῦσαν τὸ στρατό μας μεταφέροντας πολεμοφόδια καὶ τροφίμα, ὅπου δὲν μπορούσαν νὰ φτάσουν τὰ ζῶα.

Κατάπληκτος παρακολουθοῦσε ὁ κόσμος ὁλόκληρος τὸν ἀγώνα τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Γενικὴ ἦταν ἡ ἐντύπωση ὅτι «ὄχι οἱ Ἕλληνες πολεμοῦσαν σάν ἥρωες, ἀλλὰ ὅτι οἱ ἥρωες πολεμοῦσαν σάν Ἕλληνες».

3. Ἡ γερμανικὴ ἐπίθεση.

Ἐξὶ ὁλόκληρους μῆνες κράτησε ὁ πόλεμος στὴν Ἀλβανία καὶ οἱ Ἱταλοί κινδύνευαν νὰ ριχτοῦν στὴ θάλασσα. Ὁ Χίτλερ τότε, γιὰ νὰ σώσει τοὺς συμμάχους του, κήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἑλλάδας.

Στὶς 6 Ἀπριλίου 1941 γερμανικὸς στρατὸς ἀνώτερος ἀριθμητικά, μὲ ἄρματα μάχης, μὲ ἄφθονο πολεμικὸ ὕλικό καὶ ἰσχυρότατη ἀεροπορία, ἐπιτέθηκε κατὰ τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα, πού τὰ προστάτευαν ἐλάχιστοι στρατιῶτες.

Οἱ φρουροὶ μας ἀντιστάθηκαν μὲ τὸν ἴδιο ἥρωισμό καὶ κατὰ τοῦ νέου εἰσβολέα. Οἱ μηχανοκίνητες ὁμως γερμανικὲς φάλαγγες νίκησαν τοὺς Σέρβους καὶ μπῆκαν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Δοϊράνη καὶ τὴ Γευγελή. Τὰ ὄχυρά μας κυκλώθηκαν καὶ οἱ γενναῖοι ὑπερασπιστὲς τους ἀναγκάστηκαν νὰ σταματήσουν κάθε ἀντίσταση. Καὶ στὶς 27 Ἀπριλίου 1941 οἱ Γερμανοὶ ὑποδούλωσαν τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀντίσταση κατὰ τῶν Γερμανῶν συνεχίστηκε στὴν Κρήτη ὡς τὶς 20 Μαΐου, ὅταν καὶ τὸ ἡρωικὸ αὐτὸ νησί ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ.

Ὅσοι στρατὸς, ναυτικὸ καὶ ἀεροπορία σώθηκαν, πῆγαν στὴ Μέση Ἀνατολή καὶ συνέχισαν τὸν ἀγώνα στὸ πλευρὸ τῶν συμμάχων μας ὡς τὴν τελικὴ νίκη.

Ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Ἑλλάδας καὶ ἡ ἀντίσταση τῆς Κρήτης ἀπασχόλησαν τοὺς Γερμανοὺς ὡς τὸ τέλος Μαΐου 1941. Τοῦτο εἶχε σπουδαιότατη σημασία γιὰ τὴν ἐκβαση τοῦ πολέμου, γιατί ἀνάγκασε τὸ Χίτλερ νὰ καθυστερήσει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ρωσίας. Τὸν ἄρχισε στὶς 22 Ἰουνίου 1941 κι ἔτσι δὲν πρόλαβε νὰ καταλάβει τὴ Μόσχα πρὶν ἀρχίσει ὁ βαρὺς ρωσικὸς χειμώνας.

4. Ἡ ἀντίσταση τοῦ Ἑθνους στοὺς ξένους κατακτητὲς

Τέσσερα περίπου χρόνια ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔμεινε κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ πέλμα τῶν βάρβαρων κατακτητῶν Γερμανῶν, Ἰταλῶν καὶ Βουλγάρων. Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1941 ὡς τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 ἦταν τὰ χρόνια τῆς μισητῆς κατοχῆς.

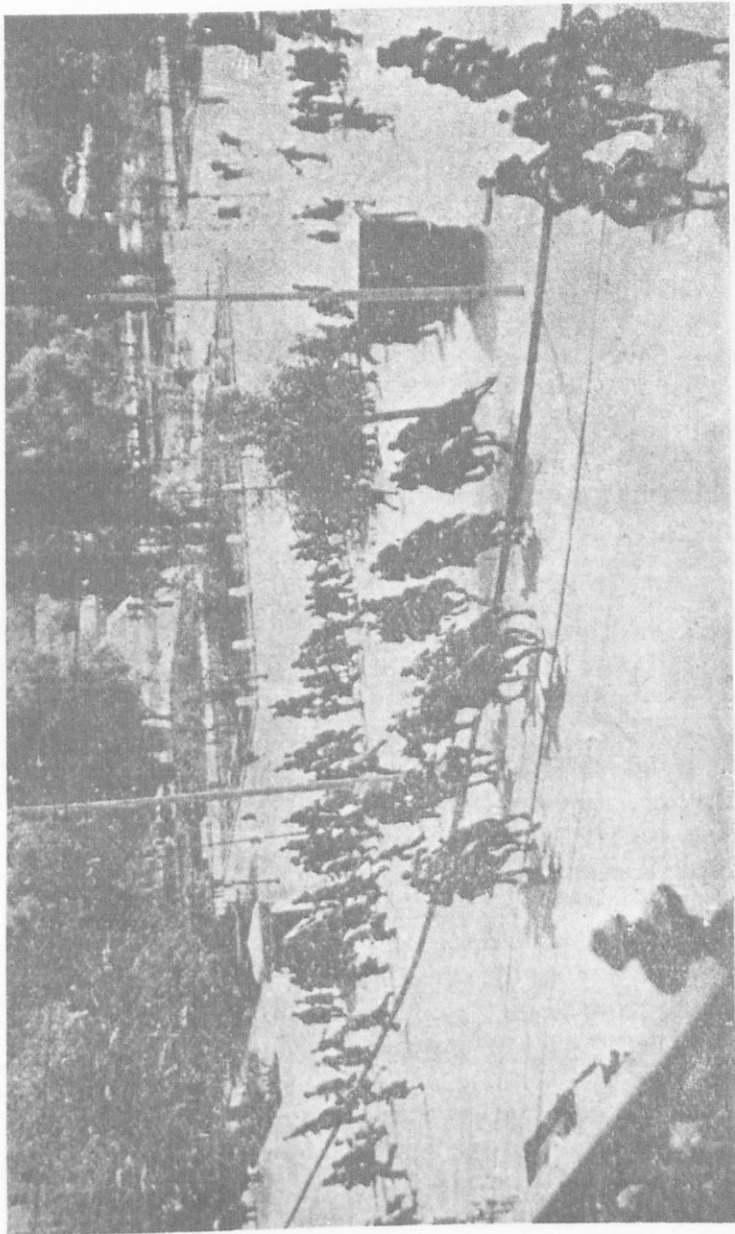
Ὁ χειμῶνας τοῦ 1941 ἦταν ἀπαισιος. Οἱ Ἕλληνες πέθαιναν κατὰ ἑκατοντάδες στοὺς δρόμους ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ κρύο. Ὅσοι ἔζησαν, ἦταν ἀγνώριστοι ἀπὸ τὸν ὑποσιτισμὸ καὶ σκελετωμένοι.

Καὶ ὑπόδουλος ὁμως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς συνέχισε τὴν ἀντίστασὴ του. Πολλοί, γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ δεινὰ τῆς τυραννίας, διέφυγαν μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους στὴν Αἴγυπτο καὶ συμπλήρωσαν τίς ἐκεῖ ἔνοπλες δυνάμεις. Ἔτσι σχηματίστηκαν οἱ ἑλληνικὲς ταξιαρχίες, πού δόξασαν τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα μὲ τὰ ἥρωικά κατορθώματά τους στὸ

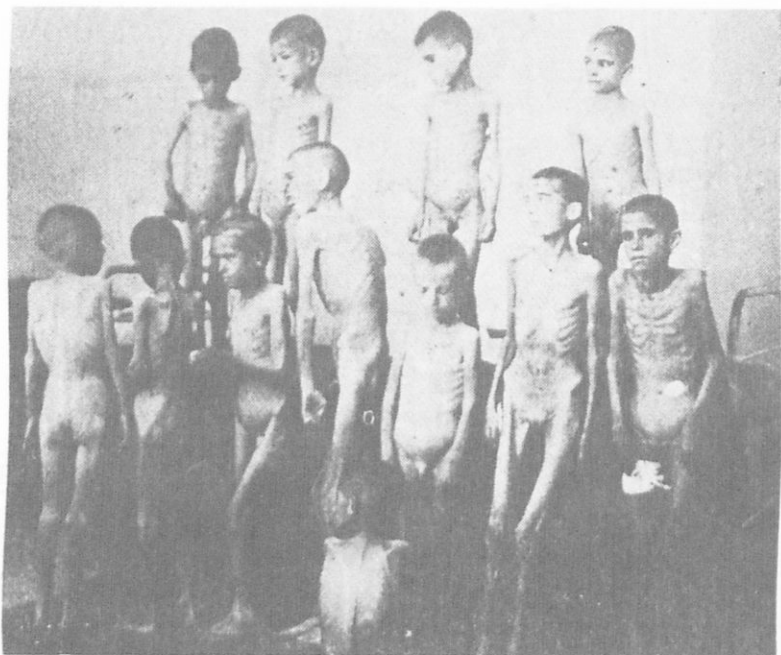

Ἡ Γερμανικὴ θηριωδία στὴν Κρήτη

Ἵστερα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Πελοπόννησο οἱ Γερμανοὶ κυριεψαν μὲ ἀλεξίπτωτιστὲς τὴν Κρήτη. Ἐπειδὴ οἱ ἀδάμαστοι Κρητικοί, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκαναν ἀγρία ἀντίσταση, οἱ Γερμανοὶ τοὺς μεταχειρίστηκαν μὲ τὸ σκληρότερο τρόπο. Στὴν εἰκόνα οἱ Γερμανοὶ στρατιῶτες βλέπουν μὲ ἀπάθεια καὶ περιφρόνηση τὰ πτώματα ἐκτελεσθέντων Ἑλλήνων, ἐνῶ οἱ συγγενεῖς τους μὲ ἀπαράγητη ψυχὴ πλησιάζουν γιὰ νὰ τοὺς ἀναγνωρίσουν.

Οι βαρβαρότητες της έχθρικής κατοχής
Τό Ιταλικό έπικό όρημά πάνω στους Αθηναίους, που βγήκαν στους δρόμους για νά
γιορτάσουν τήν 25η Μαρτίου 1943.

Ἡ φρίκη τῆς πείνας. Τά σκελεθρωμένα παιδιὰ.
Χειμῶνας τοῦ 1941-42

ἝΛ-Ἀλαμίν τῆς Ἀφρικῆς, στό Ρίμινι τῆς Ἰταλίας καί σέ πολλές συγκρούσεις στή θάλασσα.

Ἄλλά καί στήν ὑποδουλωμένη Ἑλλάδα σχηματίστηκαν πολλές ἀντάρτικες ὁμάδες. Ἀνέβηκαν στά ἑλληνικά βουνά καί ἄρχισαν σκληρό ἀγώνα κατά τῶν κατακτητῶν. Ἀκόμα καί μέσα στίς πόλεις σχηματίστηκαν μυστικές πολιτικές ὀργανώσεις, πού μέ δολιοφθορές ἔφεραν φθορά στόν κατακτητή.

Οἱ σκληροί κατακτητές, γιά νά λυγίσουν τό φρόνημα τοῦ ἀδούλωτου λαοῦ μας μεταχειρίστηκαν κάθε σκληρό καί ἀπάνθρωπο μέσο: ἄρπαγές, καταστροφές, φυλακίσεις, ἀπαγχονισμούς καί τίς τρομερές ὁμαδικές ἐκτελέσεις.

Οἱ ὁμαδικές ἐκτελέσεις στά Καλάβρυτα, στό Δίστομο, στή Σπάρτη, στό Δοξάτο, στήν Ἀθήνα καί σέ ἄλλα μέρη τῆς χώρας θά μαρτυροῦν αἰώνια τί εἶναι ἱκανός νά ἀντιμετωπίσει ἕνας λαός, πού ἀγωνίζεται γιά τήν ἐλευθερία του.

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1946 καί σήμερα

5. Ἡ ἀπελευθέρωση καί ἡ προσάρτηση τῆς Δωδεκανήσου

Τό 1943 οἱ Ἴταλοί ἀναγκάστηκαν νά συνθηκολογήσουν κάτω ἀπό τά σκληρά χτυπήματα τῶν συμμάχων σέ ὄλα τά μέτωπα. Τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 οἱ Γερμανοί ἔφυγαν ἀπό τήν Ἑλλάδα, γιατί οἱ σύμμαχοι προχωροῦσαν νικητές καί στά δυό μέτωπα: στό Δυτικό οἱ Ἄγγλοι καί Ἀμερικανοί καί στό Ἀνατολικό οἱ Ρῶσοι.

Στίς 12 Ὀκτωβρίου 1944 ἡ σημαία μας κυμάτισε καί πάλι στόν ἱερό βράχο τῆς Ἀκροπόλεως στήν Ἀθήνα καί δλόκληρη ἡ Ἑλλάδα πανηγύρισε μέ γιορταστικές ἐκδηλώσεις τήν ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας της.

Ἡ Ἑλλάδα ἐλευθερώθηκε ἐνδοξη καί τιμημένη ἀλλὰ κυριολεκτικά καταστραμμένη. Θυσίασε τά πάντα γιά τή νίκη τῶν συμμάχων. Οἱ δυνατοί ὁμως σύμμαχοι δέν τῆς ἔδωσαν τήν ἀμοιβή πού τῆς ἄξιζε.

Μετά τήν ὀριστική συντριβή τῶν Γερμανῶν καί τό τέλος τοῦ πολέμου (Αὐγούστος 1945) ἡ Ἑλλάδα πῆρε πάλι τά ἐδάφη της, πού εἶχαν καταπατήσει οἱ Βούλγαροι, καί προσάρτησε τά Δωδεκάνησα πού κρατοῦσαν ὡς τότε οἱ Ἴταλοί.

Ἡ ἔνωση τῆς Δωδεκανήσου μέ τήν Ἑλλάδα ἀποφασίστηκε στό Παρίσι (Ἰούλιος 1946) ἀπό τό ἀνώτατο Συμβούλιο τῶν 4 Μεγάλων Δυνάμεων (Ἀγγλίας, Ἀμερικῆς, Γαλλίας καί Ρωσίας) καί ἐπικυρώθηκε μέ τήν Ἑλληνοϊταλική Συνθήκη εἰρήνης, πού ὑπογράφηκε στό Παρίσι (Φεβρουάριος 1947).

Τό Σεπτέμβριο τοῦ ἴδιου χρόνου οἱ βρετανικές στρατιωτικές ἀρχές μεταβίβασαν τή διοίκηση τῶν νησιῶν στήν Ἑλλάδα. Ἡ ἐπίσημη τελετή τῆς Ἐνώσεως ἔγινε στίς 7 *Μαρτίου 1948* πανηγυρικά καί μέσα σέ ἀκράτητο ἐνθουσιασμό τῶν κατοίκων τῆς Δωδεκανήσου καί πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων πού βρέθηκαν ἐκεῖ, γιά νά ζήσουν τήν ἱερή ἐκεῖνη στιγμή.

Τά Δωδεκάνησα εἶναι πλέον ἑλληνικά! Δικαιώθηκε ἕνας ἀπό τούς τελευταίους πόθους τοῦ Ἔθνους μας. Ἡ Β. Ἡπειρος ὁμως μένει, δυστυχῶς, ἀκόμα σέ ξένα χέρια.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ἡ κυβέρνηση τῆς Ἑλλάδας ἀνέχτηκε τή βύθιση ἀπό τούς Ἴταλούς τοῦ πολεμικοῦ μας «Ἑλλη»;
2. Πῶς δέχτηκε ὁ ἑλληνικός λαός τό ἱστορικό «Όχι»;
3. Γιατί οἱ ἑλληνικές δυνάμεις κατατρόπωσαν τίς πολύ ὑπέρτερες ἰταλικές;
4. Γιατί οἱ Γερμανία μᾶς κήρυξε τόν πόλεμο;
5. Τί ἐννοοῦμε δταν λέμε κατοχή;
6. Πῶς ἀντέδρασε ὁ ἑλληνικός λαός στήν ἐχθρική κατοχή;
7. Τί ἀντίποινα μεταχειρίστηκαν οἱ Γερμανοί, γιά νά ἐξουδετερώσουν τήν ἑλληνική ἀντίσταση;
8. Τί συμβολίζει ὁ κυματισμός τῆς ἑλληνικῆς σημαίας στήν Ἀκρόπολη;
9. Πότε ἔγινε ἡ ἔνωση τῆς Δωδεκανήσου μέ τήν Ἑλλάδα;
10. Σέ τί ἀφέλησε τούς συμμάχους ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων;

Ἡ δοκιμασία τοῦ Ἔθνους κατὰ τὴν περίοδο 1944-1949 καὶ ἡ σημασία τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κάτω ἀπὸ τὴν τριπλὴ ξενικὴ κατοχὴ (Ἰταλίας-Γερμανίας-Βουλγαρίας) πέρασε, ὅπως μάθαμε, πολλές συμφορές. Μὰ δὲ λύγισε. Διατήρησε ἀδούλωτο φρόνημα, ὀργάνωσε τὴν ἐθνικὴ ἀντίσταση, πολέμησε μὲ κάθε τρόπο τὸν κατακτητὴ καὶ βοήθησε στὸν πόλεμο τοὺς συμμάχους μας (Ἄγγλους-Ἀμερικανούς καὶ Ρώσους).

Ἡ ἐθνικὴ ὁμως ἀντίσταση δὲν ἔμεινε δυστυχῶς, ἐνωμένη. Ἄρχισαν προστριβές μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χωριστοῦν σὲ παρατάξεις, πού βρισκόνταν σὲ διαμάχη. Τὴ διαμάχη αὐτὴ ὑπόθαλψαν, δυστυχῶς, καὶ οἱ σύμμαχοι, πού καθέννας τους ἐνδιαφερόταν νὰ ἐξασφαλίσει γιὰ λογαριασμό του τὴν ἐπιρροή του στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴ λήξη τοῦ πολέμου.

Ἔτσι ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας (Ὀκτώβριος 1944) βρῆκε τὸ λαὸ χωρισμένο, σὲ μιά στιγμή πού περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη χρειάζοταν ὁμόνοια καὶ ἐνότητα, γιὰ νὰ ἐπανορθώσει τίς καταστροφές τῆς χώρας καὶ ἀδερφωμένος νὰ συνεχίσει τὸ εἰρηνικὸ του ἔργο.

Ἡ διαίρεση αὐτὴ τοῦ λαοῦ ὀδήγησε στὸ φοβερὸ ἐμφύλιο πόλεμο τοῦ 1944-45 καὶ 1946-49. Στὸν ἐμφύλιο αὐτὸ πόλεμο ἡ Ἑλλάδα δοκιμάστηκε πολὺ. Ἀφθονο ἀδελφικὸ αἷμα πότισε τὰ ἑλληνικὰ χῶματα, ἀνυπολόγιστες ζημιές προξενήθηκαν στὴν οἰκονομία τῆς χώρας καὶ ὑποδαυλίστηκαν τὰ μίση, πού καὶ σήμερα ἀκόμα ἐπηρεάζουν, δυστυχῶς, τὴν ὁμαλὴ πολιτικὴ ἐξέλιξη τῆς χώρας.

Ἐπειδὴ ὁμως ἔχουμε πικρὴ πείρα γιὰ τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐμφύλιων πολέμων, ἔχουμε ὅλοι οἱ Ἕλληνες ὑποχρέωση, ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα μας καὶ χωρὶς νὰ λησμονοῦμε τὴν ἱστορία τῆς, νὰ ξεχάσουμε τίς διαφορές μας, πού μᾶς διαιροῦν ὡς λαὸ, καὶ ἐνωμένοι καὶ ἀδερφωμένοι νὰ περιφρουρήσουμε τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς πατρίδας μας, γιατί οἱ κίνδυνοι δὲν ἐξέλιπταν.

Ἔτσι ἐνωμένοι καὶ μὲ ὅλες μας τίς δυνάμεις νὰ δουλέψουμε γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῆς χώρας μας καὶ νὰ πάρουμε ὡς λαὸς τὴ θέση πού μᾶς ἀνήκει ἀνάμεσα στοὺς πῶς προοδευμένους λαούς.

Κάθε γενιά πρέπει νά παραδίνει στή νέα γενιά τήν πατρίδα ένω-
μένη καί εϋτυχισμένη, πού νά τή ζηλεύουν οί φίλοι καί νά τή σέβον-
ται οί έχθροί. Τό σύνθημά μας πρέπει νά εἶναι: έργασία, ένότητα,
παιδεία. Πρέπει νά κάνουμε δική μας τήν έπιστήμη καί τίς τέχνες,
πού εἶναι δυό σπουδαῖες δυνάμεις γιά τήν πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐδερφωμένοι μέ τούς λαούς πού ἀγαποῦν τήν εἰρήνη, τή συνεν-
νόηση καί τή συνεργασία, νά προχωρήσουμε *πρός τά εμπρός* γιά ἓνα
καλύτερο μέλλον, δικό μας καί τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ πολύχρονη καί ἔνδοξη ἱστορία μας μᾶς ἐπιβάλλει μεγάλες
ὑποχρεώσεις! Λαμπρό παρελθόν μᾶς ὑποχρεώνει γιά λαμπρό παρόν
καί λαμπρότερο μέλλον. Ἡ ἐπιτυχία τους ὅμως προϋποθέτει ὁμόνοια
καί ένότητα ὅλου τοῦ λαοῦ μας καί ἐσωτερική γαλήνη.

Ἐτσι τό Ἔθνος μας, ἀπερίσπαστο ἀπό ἐσωτερικές ἀνωμαλίες,
θά μπορέσει νά βαδίσει τό δρόμο τῆς προόδου καί τῶν πεπωμένων
τῆς φυλῆς μας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ 19^ο καί 20^ο ΑΙΩΝΑ

α. Οικονομική ζωή

Ἡ Ἑλλάδα μετά τόν ὀχτάχρονο σκληρό καί ἔξαντλητικό πόλεμο μέ τούς Τούρκους βρέθηκε σέ οἰκονομική ἔξαθλίωση. Καί χρειάστηκαν σκληροί καί πολύχρονοι εἰρηνικοί ἀγῶνες, γιά νά ἀναλάβει οἰκονομικά καί νά μπορέσει νά ζήσει ὡς ἐλεύθερο κράτος.

Ἀμέσως μετά τήν ἀπελευθέρωση ὁ Καποδίστριας ἔλαβε μέτρα γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιοτεχνίας καί βιομηχανίας. Καί μετά τόν Καποδίστρια οἱ διάφοροι κυβερνήτες τῆς χώρας φρόντισαν καί φροντίζουν μέ διάφορα μέσα νά πετύχουν τήν οἰκονομική ἀνοδό της.

Πρῶτα-πρῶτα φρόντισαν νά καλυτερέσουν *τή γεωργία* καλλιεργώντας συστηματικότερα τή γῆ μέ σύγχρονα ἐργαλεῖα, μέ τήν κατασκευή ἀρδευτικῶν ἔργων, μέ ἀποξηράνσεις ἐλῶδων ἐκτάσεων, μέ λιπάσματα καί φυτοφάρμακα. Πέτυχαν ἔτσι νά παράγονται γεωργικά προϊόντα ἀρκετά ὄχι μόνο γιά τή συντήρηση τοῦ λαοῦ ἀλλά καί γιά ἐξαγωγές σέ ξένες χῶρες (λάδι, καπνός, σταφίδα, ἐσπεριδοειδή κλπ.):

Παράλληλα φρόντισαν γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς *κτηνοτροφίας* μέ τή βελτίωση τῆς ράτσας τῶν αἰγοπροβάτων καί τῶν βοδιῶν γιά τήν ἀφθονότερη παραγωγή κρέατος καί γαλακτομικῶν εἰδῶν. Φρόντισαν ἐπίσης γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς *πηνοτροφίας*.

Βελτίωσαν ἀκόμα τή *βιοτεχνία* παράγοντας γουναρικά, ὑφαντά, κοσμήματα κλπ. Ἀπό τήν ἀπλή βιοτεχνία δημιουργήθηκε ἡ *βιομηχανία* καί λειτουργοῦν σήμερα σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα ἐργοστάσια καπνοβιομηχανίας, κλωστοῦφαντουργίας, ὑαλουργίας, λιπασμάτων, χαρτοποιίας, φαρμάκων, χρωμάτων, ζάχαρης κλπ. Λειτουργοῦν ἀκόμα στή χώρα μας διυλιστήρια πετρελαίου καί πολλά ἐργοστάσια παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, πού ἄλλα κινοῦνται μέ τή δύναμη τοῦ νεροῦ (ὑδροηλεκτρικά) καί ἄλλα μέ τή δύναμη τοῦ ἀτμοῦ (θερμοηλεκτρικά).

Γιά τήν καλύτερη *διακίνηση* τῶν προϊόντων τῆς χώρας μας καί

για τή μετακίνηση καί *ἐπικοινωνία* τοῦ πληθυσμοῦ κατασκευάστηκαν γεφύρια καί δημόσιοι δρόμοι διασχίζουν ὅλη τή χώρα. σιδηροδρομικές γραμμές ἐξάλλου συνδέουν τήν πρωτεύουσα τοῦ κράτους μέ τίς ἀκρότατες ἐπαρχίες του. Ἀκόμα αὐτοκίνητα, πλοία καί ἀεροπλάνα ἐξυπηρετοῦν τή *συγκοινωνία* στό ἐσωτερικό καί μέ τό ἐξωτερικό.

Σημαντική πρόοδο σημείωσε καί ἡ πατροπαράδοτη *ἐμπορική ναυτιλία* μας, ὥστε ἡ μικρῆ Ἑλλάδα νά εἶναι σήμερα ἕνα ἀπό τά τρία πρῶτα κράτη τοῦ κόσμου στή δύναμη τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Ἔτσι χιλιάδες ἐμπορικά καράβια μας διασχίζουν τοὺς ὠκεανούς φέροντας σημαντικά πλοῦτη στόν τόπο μας καί πολλοί Ἕλληνες ἐφοπλιστές εἶναι ἀπό τοὺς πλουσιότερους ἀνθρώπους τοῦ κόσμου.

Σημαντική ἀνάπτυξη σημείωσε καί τό *ἐμπόριο*. Πολλοί Ἕλληνες ἀσχολοῦνται μέ τήν ἀγορά καί τήν πώληση τῶν προϊόντων μας ὡς χονδρέμποροι ἢ μικρέμποροι. Ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς ἀσχολοῦνται μέ τίς ἐξαγωγές τῶν προϊόντων μας σέ ξένες χώρες (ἐξαγωγικό ἐμπόριο) καί ἄλλοι ἀσχολοῦνται μέ τήν εἰσαγωγή ξένων προϊόντων στή χώρα μας (εἰσαγωγικό ἐμπόριο).

β. Πολιτιστική ζωή

Στά 400 χρόνια τῆς σκλαβιάς ἡ Ἑλλάδα ἔμεινε ἀπομονωμένη ἀπό τόν πολιτισμένο κόσμο. Τά σπουδαιότερα δημιουργήματα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους μας ἕως τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση ἦταν τά δημοτικά τραγούδια τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας· ἐπίσης τό Κρητικό θέατρο μέ τήν «Ἐρωφίλη» τοῦ Χορτάτη καί τόν «Ἐρωτόκριτο» τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου.

Ἀξιόλογη πνευματική κίνηση στήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας παρουσιάζουν τά Γιάννενα μέ κυριότερο ἐκπρόσωπο τόν **Ἰωάννη Βηλαρά**, συγγραφέα καί ποιητή καί ἀπό τοὺς τολμηρότερους Ἕλληνας λογοτέχνες.

Στήν ἐποχή τῆς Ἐπαναστάσεως ζεῖ στή Ζάκυνθο ὁ ἐθνικός μας ποιητής **Διονύσιος Σολωμός**. Στά ποιήματά του, πού εἶναι γραμμένα σέ λαϊκῆ γλώσσα, βρίσκουμε τό ἀνώτατο καλλιτεχνικό καί ἠθικό νόημα τοῦ ἀγῶνα τοῦ 1821. Τά σπουδαιότερα ἀπό τά ποιήματά του εἶναι ὁ «Ὑμνος στήν Ἐλευθερία» καί οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι».

Ἄλλοι ποιητές, σύγχρονοι τοῦ Σολωμοῦ, πού ὕμνησαν τά παθήματα καί τά ἀνδραγαθήματα τῶν ἥρωικῶν ραγιαδῶν εἶναι ὁ Ζακυν-

θινός *Ἀνδρέας Κάλβος* με τίς 24 ὠδές του καί ὁ Λευκαδίτης *Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης* με τά ὠραῖα ποιήματα του: ὁ «Ἄθανάσιος Διάκος», ἡ «Κυρά Φροσύνη» καί ἄλλα.

Ἄλλες μορφές τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας στή μετεπαναστατική Ἑλλάδα εἶναι ὁ Σκιαθίτης *Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης*, ὁ ἥρωικός *Λορέντζος Μαβίλης*, ὁ Κεφαλλονίτης σατιρικός ποιητής *Ἀνδρέας Λασκαράτος* καί ὁ ἐθνικός ποιητής *Κωστής Παλαμάς* με τά δραματικά καί λυρικά του ἔργα: ἡ «φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ», ὁ «δωδεκάλογος τοῦ γύφτου» καί πολλά ἄλλα.

Ἀπό τοὺς νεότερους Ἕλληνες ποιητές καί διηγηματογράφους σπουδαιότεροι εἶναι: ὁ *Νίκος Καζαντζάκης* με τά ἔργα του: «Ὁδύσσεια», ὁ «Χριστός ξανασταυρώνεται», ὁ «Καπετάν Μιχάλης», «βίος καί πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ» καί ἄλλα. Ἐπίσης: ὁ *Ἄγγελος Σικελιανός*, ὁ *Κωνσταντῖνος Καβάφης* ὁ *Γιῶργος Σεφέρης*, λυρικός στοχαστής καί ὕμνητής τῆς ἐλευθερίας πού τιμήθηκε με τό βραβεῖο Νόμπελ, ὁ *Ἐλύτης* καί πολλοί ἄλλοι.

Παράλληλα καλλιεργήθηκαν στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα οἱ φυσικές καί θεωρητικές ἐπιστῆμες, ἡ γλωσσολογία, ἡ ἱστορία, ἡ ἀρχαιολογία, ἡ φιλοσοφία καί ἡ λαογραφική ἔρευνα με κυριότερο δημιουργό της τό *Νικόλαο Πολίτη*.

Τῆν ἐποχή αὐτή ἀναπτύχθηκε καί ἡ *ζωγραφική* με κυριότερους ἐκπροσώπους τό *Νικόλαο Γύζη*, τό *Νικηφόρο Λύτρα*, τόν *Κωνσταντῖνο Βολονάκη* καί τόν *Κωνσταντῖνο Παρθένη*, πού ξεχώρισε περισσότερο ἀπό τοὺς παλαιότερους ζωγράφους τοῦ αἰῶνα μας.

Στή *γλυπτική* διακρίθηκε ὁ Τηνιακός *Γιαννούλης Χαλεπάς*, πού εἶχε τῆ δύναμη νά συλλαμβάνει καί νά ζωντανεύει τά ἔργα του, ὅπως εἶναι ἡ «Κοιμωμένη τοῦ Χαλεπᾶ» στό Πρῶτο Νεκροταφεῖο τῆς Ἀθήνας.

Στήν *ἀρχιτεκτονική* ἀναφέρουμε σάν ἐκπρόσωπό της τό *Σταμάτη Κλεάνθη* με κυριότερο ἔργο του τό «παλάτι τῆς δούκισσας τῆς Πλακεντίας», σημερινό Βυζαντινό μουσεῖο.

Ἀκόμα ἡ ἀνάπτυξη τῶν μέσων ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, ὅπως εἶναι τό *ραδιόφωνο* καί ἡ *τηλεόραση*, βοηθοῦν πάρα πολύ στήν ἐξέλιξη καί πρόοδο στοὺς διάφορους τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ. Πολύ βοηθεῖ σέ τοῦτο καί ὁ *κινηματογράφος*.

Τέλος καί ἡ νεοελληνική *μουσική* δέν ἔμεινε πίσω με κύριο ἐκ-

πρόσωπο τόν Έπτανήσιο Σπύρο Σαμάρα καί τό Μανόλη Καλομοίρη, πού δημιούργησε τή «νεοελληνική εθνική μουσική». Από τότε ή νεοελληνική μουσική πήρε έλληνικό χαρακτήρα καί άρχισε νά έμπνέεται άπό τήν έλληνική παράδοση.

Γενικά ή Έλλάδα στά 150 περίπου χρόνια ελεύθερης ζωής κατόρθωσε νά σημειώσει σημαντική πρόοδο στόν οικονομικό καί στόν πολιτιστικό τομέα. Καί μέ τήν εργατικότητα του λαού της θά μπορέσει νά εξασφαλίσει οικονομική άνεση καί νά παρακολουθεί τά έπιτεύγματα καί τή ζωή του Εύρωπαϊκού πολιτισμού, πού έχει τίς ρίζες του στόν άρχαίο έλληνικό πολιτισμό.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τό Έλληνικό Έθνος έχει ιστορική ζωή 4.000 χρόνων περίπου. Μπορούμε νά τή χωρίσουμε σέ τρείς περιόδους, πού καθεμιά της έχει ιδιαίτερα γνωρίσματα καί ιδιαίτερη σημασία γιά τή ζωή τής ανθρωπότητας. Δηλαδή:

α) Στήν Ίστορία τής Ἀρχαίας Ἑλλάδας

Ἡ ιστορική αὐτή περίοδος ἀρχίζει ἀπό τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους καί φτάνει ὡς τήν ἐποχή πού ἐπικράτησε ὁ χριστιανισμός καί ὀνομάζεται *περίοδος τής Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἢ Ἀρχαιότητα*.

Στήν περίοδο αὐτή δημιουργήθηκε ὁ λαμπρότατος ἑλληνικός πολιτισμός (ὁ *Κρητομυκηναϊκός πολιτισμός*). Ἐγιναν ἀκόμη νικηφόροι πόλεμοι ἐναντίον τῶν Περσῶν, στοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες κατατρόπωσαν τίς πολυάριθμες περσικῆς στρατιῆς στό Μαραθῶνα, στή Σαλαμίνα καί στίς Πλαταιές καί μᾶς ἄφησαν ἀθάνατα παραδείγματα ἠρωισμοῦ καί αὐτοθυσίας.

Ἦ Ὑστερα ἀπό τοὺς πολέμους αὐτούς δημιουργήθηκε νέος Ἑλληνικός πολιτισμός μέ κέντρο τήν Ἀθήνα, πού τά καλλιτεχνήματα καί τά συγγράμματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θαυμάζονται καί σήμερα ἀπ' ὄλον κόσμον. Ἡ ἐποχή αὐτή εἶναι γνωστή ὡς *χρυσός αἰώνας ἢ αἰώνας τοῦ Περικλῆ*.

Τόν πολιτισμό αὐτό ἀργότερα μετάφερε καί διάδωσε ὡς τά βάθη τῆς Ἀσίας ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

Ὅταν ἀργότερα ἡ Ἑλλάδα ὑποτάχθηκε στοὺς Ρωμαίους, ὁ πολιτισμός αὐτός μεταφέρθηκε στήν Εὐρώπη καί ἀποτέλεσε τή βάση τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

β) Στήν Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας

Ἡ περίοδος αὐτή ἀρχίζει ἀπό τότε πού διαιρέθηκε τό Ρωμαϊκό κράτος ἀπό τό Μέγα Θεοδόσιο σέ Ἀνατολικό καί Δυτικό καί φτάνει ὡς τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τοὺς Τούρκους (395-1453 μ.Χ.). Στό διάστημα αὐτό ἔγιναν σκληροὶ ἀγῶνες μέ βάρβαρους

λαούς για τή διάσωση τοῦ πολιτισμοῦ καί τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὅταν τέλος ὁ πορθητής σουλτάνος Μωάμεθ Β' ἔβαλε τέρμα στή μακραίωνα καί ἔνδοξη αὐτή ἱστορική περίοδο καί οἱ Ἕλληνες σοφοί διέφυγαν στή Δύση, μετάφεραν ἐκεῖ καί τά φῶτα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καί βοήθησαν στήν Ἀναγέννηση τῆς Εὐρώπης.

γ) Στήν Ἱστορία τῆς Νεότερης Ἑλλάδας

Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ὑποδουλωμένοι στούς Τούρκους 400 περίπου χρόνια. Στό διάστημα τοῦτο ὄχι μόνο διατήρησαν τή γλώσσα καί τή θρησκεία τους, ἀλλά καί σφυρηλάτησαν τήν ἀπόφαση νά πάρουν τά ὄπλα, γιά νά ζητήσουν τή λευτεριά τους.

Ἔτσι μέ τήν πίστη στό Θεό καί τήν ἀγάπη στήν πατρίδα ἄρχισαν τό 1821 τόν ἱερό γιά τή λευτεριά τους ἀγῶνα.

Ἐπιτέλους ἀπό ἐννιάχρονο μέγαλο καί σκληρό ἀγῶνα κατόρθωσαν νά λευτερώσουν ἕνα μικρό τμήμα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, πού ἀποτελέσει τό πρῶτο Ἑλληνικό κράτος τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Ἔτσι ἀναγεννήθηκε ἡ αἰώνια Ἑλληνική φυλή.

Τό μικρό αὐτό κράτος κατόρθωσε σιγά-σιγά μέ τοὺς ἀγῶνες νά λευτερώσει τοὺς ὑπόδουλους ἀδερφοὺς καί νά μεγαλώσει στά σημερινά του ὄρια.

Κατόπιν οἱ Ἕλληνες πῆραν τό ἀλέτρι στά χέρια τους καί καλλιέργησαν τήν ἐλεύθερη ἑλληνική γῆ καί ἀνανέωσαν τό μακραίωνα πολιτισμό τους μέ τά εἰρηνικά τους ἔργα, προσηλωμένοι πάντοτε στά μεγάλα ἰδανικά τῆς *Ἐλευθερίας* καί τῆς *Πατρίδας*.

Καί ὅταν στά τελευταῖα χρόνια οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς στίς 28 Ὀκτωβρίου 1940 θέλησαν νά καταλύσουν τίς ἐλευθερίες μας, δόλοκληρο τό ἔθνος σάν ἕνας ἄνθρωπος ἀπάντησε τό ὑπερήφανο «*Ὅχι*», ὅπως ἀκριβῶς ἄλλοτε ἀπάντησε ὁ Λεωνίδας στοὺς Πέρσες (480 π.Χ.) καί ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος στό Μωάμεθ Β' (1453 μ.Χ.).

Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ Νεότερη Ἑλληνική Ἱστορία, πού φανερώνει σέ ὄλο τόν κόσμο ὅτι: Ἡ ΕΛΛΑΔΑ δέν πεθαίνει ποτέ! Ζεῖ καί θά ζεῖ πάντοτε ΕΝΔΟΞΗ ΚΑΙ ΤΙΜΗΜΕΝΗ!

Καί τώρα ἡ σημερινή Ἑλλάδα, ἐλεύθερη καί ἀφοσιωμένη στά εἰρηνικά της ἔργα, ἀγωνίζεται ἐργαζόμενη μέ φιλοτιμία νά καλυτερέψει τόν πολιτισμό της καί νά προαγάγει τό κοινωνικό καί βιοτικό της ἐπίπεδο· καί ἐκσυγχρονίζοντας τή βιομηχανία της νά ζήσει εἰρηνικά

καί ἀδελφωμένα μέ τούς γύρω της Βαλκανικούς, Εὐρωπαϊκούς καί ἄλλους λαούς.

Τό ἔργο αὐτό τό ἔφεραν ὡς ἐδῶ οἱ παλαιότερες γενεές μέ πάρα πολλές δυσκολίες καί τό ἐμπιστεύονται στίς νεότερες γενεές νά τό συνεχίσουν καί νά τό συμπληρώσουν. Αὐτή εἶναι ἡ ἐπιταγή τῆς Πατρίδας μας, πού ὀφείλουμε νά τήν ἀγαπᾶμε καί νά τήν ὑπερασπιζόμαστε μέ ὅλες μας τίς δυνάμεις, γιατί ἀπό τήν εὐημερία της ἐξαρτᾶται καί ἡ δική μας εὐημερία καί προκοπή.

ΠΗΓΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Κ. Παπαρηγοπούλου: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους
2. Σπ. Τρικούπη: Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπανάστασεως
3. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν: Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους
4. Διον. Κόκκινου: Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπανάστασεως
5. Δ. Ζακυθινοῦ: Ἡ τουρκοκρατία
6. Ε. Ἀνδρουλιδάκη: Ἑλλην. Ἐπανάστασις καί Εὐρωπαϊκή Ἱστορία
7. Ε. Πρωτοψάλτη: Εἰδικά θέματα Ἱστορίας
8. Ε. Πρωτοψάλτη: Πολιτική Ἱστορία τῆς Νεοτέρας Ἑλλάδος
9. Α. Δασκαλάκη: Ἡ ἔναρξη τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας
10. Α. Φραντζῆ: Ἐπιτομή τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος
11. Ι. Φιλήμωνος: Ἱστορικό Δοκίμιο περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπανάστασεως
12. Χρ. Περαιβοῦ: Ἱστορία τοῦ Σουλίου
13. Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ: Ἀπομνημονεύματα
14. Ν. Σπηλιάδη: Ἀπομνημονεύματα
15. Α. Φραντζῆ: Ἀπομνημονεύματα
16. Φ. Χρυσανθοπούλου-Φωτάκου: Ἀπομνημονεύματα
17. Ν. Κασομούλη: Ἀπομνημονεύματα ἢ Ἐνθυμήματα
18. Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη: Ἀπομνημονεύματα
19. Ἐγκυκλοπ. Λεξικό «ἩΛΙΟΥ»

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

- 1453 (Μαΐου 29) Ἐπίλυση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους
- 1770 Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων - ἀδελφοὶ Ὁρλόφ
- 1774 Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή
- 1790 Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Γεωργίου Ἀνδρούτσου
- 1798 Θάνατος τοῦ Ρήγα Φεραίου
- 1803 Καταστροφή τοῦ Σουλίου
- 1814 Ἰδρυση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας
- 1821 (Φεβρουαρίου 24) Κήρυξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως ἐπὶ Μολδοβλαχία
- 1821 (Μαρτίου 21) Κήρυξη τῆς Ἐπανάστασεως ἐπὶ Καλάβρυτα
- 1821 (Μαρτίου 23) Ἀπελευθέρωση τῆς Καλαμάτας
- 1821 (Μαρτίου 25) Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψώνει τὴ σημαία τῆς Ἐπανάστασεως ἐπὶ τὴν Πάτρα
- 1821 (Ἀπριλίου 10) Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄
- 1821 (Ἀπριλίου 23) Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου
- 1821 (Μαΐου 8) Ἡ μάχη ἐπὶ Χάνι τῆς Γραβιάς
- 1821 (Μαΐου 12 καὶ 13) Ἡ μάχη ἐπὶ Βαλτέτσι
- 1821 (Ἰουνίου 7) Ἡ καταστροφή τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἐπὶ Δραγατσάνι
- 1821 (Σεπτεμβρίου 23) Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιταῖας
- 1822 (Ἰανουαρίου 1) Ἡ Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου (Α΄ Ἐθνικὴ Συνέλευση)
- 1822 (Ἀπριλίου 6 καὶ 7) Καταστροφή τῆς Χίου
- 1822 (Ἰουνίου 6-7) Πυρπολίση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπὸ τὸν Κανάρη
- 1822 (Ἰουλίου 4) Ἡ μάχη ἐπὶ Πέτα
- 1822 (Ἰουλίου 26) Ἡ μάχη ἐπὶ Δερβενάκια
- 1822 (Ὀκτωβρίου 25) Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου
- 1823 (Μαρτίου 29) Β΄ Ἐθνικὴ Συνέλευση ἐπὶ Ἄστρος
- 1824 (Ἀνοιξη) Ἐπέμβαση τῆς Αἰγύπτου καὶ καταστολὴ τῆς ἐπανάστασεως ἐπὶ τὴν Κρήτη
- 1824 (Ἀπριλίου 7) Θάνατος τοῦ λόρδου Βύρωνος
- 1824 (Ἰουνίου 4) Καταστροφή τῆς Κάσου
- 1824 (Ἰουνίου 22) Καταστροφή τῶν Ψαρῶν
- 1824 (Αὐγούστου 29) Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα
- 1825 (Φεβρουαρίου 12) Ἀπόβαση τοῦ Ἰμβραήμ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησο

- 1825 (Ἀπριλίου 20) Δεύτερη Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου
- 1825 (Μαΐου 20) Ἡ μάχη στό Μανιάκι. Θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα
- 1826 (Ἀπριλίου 6) Γ' Ἐθνική Συνέλευση στήν Ἐπίδαυρο
- 1826 (Ἀπριλίου 10-11) Ὑξοδος τοῦ Μεσολογγίου
- 1827 (Μαρτίου 19) Δ' Ἐθνική Συνέλευση στήν Τροιζήνα
- 1827 (Ἀπριλίου 23) Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη
- 1827 (Ἀπριλίου 24) Ἡ μάχη τοῦ Φαλήρου
- 1827 (Ἰουλίου 6) Ἡ Ἰουλιανή σύμβαση τοῦ Λονδίνου
- 1827 (Ὀκτωβρίου 8) Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου
- 1828 (Ἰανουαρίου 7) Κάθοδος τοῦ Καποδίστρια στήν Ἑλλάδα
- 1828 (τέλη Σεπτεμβρίου) Ἐκδίωξη τοῦ Ἴμβραήμ ἀπό τήν Ἑλλάδα
- 1829 (Σεπτεμβρίου 12) Ἡ μάχη τῆς Πέτρας καί τό τέλος τῆς Ἐπανάστασης
- 1830 (Ἰανουάριος) Ἡ ἀναγνώριση τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας
- 1831 (Σεπτεμβρίου 27) Δολοφονία τοῦ Καποδίστρια
- 1864 (Μάρτιος) Ἐνωση τῆς Ἐπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα
- 1866 (Νοεμβρίου 8) Ἡ Κρητική ἐπανάσταση καί τό ὄλοκάτωμα τοῦ Ἄρκα-
δίου
- 1881 (Μάρτιος) Ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας
- 1902-1908 Μακεδονικός ἀγώνας
- 1904 (Ὀκτωβρίου 13) Θάνατος τοῦ Παύλου Μελά
- 1912-1913 Βαλκανικοί πόλεμοι
- 1914-1918 Α' Παγκόσμιος πόλεμος
- 1922 (Αὔγουστος) Μικρασιατική καταστροφή
- 1940 (Ὀκτωβρίου 28) Ἡμέρα τοῦ ἱστορικοῦ «ΟΧΙ». Ἑλληνοϊταλικός
πόλεμος
- 1941 (Ἀπριλίου 27) Ὑποδούλωση τῆς Ἑλλάδας στούς Γερμανούς καί
Ἰταλούς
- 1944 (Ὀκτωβρίου 12) Ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας
- 1948 (Μαρτίου 7) Ἐνωση τῆς Δωδεκανήσου μέ τήν Ἑλλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'
Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ἡ κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Πελοπόννησο	60-64
2. Ἡ κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στή Στερεά Ἑλλάδα	64-66
3. Ἡ Ἐπανάσταση στή νησιά	66-68
4. Ἡ Ἐπανάσταση στή Μακεδονία	69-70
5. Ἀντίποινα τῶν Τούρκων (σφαγές καί ἀπαγχονισμός τοῦ Πατρι- άρχου)	70-73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'
ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης	74-76
2. Ἡ μάχη στό Βαλιτέτι καί ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτοῦς	76-79
3. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης	79-81
4-5. Ἡ μάχη τῆς Ἀλαμάνας-Ἀθανάσιος Διάκος	82-85
6-7. Τό Χάνι τῆς Γραβιάς-Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῦτσος	85-88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

1. Ἀγῶνες στή θάλασσα (καταστροφή τῆς Χίου)	89-95
2. Κων. Κανάρης	95-97

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

Ἐκοτατεία καί καταστροφή τοῦ Δράμαλι στή Δερβενάκια	97-102
---	--------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

1. Ἡ μάχη στό Πέτα	103-105
2. Ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	105-106
3. Ὁ Μάρκος Μπότοαρης καί ὁ ἥρωικός θάνατός του	106-108

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

1. Σύμπραξη Τουρκίας καί Αἰγύπτου	109-110
2. Ἀγῶνες στή θάλασσα: α) Ὑποταγή τῆς Κρήτης - καταστροφή τῆς Κάσου, β) Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν, γ) Ἡ Ναυμαχία τοῦ Γέροντα	110-114
3. Ἀνδρέας Μιαούλης	114-115

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'

1. Ὁ Ἴμβραήμ ἀποβιβάζεται στήν Πελοπόννησο	116-117
2. Ἡ μάχη στό Μανιάκι καί ὁ ἥρωικός θάνατός τοῦ Παπαφλέ- σα	117-118
3. Ὁ Ἴμβραήμ προχωρεῖ στό ἐσωτερικό τῆς Πελοποννήσου	119-120

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'	
Δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου - ήρωική έξοδος	121-127

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'	
1. 'Ο 'Ιμβραήμ επιστρέφει στην Πελοπόννησο και ό Κιουταχής κυριεύει την 'Αθήνα	128
2-3 Γεώργιος Καραϊσκάκης και ό θάνατός του	128-132
4. 'Η μάχη του Φαλήρου	132-134

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ'	
1. 'Ο Φιλελληνισμός στην Εύρώπη. Φιλέλληνες αγωνιστές	135-136
2. 'Ο Λόρδος Βύρων	136-138

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ'	
1. 'Η επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων	139-140
2. 'Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου	140-142
3. 'Εκδίωξη του 'Ιμβραήμ από την 'Ελλάδα	142-143

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ'	
Οί 'Εθνικές Συνελεύσεις των 'Ελλήνων κατά την 'Επανάσταση	144-147

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ'	
1. 'Ο Καποδίστριας Κυβερνήτης της 'Ελλάδας	148-149
2. Τό έργο του Καποδίστρια	149-150
3. Τό τέλος της 'Επανάστασεως	150-151
4. 'Η αναγνώριση της 'Ελληνικής ανεξαρτησίας	151-153
5. Τό τέλος του Καποδίστρια	153-155

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΕ'	
Διδάγματα από την ιστορία της 'Ελλην. 'Επανάστασεως	156-157

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΔΙΑΔΟΧΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝ. ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'	
1. 'Η ένωση της 'Επτανήσου μέ την 'Ελλάδα	158-159
2. 'Η Κρητική επανάσταση και τό όλοκαύτωμα του 'Αρκαδίου	159-160
3. 'Η άπελευθέρωση της Θεσσαλίας	160-162
4-5. 'Ο Μακεδονικός άγώνας - Παύλος Μελάς	162-164

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ:

1. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1909	165
2. Ὁ α' Βαλκανικός πόλεμος (μέ τούς Τούρκους)	165-168
3. Ὁ β' Βαλκανικός πόλεμος (μέ τούς Βουλγάρους)	168-170

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'	
Ἡ Ἑλλάδα καί ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος	171-172

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'	
Ἡ ἐκστρατεία τῆς Μ. Ἀσίας	172-174

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'	
1. Ἡ 28η Ὀκτωβρίου 1940 καί τό «Ὅχι»	175
2. Ἡ Ἑλληνική νίκη	175-179
3. Ἡ Γερμανική ἐπίθεση	179
4. Ἡ ἀντίσταση τοῦ Ἔθνους στούς ξένους κατακτητές	180-182
5. Ἡ ἀπελευθέρωση καί ἡ προσάρτηση τῆς Δωδεκανήσου	183-184

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'	
Ἡ δοκιμασία τοῦ Ἔθνους κατά τήν περίοδο 1944-1949 καί ἡ σημασία τῆς Ἐθνικῆς ἐνότητας	185-186

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'	
Οἰκονομική καί πολιτιστική ζωή τῆς Ἑλλάδας στό 19 ^ο καί 20 ^ο αἶωνα	187-190

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'	
Γενική ἐπισκόπηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας	191-193
Πηγές πού χρησιμοποιήθηκαν	193
Χρονολογικός πίνακας	194-195

0020555949

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ Γ', 1981 (I) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 170.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3543)16-1-81

ΕΚΤΥΠΩΣΗ — ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Ν. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ, ΕΚΔΟΤΙΚΑΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ Α.Ε.

